МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ГЕНЕРАЛЬНИЙ ШТАБ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ
ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ ВОЄННОЇ ІСТОРІЇ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

ВОЄННО-ІСТОРИЧНИЙ ОПИС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (вересень 2023 року)

КИЇВ • 2023

УДК 355.48(477-651.2:470-651.1)(06)"2023.09"
В63

Голова робочої групи:
генерал Валерій ЗАЛУЖНИЙ

Робоча група:
генерал-лейтенант Михайло ЗАБРОДСЬКИЙ, генерал-лейтенант Євген МОЙСЮК, генерал-лейтенант Сергій ШАПТАЛА, віце-адмірал Андрій ТАРАСОВ, полковник Віталій БІДНИЙ, полковник Геннадій БІЛОУС, полковник Роман ГУЗЬ, полковник Данило КОМАРОВ, полковник Сергій КОСАЧ, полковник Ігор КОСЯК, полковник Віталій КУРАВСЬКИЙ, полковник Олександр ПАЛАМАРЧУК, полковник Леся СКУРІНЕВСЬКА, полковник Сергій ТАРАНЕЦЬ, полковник Олександр ТКАЧУК, полковник Сергій УШАКОВ, полковник Сергій ХЛОНЬ, підполковник Олександр БОКОВ, майор Микола КРЕТ, майор Олександр ГАПОНЕНКО, капітан Іван ПАТРИЛЯК, старший лейтенант Сергій СІВКОВ, старший лейтенант Дмитро ВЕДУЛА, старший лейтенант Андрій КОВАЛЬ, старший лейтенант Михайло КОВАЛЬЧУК, старший лейтенант Андрій ОЛІЯНЧУК, старший лейтенант Олександр ПАГІРЯ, старший лейтенант Максим ЛЮБАШЕНКО, старший лейтенант Володимир КОНОПКА, лейтенант Андрій ЗМРОЧКО, молодший лейтенант Макар ТАРАН, сержант Артем ФИЛИПЕНКО, працівник Збройних Сил України Валерій ГРИЦЮК, Володимир ГОЛОВКО.

Рецензенти:
головний консультант апарату Головнокомандувача Збройних Сил України генерал-майор запасу Віктор НАЗАРОВ;
заступник начальника Генерального штабу Збройних Сил України генерал-майор Володимир КОВАЛЬ.

Воєнно-історичний опис російсько-української війни:
Вип. 19: вересень 2023 року / Міністерство оборони України, Апарат
63 Головнокомандувача Збройних Сил України, Генеральний штаб Збройних Сил України та Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України. – Київ, 2023. – 200 с.

У девятнадцятому випуску “Воєнно-історичного опису російсько-української війни” проаналізовано воєнно-політичну, воєнно-економічну, воєнно-стратегічну обстановку та хід бойових дій упродовж вересня 2023 року.

Матеріали опису призначені для військових і цивільних фахівців у галузі воєнної історії, національної безпеки і оборони, журналістів.

УДК 355.48(477-651.2:470-651.1)(06)"2023.09"

ISSN 2786-8028

© Міністерство оборони України, 2023
© Генеральний штаб Збройних Сил України, 2023
© Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України, 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ 5

ПЕРЕДМОВА 8

Розділ 1. ВОЄННО-ПОЛІТИЧНА, ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНА ТА ВОЄННО-СТРАТЕГІЧНА ОБСТАНОВКА У ВЕРЕСНІ 2023 РОКУ 9

1.1 ВОЄННО-ПОЛІТИЧНА ОБСТАНОВКА 9

Суб'єкти воєнно-політичних відносин у російсько-українській війні.

Воєнно-політичні цілі протиборчих сторін.

Ключові воєнно-політичні події, процеси, їх сутність.

Воєнно-політичні рішення щодо забезпечення національної безпеки України.

Висновки.

1.2 ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНА ОБСТАНОВКА 44

Економічна обстановка у світі.

Економічна обстановка в росії.

Економічна обстановка в Україні.

Висновки.

1.3 ВОЄННО-СТРАТЕГІЧНА ОБСТАНОВКА 69

Обстановка навколо України

Загальна обстановка.

Часткова обстановка (положення, завдання, угруповання військ (сил) сторін на напрямках, способи ведення, напрями зосередження зусиль, результати воєнних дій):

у Східній операційній зоні;

у Південно-Західній операційній зоні;

у Північно-Західній операційній зоні.

Висновки.

Розділ 2. ХІД БОЙОВИХ ДІЙ У ВЕРЕСНІ 2023 РОКУ 91

2.1 У ЗОНІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСУВ "ПІВНІЧ" 91

Загальна характеристика оперативної обстановки.

Завдання сторін. Склад угруповань військ сторін.

Характер воєнних дій на операційних напрямах

Результати.

Висновки.

2.2 У ЗОНІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСУВ "ХОРТИЦЯ" 95

Загальна характеристика оперативної обстановки.

Завдання сторін. Склад угруповань військ сторін.

Характер воєнних дій на операційних напрямах

Результати.

Висновки.

2.3 У ЗОНІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСУВ “ТАВРІЯ” 107
Загальна характеристика оперативної обстановки.
Завдання сторін. Склад угруповань військ сторін.
Характер воєнних дій на операційних напрямах
Результати.
Висновки.

2.4 У ЗОНІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСУВ “ОДЕСА” 118
Загальна характеристика обстановки.
Завдання сторін. Склад угруповань військ сторін.
Характер воєнних дій на операційних напрямах
Результати.
Висновки.

2.5 ДІЇ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ У ЧОРНОМОРСЬКІЙ ТА АЗОВСЬКІЙ ОПЕРАЦІЙНИХ ЗОНАХ 124
Характеристика морської обстановки.
Завдання ВМС сторін. Склад угруповань ВМС.
Особливості виконання завдань ВМС у Чорноморській операційній зоні.
Результати.
Висновки.

2.6 ДІЇ АВІАЦІЇ ТА ПРОТИПОВІТРЯНОЇ ОБОРОНИ 132
Характеристика повітряної обстановки.
Завдання авіації та ППО сторін.
Склад угруповань авіації та ППО. Особливості виконання завдань авіації та протиповітряної оборони.
Результати.
Висновки.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ 140

ДОДАТКИ:

1. ВТРАТИ ЗБРОЙНИХ СИЛ РФ У ВЕРЕСНІ 2023 РОКУ 144

2. ЗВЕДЕНА СТАТИСТИКА РАКЕТНИХ І АВІАЦІЙНИХ УДАРІВ ЗА ВЕРЕСЕНЬ 2023 РОКУ..... 148

3. МІЖНАРОДНІ САНКЦІЇ ТА ВОЄННА, ЕКОНОМІЧНА І ПОЛІТИЧНА ПІДТРИМКА УКРАЇНИ З БОКУ КРАЇН-ПАРТНЕРІВ 150

4. РІШЕННЯ КЕРІВНИЦТВА УКРАЇНИ, НАПРАВЛЕНІ НА ПІДТРИМАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 168

5. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОСНОВНІ ТАКТИКО-ТЕХНІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВІЙСЬКОВИХ ВАНТАЖНИХ ТА СІДЕЛЬНИХ АВТОМОБІЛЬНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ЯКІ ЗАСТОСОВУВАЛИСЬ ПРОТИБОРЧИМИ СТОРОНАМИ..... 171

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

А	армія (загальновійськова армія)
АЕС	атомна електростанція
ае	аеродром
АКР	авіаційна керована ракета.
АТО	антитерористична операція
ББМ	бойова броньована машина
БМД	бойова машина десанту
БМП	бойова машина піхоти
БпЛА	безпілотний літальний апарат
БпАК	безпілотний авіаційний комплекс
БРК	береговий ракетний комплекс
БТГр	батальйонна тактична група
БТР	бронетранспортер
ВДК	великий десантний корабель.
ВМБ	військово-морська база
ВМС	Військово-Морські Сили
ВМФ	військово-морський флот
ВО	військовий округ
ВТЗ	високоточна зброя
ГА ООН	Генеральна Асамблея Організації Об’єднаних Націй
ГОУ	Головне оперативне управління
ГУР	Головне управління розвідки
ГШ	Генеральний штаб
ДКУ	Державний кордон України
“днр”	“донецька народна республіка”
ДПС	Державна прикордонна служба
ДРГ	диверсійно-розвідувальна група
ДШВ	Десантно-штурмові війська
ЄС	Європейський Союз
ЗМІ	засоби масової інформації
ЗРБД	захищений район бойових дій.
ЗРВ	зенітно-ракетні війська
ЗРГК	зенітний гарматно-ракетний комплекс
ЗРК	зенітно-ракетний комплекс
зс рф	збройні сили російської федерації
ЗС України	Збройні Сили України
ІВФ	інші військові формування
ІПсО	інформаційно-психологічна операція
КРВД	крилата ракета великої досяжності.
КРМБ	крилата ракета морського базування.
“лнр”	“луганська народна республіка”
МВС	Міністерство внутрішніх справ
МЗС	Міністерство закордонних справ
МО	Міністерство оборони

МП	морська піхота
мрк	малий ракетний корабль
МТЗ	матеріально-технічне забезпечення (засоби)
НБ України	Національний банк України
НГ	Національна гвардія
НЗФ	не передбачені законом збройні формування
оаембр	окрема аеромобільна бригада
ОБСЄ	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ОВТ	озброєння та військова техніка
огпбр	окрема гірсько-піхотна бригада
ОДКБ	Організація договору про колективну безпеку
ОЗ	операційна зона
омбр	окрема механізована бригада
ООН	Організація Об’єднаних Націй
ООШ	об’єднаний оперативний штаб
ОПК	оборонно-промисловий комплекс
ОР	операційний район
ОРДЛО	окремі райони Донецької та Луганської областей
ОСУВ	оперативно-стратегічне угруповання військ
отбр	окрема танкова бригада
отр	оперативно-тактичний рівень
ОТРК	оперативно-тактичний ракетний комплекс
ОТУ	оперативно-тактичне угруповання
ОУВ	оперативне угруповання військ
КРМБ	крилаті ракети морського базування
ПВК	приватна військова компанія
ПвК	повітряне командування
ПДВ	повітряно-десантні війська
ПЗРК	переносний зенітно-ракетний комплекс
ПКС	повітряно-космічні сили
ПКР	протикорабельна ракета
пмр	придністровська молдовська республіка
ППО	протиповітряна оборона
ПРО	протиракетна оборона
ПРРМ	Придністровський регіон Республіки Молдова
ПС	повітряні сили
ПТКР	протитанкова керована ракета
ПТРК	протитанковий ракетний комплекс
ПУ	пускова установка
пч	підводний човен
ПЧРК	протичовновий ракетний комплекс
рб	республіка білорусь
РБ ООН	Рада Безпеки Організації Об’єднаних Націй
РБК	ракетний береговий комплекс
РБУ	реактивно-бомбометна установка
РВіА	ракетні війська і артилерія

РВК	розвідувально-вогневий комплекс
РЛС	радіолокаційна станція
РЕБ	радіоелектронна боротьба
РЕР	радіоелектронна розвідка
РНБО	Рада національної безпеки і оборони
РОВ(с)	російські окупаційні війська (сили)
РПГ	ручний протитанковий гранатомет
РСЗВ	реактивна система залпового вогню
РТВ	радіотехнічні війська
РТЩ	рейдовий тральщик
РТГр	ротна тактична група
РТР	радіотехнічні розвідка
рф	російська федерація
РХБЗ	радіаційний, хімічний, біологічний захист
СБУ	Служба безпеки України
СВ	Сухопутні війська
СНД	Співдружність Незалежних Держав
ТА	танкова армія
ТВД	театр воєнних дій
ТОТ	тимчасово окуповані території
ТРК	тактичний ракетний комплекс
ТЯЗ	тактична ядерна зброя
УВ	угруповання військ
УСіЗО	угрупування сил і засобів оборони
фсб	федеральна служба безпеки
фр	фрегат
чф	чорноморський флот

ПЕРЕДМОВА

У черговому випуску Воєнно-історичного опису російсько-української війни Центром досліджень воєнної історії Збройних Сил України зібрано, узагальнено матеріали та проаналізовано події війни, які відбулись протягом вересня 2023 року.

У розділі 1 описано воєнно-політичну, воєнно-економічну та воєнно-стратегічну обстановку, ключові процеси, явища у політичній, економічній, воєнній сферах.

Підрозділ 1.1 містить аналіз дій суб'єктів воєнно-політичних відносин, розкриває воєнно-політичні цілі та інтереси сторін, описані ключові воєнно-політичні події, процеси, явища у воєнно-політичній сфері та тенденції їх розвитку. Розглянуто воєнно-політичні рішення в інтересах захисту фундаментальних національних інтересів, міжнародні чинники прийняття та корегування воєнно-політичних рішень.

В підрозділі 1.2 здійснено оцінку економічної обстановки:

у світі: досліджено темпи зростання/падіння ВВП, ріст інфляції та її вплив на валютні котирування. Розглянуто ситуацію з експортом/імпортом загалом та енергоносіїв зокрема. Висвітлено тенденції на світовому ринку технологій, динаміку нарощування санкційних обмежень;

в російській федерації: фінансово-економічний стан в країні вцілому та в ОПК зокрема. Вплив міжнародних санкцій на економіку держави-агресора, стан ринків збуту продукції тощо;

в Україні: зроблено загальну оцінку фінансово-економічного стану в державі, знищення та руйнування підприємств ОПК, вплив на економіку міжнародної фінансово-економічної допомоги.

Проаналізовано ефективність впливу міжнародних санкцій проти росії як країни-терориста зі сторони країн-партнерів та ЄС.

Підрозділ 1.3 розкриває загальну воєнно-стратегічну обстановку. Здійснено кількісну та якісну оцінку зс рф, визначено особливості положення сторін, склад угруповань військ (сил) на напрямках, завдання протиборчих сторін, напрями зосередження головних зусиль проблемні питання, притаманні зс рф.

Розділ 2 описує характер воєнних дій на всіх операційних напрямах у зонах відповідальності ОСУВ "Північ", "Хортиця", "Таврія" та "Одеса". Надано загальну характеристику оперативної обстановки, завдання сторін, склад угруповань, характер бойових дій на операційних напрямках.

Висвітлено дії Військово-Морських Сил ЗС України у Чорноморській операційній зоні, характеристику морської обстановки, завдання ВМС (вмф) сторін, склад угруповань ВМС (вмф), визначені особливості виконання завдань ВМС (вмф) у Чорноморській операційній зоні, результати та висновки.

Розглянуто зміни у тактиці ведення бойових дій в повітряному просторі. Дана характеристика повітряної обстановки, визначені завдання авіації та сил ППО протиборчих сторін, наведено склад угруповань авіації та ППО, проаналізовано особливості виконання завдань авіацією та силами протиповітряної оборони.

Сформульовані загальні висновки щодо перебігу російсько-української війни у вересні 2023 року, публікуються додатки.

Матеріали опису призначені для військових і цивільних фахівців у військовій галузі, оборонній та безпековій політиці, журналістів.

РОЗДІЛ 1
ВОЄННО-ПОЛІТИЧНА, ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНА ТА ВОЄННО-СТРАТЕГІЧНА ОБСТАНОВКА У ВЕРЕСНІ 2023 РОКУ

1.1. ВОЄННО-ПОЛІТИЧНА ОБСТАНОВКА

Суб'єкти воєнно-політичних відносин в російсько-українській війні

"Же през шаблі маєм права". Ці слова гетьмана Івана Мазепи залишались актуальними в новітній історії України. Наше право на життя було здобуте в бою. Наша свобода оплачена страшною ціною, а незалежність – загартована полум'ям війни. Тому і наше право на визначення власної внутрішньої та зовнішньої політики – від шаблі. Динаміку нашій зовнішній політиці задавав український піхотинець, який повз по мінному полю в бік російського окопу, щоб звільнити цю смужку української землі від окупанта. Україна платила найвищу ціну за захист свободи та глобальної безпеки. Щодня й щоночі наші солдати жертвували своїм життям, тримаючи оборону в окопах на лінії фронту. Вони втрачали своїх побратимів у бою. Вони втрачали кінцівки, підриваючись на російських мінах. І ми були впевнені, що іншим народам не доведеться кидати свої армії в цю битву, бо Україна здатна закінчити цю війну перемогою[1]. Саме це робило нашу країну суб'єктною серед світового співтовариства.

В свою чергу, активними суб'єктами відносин навколо російсько-української війни залишалися **західні партнери України,** передусім США та інші держави-члени НАТО, а також країни ЄС, які продовжували займати активну проукраїнську позицію, надаючи нашій державі всебічну допомогу.

З іншого боку, ключовим деструктивним суб'єктом воєнно-політичних відносин продовжувала бути **росія**. В умовах посилення міжнародної ізоляції вона намагалася активізувати свої відносини з такими своїми сателітами та союзниками як **білорусь, Іран** та **КНДР**.

Китайська Народна Республіка не вносила суттєвих коректив в свою політичну лінію стосовно України, роблячи ставки на зовнішньополітичну координацію з росією на стратегічному рівні та дистанціюючись від тих проблем російсько-української війни, які могли спричинити кризу у відносинах із Заходом.

Окрему позицію щодо широкомасштабної агресії рф проти України та шляхів її припинення продовжували займати країни **Глобального Півдня**.

Воєнно-політичні цілі протиборчих сторін

Україна. Як і на початку широкомасштабного вторгнення, Україна й українці залишалися максимально мобілізованими. Усі наші сили були спрямовані на боротьбу за відстоювання української незалежності. Основна мета України не зазнала змін – повне звільнення території держави з-під російської окупації. І ми послідовно йшли до неї, виходячи з наявних у нас можливостей, реалізуючи своє невід'ємне право на самооборону, передбачене статтею 51 Статуту ООН. Наша мета – не лише відновити мир в Україні, але й повернути світові справедливість, що базувалася на універсальних принципах міжнародного права. Понад 140 держав і міжнародних організацій повністю або частково підтримали українську Формулу миру, яка ставала глобальною. Її пункти

[1] Виступ Президента й першої леді України перед представниками урядових і ділових кіл США, пресою та українською громадою // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 22 вересня. – URL: https://tinyurl.com/2c88ytku

пропонували рішення та кроки, які мали зупинити усі форми вепонізації (від англ. weaponization – перетворення на зброю), що були застосовані росією проти України та інших країн і могли бути використані іншими агресорами[2]. Водночас стратегічною політичною ціллю України було відкриття переговорів про членство з Європейським Союзом і вступ до Північноатлантичного альянсу.

НАТО продовжувало фокусуватись на створенні умов для забезпечення довгострокової підтримки України шляхом нарощування власного військово-промислового потенціалу у відповідь на найбільшу загрозу для безпеки євроатлантичного простору з часів холодної війни. Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг закликав союзників бути готовим до затяжної війни, наголосивши, що війна на виснаження стає "битвою матеріально-технічного забезпечення"[3].

На зустрічі наприкінці вересня 2023 р. у Парижі держави-члени НАТО продовжили зусилля з метою збільшення запасів боєприпасів і сукупного попиту на оборонну продукцію в межах Альянсу на виконання Плану дій з виробництва оборонної продукції, схваленого на Вільнюському саміті у липні 2023 року. З цією метою Агентство НАТО з підтримки та закупівель уклало рамкові контракти з промисловістю на суму 2,4 млрд євро, які передбачали поставки широкого спектру боєприпасів і ракет вже до кінця 2023 року як для потреб України, так і для поповнення запасів держав-членів Альянсу[4].

28 вересня 2023 р., під час свого п'ятого від початку широкомасштабної агресії рф візиту в Київ, генеральний секретар Єнс Столтенберг обговорив з керівництвом України питання євроатлантичної інтеграції, військової допомоги та нарощення оборонної промисловості. Він підтримав надання нашій державі безпекових гарантій, щоб запобігти повторенню агресії рф у майбутньому, та виступив за досягнення справедливого і стійкого миру на основі української Формули миру. Виступаючи на Форумі оборонних індустрій у Києві 29 вересня, Столтенберг закликав партнерів і союзників докласти зусиль, щоб Україна могла якнайшвидше отримати необхідну їй сучасну зброю в достатніх обсягах. Загалом від 24 лютого 2022 року союзники по НАТО надали нашій державі військову допомогу на суму понад 100 млрд євро, близько половини з яких надійшло від європейських членів НАТО та Канади[5].

У вересні 2023 року продовжувало зростати напруження між НАТО та рф у зв'язку зі збільшенням інцидентів на кордонах Альянсу під час здійснення зс рф повітряних атак на українську портову інфраструктуру у Подунав'ї. Після кількох випадків, коли Румунія повідомила про виявлення уламків безпілотників на своїй території, у НАТО заявили про відсутність ознак, які б вказували на навмисну атаку росії на територію членів Альянсу. За підсумками засідання Північноатлантичної ради

---

[2] Сьогодні людство має діяти в повній солідарності, щоб урятувати життя – виступ Президента Володимира Зеленського під час загальних дебатів Генеральної Асамблеї ООН // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 19 вересня. – URL: https://tinyurl.com/55e3t6fv

[3] We must prepare ourselves for a long war in Ukraine," says NATO chief Stoltenberg // France24. – 2023, 17 September. – URL: https://tinyurl.com/mvpane7t

[4] NATO Secretary General welcomes contracts worth 2.4 billion euros to strengthen ammunition stockpiles // North Atlantic Treaty Organization. – 2023, 26 September. – URL: https://tinyurl.com/4marjwcb

[5] Secretary General in Kyiv: Ukraine is closer to NATO than ever before // North Atlantic Treaty Organization. – 2023, 28 September. – URL: https://tinyurl.com/mr2a8sd5"Героїзмом ракети не зіб'єш": генсек НАТО закликав швидше забезпечити необхідну зброю для України // Європейська правда. – 2023, 30 вересня. – URL: https://tinyurl.com/mr46hjr7

6 вересня союзники лише “висловили рішучу солідарність з Румунією”[6]. Згодом НАТО все таки посилило патрулювання повітряного простору країни, спрямувавши в регіон чотири додаткові винищувачі F-16 ВПС США. Обмежена реакція Альянсу відповідала його довгостроковій стратегії на запобігання втягування у конфлікт з росією, навіть попри очевидні факти порушення повітряного простору держави-члена Альянсу.

ЄС у вересні 2023 року розпочав процес підготовки до свого розширення, який активізувався у зв’язку з широкомасштабною агресією рф проти України. Водночас Європейський Союз поступово занурювався у передвиборчий цикл, який загрожував відсунути питання російсько-української війни на другий план на тлі внутрішніх викликів.

13 вересня президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн виступила в Європарламенті зі щорічною промовою “Про становище Союзу” із промовистим підзаголовком “Відповідь на поклик історії”, в якій окреслила стратегічне бачення зовнішніх і внутрішніх викликів, які стояли перед Європейським Союзом. Хоча тема України, порівняно з минулорічним зверненням, зайняла відносно менше місця, вона була присутня у промові Урсули фон дер Ляєн як важлива складова невідворотного процесу розширення ЄС. З парламентської трибуни було заявлено про початок роботи над адаптацією інституцій та нормативної бази Європейського Союзу у зв’язку з майбутнім приєднанням до нього нових членів, зокрема України, Молдови, країн Західних Балкан (примітно, що в цьому переліку не було згадано Грузію). Президентка Європейської комісії назвала майбутнє розширення ЄС “довершенням Союзу” та “найкращою інвестицією в мир, безпеку і процвітання нашого континенту”, порівнявши його з попереднім великим розширенням 20 років тому. Поряд з цим, вона відзначила, що вторгнення рф в Україну сприяло перетворенню ЄС на важливого геополітичного гравця, який продемонстрував свою унікальну єдність[7].

Майбутнє розширення Європейського Союзу стало центральною темою неформальної зустрічі міністрів закордонних справ держав-членів ЄС у Мурсії, Іспанія, 28-29 вересня 2023 року. На ній зокрема йшлося про потенційне збільшення кількості членів блоку із нинішніх 27 до 36 до 2030 року[8]. Єврокомісар з питань розширення і сусідства Олівер Варгеї заявив, що безпека, мир і довгострокова стабільність Європейського Союзу значною мірою залежали від успіху його розширення. Головним викликами на цьому шляху були інституційні та політичні реформи в самому ЄС, необхідні для його підготовки та адаптації до процесу розширення. На зустрічі у Мурсії

[6] NATO has no indication of intentional Russian attack on Romania // Reuters. – 2023, 7 September. – URL: https://tinyurl.com/4ekjdhvs

[7] 2023 State of the Union Address by President von der Leyen // European Commission. – 2023, 13 September. – URL: https://tinyurl.com/yys9b9ry; Костіна І. Україна більше не в центрі уваги ЄС: що показала щорічна промова президентки Єврокомісії // Європейська правда. – 2023, 14 вересня. – URL: https://tinyurl.com/3pujcrzk

[8] Informal ministerial meeting on general affairs // Spanish Presidency of the Council of the European Union. – 2023, 28 September. – URL: https://tinyurl.com/2xuduxx2; Informal General Affairs ministerial meeting discusses the implications of a possible EU enlargement // Spanish Presidency of the Council of the European Union. – 2023, 28 September. – URL: https://tinyurl.com/2xuduxx2

міністрам було представлено експертний звіт про інституційну реформу ЄС[9], розроблений на замовлення урядів Франції і Німеччини, який пропонував створення "Європи чотирьох швидкостей", тобто поділ європейських держав на чотири групи, залежно від рівня й бажання інтеграції (чотирьох концентричних кіл): "внутрішнє коло" держав-членів ЄС із найбільшим рівнем інтеграції; усі члени ЄС; асоційовані члени об'єднання; учасники Європейської політичної спільноти. Україна категорично виступила проти ідеї "другосортного" членства, висловивши при цьому занепокоєння, що дискусія в ЄС про внутрішню реформу може відтермінувати вступ нашої держави до об'єднання[10].

Попри сподівання кремля на втому європейських суспільств від війни, суспільна підтримка України залишалася на високому рівні. За даними вересневих соцопитувань, більшість європейців виступали за продовження допомоги Україні. При цьому найбільші показники мали гуманітарна допомога (86%), санкційна політика проти росії (71%), фінансова та економічна допомога (65%), у той час як допомогу закупівлею зброї та боєприпасів та підготовкою українських військовослужбовців підтримувало 57% опитаних[11]. Дії ЄС в питанні допомоги Україні не розходились із суспільними настроями. Зокрема, 28 вересня Рада ЄС на рівні міністрів внутрішніх справ домовилась продовжити механізм тимчасового захисту для більш ніж 4 млн біженців з України на один рік – з 4 березня 2024 року до 4 березня 2025 року[12].

США. У вересні 2023 року адміністрація Джо Байдена продовжувала управляти ризиками потенційної ескалації російсько-української війни, зосереджуючи водночас свої зусилля на збереженні поточного рівня допомоги Україні як всередині США, так і на глобальній арені. При цьому у Вашингтоні з'явилось розуміння, що союзникам потрібно було готуватись до тривалого протистояння з рф, у тому числі, допомагаючи України якнайшвидше відновити її економіку.

Перший від початку наступальної операції ЗС України візит державного секретаря США Ентоні Блінкена в Київ 6-7 вересня 2023 року, його переговори з керівництвом України та участь у Третьому саміті перших леді та джентльменів стали політичною демонстрацією довгострокової підтримки України з боку США. Її конкретними наповненням стало оголошення про виділення 1 млрд доларів на військову та гуманітарну допомогу та окремого пакету військової допомоги нашій державі на суму 175 млн доларів[13]. Державний секретар заявив, що кінцевою ціллю США було перешкодити рф досягти успіху в її агресії проти України, щоб попередити акти агресії в інших куточках світу у майбутньому, а також допомогти Україні "міцно стояти на ногах" у військовому, економічному та демократичному плані. Він

[9] Sailing on High Seas: Reforming and Enlarging the EU for the 21st Century. // Report of the Franco-German Working Group on EU Institutional Reform. – 2023, 18 September. – URL: https://tinyurl.com/4uym4m5b; Сидоренко С. Євросоюз у пошуках сміливості. Що стає головною перепоною для вибору моделі розширення ЄС // Європейська правда. – 2023, 2 жовтня. – URL: https://tinyurl.com/39kf5yey

[10] Ukraine makes clear it won't accept second-class EU membership // Politico. – 2023, 28 September. – URL: https://tinyurl.com/3zzybksj

[11] EU challenges and priorities in 2023 // Eurobarometer. – 2023, 11 September. – URL: https://tinyurl.com/yv8kktnz

[12] Ukrainian refugees: EU member states agree to extend temporary protection // European Council. – 2023, 28 September. – URL: https://tinyurl.com/yxy4sdhk

[13] Secretary Antony J. Blinken and Ukrainian Foreign Minister Dmytro Kuleba at a Joint Press Availability // U.S. State Department. – 2023, 6 September. – URL: https://tinyurl.com/adfjap67

підкреслив, що Сполучені Штати мали намір максимізувати здатність ЗС України повернути території, які окупували російські війська[14].

За підсумками візиту Президента України Володимира Зеленського до Вашингтону 21 вересня було досягнуто важливих результатів, серед яких домовленість про налагодження спільного виробництва зброї та оборонних систем, зокрема систем ППО, з метою створення нової "оборонної екосистеми" між США та Україною. Сторони також домовились працювати над стратегічними рішеннями, щоб забезпечити довгострокову безпеку України для стримування майбутніх загроз її суверенітету і територіальній цілісності, а також над підготовкою до проведення Глобального саміту миру[15].

Хоча підтримка нашої держави продовжувала спиратись на двопартійну і двопалатну основу, початок передвиборчого процесу в Сполучених Штатах створював ризики для забезпечення сталої допомоги Україні з боку її ключового союзника. Вперше з часів обрання нового складу Конгресу за підсумками проміжних виборів у листопаді 2022 року внаслідок опору з боку частини Республіканської партії ("Кокус свободи") не вдалось проголосувати за додаткові кошти на підтримку України. Намагаючись уникнути шатдауну – тимчасового призупинення роботи федеральних органів влади США, – 30 вересня 2023 року Палата представників Конгресу США затвердила компромісний проект бюджету для фінансування уряду на 45 днів, з якого були вилучені кошти на допомогу нашій державі. Йшлося про черговий запит на фінансову допомогу від адміністрації на суму 22-24 млрд доларів. Президент США Джо Байден у публічній заяві закликав Конгрес ухвалити пакет допомоги, заявивши, що за жодних обставин США не могли допустити, щоб американська підтримка України була перервана[16]. Перед цим, 28 вересня Палата представників Конгресу США окремо проголосувала за виділення Україні 300 млн доларів в рамках програми Foreign Military Financing – фінансування зовнішньої військової допомоги. Ці кошти були вилучені з проекту оборонного бюджету США на суму 826 млрд доларів[17].

Різні соціологічні опитування в США фіксували дещо відмінний відсоток підтримки України серед американців, однак помітною була загальна тенденція до її зниження. А позаяк в усіх подібних опитуваннях виборці-демократи виявляли значно більший рівень підтримки допомоги нашій державі, розкол між ними й виборцями-республіканцями тільки поглиблювався. Усі ключові претенденти на президентську номінацію від Республіканської партії – Дональд Трамп, Рон Десантіс і Вівек Рамасвамі

[14] Secretary Antony J. Blinken with Tommy Vietor and Ben Rhodes of Pod Save the World // U.S. Department of State. – 2023, 13 September. – URL: https://tinyurl.com/4k9x36nm

[15] Remarks by President Biden and President Volodymyr Zelenskyy of Ukraine After Expanded Bilateral Meeting // White House. – 2023, 21 September. – URL: https://tinyurl.com/y7spekas; Zelenskiy // Telegram. – 2023, 22 September. – URL: https://tinyurl.com/352pyvhj

[16] Statement from President Joe Biden on Passage of the Bipartisan Bill to Keep the Government Open // White House. – 2023, 30 September. – URL: https://bitly.ws/WdaY; Дубовик В. Уникнути більшої проблеми: що означає виключення підтримки України з бюджету США // Європейська правда. – 2023, 2 жовтня. – URL: https://tinyurl.com/2bemszv6

[17] House narrowly clears hard-right Pentagon funding bill after Ukraine aid carve-out // Politico. – 2023, 28 September. – URL: https://tinyurl.com/yckyhk74

– слідували ізоляціоністському курсу, який передбачав кардинальну зміну політики щодо України[18].

Питання допомоги нашій державі стало заручником внутрішньополітичної боротьби в США, в якій представники угруповання MAGA (Make America Great Again), контрольованого екс-президентом Дональдом Трампом, прагнули підірвати позиції адміністрації Байдена. 12 вересня спікер Палати представників Конгресу США Кевін Маккарті оголосив про початок формального розслідування стосовно імпічменту президента Джо Байдена на підставі звинувачень у корупції, пов'язаної з бізнес-діяльністю його сина Гантера в Україні. Хоча дана заява не мала прямих політичних чи юридичних наслідків для президента США, а голосів в Конгресі на оголошення імпічменту в республіканців не вистачало, все ж цей крок свідчив про подальшу політизацію українського питання у виборчій кампанії Республіканської партії[19].

Під тиском республіканців адміністрація США посилила нагляд і контроль над американською допомогою Україні у сфері безпеки[20]. 22 вересня офіс генерального інспектора Міністерства оборони США призначив Роберта Сторча генеральним інспектором операції "Атлантична рішучість", оголошеної США у 2014 році для зміцнення НАТО у зв'язку з агресією росії проти України, в рамках якої тільки з лютого 2022 року було виділено 113 млрд доларів на безпекову, економічну й гуманітарну допомогу Україні та іншим країнам, що постраждали від війни[21]. Окрім цього, 14 вересня президент Байден призначив Пенні Пріцкер спецпредставницею з питань економічного відновлення України. Її мандат включав, зокрема, сприяння Україні у проведенні реформ, координацію міжнародної фінансової допомоги, повернення заморожених активів. Ключовою зміною у політиці США щодо економічної допомоги нашій державі стало висунення умов щодо проведення реформ для забезпечення прозорості та підзвітності процесу відбудови, створення сприятливого середовища для залучення приватних інвестицій та підготовки України до вступу в ЄС[22]. Зокрема, наприкінці вересня Білий дім відправив на адресу Координаційної платформи донорів лист із переліком реформ, які повинна була зробити Україна для продовження надання допомоги. В частині, що стосувався реформування сектору безпеки та оборони, були зазначені такі напрями, як державні закупівлі, імплементація стандартів НАТО стосовно прозорості, підзвітності, ефективності та конкуренції; посилення демократичного цивільного контролю, модернізація системи командування і управління, процесів управління і оборонного планування, системи управління кадрами та військової освіти[23].

---

[18] Краєв О., Павлюк О. Антиукраїнський поворот: чому республіканці у США все більше підігрують Росії // Європейська правда. – 2023, 21 вересня. – URL: https://tinyurl.com/mrwdfu4v

[19] Павлюк О. Другий "український" імпічмент: що стоїть за звинуваченнями на адресу Джо Байдена // Європейська правда. – 2023, 13 вересня. – URL: https://tinyurl.com/bda6nyac

[20] Pentagon watchdog establishes new team in Ukraine to monitor how US aid is used // CNN. – 2023, 13 September. – URL: https://tinyurl.com/2p8xfxdb

[21] Press Release // Department of Defense Office of Inspector General. – 2023, 21 September. – URL: https://tinyurl.com/2p9afdyh

[22] Announcing the U.S. Special Representative for Ukraine's Economic Recovery // U.S. State Department. – 2023, 14 September. – URL: https://tinyurl.com/bd3sx6t4; Сидоренко С. "Тепер, щоб Україна отримувала кошти, США висуватимуть умови щодо реформ" // Європейська правда. – 2023, 14 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yc4u6h8n

[23] Білий дім розіслав листа із реформами, які має провести Україна для отримання допомоги // Українська правда. – 2023, 25 вересня. – URL: https://tinyurl.com/29n63nvy

Велика Британія продовжувала докладати зусиль для подальшого зміцнення глобальної підтримки України та надавати допомогу у відбитті збройної агресії рф. Зокрема, під час участі у щорічному саміті G20 у Нью-Делі (9-10 вересня), прем'єр-міністр Британії Ріші Сунак переконував свого індійського колегу Нарендру Моді використати свій вплив, щоб допомогти припинити війну росії проти України[24].

Новий міністр оборони Великої Британії Грант Шаппс запевнив, що його країна продовжить стояти пліч-о-пліч з Україною незалежно від результатів виборів у Сполучених Штатах восени 2024 року. Британське оборонне відомство мало намір продовжувати постачати ЗС України ОВТ та артилерійські боєприпаси і підготувати в рамках операції Interflex 30 тис. українських військовослужбовців до кінця 2023 року[25]. Під час офіційного візиту міністра Шаппса в Україну 28 вересня 2023 року було обговорено посилення української ППО напередодні зимового періоду, потребу в артилерійських системах і засобах дальнього ураження для продовження деокупації українських територій, реалізацію спільних проектів в галузі військово-технічного співробітництва, розвитку українського флоту, досягнення належного рівня оперативної сумісності між ЗС України та їх партнерами з держав-членів НАТО[26].

Німеччина демонструвала лідерство у просуванні адаптації міжнародних інституцій до викликів, створених широкомасштабною агресією рф проти України, а також у наданні, в тісній координації із союзниками по НАТО та ЄС, всебічної допомоги Україні.

У своєму виступі на нараді німецьких послів 4 вересня 2023 року міністерка закордонних справ Німеччини Анналена Бербок закликала до реформування Римського статуту Міжнародного кримінального суду, Ради Безпеки ООН, міжнародних фінансових установ і G20 для більш ефективної відповіді на загрози для міжнародного порядку, заснованого на Статуті ООН. Окремо була згадана реформа інституцій Європейського Союзу, яка набула особливої актуальності в умовах російської агресії проти України[27]. Дану тезу Бербок розвинула під час виступу на ГА ООН в Нью-Йорку 17 вересня, закликавши до "операційного оновлення" Ради Безпеки ООН з метою створення більш справедливої, інклюзивної та дієздатної системи, що відображала би поточну ситуацію у світі та дозволила би вирішувати проблеми в довгостроковій перспективі[28].

Під час перебування в Києві 11 вересня 2023 року у рамках свого четвертого візиту в Україну після 24 лютого 2022 року глава МЗС Німеччини заявила про готовність Берліна підтримувати Україну на шляху до ЄС, назвавши розширення ЄС необхідним геополітичним наслідком війни росії. У центрі уваги візиту Бербок перебували заходи щодо забезпечення захисту критичної інфраструктури та цивільного населення напередодні чергової зими в умовах війни[29].

---

[24] UK to urge India to 'call out' Russia over Ukraine war // FT. – 2023, 8 September. – URL: https://tinyurl.com/yh6y3fjb

[25] Шаппс: Британія підтримуватиме Україну незалежно від результатів виборів президента США // Голос Америки. – 2023, 24 вересня. – URL: https://tinyurl.com/3awjzekj

[26] Президент зустрівся з державним секретарем Великої Британії з питань оборони // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 28 вересня. – URL: https://tinyurl.com/2tdan56u; Рустем Умєров та Держсекретар з питань оборони Великої Британії обговорили подальше військове партнерство і допомогу Україні // Міністерство оборони України. – 2023, 28 вересня. – URL: https://tinyurl.com/mvxh4u3f

[27] Римський статут потребує реформування – Бербок // Укрінформ. – 2023, 5 вересня. – URL: http://tinyurl.com/4e672kf2

[28] Baerbock fordert Reform des UN-Sicherheitsrates // Ntv. – 2023, 17 September. – URL: https://tinyurl.com/wxf8h7jt

[29] Außenministerin Baerbock ist zu einem Besuch in der ukrainischen Hauptstadt Kiew eingetroffen // Auswärtiges Amt. – 2023, 11 September. – URL: https://tinyurl.com/2ah7dvff

Після поїздки в Україну Бербок 12-15 вересня 2023 року здійснила візит до Сполучених Штатів, підкресливши цим самим важливість трансатлантичної єдності у довготривалій підтримці України у війні з росією. У фокусі переговорів у Вашингтоні було посилення протиповітряної оборони України, а також питання передачі ЗС України далекобійних засобів ураження (ATACMS і Taurus). При цьому Бербок зазначила, що можливі побоювання щодо ударів по території рф не були аргументом під час розгляду питання про надання Україні далекобійної зброї, оскільки наша держава мала право на самозахист[30].

У свою чергу, канцлер Німеччини Олаф Шольц розвіяв надії на швидке мирне завершення війни в Україні, закликавши до стратегічного терпіння заради побудови стійкого і справедливого миру, який би поважав територіальну цілісність і незалежність України[31].

Поряд із Великою Британією та Німеччиною **Франція** взяла на себе роль одного з найпотужніших партнерів України у Західній Європі, обіцяючи допомогу до перемоги над росією. На фоні зростаючого занепокоєння щодо потенційного президентства Дональда Трампа у США, Париж прагнув створити для Києва міцну основу довгострокової підтримки у Європі. Це відповідало баченню президента

Франції Еммануеля Макрона щодо розбудови військового потенціалу Старого континенту, що був би менш залежним від підтримки з боку США, в рамках концепції "стратегічної автономії". Проявом такої політики стало попереднє рішення про постачання ЗС України далекобійних крилатих ракет повітряного базування SCALP-EG. Водночас П'ята Республіка кардинальним чином переглянула своє ставлення до питання розширення ЄС та НАТО й тепер виступала активним лобістом вступу України в ці організації. Підтримуючи останню на цьому шляху, на початку вересня Париж оголосив про початок переговорів з Києвом про підписання двосторонньої угоди про безпекові гарантії на основі Спільної декларації G7[32].

З метою демонстрації підтримки нашої держави до Києва 28-29 вересня 2023 року з візитом прибув міністр збройних сил Франції Себастьєн Лекорню. У фокусі його переговорів з Президентом України Володимиром Зеленським, міністром оборони Рустемом Умєровим і міністром стратегічних галузей промисловості Олександром

[30] Out of many, one – Foreign Minister Annalena Baerbock travels to the United States // Auswärtiges Amt. – 2023, 12 September. – URL: https://tinyurl.com/ycxcyedy; Secretary Antony J. Blinken and German Foreign Minister Annalena Baerbock at a Joint Press Availability // U.S. State Department. – 2023, 15 September. – URL: https://tinyurl.com/ycy6yv9s

[31] Scholz dämpft Hoffnungen auf schnelle Friedenslösung für die Ukraine // Finanzen.net. – 2023, 12 September. – URL: https://tinyurl.com/yc7tcfpp

[32] Macron's slow but bold U-turn on Ukraine // Politico. – 2023, 12 September. – URL: https://tinyurl.com/nhenusyh; Очолити Міністерство оборони України має Рустем Умєров – звернення Президента Володимира Зеленського // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 3 вересня. – URL: http://tinyurl.com/v3ze2us4

Камишиним було постачання озброєння та військової техніки, двосторонні проекти з військово-технічного співробітництва, підготовка українських військовослужбовців і впровадження стандартів НАТО у секторі безпеки та оборони України. У рамках візиту було підписано близько 20 угод між українськими виробниками та французькими оборонними компаніями, які спеціалізуються на виробництві бронетехніки, артилерії, безпілотників, кібер-обладнання та розмінування. Ці кроки були спрямовані на поглиблення військово-технічної співпраці, у тому числі, у сфері розвитку спільних високотехнологічних проектів в інтересах забезпечення оборони обох країн[33].

Польща. Відносини між Україною та Польщею продовжували несподівано загострюватися й надалі, що викликало занепокоєння в Європі. Польська сторона, насамперед, була незадоволена тим, що, на її думку, своєрідні інвестиції у виживання України не принесли їй політичних дивідендів, в той час як Київ розглядав польську допомогу як односторонній рух. Це стосувалося переговорів про безпекові гарантії для України, які, на думку Варшави, не могли працювати без Польщі [34].

Виборча кампанія до польського Сейму і Сенату (15 жовтня 2023 року), під час якої питання допомоги Україні активно дебатувалось політичними силами, виступала додатковим фактором напруги у відносинах між двома країнами. Зокрема, польський уряд Матеуша Моравецького намагався агресивно відстоювати інтереси польських фермерів, продовживши заборону на імпорт української сільськогосподарської продукції після 15 вересня. У відповідь Україна 18 вересня подала позов до СОТ проти Польщі, а також проти Словаччини та Угорщини, які вдались до аналогічних кроків. Суперечки щодо експорту зерна створили потенційний ризик для військової допомоги з боку Польщі. Після позову України прем'єр Моравецький заявив про припинення постачання нашій державі військової допомоги через необхідність переозброєння власної армії, що викликало негативну реакцію в західних столицях[35]. Хоча у подальшому польська сторона спробувала пом'якшити наслідки цієї заяви, запевнивши у продовженні підтримки України до перемоги, напруга у двосторонніх відносинах досягла нового рівня.

Кульмінацією суперечки стали заяви лідерів Польщі та України із найвищої міжнародної трибуни. 19 вересня на сесії ГА ООН Президент України Володимир Зеленський емоційно заявив, що "дехто в Європі підриває солідарність і влаштовує політичний театр, роблячи із зерна трилер". У відповідь президент Польщі Анджей Дуда некоректно порівняв Україну з "людиною, яка тоне і може потопити рятівника"[36].

Угорщина. Попри членство держави в НАТО та ЄС, офіційний Будапешт впродовж вересня продовжував займати міжнародно-політичні позиції та робити заяви, які фактично підігравали рф в її агресії проти України. Так, 3 вересня голова адміністрації угорського прем'єра Гергей Гуйяш заявив про відсутність шансів в України повернути окуповані рф території і закликав до переговорів між Києвом та

[33] Більше зброї, проєкти з військово-технічного співробітництва та підготовка воїнів ЗСУ: Рустем Умєров і Себастьєн Лекорню обговорили подальшу оборонну співпрацю // Міністерство оборони України. – 2023, 28 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yc4ewumv; En Ukraine, Sébastien Lecornu ancre l'aide française dans la durée // Ministère des Armées. – 2023, 29 September. – URL: https://tinyurl.com/28d8trbx

[34] "Гарантії безпеки для України без Польщі працювати не будуть" - польський посол Ціхоцький // Українська служба BBC. – 2023, 9 Вересень. – URL: https://tinyurl.com/5bmkpwf4

[35] Моравецький сказав, що Польща припиняє постачання зброї Києву. Дуда назвав це вирваним з контексту // Лівий берег. – 2023, 21 вересня. – URL: https://tinyurl.com/8xe75w2r

[36] Основні підсумки промови Президента України на Генасамблеї ООН // Центр протидії дезінформації. РНБО України. – 2023, 21 вересня. – URL: https://tinyurl.com/53c99y27

москвою за участю Вашингтону. При цьому він виступив за надання Заходом гарантій безпеки росії та виступив проти приєднання України до НАТО[37].

Співставними були також висловлювання очільника МЗС Угорщини Петера Сійярто, зроблені під час його візиту до Гонконгу 15 вересня, про те, що світ страждав від наслідків війни не тому, що росія напала на Україну, а тому, що "Європа глобалізувала конфлікт"[38]. На полях сесії ГА ООН 22 вересня міністр Сійярто провів зустріч із російським колегою лавровим, під час якої обговорювалась російсько-українська війна та, начебто, готовність москви до переговорів[39]. Сам угорський прем'єр Віктор Орбан під час свого виступу у парламенті 25 вересня зробив низку антиукраїнських коментарів: доки не будуть відновлені права угорців Закарпаття, Будапешт не підтримуватиме членство України в НАТО[40], а "якщо Україна не відмовиться від наміру вступити до НАТО, то це лише питання часу, коли нам доведеться рахуватися з новим конфліктом"[41].

росія. В загальному контексті російсько-української війни принципові цілі росії суттєвих змін не зазнали та продовжували орієнтуватися на геостратегічне протистояння із Україною та Заходом в його ідеологічному, воєнно-політичному та інших ключових вимірах. Так, виступаючи на ГА ООН, очільник мзс рф лавров заявив, що москва не мала наміру розглядати жодних пропозицій щодо припинення вогню, оскільки її нібито один раз уже обдурили[42]. Ще більш різкими та провокативними традиційно були заяви медведєва, який 2 вересня назвав "солодкими мріями" те, що росія колись помириться Заходом[43], а 10 вересня він вкотре намагався залякати США ядерною війною[44].

8-10 вересня в росії пройшов "єдиний день голосування" ("єдг"), в рамках якого відбулися у т.ч. фейкові вибори на тимчасово окупованих росією територіях України (ТОТ). По суті, голосування слугувало масштабною акцією демонстрації лояльності громадян чинній владі та її курсу, а також генеральною репетицією президентських виборів, запланованих на 17 березня 2024 року. Проведенням "єдг" на ТОТ, що стало незаконною та відверто провокаційною акцією, росія, з одного боку, вчергове підвищила політичні ставки у своєму протистоянні із демократичним світом, а, з іншого, намагалася додатково посилити тиск на населення тимчасово окупованих територій та змусити його взяти участь у черговому проекті політико-адміністративної "інтеграції" ТОТ в російський простір. "Вибори" мали слугувати також опосередкованій легітимізації кадрової присутності на ній суто російської управлінської номенклатури. Так, зокрема, така одіозна російська фігура як дмитро

[37] В Угорщині пропонують дати "гарантії безпеки" РФ і не брати Україну в НАТО // Українська правда. – 2023, 03 вересня. – URL: https://tinyurl.com/52y3bpuy

[38] В МЗС радять Брюсселю просити пояснень в Угорщини, чому Сійярто працює проти інтересів ЄС в Азії // Європейська правда. – 2023, 15 вересня. – URL: https://tinyurl.com/4pua7bhx

[39] Szergej Lavrov nem akármilyen ígéretet tett Szijjártó Péternek // Index.hu – 2023, 22 szeptember – URL: https://tinyurl.com/3v9xm2pb

[40] Орбан вкотре пригрозив Україні через права угорської меншини // Європейська правда. – 2023, 25 вересня. – URL: https://tinyurl.com/4by4zv33

[41] Орбан вкотре пригрозив Україні через права угорської меншини // Європейська правда. – 2023, 25 вересня. – URL: https://tinyurl.com/4by4zv33

[42] Лавров заявив, що РФ не розглядатиме пропозицій щодо припинення вогню в Україні // Українська правда. – 2023, 23 вересня. – URL: https://tinyurl.com/23ff5ruu

[43] Медведєв назвав можливий мир з "нацистським" Заходом "солодкими мріями" // УНІАН. – 2023, 02 вересня. – URL: https://tinyurl.com/cp2b28aj

[44] Дочекаються, як у вересні 2001: Медведєв продовжує лякати США ядерною війною // Фокус. – 2023, 11 вересня. – URL: https://tinyurl.com/rardknan

рогозін, колишній директор “роскосмосу” та глава військово-технічного центру “царські вовки”, був “обраний” представником у раді федерацій рф від Запорізької області[45]. Крім того, 12 вересня, путін вніс до держдуми рф законопроект про запровадження 30 вересня державного свята “дня возз’єднання” “донецької народної республіки”, “луганської народної республіки”, Запорізької області та Херсонської області з російською федерацією[46]. Відповідну дату приурочили до підписання т.зв. “договорів про включення нових територій до складу рф” (30 вересня 2022 р.)[47].

16 вересня депутат від провладної партії “єдина росія” євген федоров подав у держдуму рф законопроект щодо відновлення російської імперії у межах колишнього СРСР. На його думку, на територіях колишніх радянських республік весь час відбувались різні конфлікти, і тому він вбачав “логічним” повернути їх до СРСР, навіть якщо росії довелось би воювати з кожною з цих країн[48].

білорусь. Впродовж вересня офіційний мінськ продовжував реалізовувати політику балансування між демонстрацією лояльності та підтримки москви в її протистоянні з Заходом, з одного боку, та намаганнями уникнення безпосереднього залучення зс рб у російсько-українську війну, з іншого. Так, 15 вересня під час візиту до рф лукашенко заявив про зацікавлення розвитком співпраці у трикутнику – росія, білорусь і КНДР[49]. А 26 вересня очільник мзс рб сергєй алєйник в інтерв’ю наголосив, що не міг уявити, щоб його держава вступила у війну в Україні на боці росії[50]. Ключовим інструментом відповідної політико-дипломатичної гри мінська на західному векторі продовжували виступати складні відносини білорусі із сусідніми державами-членами НАТО, передусім Польщею. Так, зокрема, до палати представників парламенту білорусі на початку вересня було внесено проект закону про призупинення дії Договору про звичайні збройні сили (ДЗЗСЄ) в Європі щодо Польщі та Чехії[51]. Крім того, впродовж місяця білоруська влада неодноразово звинувачувала Польщу у порушенні її гелікоптерами повітряного простору рб[52][53]. На фоні цього 18 вересня заступник держсекретаря ради безпеки білорусі павел муравейко заявив про готовність провести спільні військові навчання із Польщею[54].

Позиція Туреччини щодо російського вторгнення в Україну залишалася незмінною та полягала у намаганні підтримувати активний посередницький діалог зі сторонами конфлікту. У вересні керівництво Туреччини зосередило свою увагу на

[45] Ексглава "Роскосмосу" Рогозін став "сенатором" від окупованої Запорізької області // Українська правда. – 2023, 23 вересня. – URL: https://tinyurl.com/5da5nkkx

[46] Путін вигадав нове «свято» для окупованих територій // Главком. – 2023, 12 вересня. – URL: https://tinyurl.com/4rmj7e59

[47] Путін підписав закон та створив "свято" окупації // УНІАН – 2023, 28 вересня. – URL: https://tinyurl.com/4s3t5h72

[48] Готові воювати з кожним: у Держдуму РФ внесли законопроєкт про відновлення СРСР // Фокус. – 2023, 16 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yc2udb3y

[49] Лукашенко також хоче дружити з КНДР: що запропонував на зустрічі у Путіна // Comments.ua – 2023, 18 вересня. – URL: https://tinyurl.com/3fuhmv4s

[50] Голова МЗС Білорусі "не може уявити" участь Мінська у війні проти України // Європейська правда. – 2023, 27 вересня. – URL: https://tinyurl.com/rcpfvrr7

[51] Білорусь хоче призупинити дію угоди про звичайні озброєння щодо Польщі і Чехії // Європейська правда. – 2023, 08 вересня. – URL: https://tinyurl.com/43yhyvd7

[52] Білорусь звинуватила польський вертоліт у порушенні кордону // Європейська правда. – 2023, 01 вересня. – URL: https://tinyurl.com/2xh5w26j

[53] Білорусь заявила, що Польща двічі порушила її повітряний простір // Українська правда. – 2023, 28 вересня. – URL: https://tinyurl.com/4rcpnj62

[54] У Білорусі раптом захотіли спільних військових навчань із Польщею // Європейська правда. – 2023, 18 вересня. – URL: https://tinyurl.com/4autc5k5

відновленні Чорноморської зернової угоди, стабілізації безпекового середовища у Чорноморському регіоні та пошуках шляхів припинення російсько-української війни[55].

Ці питання лягли в основу програми переговорів президентів Ердогана та путіна, які відбулись 4 вересня у Сочі. В ході підготовки до переговорів Реджеп Таїп Ердоган анонсував нові домовленості по "зерновій угоді", цим самим штучно підігрівши очікування від зустрічі[56]. Однак самі переговори не принесли відповідного результату, продемонструвавши відсутність перспектив щодо відновлення Чорноморської зернової ініціативи. Більше того, путін заявив, що не бачить необхідності у "зерновій угоді" взагалі. Тому, підсумовуючи результати переговорів, більшість оглядачів зійшлись на тому, що вересневі переговори стали найбільш провальними для президента Ердогана за весь період його контактів з путіним[57].

Наслідки переговорів негативно вплинули і на особистий імідж турецького лідера, який після укладення у липні 2022 року "зернової угоди" виступав гарантом постачання зерна на світовий продовольчий ринок, що зокрема убезпечувало країни Африки від непідйомного зростання цін і дефіциту продуктів, а як наслідок – від голоду, соціальних та безпекових потрясінь. Руйнування путіним "зернової угоди" призвело до того, що всі політичні дивіденди, отримані Ердоганом від початку її дії у липні 2022 р., почали втрачати свою ціну. На тлі не дуже успішної внутрішньої та зовнішньої політики турецького президента, де зернова домовленість була чи не єдиною його чистою перемогою, відновлення морського експорту українського зерна стало ціллю номер один. І якщо для України це питання перебувало в економічній площині, то для Туреччини – питання носило геополітичний характер[58].

Незважаючи на зусилля союзників по НАТО, спрямовані на підрив економіки рф та обмеження її доступу до світових енергетичних ринків[59], Туреччина продовжувала розвивати особливі відносини з росією, заявивши про подальше розширення партнерства між вдома країнами. Тому поза увагою турецького керівництва залишилась пропозиція України щодо відновлення роботи "зернового коридору" через територіальні води Румунії та Болгарії, без участі рф, яку було передано турецькому керівництву[60]. Натомість Туреччина намагалась схилити росію та Україну до якогось консенсусного вирішення проблеми.

Незважаючи на ускладнення у двосторонніх ірано-російських відносинах, викликані недотриманням росією термінів постачання винищувачів Су-35 та підтримкою рф резолюції Ради співробітництва арабських держав Перської затоки

---

55 Ердоган на зустрічі з путіним знову запропонує бути посередником у переговорах рф та України — ЗМІ // Українські національні новини. – 2023, 4 вересня. – URL**:** https://tinyurl.com/357fya8r

56 Ердоган сподівається на "хороший результат" у питанні відновлення "зернової угоди" // Європейські новини. – 2023, 05 вересня. – URL**:** https://tinyurl.com/4ha2b36a

57 Провал Ердогана. Чим завершилася спроба лідера Туреччини домовитися з Путіним про зерно // Європейські новини. – 2023, 5 вересня. – URL**:** https://tinyurl.com/3nfu7ay3

58 Підсумки візиту президента Туреччини Р. Т. Ердогана до росії 4 вересня 2023 року // Національний інститут стратегічних досліджень. – 2023, 5 вересня. – URL: https://tinyurl.com/3y5b6px9

59 NYT: Дружня зустріч путіна і Ердогана розвіяла всі надії на розворот Туреччини в бік Заходу // Дзеркало тижня. – 2023, 05 вересня. – URL**:** https://tinyurl.com/yemdh3xc

60 Україна офіційно запропонувала Туреччині відновити зерновий коридор без росії // Українські новини. – 2023, 7 вересня. – URL: https://tinyurl.com/4usmuz7k

(GCC) щодо приналежності спірних островів у Ормузькій протоці, Іран, у своєму ставленні до російсько-української війни продовжував політику максимального зближення з москвою у військовому та військово-технічному аспектах, яка досягла безпрецедентного рівня.

Відносини між двома країнами перейшли у формат дружніх і союзницьких. До цього їх спонукала необхідність спільного протистояння західним санкціям і політичній ізоляції. Свідченням поглиблення двосторонньої співпраці став візит 18 вересня до Ірану міністра оборони росії сергія шойгу. Під час зустрічі з міністром оборони Ірану Мохаммадом Реза Аштіані він обговорив можливість постачання іранських ракет Fateh-110 і Zolfaghar після 18 жовтня 2023 року, коли закінчувався термін дії резолюції Ради Безпеки ООН 2231, яка забороняла Тегерану постачати до інших країн балістичні ракети[61].

Підтвердив існування таких домовленостей і директор ізраїльського Моссаду Давид Барнеа, який висловив побоювання щодо впливу цих поставок на обстановку в регіоні. Крім того, на думку Давида Барнеа, Іран докладав зусиль для розблокування заморожених в рамках міжнародних санкцій активів, продовжуючи при цьому розвивати і розширювати свій ядерний потенціал[62].

Позиція Ізраїлю у своєму ставленні до російсько-української війни залишилась незмінною. Тель-Авів продовжував дотримуватись умов заборони щодо надання військової допомоги Україні та обмежувався лише гуманітарними проектами. Не призвела до зміни характеру двосторонніх відносин зустріч 20 вересня 2023 року Президента України Володимира Зеленського і прем'єр-міністра Ізраїлю Беньяміна Нетаньягу на полях 78-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН. Лідери обговорили питання співпраці у сфері цивільного захисту, російські повітряні атаки з використанням дронів іранського виробництва, а також українську Формули миру та хід підготовки до Глобального саміту миру. Ізраїль пообіцяв надалі надавати гуманітарну допомогу Україні, а також обладнання для розмінування звільнених від російських окупантів територій[63]. У той же час, під час свого виступу на сесії Генеральної Асамблеї ООН 22 вересня Беньямін Нетаньягу оминув питання російсько-української війни, зосередившись головним чином на регіональних проблемах, які стояли перед країнами близькосхідного регіону. Це свідчило про незмінність позиції Ізраїлю у ставленні до підтримки України в її боротьбі з агресією росії[64].

Китай продовжував політично використовувати тему війни, прикриваючись абстрактними фразами про власні мирні зусилля і не помічаючи жахливих гуманітарних наслідків, спричинених російською агресією. У відносинах із Заходом

[61] Іран може домовитись з РФ про передачу ракет, - ISW // РБК. – Україна–2023, 28 вересня. – URL: https://tinyurl.com/4872vcz7

[62] РФ може продати Ірану зброю, яка поставить під загрозу існування Ізраїлю, - директор "Моссаду" // Багнет. – 2023, 12 вересня. – URL: https://tinyurl.com/23m7u6dm

[63] У Нью-Йорку Володимир Зеленський обговорив із Біньяміном Нетаньягу захист людей і співпрацю у цивільній обороні // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 20 вересня.– URL: https://tinyurl.com/yvh6hkdw

[64] Нетаниягу на Генассамблее ООН упомянул Иран и россию // Курсор інфо. – 2023, 22 вересня.– URL: https://tinyurl.com/45867b2s

китайське керівництво трималося обережної лінії, намагаючись не допустити гострого конфлікту з негативними для себе економічними наслідками. Розглядаючи Україну, як складову геополітичної гри США проти росії, китайська дипломатія цим самим зводила статус Києва більше до інструменту відносин, аніж суб'єкта.

Вищенаведені пріоритети обумовлювали дії Китаю і у вересні. В своєму інтерв'ю начальник ГУР МО України Кирило Буданов висловив сумніви щодо того, чи наважиться Пекін на постачання озброєння росії. За його оцінками, будь-яка кардинальна зміна парадигми поведінки Пекіна у війні була не вигідна для нього. Потрапляння ж на територію держави-агресора товарів подвійного призначення, насамперед, дронів і чипів суттєво не змінювало балансу сил. За його словами, КНР був не вигідний програш росії, але, водночас, і відновлення державного суверенітету України мало для неї значення[65]. Іншими словами, намагання Пекіна тримати у фокусі кілька взаємосуперечливих цілей значною мірою прояснювало його обережну й дещо відсторонену поведінкову модель.

Цікаво, що інтерв'ю очільника української воєнної розвідки співпало з оголошенням 1 вересня міністерством торгівлі КНР експортного контролю щодо дронів із максимальною масою понад 7 кг, здатними нести вантажі з функцією скидання. Це рішення також включало і обмеження на постачання багатьох комплектуючих до БпЛА, що обмежувало можливості зс рф щодо збільшення арсеналу цього виду озброєння[66]. Проте, ускладнивши росії доступ до безпілотників, Китай вчинив аналогічно й щодо України. За оцінками американського видання New York Times, такі перешкоди збільшували перевагу на полі бою саме для росії[67].

Новий цикл регулярних зустрічей на найвищому рівні було запущено візитом 18 вересня до рф міністра закордонних справ КНР Ван Ї, що був політичною підготовкою візиту путіна до Китаю під приводом участі у третьому форумі "Один пояс, один шлях". Під час чотириденної поїздки очільник китайського МЗС зустрічався зокрема з секретарем ради безпеки росії миколою патрушевим і міністром закордонних справ лавровим, з якими обговорив також і питання України. Під час зустрічі з останнім глава китайської дипломатії озвучив геополітичний зміст свого візиту, відзначивши тісну координацію з росією на всіх міжнародних майданчиках, зокрема на ГА ООН, та спільні зусилля з побудови "багатополярного світу". Саме у цей час паралельно відбувався процес певної нормалізації відносин між США та КНР, входження їх у конструктивне комунікаційне русло. Відтак, продовження дотримання показової лінії на дружбу з росією мало на меті дещо посилити переговорні позиції Пекіна у діалозі з Вашингтоном. Відповідно, будь-які кроки щодо впливу на агресора чи дієвої підтримки України виключалися[68].

Північна Корея. 13 вересня північнокорейський диктатор Кім Чен Ин зустрівся зі своїм російським колегою путіним. Переговори на російському далекосхідному космодромі та подальші комунікації за закритими дверима викликали серйозну стурбованість щодо поглиблення відносин між двома країнами-паріями. Зокрема.

[65] Велике інтерв'ю Буданова з Мосейчук: на якому етапі війна, перемовини та коли підемо на Росію // ТСН. – 2023, 1 вересня. – URL: https://tinyurl.com/mrbmw6hs

[66] China curbs drone exports over 'national security concerns' // CNN. – 2023, 1 August. – URL: https://tinyurl.com/bdzxbd3y

[67] Ukraine's War of Drones Runs Into an Obstacle: China // The New York Times. – 2023, 30 September. – URL: https://tinyurl.com/4ff8fnm6

[68] Top diplomat Wang Yi wraps up Russia visit after meeting with Putin // Global Times. – 2023, 21 September. – URL: https://tinyurl.com/2smajhns

Пхеньян прагнув розвивати власну ракетну програму, тоді як москві конче була необхідна підтримка озброєнням та боєприпасами для ведення війни проти України[69].

Кім Чен Ин заявив, що його рішення відвідати росію через чотири роки після попереднього візиту показувало, що Пхеньян "надає пріоритет стратегічній важливості" своїх відносин з москвою. Для нього це був шанс обійти руйнівні санкції ООН і послабити дипломатичну ізоляцію. Північнокорейський диктатор прагнув максимально використати момент війни та труднощів росії в її веденні для доступу до ракетних і космічних технологій в обмін на надання рф військової та економічної допомоги. Посилення військової потужності для КНДР вже давно виступало ключовим фактором його міжнародно-політичної суб'єктності[70]. На момент візиту Кім Чен Ина, за даними ГУР МО України, Північна Корея вже півтора місяці здійснювала поставки боєприпасів в росію [71]. Поглиблення військово-технічного співробітництва між рф та КНДР ще більше актуалізувало питання розвитку відносин України з сусідами Північної Кореї – Японією та Республікою Корея.

Ключові воєнно-політичні події, процеси, їх сутність

Воєнно-політичні відносини на глобальному рівні. Попри існуючу лінію розлому між США та КНР і подальше нарощування ними власних спроможностей, конкуренція між Вашингтоном і Пекіном не мала підстав переростати в конфлікт чи протистояння з залученням груп країн, афілійованих із їхніми інтересами. Тема російської агресії та дій Китаю так чи інакше була присутня під час роботи головних світових форумів. У той же час жоден міждержавний формат, як виявилося, не зміг виробити консолідованих підходів щодо припинення війни чи стосовно непередбачуваних дій КНР у Східно- та Південно-Китайському морях.

Геополітичний місяць стартував триденним самітом країн-членів АСЕАН в Індонезії (5-7 вересня 2023 року), в якому окрім країн-членів АСЕАН брали участь також вісім інших регіональних держав. З ініціативи представниці США віце-президентки Камали Гарріс була піднята українська тема. При цьому представник росії лавров та прем'єр КНР Лі Цян фактично об'єднували зусилля задля протидії намірам США та їх союзників зафіксувати політичну відповідальність Пекіна та москви за підтримку турбулентності в міжнародних відносинах[72].

Тематика саміту G20, що відбувся в Нью-Делі 9-10 вересня, хоча й була зосереджена навколо питання розвитку, проте політичні проблеми також серйозним чином вплинули на його роботу. Напередодні в КНР вийшла оновлена географічна карта, на якій спірні території на індійсько-китайському кордоні були позначені як китайські. Така провокація напевно була спрямована на те, щоби певним чином дестабілізувати роботу форуму і не дати Індії заробити занадто багато політичних дивідендів.

Геополітична вага зібрання крилася в групах учасників: країни Глобального Півдня; західні країни на чолі з США; КНР та росія. Попри постійну "стурбованість"

[69] Kim and Putin meeting shows just how much the leaders need each other // The Washington Post. – 2023, September 14. – URL: https://tinyurl.com/7evt4bu6

[70] Putin gives Kim Jong Un tour of rocket launch center as leaders meet // The Asahi Shimbun. – 2023, 13 September. – URL: https://tinyurl.com/ssy6xv7e

[71] Пхеньян вже озброює Москву. КНДР ще півтора місяця тому почала постачати РФ боєприпаси, — Буданов // New Voice. – 2023, 13 вересня. – URL: https://tinyurl.com/mr225ukk

[72] China warns against 'new Cold War' at ASEAN summit // Reuters. – 2023, 6 September. – URL: https://tinyurl.com/486s5mm9

щодо несправедливого, на їхню думку, світового порядку, лідери двох останніх країн проігнорували форум. Присутній на саміті G20 представник КНР голова Держради (прем'єр-міністр) Лі Цян зосередив значну увагу на європейському напрямку дипломатії, провівши переговори з президентом Європейської комісії Урсулою фон дер Ляєн. Виявляючи традиційно підвищену увагу до ЄС і прагнучи дистанціювати останній від США, Лі Цян намагався запевнити у намірах Китаю розвивати партнерство з ЄС за всіма можливими напрямами. Натомість очільниця Єврокомісії вчергове нагадала Пекіну про необхідність здійснення впливу на російську сторону з метою припинення війни і досягнення декларованого Китаєм миру.

Першим зримим результатом роботи цього світового форуму стало прийняття до G20 нового, 21-го учасника – Африканського Союзу (куди входять 55 держав). Кінцева декларація G20 викликала багато різночитань. МЗС України, зокрема, висловило незадоволення тим, що в її тексті були відсутні згади про росію-агресора та її засудження за війну проти нашої держави. Також учасники "Групи 20" розписалися в своїй неспроможності змусити москву повернутися до Чорноморської зернової ініціативи, хоча чимало часу було присвячено темі продовольчої безпеки у світі. Водночас декларація висловлювала підтримку територіальній цілісності та суверенітету України[73].

Індійське головування в G20 2023 року співпало з запуском у вересні економічного коридору Індія-Близький Схід-Європа (IMEC), який розглядався як конкурент китайському глобальному проекту "Один пояс, один шлях". За задумом, цей коридор мав два шляхи: східний, який з'єднує Індію з Перською затокою, та північний, який пов'язує Перську затоку з Європою. Передбачено функціонування залізничної, корабельної та автомобільних мереж транспортних маршрутів. Успіх даного проекту значною мірою залежав від готовності його ключових інвесторів (США, Індія, Німеччина, Саудівська Аравія) вкладати чималі кошти, як це робив Китай вже протягом десяти років.

Перспективи переговорів перших осіб двох найбільших економік світу зросли після оголошення про результати зустрічі радника з національної безпеки США Джейка Саллівана та міністра закордонних справ КНР Ван Ї, що відбулася на Мальті 16-17 вересня. Сторони спробували окреслити свої "червоні лінії" у найгостріших проблемах міжнародної безпеки – України та Тайваню. Зокрема, Салліван наголосив на тому, щоб Китай не надавав військову допомогу росії. Водночас китайська сторона застерегла Сполучені Штати від підтримки т.зв. "тайванського сепаратизму"[74].

Насиченість середини вересня масштабними заходами значною мірою робила трибуну ООН менш затребуваною. На 78-у сесію ГА ООН не прибули президент Франції, лідери КНР та росії, а також прем'єр-міністр Великої Британії. Президент США Джо Байден став єдиним лідером серед держав-членів Ради Безпеки ООН, який був присутній на відкритті сесії. У рамках свого виступу він представив бачення США щодо реформування цієї універсалістської організації, запропонувавши зокрема розширити кількість членів РБ ООН, яка мала відповідати новим реаліям у світі[75].

[73] G20 New Delhi Leaders' Declaration // G20. – 2023, 9-10 September. – URL: https://tinyurl.com/2vasrh99

[74] Top Biden adviser meets with Chinese foreign minister in effort to cool tensions // Axios. – 2023, 17 September. – URL: https://tinyurl.com/5aybu4r7

[75] Biden acknowledges the old world order needs a refresh // CNN. – 2023, 19 September. – URL: https://tinyurl.com/2w662x8m

Відсутність важелів впливу на ситуацію з боку ООН проявлялася зокрема в тому, що навіть після закликів з боку генерального секретаря ООН Антоніу Гутерріша жодного просування в напрямку відновлення Чорноморської зернової ініціативи не відбулося.

Там же, в Нью-Йорку, відбулася ще одна подія, яка ілюструвала поступове руйнування т.зв. пострадянського геополітичного простору в сенсі значного послаблення орієнтації багатьох країн колишнього СРСР на росію та пошук ними нових безпекових форматів. Лідери п'яти країн Центральної Азії під час роботи сесії ГА ООН 19 вересня з ініціативи президента США Джо Байдена зібралися в рамках дипломатичної ініціативи С5+1. Вперше з часів її заснування 2015 року американському президентові вдалося зібрати навколо себе глав держав всіх п'яти країн регіону. Американська сторона пообіцяла значно посилити пакет безпекової допомоги цим країнам, розуміючи їхню стурбованість неадекватною та агресивною поведінкою росії. Знаковість цього зібрання також полягала в тому, що Вашингтон фактично пообіцяв повернутися в регіон після затяжної паузи, яка дала додаткові можливості росії та КНР посилити там свої впливи[76].

Загалом вересень виявився надзвичайно продуктивним для американської дипломатії, якій вдалося вкласти такі проблеми, як російська агресія проти України та виклик з боку КНР, у широкий геостратегічний контекст. Питання ж стимулів економічного розвитку або ж розв'язання проблеми сталого розвитку виявилися більшою мірою відсунуті на задній план пошуком нових дієвих безпекових форматів та посиленою розбудовою міждержавних форматів в умовах паралічу реакції з боку ООН на ключові виклики сучасності.

Третя Карабахська війна. Карабахський регіональний вузол, в який залучені, окрім безпосередньо Вірменії та Азербайджану, росія, Туреччина та Іран, як основні центри впливу, у вересні вибухнув новим витком конфлікту. Внаслідок нівелювання російського фактору баланс сил на Південному Кавказі швидко хитнувся.

На тлі поведінки росії Єреван зробив різкий поворот у своїй зовнішній та безпековій політиці в бік країн Заходу, сподіваючись при їх підтримці стримати дії Азербайджану. Це зокрема виявилось у проведенні спільних зі збройними силами США військових навчань (11-20 вересня 2023 р.). У той же час державний секретар США Ентоні Блінкен під час розмови з президентом Азербайджану Ільхамом Алієвим на початку вересня застеріг Баку від перекриття Лачинського коридору та будь-якої ескалації в регіоні[77]. Поряд із цим, напруженість навколо згаданого коридору змушувала Іран проводити демонстраційні військові навчання поблизу кордону з Азербайджаном.

Втім, це на стало запобіжником третьої карабахської війни. 19-20 вересня Азербайджан за підтримки Туреччини провів блискавичну військову операцію, за підсумками якої відновив контроль над усією територією Нагірного Карабаху. Таким чином, було поставлено крапку у багаторічному етнічному та територіальному конфлікті між вірменами та азербайджанцями за цей регіон. І в Брюсселі, і у Вашингтоні закликали Баку зупинити свої дії, побоюючись того, що ще один збройний конфлікт може створити виклики для збереження міжнародної підтримки України. Однак швидкоплинність воєнних дій зняла всі ці побоювання.

---

[76] C5+1 Leaders' Joint Statement // The White House. – 2023, 21 September. – URL: https://tinyurl.com/2xja46sp

[77] Secretary Blinken's Call with Azerbaijani President Aliyev // U.S. Department of State. – 2023, 6 September. – URL: https://tinyurl.com/39v2w4ad

Залишається дискусійним питання, наскільки москва була обізнана щодо планів Баку. У вірменських ЗМІ часто лунали оцінки, що росія поступилася своїм впливом у регіоні в обмін на певні обіцянки, очевидно, з боку турецького президента Ердогана.

Після початку бойових дій 19 вересня Реджеп Таїп Ердоган з трибуни ГА ООН заявив про повну підтримку дій Азербайджану, пославшись при цьому на формулу "один народ, дві держави". Відновлення територіальної цілісності Азербайджану і перетворення його на важливого гравця на Південному Кавказі повністю відповідало інтересам Анкари. Вже після завершення воєнних дій дві країни почали обговорення можливого створення сухопутного коридору через територію Вірменії. Таким чином, Анкара забезпечила собі додаткові можливості для посилення впливу в регіоні, який свого часу входив до складу Османської імперії.

Водночас посередництво в підписанні мирного договору між Вірменією та Азербайджаном з боку ЄС, Франції та Німеччини давало останнім додаткові можливості для формування вже європейської присутності на Південному Кавказі. При цьому спостерігалася певна відмінність в позиціях європейських країн. Якщо Німеччина намагалася діяти як неупереджений гравець, то Франція відкрито підтримувала Вірменію, чим налаштувала Азербайджан проти європейського посередництва[78]

Одноденна війна посилила дистанціювання Єревану від москви. Прем'єр-міністр Вірменії Нікол Пашинян у відео-зверненні до громадян держави назвав структури безпеки та союзників, на які останнім часом покладалася Вірменія (тобто, рф та одкб), неефективними й такими, що "показали нашу вразливість"[79]. Тим часом із Карабаху почало масово виїжджати вірменське населення, яке не бажало залишатися у цьому регіоні після його остаточного переходу під повний контроль Азербайджану. До кінця вересня, з краю виїхала більшість із 145 тис. вірмен, які проживали тут до війни[80]. 28 вересня президент Нагірного Карабаху Самвел Шахраманян підписав указ, згідно з яким до 1 січня 2024 року Республіка Арцах (Нагірно-Карабахська Республіка) мала припинити своє існування[81].

Повернення Карабаху під контроль Азербайджану стало важливим фактором кардинальної зміни розстановки сил на Південному Кавказі та, передусім, зменшення впливу росії, й опосередковано – також її союзника Ірану, не тільки в самому регіоні, а й на пострадянському просторі загалом.

Зовнішньополітична діяльність України. Українська воєнна дипломатія від початку широкомасштабного вторгнення рф вийшла на новий рівень у взаємодії із партнерами та країнами по всьому світу. Війна змусила Україну діяти подекуди всупереч усталеним традиціям, "порушувати" правила та знаходити нестандартні рішення проблем, перед якими не поставала жодна інша країна у новітній історії. Україна поступово ставала точкою опори нової архітектури безпеки в Європі та світі. Ключовими завданнями на цьому шляху були забезпечення повноправного членства

[78] French President Emmanuel Macron reacts to Türkiye, Azerbaijan and Russia over Karabakh // Türkiye Newspaper . – 2023, 25 September. – URL: https://tinyurl.com/2wjrz35v

[79] Прем'єр Вірменії натякнув на неефективність ОДКБ і гарантій безпеки від РФ // Європейська правда. – 2023, 24 вересня. – URL: https://tinyurl.com/bdzh7y75

[80] До Вірменії виїхало вже більше третини населення Карабаху // Європейська правда. – 2023, 28 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yz6bwcdv

[81] «С 1 января Республика Арцах (Нагорно-Карабахская Республика) прекращает свое существование» – Самвел Шахраманян подписал указ // Радио Азатутюн – 2023, 28 сентября. – URL: https://tinyurl.com/5dkbm766

України в ЄС і НАТО та відкриття нових горизонтів у відносинах із країнами Африки, Азії та Південної Америки.

Головною ж політичною подією вересня став візит Президента України Володимира Зеленського разом з Першою леді до США для участі у заходах 78-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, Саміту цілей сталого розвитку, Ради Безпеки ООН, де було проведено зустрічі з президентом США, лідерами палат і партій Конгресу США, керівництвом міністерства оборони США та американським бізнесом[82].

У своєму виступі під час загальних дебатів ГА ООН у Нью-Йорку 19 вересня Президент Володимир Зеленський заявив, що Україна робить усе для того, щоб після російської агресії ніхто у світі не наважився напасти на жодну країну. Навіть без застосування ядерної зброї держава-терорист перетворювала на зброю все, до чого мала доступ (продовольство, енергетику тощо). Глава держави констатував: існує багато конвенцій, які обмежують озброєння, але не існує реальних обмежень вепонізації. На прикладі Запорізької АЕС Володимир Зеленський проілюстрував вепонізацію росією ядерної енергетики. Президент акцентував, що мета російської війни проти України – перетворити нашу землю, людей і ресурси на зброю проти міжнародного порядку, заснованого на правилах. На його переконання, гарантувати нову епоху без війн могла лише відкрита робота всіх народів заради миру, а не якийсь діалог між так званими великими державами десь за зачиненими дверима. Володимир Зеленський зауважив, що запропонована нашою державою Формула миру передбачала кроки, які мали обмежити усі форми вепонізації, що були застосовані росією проти України та інших країн і можуть бути використані іншими агресорами[83].

Широкого резонансу набув заклик Президента України до просування Формули миру, ядерного роззброєння кремля та реформування Ради Безпеки ООН[84]. Глава держави зазначив, що право вето в руках рф зробило ООН недієздатною, адже всі дії Ради Безпеки та ГА ООН із зупинки агресії проти України блокувалися росією. З цього приводу Володимир Зеленський запропонував розширити склад постійних членів і надати Генеральній Асамблеї право долати вето членів Радбезу. Він також закликав створити систему превенції агресії, яка передбачала автоматичний розгляд застосування превентивних санкцій з боку РБ ООН, коли будь-який член Генеральної Асамблеї заявляв про загрозу агресії. У рамках презентації свого мирного плану припинення війни в Україні, Президент визначив дві безкомпромісні умови: повне виведення всіх російських військ і військових формувань, включно з чорноморським флотом рф, з усієї суверенної території України в межах міжнародно визнаних кордонів 1991 року та повернення Україні ефективного контролю над усім державним

[82] Президент зустрівся з найвпливовішими американськими підприємцями // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 22 вересня. – URL: https://tinyurl.com/5fpvmst9

[83] Агресор і всі його методи війни мають стримуватися так само, як відбувається стримування ядерної зброї – Президент під час виступу на Генасамблеї ООН // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 19 вересня. – URL: https://tinyurl.com/4ewumkzb

[84] Застосування права вето потребує реформування, і це може стати ключовою реформою ООН – виступ Президента України на засіданні Ради Безпеки ООН // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 21 вересня. – URL: https://tinyurl.com/zwczup63

кордоном і виключною економічною зоною в Чорному та Азовському морях, а також у Керченській протоці.

Головною ж подією дня була зустріч Президента Зеленського з президентом США Джо Байденом, результатом якої стали ряд важливих домовленостей: оголошення Департаментом оборони США нового пакету військової допомоги Україні на загальну суму 325 млн доларів; домовленість про спільне виробництво зброї, зокрема систем ППО. Нова спільна промислова база зі США мала створити оборонну екосистему для захисту повітряного простору України від російських атак і забезпечити обом країнам нові робочі місця. Головою Мінстратегпрому було підписано угоди про співпрацю з трьома ключовими асоціаціями, які передбачали залучення до роботи в Україні понад 2 тис. американських оборонних компаній[85]. На жаль, запит Президента на виступ на об'єднаному засіданні Конгресу США був відхилений спікером Палати представників Кевіном Маккарті. Ця зустріч мала бути важливою з огляду на необхідність доведення до американських конгресменів позиції нашої держави на тлі запиту Білого дому на додаткове фінансування допомоги Україні на суму понад 22 млрд доларів. Разом із цим, найважливішим підсумком зустрічі двох лідерів стало підтвердження президентом США курсу на підтримку зусиль України з відбиття російського вторгнення.

У рамках підтримання постійного політичного діалогу 21 вересня Президент Зеленський зустрівся з федеральним канцлером Німеччини Олафом Шольцом. Сторони обговорили першочергові потреби Сил оборони України. Володимир Зеленський поінформував канцлера ФРН про підготовку чергової зустрічі на рівні радників для обговорення пунктів української Формули миру, а також Глобального саміту миру. Лідери приділили увагу підготовці до міжнародної Конференції з питань відновлення України, яка мала відбутися в Німеччині влітку 2024 року.

Зустріч із впливовим у США дипломатом і політиком Генрі Кіссінджером перетворила колишнього противника членства України в НАТО в її лобіста, про що свідчили його слова, що "ідея нейтральної України вже не має сенсу", а членство Києва в Альянсі – це краща інвестиція в безпеку Європи на довгі роки[86].

Після перебування у США 22 вересня Президент України Володимир Зеленський здійснив неанонсований візит до Канади, під час якого зустрівся з прем'єр-міністром Джастіном Трюдо та виступив у парламенті країни. Прем'єр-міністр Трюдо підтвердив непохитну військову, економічну та гуманітарну підтримку України, оголосивши про надання нашій державі довгострокового пакету допомоги на суму близько 482 млн доларів та залучення канадських інструкторів для навчання українських військових на винищувачах F-16. Крім того, було досягнуто домовленостей щодо участі Канади у відновленні Каховської та реконструкції Канівської ГЕС. У частині економічного співробітництва Президент України і прем'єр-міністр Канади підписали оновлену

[85] У присутності Президента України підписано меморандуми про співпрацю в оборонно-промисловому секторі // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 21 вересня. – URL: https://tinyurl.com/bddcuazb

[86] Зеленський провів зустріч із Кіссінджером під час свого візиту до США // Інтерфакс-Україна. – 2023, 24 вересня. – URL: https://tinyurl.com/bdfcx3d6

Угоду про вільну торгівлю між двома країнами[87]. Не менш важливою стала готовність Канади профінансувати добудову другої черги Національного музею Голодомору в Києві.

Упродовж вересня столицю України відвідала низка топ-посадовців і лідерів провідних демократичних країн та міжнародних організацій. Результатами цих візитів стали важливі воєнно-політичні домовленості, спрямовані на посилення оборонних спроможностей нашої держави у протистоянні російському агресору, підтримку української економіки в умовах війни. Питання розширення авіаційної коаліції та тренування українських пілотів на F-16, розмінування деокупованих територій та спільного виробництва техніки для розмінування, постачання пріоритетних номенклатур ОВТ, необхідних для Сил оборони України, проведення Форуму оборонних індустрій у Києві, посилення санкційного тиску на росію, підготовки проектів двосторонніх договорів про безпекові гарантії для України, практичної реалізації української Формули миру та підготовки Глобального саміту миру, повоєнного відновлення нашої країни були темами обговорення під час зустрічей Президента Зеленського з прем'єр-міністром Королівства Данія Метте Фредеріксен, державним секретарем США Ентоні Блінкеном, міністром закордонних справ Японії Йошімасою Хаяші, міністром закордонних справ Федеративної Республіки Німеччина Анналеною Бербок, міністром земель, інфраструктури та транспорту Республіки Корея Вон Хі Рьоном, президентом Національної ради Австрії Вольфгангом Соботкою, міністром оборони Словацької Республіки Мартіном Скленаром, державним секретарем Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії з питань оборони Грантом Шаппсом, міністром збройних сил Франції Себастьєном Лекорню.

Під час телефонних переговорів Президента України Володимира Зеленського з президентом Французької Республіки Еммануелем Макроном 2 вересня та прем'єр-міністром Великої Британії Ріші Сунаком 7 вересня співрозмовники приділили увагу продовженню оборонної співпраці між країнами, зокрема, домовилися про участь приватних французьких та британських компаній у Форумі оборонних індустрій, обговорили загрози для безпеки судноплавства в Чорному морі та відзначили важливість функціонування "зернового коридору" для світової продовольчої безпеки, в контексті Спільної декларації G7 про підтримку України, ухвалили рішення про роботу над двосторонніми безпековими документами. Також під час переговорів лідери країн обговорили модальності проведення Глобального саміту миру та скоординували позиції напередодні важливих міжнародних заходів.

8 вересня у межах робочого візиту до Японії Голова Верховної Ради України взяв участь у Парламентському саміті "Групи Семи", за результатами якого очільники законодавчих органів G7 ухвалили декларацію на підтримку України, в якій закликали росію негайно, повністю та безумовно вивести свої сили та військову техніку з усієї міжнародно визнаної території України. Водночас очільники парламентів "Групи

[87] Володимир Зеленський і Джастін Трюдо підписали оновлену Угоду про вільну торгівлю між Україною та Канадою // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 22 вересня. – URL: https://tinyurl.com/bdddraru

Семи" засудили вихід рф із Чорноморської зернової ініціативи й закликала її повернутися до неї, забезпечивши експорт українського зерна із чорноморських портів[88].

29 вересня у Києві відбувся перший Міжнародний форум оборонних індустрій. Відкриваючи захід, Президент Зеленський у своїй промові оголосив про створення Альянсу оборонних індустрій, розробку Україною спеціального економічного режиму для ОПК і заснування спеціального Оборонного фонду. Зі спеціальними відеозверненнями до учасників Форуму виступили високий представник ЄС із закордонних справ та політики безпеки Жозеп Боррель, генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг, представники держав-партнерів та Ерік Шмідт, засновник Schmidt Futures. Почесними спікерами Форуму стали міністр оборони Словаччини Мартін Скленар і заступниця генерального секретаря НАТО Венді Гілмор. На форумі були представлені 252 оборонні компанії, які виробляли повний спектр озброєння та оборонних систем, з понад 30-ти країн світу. Володимир Зеленський провів зустріч із представниками компаній зі США, Великої Британії, Німеччини, Франції, Туреччини, Швеції та Чехії, під час якої співрозмовники обговорили перспективи партнерства та спільного виробництва озброєнь, зокрема з урахуванням воєнного досвіду України. Президент акцентував на пріоритетному розвитку оборонного виробництва з використанням сучасних технологій та українського досвіду застосування зразків західного ОВТ, оскільки Україна продемонструвала, що насправді було ефективним на полі бою, та могла ділитися цим досвідом з партнерами[89].

У вересні продовжувалась активна робота щодо імплементації пунктів української Формули миру. 15 вересня було проведено восьму зустріч із представниками дипломатичного корпусу, акредитованими в нашій країні, щодо реалізації шостого пункту Формули "Виведення російських військ і припинення бойових дій", а 29 вересня – дев'яту зустріч щодо імплементації сьомого пункту Формули миру "Відновлення справедливості". Окрім цього, 16 вересня у Києві відбулося друге засідання Міжнародної робочої групи щодо екологічних наслідків війни. Екологічний напрям мав на меті розробку та впровадження цілісного плану екологічного відновлення України від наслідків війни.

Європейська та євроатлантична інтеграція України. На початку вересня було завершено другий етап первинної оцінки стану імплементації актів права ЄС (селф-скринінг). Протягом двох місяців органи державної влади опрацювали близько 28000 актів права ЄС, та за результатами підготували 34 звіти для наповнення майбутньої Національної програми нормативно-правового наближення українського законодавства до актів права ЄС[90].

15 вересня віце-прем'єр-міністерка Ольга Стефанішина заявила про виконання Україною рекомендацій ЄС щодо реформ у судовій та медіа сферах, у той час як зусилля усіх гілок влади були зосереджені на завершенні імплементації решти визначених кроків, зокрема щодо питань, пов'язаних з боротьбою з корупцією та

[88] За підсумками роботи Парламентського саміту G7, ухвалено декларацію на підтримку України // Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. – 2023, 08 вересня. – URL: https://tinyurl.com/bdhyp5th

[89] Зараз слушний час для створення в Україні військового хабу – Президент на зустрічі з представниками міжнародних оборонних підприємств // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 30 вересня. – URL: https://tinyurl.com/23fpbjdk

[90] Завершено ІІ етап селф-скринінгу адаптації законодавства України до права ЄС // Євроінтеграційний портал. – 2023, 01 вересня. – URL: HTTPS://tinyurl.com/2bptp5jf

перезапуском Конституційного Суду України. Віце-прем'єр-міністр відзначила, що Україна готувалася до запуску конкурсу для обрання суддів до нового Конституційного Суду, зокрема очікувала на призначення міжнародних експертів[91].

Верховна Рада України з метою вдосконалення законодавчого регулювання реалізації прав та свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот), відповідно до положень Європейської конвенції з прав людини 1950 року, Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин 1995 року, Європейської хартії регіональних мов або мов меншин 1992 року, а також рекомендацій Венеційської Комісії 21 вересня 2023 року ухвалила законопроект №9610 про внесення змін до закону "Про національні меншини (спільноти) України" щодо деяких питань реалізації прав і свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України[92].

У вересні підтримувався активний діалог між політичними лідерами інституцій ЄС та України. 9 вересня Голова Верховної Ради України Руслан Стефанчук зустрівся з президенткою Європарламенту Робертою Мецолою. Сторони обговорили євроінтеграційний шлях України, а також посилення міжпарламентської співпраці[93]. 19 вересня на полях 78-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку Президент України Володимир Зеленський провів зустріч із президентом Європейської ради Шарлем Мішелем. Лідери обговорили стан виконання семи рекомендацій Європейської комісії щодо членства України в ЄС.

Разом із тим, чутливим для України залишалося питання обмеження експорту української агропродукції. 6 вересня під час свого звернення до учасників саміту Ініціативи Тримор'я Президент Зеленський закликав Румунію, Словаччину, Польщу, Угорщину, Молдову, Болгарію, а також Європейську комісію скасувати обмеження проти українського аграрного експорту.

Питанню збереження принципу єдиного ринку та вільного доступу української аграрної продукції на ринок ЄС були присвячені багатосторонні переговори на полях 78-ї сесії ГА ООН у Нью-Йорку між Президентом України Володимиром Зеленським, президенткою Європейської комісії Урсулою фон дер Ляєн, президентом Румунії Клаусом Йоханнісом та віцепрем'єр-міністром, міністром закордонних справ Республіки Болгарія Марією Габріель. Володимир Зеленський повідомив співрозмовників про створення Україною дієвого механізму підтримки постійного діалогу – Спільної координаційної платформи з питань експорту й транзиту української аграрної продукції. Глава держави поінформував про подальший алгоритм дій українського уряду та координацію спільних кроків. Сторони обмінялися думками щодо пошуку ефективних рішень у сфері логістики, зокрема збільшення пропускної здатності портів, серед іншого чорноморського порту м.Констанца, та річкового транспорту на Дунаї, а також важливості подальшого нарощування обсягів транзиту

[91] Україні не бракує відданості на шляху до членства в ЄС, – Ольга Стефанішина // Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – 2023, 15 вересня. – URL: https://tinyurl.com/4judyh2p

[92] Рада ухвалила закон про нацменшини // Суспільні новини. – 2023, 21 вересня. – URL: https://tinyurl.com/468wfnd7

[93] Голова Верховної Ради України Руслан Стефанчук зустрівся з Президенткою Європарламенту Робертою Мецолою // Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. – 2023, 09 вересня. – URL: https://tinyurl.com/bdf4d39m

української продукції територією Румунії й Болгарії з урахуванням можливостей “шляхів солідарності” ЄС. Учасники зустрічі окремо обговорили альтернативні транспортні маршрути територією Румунії та Болгарії, що дозволило б наростити обсяги транзиту та зменшити навантаження на внутрішні ринки цих країн[94].

Активними залишалися зусилля військово-політичного керівництва нашої країни у сфері євроатлантичної інтеграції. 14 вересня під час зустрічі Віце-прем’єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Ольги Стефанішиної та генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга в штаб-квартирі НАТО в Брюсселі йшлося про посилення координації для практичної реалізації рішень саміту у Вільнюсі. З огляду на можливу активізацію російських атак на енергетичний комплекс України, Ольга Стефанішина запропонувала провести засідання РУН з питань енергетичної безпеки. Під час зустрічі Віце-прем’єр-міністр представила бачення України структури та формату адаптованої Річної національної програми. Окремо сторони обговорили Дорожню карту взаємосумісності України та НАТО, яка мала містити детальні кроки на підтримку реформ сектору безпеки і оборони нашої держави та гармонізувати його з відповідними процесами оборонного планування країн Альянсу[95].

28 вересня Президент України Володимир Зеленський під час зустрічі з генеральним секретарем НАТО Єнсом Столтенбергом у Києві обговорив подальшу роботу Ради Україна-НАТО та підготовку до майбутнього саміту Альянсу у Вашингтоні. Сторони погодилися, що наступний саміт має стати результативним для України та НАТО[96].

Чорноморська зернова ініціатива. Вийшовши у липні 2023 р. із Чорноморської зернової ініціативи, росія у вересні намагалась досягнути подальшого руйнування економіки України за рахунок обмеження експорту ключової для нашої держави продукції, а також під цим приводом посилити своє домінування в акваторії Чорного моря. Це доповнювалось регулярними масованими повітряними ударами по зерновій та портовій інфраструктурі півдня України. За даними уряду Великої Британії, з липня до середини вересня 2023 року російські ракети та безпілотники знищили майже 300 тис. тонн зерна, щоб перешкодити експорту українського зерна[97].

4 вересня у Сочі відбулася зустріч президентів Туреччини та росії, головною темою якої було відновлення дії “зернової угоди”. Попри високі очікування від даної зустрічі, згоди в цьому питанні досягнуто не було[98]. Після переговорів із Ердоганом

---

[94] Глава держави провів зустріч із Президенткою Європейської комісії, Президентом Румунії та віцепрем’єр-міністром, міністром закордонних справ Болгарії // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 20 вересня. – URL: https://tinyurl.com/346kcs3h

[95] Ольга Стефанішина зустрілася з Генеральним секретарем НАТО Єнсом Столтенбергом // Урядовий портал. – 2023, 14 вересня. – URL: https://tinyurl.com/52as973f

[96] Лише питання часу, коли Україна де-юре стане членом НАТО – Володимир Зеленський за результатами зустрічі з Єнсом Столтенбергом у Києві // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 28 вересня. – URL: https://tinyurl.com/4xcy9as4

[97] Після виходу з "зернової ініціативи" Росія знищила 280 тисяч тонн українського зерна // Економічна правда. – 2023, 13 вересня. – URL: https://tinyurl.com/3u4ezrxv

[98] Турецький бізнес сподівається на відновлення роботи «зернового коридору» // Укрінформ. – 2023, 05 жовтня. – URL: https://tinyurl.com/2ykyt7bf

путін заявив, що москва не була готова повертатися до Чорноморської зернової ініціативи без виконання Заходом попередніх умов, зокрема зняття частини санкцій стосовно постачання російського зерна та добрив на європейські ринки[99].

На тлі пасивності ООН та невдач турецької сторони переконати росію повернутися до угоди, у вересні Україна змогла налагодити альтернативний маршрут для експорту зерна та продукції металургії, що проходив через територіальні води Румунії, Болгарії і Туреччини. Попри ризик для судовласників і капітанів, 1 вересня, вперше з моменту призупинки дії "зернової угоди", судна з порту Південний відправилися в напрямку Босфору. Навіть в умовах регулярного тиску з боку російської тактичної авіації кількість суден, які виходили з українських портів, поступово збільшувалася. Окрім цього, встановлений навігаційним дорученням ВМС ЗС України коридор був також використаний для евакуації суден, які перебували в українських портах Чорноморськ, Одеса та Південний на момент широкомасштабного вторгнення рф[100]. З метою стримування російських атак на цивільні судна, які перевозили зерно, літаки королівських ВПС Великої Британії здійснювали повітряну розвідку та спостереження за діяльністю вмс зс рф у Чорному морі[101].

У відповідь на дії рф ЄС розробив схеми залізничних вантажних перевезень через Європу української агропродукції, насамперед зерна. Розпочалися переговори з Болгарією та Румунією щодо максимального використання їхньої інфраструктури.

21 вересня відбулася ще одна знакова подія: перше судно з українським зерном двічі пройшло тимчасовим коридором в обох напрямках, дійшовши турецького порту і повернувшись назад. На 1 жовтня "тимчасовий коридор" міг щоденно приймати 8 суден – майже стільки ж, скільки приймав "зерновий коридор" до 17 липня, тобто до моменту виходу росії з Чорноморської зернової угоди[102].

Злочини росіян. Станом на кінець вересня 2023 року, з початку широкомасштабної агресії на території України російськими загарбниками було скоєно 136 тис. злочинів. За цей час було вбито бл. 11 тис. мирних жителів, 497 із яких – діти. Ще 20 тис. дітей було викрадено та вивезено до росії. Ці цифри не були остаточними, а перелік злочинів не вичерпним. Водночас Україна повернула 386 своїх юних громадян. Офіс Генерального прокурора зафіксував 231 факт сексуального насильства, вчиненого російськими військовими. Серед постраждалих 13 дітей: 12 дівчат і 1 хлопець. Наймолодшій жертві було всього 4 роки. Це були лише ті випадки, про які постраждалі та їхні близькі наважилися розповісти слідчим[103].

25 вересня голова незалежної міжнародної комісії з розслідування подій в Україні Ерік Мьозе, оголошуючи доповідь на засіданні Ради ООН з питань людини у Женеві, представив докази воєнних злочинів, скоєних зс рф в Україні на другому році широкомасштабної війни. Вони зокрема включали систематичне і широкомасштабне застосування катувань, умисні вбивства і страти без суду і слідства, напади на

[99] Ердоган не переконав Путіна повернутись до "зернової угоди" // Європейська правда. – 2023, 04 вересня. – URL: https://tinyurl.com/mskp89ha

[100] Олександр Кубраков: Перші цивільні судна скористалися тимчасовим коридором у напрямку до українських портів // Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – 2023, 18 вересня. – URL: https://tinyurl.com/2dr2rets

[101] UK planes protecting Ukraine ships from Russian attack after grain deal collapse // The Telegraph. – 2023, 8 September. – URL: https://tinyurl.com/43fx4j9v

[102] Український зерновий коридор може пропускати по 8 суден на день // Blackseanews. – 2023, 1 жовтня. – URL: https://tinyurl.com/3fnvr7tr

[103] Олена Зеленська у Нью-Йорку: Якщо дитинство під загрозою в одній країні, воно під загрозою повсюдно // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 20 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yc5e88ew

цивільних осіб, зґвалтування, незаконне ув'язнення. Окрім цього, було зазначено, що понад 19 тис. українських дітей стали жертвами насильницького переміщення і депортації, спланованих і здійснених вищим керівництвом російського режиму, що є воєнним злочином і злочином проти людяності, які також можуть бути прирівняні до злочину геноциду відповідно до Конвенції про геноцид 1948 року[104].

У вересні росія продовжувала тероризувати цивільне населення України. 6 вересня російські війська завдали ракетного удару по центральному ринку міста Костянтинівка Донецької області, внаслідок чого загинуло 17 осіб, 32 отримали поранення. Крім того, росіяни пошкодили 20 магазинів, лінії електропередач, адмінбудівлю та житловий будинок[105]. 7 вересня зс рф нанесли ракетний удар по Кривому Рогу, внаслідок чого було повністю зруйновано будівлю поліції, загинув поліцейський. 44 людини отримали травми різного ступеня тяжкості[106].

В результаті масованого повітряного удару росії по Одесі вночі 25 вересня загинуло двоє людей, а також було пошкоджено портову і зернову інфраструктуру, зруйновано морський вокзал і готель. Це був найбільший російський повітряний напад на Одесу відколи Україна почала використовувати новий гуманітарний коридор для транспортування зерна Чорним морем. За повідомленнями українського командування Сил оборони Півдня, росіяни випустили по Одесі 19 БпЛА типу "Шахед", 12 ракет типу "Калібр" та 2 надзвукові ракети типу "Онікс". Попри те, що всі безпілотники та 11 "Калібрів" було збито Силами оборони, решта ракет спричинила значні руйнування. Під час удару постраждали дев'ять об'єктів, які перебували під захистом ЮНЕСКО[107].

Міжнародне правосуддя. 13 вересня Європейський парламент у доповіді про відносини ЄС з білоруссю закликав знайти правові шляхи, щоб заарештувати активи білоруського керівництва і пов'язаних з ним структур, причетних до воєнних дій рф в Україні, і спрямувати їх на відновлення нашої держави. Європарламент заявив, що, уможлививши невиправдану агресивну війну росії проти України, режим лукашенка став співучасником злочинів, скоєних рф. Депутати виступили також за те, щоб спеціальний міжнародний трибунал щодо злочину агресії, скоєного росією проти України, мав юрисдикцію для розслідування злочинів й щодо білоруського керівництва. У тексті доповіді Європарламент звернувся до Міжнародного кримінального суду (МКС) із закликом видати ордер на арешт лукашенка за депортацію 2 150 дітей, у тому числі дітей-сиріт, з окупованих росією територій України до так званих оздоровчих таборів

[104] Human Rights Council Hears that the Special Procedures Have Achieved Gender Parity for the First Time, and that the Commission of Inquiry on Ukraine Has Found Continuing Evidence of War Crimes Committed by Russian Armed Forces in Ukraine // UN Human Rights Office of the High Commissioner. – 2023, 25 September. – URL: https://tinyurl.com/trpaxaek

[105] Обстріл Костянтинівки: кількість поранених зросла на чотири особи // Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. – 2023, 08 вересня. – URL: https://tinyurl.com/4tws6hes

[106] Кількість постраждалих унаслідок удару по Кривому Рогу зросла до 44 // Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. – 2023, 08 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yb3entze

[107] Удар по Одесі калібрами, оніксами і шахедами. Знищений морвокзал, є загиблі // BBC News Україна. – 2023, 25 вересня. – URL: https://tinyurl.com/ysw7nv5v

на території білорусі. Парламент заявив, що дії лукашенка та його режиму могли становити злочин проти людяності відповідно до Римського статуту МКС[108].

14 вересня у Києві розпочав роботу польовий офіс Міжнародного кримінального суду – найбільше представництво МКС поза межами Гааги. Цей крок був спрямований на посилення взаємодії між Україною та МКС, підвищення ефективності та оперативності реагування на російські злочини в Україні. Присутній з цієї нагоди у Києві прокурор МКС Карім Хан назвав відкриття офісу "світанком нового часу"[109].

14 вересня відбулось публічне засідання Міжвідомчої робочої групи з питань протидії сексуальному насильству, пов'язаному зі збройною агресією рф проти України та надання допомоги постраждалим. В межах заходу було презентовано результати виконання плану дій з реалізації рамкової угоди між Урядом України та ООН про співробітництво щодо запобігання та протидії сексуальному насильству під час війни, а також подальші пріоритетні кроки держави[110].

18-27 вересня у найвищій судовій інституції світу – Міжнародному суді ООН у Гаазі – пройшли публічні слухання у позові України проти росії щодо порушення нею Конвенції 1948 року про запобігання злочину геноциду і покарання за нього, однієї з ключових конвенцій, на яких базувався повоєнний світовий порядок. У позові, який Україна подала 26 лютого 2022 року, через два дні після початку широкомасштабного вторгнення рф, українська сторона вимагала притягнути рф до відповідальності за спотворення поняття "геноцид"[111]. Росія, яка на початку уникала судового процесу, вирішила брати участь у слуханнях. У своєму виступі російський представник Геннадій Кузьмин відмовився визнавати заяви російських високопосадовців, зокрема путіна, від лютого 2022 року про те, що широкомасштабне вторгнення зс рф в Україну почалося для боротьби з нібито "геноцидом" на Донбасі. При цьому російський дипломат продовжив наполягати на фальсифікованих даних нібито про боротьбу України проти "народів Донбасу" та присвятив значну частину свого виступу доведенню того, що в Україні був глибоко вкорінений "нацизм"[112].

"Геноцидна" справа України проти рф стала світовим прецедентом не тільки через свою юридичну креативність, а й через широку міжнародну підтримку. 32 держави долучилися до справи, щоб підтримати Україну. Йшлося зокрема про 26 держав-членів Європейського Союзу, окрім Угорщини, а також про Австралію, Канаду, Нову Зеландію, Норвегію, Ліхтенштейн і Велику Британію. Україна розраховувала отримати проміжне рішення Міжнародного суду ООН щодо неправдивих звинувачень з боку рф у геноциді вже до кінця 2023 року, а слухання

[108] REPORT on relations with Belarus // European Parliament. – 2023, 13 September. – URL: https://tinyurl.com/rc89jx4v; Svietlana Tsikhanouskaya to MEPs: support Belarusians' European aspirations // European Parliament. – 2023, 13 September. – URL: https://tinyurl.com/5x9vsp4w

[109] У Києві розпочав роботу польовий офіс Міжнародного кримінального суду // Офіс Генерального прокурора України. – 2023, 14 вересня. – URL: https://tinyurl.com/3pbtfmem

[110] Ольга Стефанішина: Голоси постраждалих мають стати безапеляційним вироком росії для досягнення справжньої справедливості // Урядовий портал. Єдиний Веб-портал органів виконавчої влади України. – 2023, 16 вересня. – URL: https://tinyurl.com/2zxhmbnc

[111] Справа геноциду: Міжнародний суд ООН поновлює слухання за позовом України проти РФ // Укрінформ. – 2023, 18 вересня. – URL: https://tinyurl.com/2ctu4d5n

[112] У Суді ООН щодо геноциду РФ розповіла про "нациста" Зеленського та війну для "самозахисту" // Європейська правда. – 2023, 18 вересня. – URL: https://tinyurl.com/5n93whrf

справи по суті мали розпочатися у 2025 році[113]. Перемога у даній справі мав забезпечити можливість Україні у майбутньому подати також позови про компенсацію матеріальних збитків, яких завдала війна, розпочата під гаслами путіна про геноцид.

Ядерна безпека. 28 вересня на 67-ій сесії генеральної конференції МАГАТЕ Україна була обрана членом Ради керуючих Агентства, що не лише підкреслювало міжнародну безпекову роль України, а й давало нашій державі реальні можливості впливати на ухвалення рішень, які були обов'язковими для усіх членів МАГАТЕ та для всієї міжнародної спільноти. Новообраними членами правління, окрім України, стали: Алжир, Вірменія, Бангладеш, Буркіна-Фасо, Еквадор, Індонезія, Республіка Корея, Нідерланди, Парагвай та Іспанія[114]. Під час 67-ї сесії Генеральної конференції МАГАТЕ 69 країн підтримали запропоновану Канадою, Фінляндією та Коста-Рікою резолюцію щодо ядерної безпеки в Україні. Країни-підписанти закликали рф до **негайного виведення всього військового та іншого неуповноваженого персоналу із ЗАЕС** та повернення станції **під повний контроль** компетентних органів України відповідно до чинної ліцензії, виданої Державною інспекцією ядерного регулювання України, забезпечення безпечного та захищеного функціонування станції для того, щоб Агентство здійснювало ефективне та дієве впровадження гарантій безпеки, відповідно до Угоди України про всеосяжні гарантії та Додаткового протоколу[115].

Воєнно-політичні рішення щодо забезпечення національної безпеки України

5 вересня Верховна Рада України постановою №9679 схвалила відставку Олексія Резнікова з посади Міністра оборони України та постановою №9678 звільнила з посади голову Фонду державного майна Рустема Умєрова.

7 вересня Президент Володимир Зеленський офіційно представив керівництву МО України, ГШ ЗС України та керівникам відповідних підрозділів Рустема Умєрова, призначеного постановою Верховної Ради України від 6 вересня 2023 року №10004 Міністром оборони України.

8 вересня МЗС України опублікувало заяву, якою рішуче засудило проведення росією 8-10 вересня 2023 року "виборів" до місцевих окупаційних адміністрацій на тимчасово окупованих частинах територій Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України, а також Автономної Республіки Крим та м.Севастополь. МЗС України закликало міжнародних партнерів засудити нікчемні і свавільні дії росії та не визнавати легітимність жодної "адміністрації", яка буде створена за підсумками незаконних виборів, так само як і будь-які рішення, які будуть ними ухвалюватися[116].

12 вересня Голова Верховної Ради України Руслан Стефанчук підписав, ухвалений народними депутатами 5 вересня закон №9534 про відновлення

---

[113] Сидоренко С. Як Росія відмовлялася від "геноциду". Репортаж з Гааги, з процесу в Міжнародному суді // Європейська правда. – 2023, 20 вересня. – URL: https://tinyurl.com/5bjak66s; Виступ агента України Антона Кориневича на слуханнях у Гаазі: Україна проти РФ: звинувачення у геноциді згідно з Конвенцією про запобігання злочину геноциду та покарання за нього // Міністерство закордонних справ України. – 2023, 19 вересня. – URL: https://tinyurl.com/53cyuhvp

[114] New Members Elected to IAEA Board of Governors // IAEA International Atomic Energy Agency. – SEP 28, 2023. – URL: https://tinyurl.com/99t536kt

[115] МАГАТЕ схвалило резолюцію щодо негайного повернення ЗАЕС під повний контроль України // Interfax-Україна. Інформаційне агенство. – 2023, 29 вересня. – URL: https://tinyurl.com/ykar4wkr

[116] Заява МЗС України щодо проведення Росією незаконних виборів на тимчасово окупованих територіях України // Міністерство закордонних справ України. – 2023, 08 вересня. – URL: https://tinyurl.com/579v65v5

електронного декларування під час воєнного стану. Документ було направлено на підпис Президенту Володимиру Зеленському. В ухваленій редакції документа була норма, яка передбачала залишити реєстр декларацій закритим ще на один рік з можливістю для декларантів добровільно подати в НАЗК заяву щодо персонального відкриття декларації упродовж року. Ця норма викликала суспільне невдоволення. Петиція до Президента Володимира Зеленського із закликом накласти вето на ухвалений закон про відновлення е-декларування та повернути його в парламент з вимогою відкрити реєстр майнових декларацій чиновників набрала 83854 підписів громадян за необхідних 25000 у рекордно короткий термін. Після консультацій із Віцепрем'єркою з європейської та євроатлантичної інтеграції Ольгою Стефанішиною 12 вересня Президент Володимир Зеленський наклав вето на закон, який зберігав обмеження щодо електронного декларування[117].

15 вересня Президент України Володимир Зеленський провів нараду з представниками Уряду України, Верховної Ради України, органів правопорядку, прокуратури та антикорупційних органів, на якій було обговорено концепцію посилення стійкості демократії в Україні. Глава держави зазначив, що заходи, передбачені цією концепцію, мали стосуватися захисту національної безпеки України та остаточного очищення від олігархічного та корупційного впливу. Крім того, на переконання Президента, держава мала забезпечити захист від діяльності, спрямованої на підрив української демократії. Кабінет Міністрів України, Верховна Рада та інші органи державної влади мали здійснити низку кроків щодо зміцнення парламентаризму та можливостей виборців впливати на управління державою, щодо посилення інституційних спроможностей органів державної влади, зокрема органів правопорядку, прокуратури та антикорупційних органів, розвитку судової влади, реалізації гарантій політики рівності у відносинах між державою та всіма економічними суб'єктами, розширення можливостей громадян України впливати на вироблення політичних рішень та курсу держави тощо[118].

16 вересня Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль окреслив сім головних напрямів роботи Уряду, спрямованих на забезпечення перемоги нашої держави у російсько-українській війні: безпека, оборона та зброя; фінансування потреб Сил оборони України, залучення військово-технічної допомоги від партнерів; нова українська зброя і техніка; нові технології, виробництво боєприпасів, розвиток ракетної програми; макрофінансова стабільність; енергетика; швидке відновлення; інституційні реформи та антикорупція; логістика[119].

Міжнародна військова допомога. У вересні 2023 року міжнародні партнери України зробили ставку на посилення її протиповітряної оборони для захисту критичної інфраструктури та цивільного населення напередодні зимового періоду. Зі свого боку, військово-політичне керівництво України докладало значних зусиль задля отримання далекобійних ракет ATACMS та Taurus від США та Німеччини, відповідно.

[117] Декларації мають бути відкритими одразу – звернення Президента України // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 12 вересня. – URL: https://tinyurl.com/ub7wvrt5

[118] Володимир Зеленський провів нараду щодо посилення стійкості демократії в Україні // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 15 вересня. – URL: https://tinyurl.com/4tapexfx

[119] Денис Шмигаль розповів про сім напрямків роботи Уряду // Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – 2023, 15 вересня. – URL: https://tinyurl.com/nj6hcdtc

19 вересня на американській авіабазі Рамштайн відбулося 15-те засідання **Контактної групи з питань оборони України (“Рамштайн-15”)**, участь в якому взяли представники 54 держав-партнерів України. Українську делегацію вперше очолив новопризначений міністр оборони України Рустем Умєров. На порядку денному засідання було забезпечення ЗС України артилерійськими боєприпасами, засобами ППО та бойовою броньованою технікою. Була продовжена робота в рамках існуючих коаліцій за окремими напрямами посилення спроможностей (танкова, авіаційна, ІТ). Зокрема, за результатами зустрічі між представниками України, Естонії та Люксембургу було запущено ІТ-коаліцію, до якої доєдналися Бельгія, Данія, Литва та Латвія. Її ключове завдання – надання підтримки Силам оборони України у сфері ІТ, зв’язку та кібербезпеки, а також створення єдиної цифрової екосистеми бойового управління та управління оборонними ресурсами. Окрім цього, міністри оборони держав-партнерів домовилися започаткувати коаліцію спроможностей (Capabilities Coalition) для розбудови Сил оборони України. В цьому контексті були розглянуті перспективні плани розвитку та підготовки Сил оборони України на середньо- та довгострокову перспективу. Міністерство оборони України визначило п’ять кластерів, які потребували першочергової уваги: протиповітряна оборона, артилерія, авіація, ВМС та бронетехніка [120].

Голова об’єднаного комітету начальників штабів США, генерал Марк Міллі, який востаннє був присутній на засіданні Контактної групи, заявив, що кінцева мета коаліції із понад 50-ти країн залишалася кристально чіткою: підтримувати Україну, доки необґрунтована, незаконна та руйнівна війна путіна не закінчиться[121]. Було оголошено, що станом на кінець вересня 2023 року, США та західні партнери надали Україні понад 76 млрд доларів прямої допомоги у сфері безпеки[122].

За підсумками засідання учасники Контактної групи оголосили пакети безпекової допомоги, які були головним чином спрямовані на посилення протиповітряної та протиракетної оборони, авіаційної підтримки, а також маневру і можливостей подолання інженерних перешкод на полі бою.

США анонсували передачу ЗС України 31 основного бойового танка M1 Abrams (перші танки почали прибувати в Україну 23 вересня)[123].

---

[120] «Рамштайн-15»: на порядку денному - планування довгострокової підтримки України // Міністерство оборони України. – 2023, 19 вересня. – URL: https://tinyurl.com/3k97jnhh; Більше підтримки від партнерів, Capabilities Coalition, ІТ-коаліція – підсумки 15-ої зустрічі у форматі «Рамштайн» // Міністерство оборони України. – 2023, 19 вересня. – URL: https://tinyurl.com/ywjya4tk; Україна, Естонія та Люксембург запустили ІТ-коаліцію // Міністерство оборони України. – 2023, 19 вересня. – URL: https://tinyurl.com/mtazaa6p

[121] Air Defense Remains Top Priority at Meeting on Ukraine Defense // U.S. Department of Defense. – 2023, 19 September. – URL: https://tinyurl.com/52vzbd7t

[122] Secretary of Defense Lloyd J. Austin III and Chairman of the Joint Chiefs of Staff, General Mark A. Milley Hold Press Conference Following Ukraine Defense Contact Group, Ramstein Air Base, Germany // U.S. Department of Defense. – 2023, 19 September. – URL: https://tinyurl.com/2p9ckec3

[123] First Abrams Tanks Arrive in Ukraine, U.S. Officials Say // New York Times. – 2023, 25 September. – URL: https://tinyurl.com/5b7m7wb5

Велика Британія пообіцяла додаткове постачання десятків тисяч артилерійських снарядів до кінця 2023 року, а також посилення ППО, передачу далекобійної зброї та проведення навчань[124].

Данія оголосила плани закупівлі у співпраці з іншими країнами додаткових 45-ти танків для України, з них 30 танків Leopard 1 і 15 танків Т-72[125].

Польща надала Україні додаткову техніку для розмінування, понад 100 бронетранспортерів і десятки тисяч артилерійських снарядів.

Литва заявила про передачу систем підриву, радарів морського спостереження та боєприпасів для протитанкового гранатомета Carl Gustaf[126].

Латвія – додаткові міномети, системи ППО і боєприпаси великого калібру[127].

Найбільшими донорами військової допомоги Україні залишались Сполучені Штати Америки та Німеччина. Зокрема, у вересні адміністрація США виділила нашій державі три пакети військової допомоги (6, 7 та 21 вересня) в рамках механізмів PDA (Presidential Drawdown Authority) та USAI (Ukraine Security Assistance Initiative) на загальну суму 1,1 млрд доларів. Зокрема, засоби, передані із запасів Пентагону, включали: системи ППО Avenger, ракети AIM-9M для протиповітряної оборони, додаткові боєприпаси для ствольної артилерії, включаючи DPICM (касетні), ракети для HIMARS, 81-мм міномети та боєприпаси до них, важкі протитанкові керовані ракети TOW, протитанкові комплекси Javelin та AT-4, засоби радіоелектронної боротьби та протидії радіоелектронній боротьбі, 6 млн набоїв до стрілецької зброї, 59 легких тактичних машин, боєприпаси для розмінування та знищення перешкод, запчастини та інше польове обладнання. При цьому, у пакеті від 6 вересні було вперше передано 120-мм бронебійні снаряди зі збідненим ураном для танків Abrams[128]. На спільній з Президентом України Володимиром Зеленським прес-конференції у Білому домі 21 вересня президент США Джо Байден додатково оголосив про передачу батареї ППО Hawk і регулярну поставку засобів ППО щомісяця протягом зимового періоду з метою посилення захисту української критичної інфраструктури від російських повітряних атак[129].

У свою чергу, федеральний уряд Німеччини у вересні оголосив чотири пакети військової допомоги Україні (5, 13, 18 та 21 вересня), які були головним чином зорієнтовані на постачання броньованої та інженерної техніки, боєприпасів і наземних систем ППО. Зокрема, у розпорядження Сил оборони України надійшли 20 БМП Marder 1A3, 200 бойових броньованих машин MRAP, дві броньовані інженерні машини Wisent 1, броньовані мостоукладачі Beaver, 44 вантажівок Zetros, 8 тягачів 8x8 HX81, 3 тис. снарядів калібру 155 мм, 480 снарядів AT-2 для РСЗВ, 105 тис. 120-мм танкових

---

[124] Danmark donerer yderligere 45 kampvogne til Ukraine // 2023, 19 September. – URL: https://tinyurl.com/4ejvdcnk

[125] Danskernes løn tager historisk hop: Sådan får du din løn til at stige (endnu mere) // Politiken. – 2023,

[126] Su naujuoju Ukrainos gynybos ministru susitikęs A. Anušauskas pristatė naujausią Lietuvos paramos paketą // Ministry of National Defense of the Republic of Lithuania. – 2023, 19 September. – URL: https://tinyurl.com/eu9czdfp

[127] Aizsardzības ministrs Ramšteinā piedalījās Ukrainas Aizsardzības kontaktgrupas sanāksmē // Ministry of Defence. Republic of Latvia. – 2023, 19 September. – URL: https://tinyurl.com/56v97d55

[128] DOD Announces $175M in Additional Security Assistance for Ukraine // U.S. Department of Defense. – 2023, 6 September. – URL: https://tinyurl.com/yz4axarx; Ambassador Bridget A. Brink // Twitter. – 2023, 7 September. – URL: https://tinyurl.com/5n7zpacy; Biden Administration Announces Additional Security Assistance for Ukraine // U.S. Department of Defense. – 2023, 7 September. – URL: https://tinyurl.com/mr74j4c5; Biden Administration Announces Additional Security Assistance for Ukraine // U.S. Department of Defense. – 2023, 21 September. – URL: https://tinyurl.com/ypuusube

[129] Remarks by President Biden and President Volodymyr Zelenskyy of Ukraine After Expanded Bilateral Meeting // White House. – 2023, 21 September. – URL: https://tinyurl.com/y7spekas

снарядів, 9,5 млн набоїв для стрілецької зброї, 27 тис. боєприпасів калібру 40 мм, 40 тис. боєприпасів калібру 35 мм для ЗСУ Gepard, 10 систем виявлення дронів, 50 надводних безпілотників, засоби для знешкодження вибухонебезпечних боєприпасів та 17 терміналів супутникового зв`язку SatCom[130]. Станом на вересень, Німеччина поставила ЗС України 46 установок Gepard, ще шість мали надійти у наступні місяці[131]. За оцінками німецького уряду, загальний обсяг фінансованої з лютого 2022 року військової допомоги Україні до кінця 2023-го мав сягнути 5,4 млрд євро[132].

Поряд із цим, у вересні продовжувався військово-політичний діалог із західними партнерами щодо передачі Україні далекобійних засобів ураження. Зокрема, питання постачання Україні далекобійних ракет наземного базування ATACMS піднімалося під час переговорів у Києві в рамках візиту державного секретаря США Ентоні Блінкена 6 вересня, а також у Вашингтоні під час візиту Президента України Володимира Зеленського до США 21 вересня. За повідомленням американських ЗМІ, під час зустрічі в Білому домі президент Джо Байден поінформував українського лідера про рішення США надати незначну кількість ракет ATACMS, оснащених касетними боєприпасами, в обмін на запевнення української сторони не використовувати надану американську зброю для ударів по території рф. Тоді ж США оголосили про пакет військової допомоги Україні, де далекобійні ракети фігурували як "касетні боєприпаси"[133].

Паралельно в межах ЄС продовжувалась робота щодо імплементації трикомпонентного плану, затвердженого Радою ЄС у березні 2023 року, щодо постачання ЗС України 1 млн артилерійських снарядів. Так, 5 вересня Європейське оборонне агентство (EDA) підписало вісім контрактів з європейською промисловістю на спільну закупівлю 155-мм артилерійських снарядів для України. Це стало першим в історії випадком, коли Європейський Союз як інституція був використаний для колективної закупівлі оборонної продукції. Боєприпаси, що замовлялись, були призначені для найбільш поширених самохідних гаубиць, які держави-члени ЄС надали у розпорядження Сил оборони України: французької Caesar, польської Krab, німецької Panzerhaubitze 2000 та словацької Zuzana[134].

12 вересня Європарламент проголосував за новий механізм, що мав на меті стимулювати оборонну промисловість та допомогти країнам модернізувати власні системи озброєнь. Це рішення позначило історичний момент в оборонній політиці ЄС, створюючи перший інструмент для спільних оборонних закупівель державами-членами блоку. Новий короткостроковий механізм зі скороченою назвою EDIRPA був покликаний допомогти європейським країнам закрити найбільш термінові оборонні потреби на тлі інтенсивної допомоги Україні, а також підвищити ефективність і

[130] Military support for Ukraine // The Federal Government. – 2023, 5 September. – URL: https://tinyurl.com/57ecj8kn; Military support for Ukraine // The Federal Government. – 2023, 13 September. – URL: https://tinyurl.com/57ecj8kn; Military support for Ukraine // The Federal Government. – 2023, 21 September. – URL: https://tinyurl.com/57ecj8kn

[131] Neu produzierte Gepard Munition ist in der Ukraine angekommen // Bundesministerium der Verteidigung. – 2023, 5 September. – URL: https://tinyurl.com/mjs87tav

[132] Ukraine kriegt mehr Munition, Raketen, Panzer-Fahrzeuge // Bild. – 2023, 18 September. – URL: https://tinyurl.com/4huxmwnz

[133] Inside Biden's decision to secretly send longer-range U.S. missiles to Ukraine // Politico. – 2023, 17 October. – URL: https://tinyurl.com/2bz34anm; Biden tells Zelenskyy that U.S. will send Ukraine ATACMS long-range missiles // NBC News. – 2023, 22 September. – URL: https://tinyurl.com/mszch3c2; Biden to supply Kyiv with long-range ATACMS missiles after months of lobbying // Financial Times. – 2023, 23 September. – URL: https://tinyurl.com/3fy3kd3v

[134] EDA signs framework contracts for joint procurement of 155mm ammunition // European Defense Council. – 2023, 5 September. – URL: https://tinyurl.com/yc6hws5m

конкурентоздатність європейських виробників. EDIRPA з бюджетом в 300 млн євро мав стати доповненням до Європейського фонду миру, з якого відбувалось фінансування, у тому числі військової допомоги Україні[135].

Окрім цього, у вересні 2023 року уряди і парламенти держав-партнерів ухвалили низку рішень на національному рівні з метою посилення обороноздатності України.

8 вересня міністерство оборони Литви оголосило про передачу Україні 1,5 млн боєприпасів у межах нового пакету допомоги[136].

12 вересня Данія оголосила 12-й за рахунком і найбільший з початку широкомасштабного вторгнення рф пакет військової допомоги Україні на суму майже 800 млн євро, що включав боєприпаси та броньовану техніку. Глава МЗС країни Ларс Люкке Расмуссен зазначив, що даний пакет відкривав нову фазу у данській допомозі для України: замість передачі ОВТ зі своїх запасів Копенгаген планував спільно з іншими союзниками зосередитися на закупівлях оборонної продукції відповідно до актуальних потреб України[137].

17 вересня міністр національної оборони Канади Білл Блер оголосив про внесок у розмірі 24,38 млн доларів до Міжнародного фонду для України – очолюваної Великою Британією ініціативи із закупівлі військової допомоги для ЗС України – для закупівлі сотень зенітних ракет малої і середньої дальності та супутніх систем, необхідних для захисту критичної інфраструктури України[138].

21 вересня Швеція передала ЗС України 10 шведських танків Stridsvagn 122 (Leopard 2A5) разом з українськими екіпажами, які пройшли навчання у Швеції. Ця допомога становила десяту частину всіх наявних танків на озброєнні збройних сил Швеції[139].

22 вересня прем'єр-міністр Канади Джастін Трюдо під час візиту Президента України Володимира Зеленського до Оттави оголосив з трибуни канадського парламенту про новий пакет військової допомоги для нашої держави на суму 650 млн доларів, в рамках якого протягом наступних трьох років передбачалось надати ЗС України 50 броньованих машин[140].

27 вересня парламент Болгарії проголосував за постачання Україні для подальшого ремонту та використання несправних зенітних керованих ракет типу 5В55Р(К) до ЗРК С-300, а також набоїв для стрілецької зброї[141].

"Авіаційна коаліція". У вересні тривали заходи з консолідації "авіаційної коаліції" – неформального об'єднання держав, створеного у липні 2023 року з метою передачі Повітряним Силам ЗС України західних багатоцільових винищувачів та підготовки українського льотного та наземного складу для їх використання.

---

[135] European Defence Industry Reinforcement through common Procurement Act (EDIRPA) // European Parliament. – 2023, 12 September. – URL: https://tinyurl.com/4j96wtem

[136] Nauja Lietuvos paramos siunta: Ukrainos karinėms jūrų pajėgoms perduoti radiolokacinės įrangos komplektai // Ministry of National Defense. Republic of Lithuania. – 2023, 27 September. – URL: https://tinyurl.com/2byfh4ux

[137] Danmark sender sin største økonomiske donation til Ukraine siden invasionen // Forsvarsministeriet. – 2023, 12 September. – URL: https://tinyurl.com/3yzfx59k

[138] Canada joins allies to send air defence missiles to Ukraine // Global news. – 2023, 17 September. – URL: https://tinyurl.com/2p9av3t2

[139] Swedish main battle tank "Stridsvagn 122" on site in Ukraine // The Swedish Armed Forces. – 2023, 21 September. – URL: https://tinyurl.com/y5wa9nuf

[140] As it happened: Zelenskyy visits Canada, addresses Parliament as PM pledges $650M in Ukraine aid // CTV News. – 2023, 22 September. – URL: https://tinyurl.com/cn8hbfys

[141] Bulgaria's Parliament votes to supply unserviceable S-300 missiles to Ukraine // Sofia Globe. – 2023, 27 September. – URL: https://tinyurl.com/bdcnxpat

За підсумками телефонної розмови з президентом Франції Еммануелем Макроном 3 вересня Президент України Володимир Зеленський повідомив про долучення Франції до підготовки українських пілотів у рамках “авіаційної коаліції”[142].

15 вересня уряд Бельгії затвердив участь країни в навчанні українських пілотів на винищувачах F-16 в межах “авіаційної коаліції”, погодивши участь бельгійських інструкторів у навчальній місії на території Данії. З цією метою у 2024 році міністерство оборони Бельгії мало намір відправити до Данії два двомісні навчально-тренувальні літаки типу F-16B, а також контингент із близько п’ятдесяти військовослужбовців, переважно технічного персоналу, відповідальних за розгортання літаків F-16[143].

За даними Кільського інституту економіки, країни ЄС вдвічі випередили США за обсягом обіцяної допомоги Україні, перейшовши до планування постійної багаторічної програми підтримки нашої держави. Подвоєння допомоги ЄС стало помітною зміною, порівняно з першим роком великої війни, коли лідером були США. Станом на 31 липня 2023 року, загальний обсяг допомоги, наданої і обіцяної європейськими партнерами, збільшився до 156 млрд євро, порівняно з трохи менше ніж 70 млрд євро від США. Основними змінами, які вплинули на дану оцінку, став новий “Український фонд” (Ukraine Facility) ЄС у розмірі 50 млрд євро, який в разі затвердження мав діяти у період 2023-2027 рр. Окрім цього, частка фактично поставлених систем озброєння, порівняно із зобов’язаннями, зросла на п’ять відсоткових пунктів до 69%. При цьому розрив між зобов’язаннями і поставками все ще залишався значним, особливо щодо танків, артилерійських боєприпасів і систем протиповітряної оборони[144].

ВИСНОВКИ

У вересні основні зусилля військово-політичного керівництва України продовжували зосереджуватись на підтримці консолідації світової демократичної спільноти та держав-партнерів з метою забезпечення умов для ефективного опору російській агресії. Було зроблено ряд важливих кроків на шляху євроінтеграції, що наближало старт переговорного процесу про вступ до ЄС. Результативним був процес інституалізації Формули миру та забезпечення безпекових гарантій в контексті Спільної декларації країн G7 про підтримку України.

На тлі труднощів, з якими зіткнулись Сили оборони України під час проведення наступальної операції, у вересні 2023 року серед країн Заходу з’явились ознаки втоми від російсько-української війни, які спричинили перші тріщини в єдності міжнародної коаліції, створеної для протидії агресії кремля. Стомлення від глобальних наслідків довготривалої війни, відсутність перспектив її завершення, зростання правого популізму на тлі поляризуючих виборчих кампаній у країнах Заходу (США, Польща, Словаччина) створювали ідеальне вікно можливостей для спроб росії внести розкол в єдність демократичного табору навколо допомоги Україні. Будучи свідомим ризиків і загроз на цьому стратегічному важливому напрямку, військово-політичному

[142] Очолити Міністерство оборони України має Рустем Умєров – звернення Президента Володимира Зеленського // Президент України. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 3 вересня. – URL: http://tinyurl.com/v3ze2us4

[143] Guerre en Ukraine : la Belgique confirme sa participation à la « coalition F-16 » // Le Soir. – 2023, 15 September. – URL: https://tinyurl.com/47nta3hm; Belgium to supply Ukraine with F-16 fighter jets? // Vrt. – 2023, 21 September. – URL: https://tinyurl.com/mr2nyy7x

[144] Ukraine Support Tracker // Kiel Institute of the Economy. – 2023, 7 September. – URL: https://tinyurl.com/5w8mtkfa

керівництву нашої держави вдалося донести до західних партнерів послання, що згортання допомоги Україні могло лише затягнути війну та створити ризики для Заходу на його власній території, заохотивши путіна та інших автократів по всьому світу до наступних актів агресії.

У вересні керівництво України активізувало зусилля для налагодження системного військово-технічного співробітництва з країнами Заходу у сфері розробки, виробництва, ремонту та модернізації озброєння та військової техніки та боєприпасів з метою посилення довгострокового військового потенціалу України. Даний напрям зусиль окреслився як пріоритетний в умовах війни на виснаження, коли на перший план виходило змагання ресурсів і МТЗ.

Війна рф проти України загострила занепокоєння щодо здатності Сполучених Штатів та їхніх європейських партнерів виконувати зобов'язання як на євроатлантичному, так і на азійсько-тихоокеанському театрах. Потенційна перемога Україна могла зміцнити існуючий міжнародний порядок, заснований на верховенстві права, однаково як в Євроатлантичному, так й Індо-Тихоокеанському регіоні. Навпаки, успіх росії міг призвести до послаблення системи безпеки в ІТР, створюючи ревізіоністські прецеденти, якими могли скористатись Китай та Північна Корея. Таким чином, російсько-українська війна окреслила стратегічну взаємозалежність між Азіатсько-Тихоокеанським і Євроатлантичним просторами, що мала тенденцію до поглиблення.

Російсько-українська війна прямим чи опосередкованим чином впливала на порядок денний як великих міжнародних форумів, так і на формат міждержавних відносин провідних світових гравців. Проте відсутність загального бачення шляхів та способів її завершення умовно розподіляло країни на дві категорії: в той час коли колективний Захід обстоював стратегію покарання за порушення міжнародних правил, то умовний колективний Глобальний Південь (в середовищі якого з'явилися вже два неформальних лідерів: Китай та Індія) все ще розглядав росію в якості рівнозначного учасника світових процесів. Такий стратегічний підхід незахідних країн ще більше зав'язував гордіїв вузол негативних наслідків війни для всього світу, породжуючи похідні проблеми. А динаміка відновлення політичної комунікації між США та КНР поки не дає підстав для висновків щодо можливостей формування світового антивоєнного консенсусу.

1.2. ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНА ОБСТАНОВКА

Економічна ситуація у світі

Загальна динаміка економічних процесів. Протягом вересня 2023 року світова економіка залишалась під впливом інфляційних ризиків, зростання цін на нафту та тенденцій щодо збільшення світового боргу, який зупинився на позначці 336% від ВВП. При цьому 80% нарощування боргу припадало на розвинені держави світу. Найбільше зростання боргових зобов'язань зафіксовано в США, Японії, Великобританії та Франції. Серед ринків, що розвиваються, найбільше зростання припало на економіки Китаю, Індії та Бразилії[145].

Залишалась вражаючою стійкість економіки США до підвищених відсоткових ставок. Так, протягом вересня Федеральна резервна служба (ФРС) США зберегла відсоткову ставку за федеральними кредитними коштами незмінною – на рівні 5,25-5,5% річних. При цьому в ІІІ кварталі 2023 року зростання ВВП склало 0,4% у порівнянні з ІІ кварталом. Найбільш негативно підвищені відсоткові ставки ФРС вплинули на ринок житла. Середні 30-річні іпотечні кредити повернулися на рівень в 7% та вище, що знизило доступність житла для домогосподарств.

Спостерігалось уповільнення економіки Китаю. У зв'язку з тим, що обтяжені боргами забудовники намагались сплачувати відсотки, продовжувала страждати активність у секторі нерухомості, на який припадала величезна частка ВВП Китаю. Завдяки нульовій інфляції уряд Китаю утримався від значних бюджетних витрат, щоб досягти своєї мети зростання на 5%, віддаючи перевагу серії більш цілеспрямованих фіскальних заходів і пом'якшенню монетарної політики[146].

Економіка Єврозони втратила темпи відновлення. На загальну економічну динаміку впливала Німеччина, якій були притаманні ознаки рецесії через тиск вищих цін на енергоносії та низький рівень зростання в Китаї, який був важливим торговим партнером.

Економіці Єврозони протягом вересня була характерна слабкість внутрішнього попиту, зокрема споживання. Високі споживчі ціни на більшість товарів та послуг, які зростали протягом місяця, завдавали значних збитків домогосподарствам. Зростання цін продовжувалось незважаючи на зниження цін на енергоносії та позитивні тенденції на ринку праці, де спостерігався низький рівень безробіття, а також зростання заробітної плати[147].

12 вересня 2023 року Європарламент проголосував за новий правовий механізм щодо стимулювання оборонної промисловості. Новий короткостроковий інструмент зі скороченою назвою EDIRPA був впроваджений з метою допомоги країнам закривати найбільш термінові оборонні потреби на тлі інтенсивної підтримки Україні[148].

На тлі зростаючою глобальної напруги, зокрема на Ближньому Сході, Африканський союз отримав статус постійного члена G20. Дане рішення було важливим з огляду на активне просування рф своїх інтересів серед африканських

[145] Campos R. Global debt hits record $307 trillion, debt ratios climb –IIF // Reuters. – 2023, 19 September. – URL: https://bitly.ws/YFqN

[146] Third Quarter 2023 Review & Forecast // Cerity Partners. – 2023, 05 October. – URL: https://bitly.ws/YFsg

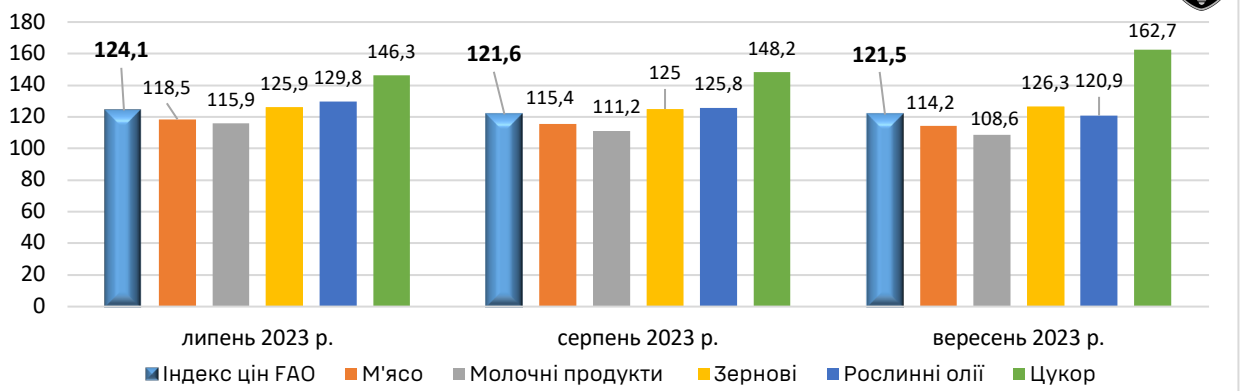
[147] Єврокомісія погіршила прогноз зростання економіки Єврозони // Економічна правда. – 2023, 11 вересня. – URL: https://bitly.ws/YFu7

[148] MEPs vote to strengthen EU defence industry through common procurement // European Parliament. – 2023, 12 September. – URL: https://bitly.ws/YFuT

держав та використання нею пропаганди щодо розпалювання ненависті до країн Заходу[149].

Продовольчий ринок. Протягом вересня 2023 року середнє значення Індексу продовольчих цін ФАО (ІСЦФ) було зафіксовано на рівні 121,5 пункту, що на 0,1% вище за показник серпня 2023 року[150]. На Індекс продовольчих цін ФАО найбільше вплинуло зниження індексів цін на рослинні олії, молочні продукти та м'ясо та зростання індексів цін на цукор і крупи. Рівень індекс був на 14,6 пункту (10,7%) нижче відповідного рівня рік тому та на 38,3 пункту (24,0%) нижче від історичного максимуму, досягнутого в березні 2022 року.

Графік 1. Індекс продовольчих цін FAO

Інфляційні процеси. За підсумками вересня 2023 року загальний рівень інфляції продовжував знижуватись в багатьох країнах через зниження цін на продовольство та енергоносії. Однак рівень базової інфляції *(інфляція без урахування найбільш мінливих компонентів, енергоносіїв і продовольства)* залишався значно вищим за цільові показники центральних банків. Ключовий ризик полягав в тому, що інфляція могла й надалі залишатися більш стійкою, ніж очікувалося, що означало необхідність підвищувати відсоткові ставки або залишати існуючі на більш тривалий період.

У вересні річна інфляція в США залишилась на рівні 3,7%, у порівнянні з серпнем. Індекс споживчих цін зріс на 0,4%[151]. Економічна траєкторія США була переплетена з глобальними інфляційними тенденціями, що суттєво впливало на політику ФРС протягом вересня щодо залишення відсоткових ставок незмінними[152].

Місячний рівень інфляції в Китаї був на рівні 0,0% порівняно з вереснем 2022 року. Інфляція досягла піку в 2,8% відсотка у вересні 2022 року, але з січня 2023 року мала тренд на зниження. Зростання рівня базової інфляції в державі було зафіксовано на рівні 0,8% у річному вимірі за підсумками вересня 2023 року.

Інфляція в Єврозоні у вересні 2023 року була зафіксована на рівні 4,3%. Даний факт є свідченням успішної політики Європейського центрального банку (ЄЦБ) щодо підвищення процентних ставок. Споживчі ціни в 20 країнах, що використовують євро, у вересні зросли на 4,3%, проти 5,2% у серпні, що є найнижчим показником з жовтня 2021 року.

---

[149] Schreck A., Rising D. G20 agreement reflects sharp differences over Ukraine and the rising clout of the Global South // ApNews. – 2023, 09 September. – URL: https://bitly.ws/YFJs

[150] FAO Food Price Index virtually unchanged in September // Продовольственная и сельскохозяйственная организация Объединненых Наций. – 2023, 06 жовтня. – URL: https://bitly.ws/qAcg

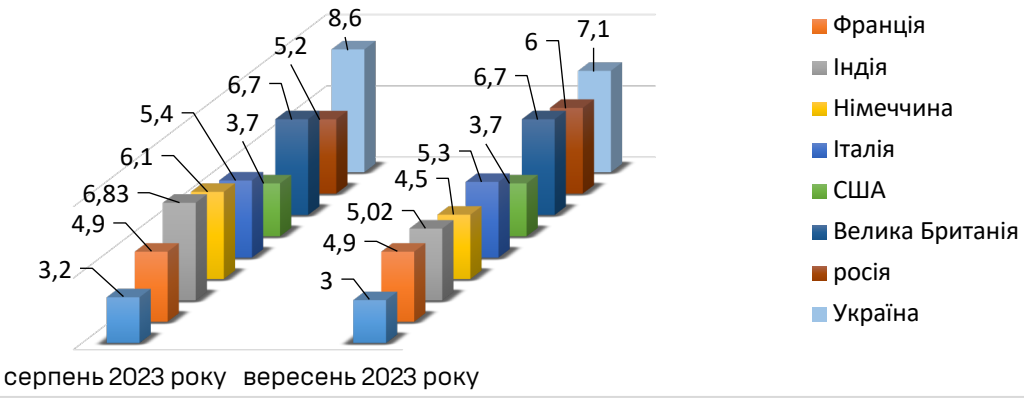
[151] Consumer Price Index Summary // An official website of the United States government. – 2023. – URL: https://bitly.ws/PEIQ

[152] Werner M. September 2023 CPI Report: Headline inflation steady, core inflation cools // J.P.Morgan wealth management. – 2023, 12 October. – URL: https://bitly.ws/YGuC

Водночас річна базова інфляція у вересні сповільнилась до 4,2%. Ціни на енергоносії в Єврозоні знизилися на 4,7% у річному вираженні після падіння на 3,3% у серпні. Найнижчі темпи інфляції було зафіксовано у Бельгії (0,7%) та Греції (2,4%), найбільші – в Угорщині (12,2%), Хорватії (7,4%) та Словенії (7,1%). У Німеччині рівень інфляції склав 4,3%, у Франції – 5,7%, в Італії – 5,6%[153].

Показник інфляції в Єврозоні продовжував випереджати показник у США. Інфляція залишалась головним ризиком для зростання як у світовій економіці, так і в економіках провідних європейських країн.

Графік 2. Рівень інфляції в деяких державах світу в серпні та вересні 2023 року, %

Світовий ринок енергоносіїв. На європейських ринках електроенергії ціни знизилися, чому сприяло зниження середньої ціни на газ. Станом на кінець вересня ціна базової електроенергії у Франції склала 94,72 євро/МВт год., в Угорщині 105,85 євро/МВт год., у Польщі 113,67 євро/МВт год[154].

У вересні тривали перемовини Туреччини та Китаю щодо будівництва нової атомної електростанції. В межах переговорних процесів, рф, яка претендувала на участь у цьому проекті, отримала відмову від турецької сторони[155].

Наслідком серпневого дефіциту дизелю в рф та введеням заборони на експорт, стало підвищення цін на дизельне паливо у Азії на 3,4% до 30,21 дол. США за барель. Складність з дизельним паливом в Азії додатково полягала в тому, що відновлення китайської авіації також набирало темпів, підвищуючи споживання авіаційного палива. Проте дана ціна була нижчою ніж 34 дол. США за барель у серпні 2023 року[156].

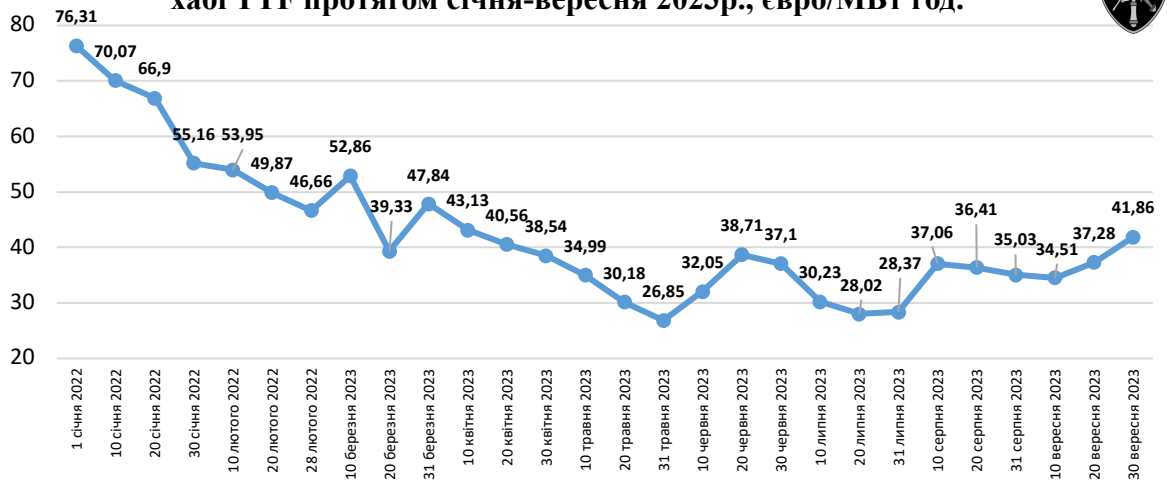
Природний газ. У вересні спостерігалась тенденція щодо збільшення попиту на газ у Європі. В той же час рф, яка раніше була головним постачальником в Європі, втрачала частку ринку через те, що європейські країни продовжували диверсифікацію поставок з метою забезпечення енергетичної безпеки та були зосереджені на постачанні СПГ.

Ціни на газ у Європі у вересні, що значною мірою впливали на вартість електроенергії, залишались волатильними. У перший тиждень місяця розрахункові ф'ючерси TTF залишалися нижче 35 євро за МВт·год. Однак, 11 вересня ціни на газ в Європі зросли

[153] HICP – monthly data (annual rate of change) // Eurostat. – 2023. – URL: https://bitly.ws/PEI4
[154] Електроенергія: Україна та Європа 25-29 вересня 2023 року // Українська енергетична біржа. – 2023, 02 жовтня. – URL: https://bitly.ws/Z4Us
[155] Lucente A. Turkey, China near agreement on nuclear power plant // Al-Monitor.com. – 2023, 15 September. – URL: https://bitly.ws/Z4VL
[156] Low E., Chin Y. Russia's Diesel Ban Lifts Asian Prices With Traders on Alert // Bloomberg. – 2023, 22 September. – URL: https://bitly.ws/Z4XW

більш ніж на 5%. Зростання було викликано страйком працівників заводів скраплення газу компанії Chevron в Австралії [157].

Графік 3. Динаміка зміни ціни на природний газ на газовому хабі TTF протягом січня-вересня 2023р., євро/МВт год.

Наприкінці вересня європейські та азійські ціни стали зростати через скорочення пропозиції в Європі та збільшення попиту в Азії. Станом на кінець вересня запаси газу в ЄС досягли 1091 ТВт год. (103 млрд куб. м), що відповідало рівню заповненості на 95,99%[158].

Європейські компанії орієнтувались у своїх стратегіях розвитку на довгострокові контракти з постачання СПГ для підвищення енергетичної безпеки. У вересні три великі компанії – TotalEnergies SE, Shell Plc і Eni SpA – уклали 27-річні газові угоди з Катаром159. На ринку СПГ спостерігалась значна конкуренція. На стадії будівництва перебували проекти потужністю близько 250 млрд куб. м газу на рік, запуск яких було заплановано протягом 2025-2030 рр.[160].

В продовження диверсифікаційної політики, 27 вересня австрійська OMV (найбільша нафтова компанія Центральної Європи) підписала п'ятирічну угоду про постачання газу з норвезькою енергетичною групою Equinor. Відповідно до умов контракту Equinor мав додатково постачати 1,1 млрд куб. м природного газу[161].

Нафта. У вересні 2023 року внаслідок скорочення видобутку Саудівською Аравією та рф скоротилась пропозиція на світовому ринку нафти. Крім цього на ринкову кон'юнктуру вплинуло скорочення запасів нафти в США до 5,5 млн барелів на тиждень станом на початок вересня 2023 року[162].

Протягом вересня 2023 року країни ОПЕК+ видобували 36,38 млн барелів в день (б/д) нафти, тоді як за умовами угоди про скорочення видобутку могли отримувати 36,92 млн б/д. Різниця видобутку складала 540 тис. б/д. У вересні найбільший обсяг видобутку мала рф – 9,5 млн б/д, на другому місці – Саудівська Аравія – 9 млн б/д, що

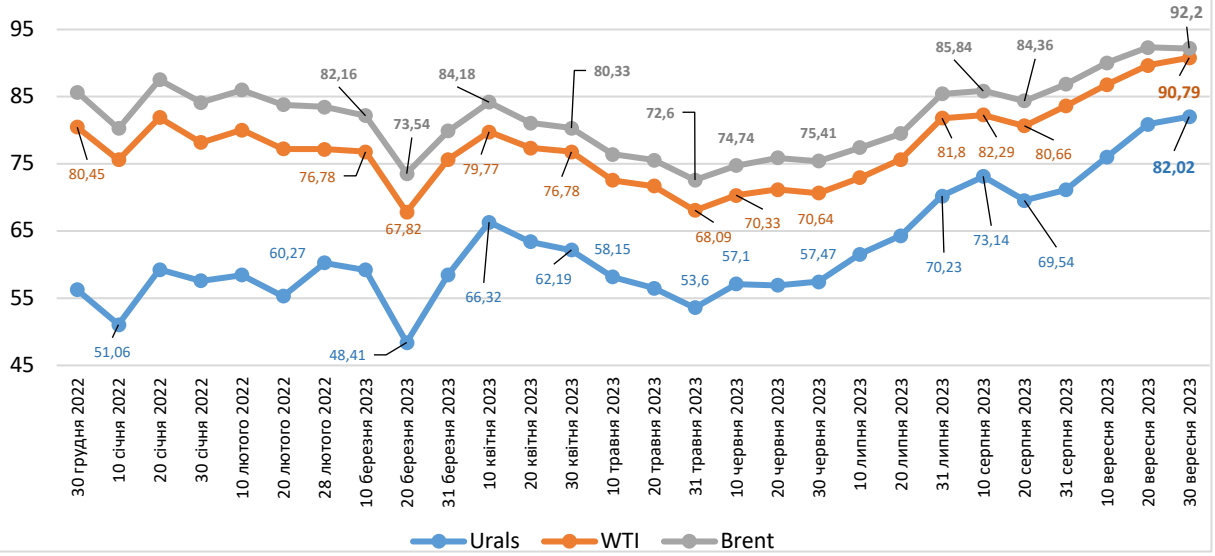
[157] Біржові ціни на газ у Європі перевищили $400 за тис. куб. // enkorr. – 2023, 11 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z59t
[158] Єрмоленко Г. Ціни на електроенергію в Європі у вересні зросли на тлі збільшення попиту // GMK Center. – 2023, 16 жовтня. – URL: https://bitly.ws/Z59T
[159] Албул С. Міжнародне енергетичне агентство прогнозує зменшення частки російського газу на світовому ринку вдвічі до 2030 року // LB.ua. Дорослий погляд на світ. – 2023, 25 жовтня. – URL: https://bitly.ws/Z5aX
[160] Крижний А. Мінус $60 мільярдів: Росія втратить половину своєї частки на світовому ринку газу, - прогноз // Уніан. Інформаційне агентство. – 2023, 24 жовтня. – URL: https://bitly.ws/Z5bz
[161] Norway's Equinor signs 5-year gas supply deal with Austria's OMV // Reuters. – 2023, 27 September. – URL: https://bitly.ws/Z5gr
[162] Sanicola L. Oil settles up on expectations of U.S. crude draws and tight supply // Reuters. – 2023, 07 September. – URL: https://bitly.ws/Z5ip

на 70 тис. б/д більше ніж у серпні 2023 року. Суттєвий приріст видобутку протягом вересня у порівнянні з серпнем 2023 року було зафіксовано у Нігерії – на 170 тис. б/д, до 1,35 млн б/д, а також у Казахстані – на 130 тис. б/д, до 1,58 млн б/д[163].

Європейські країни продовжували вживати заходи щодо відмови від російської нафти. Так, 28 вересня 2023 року Болгарія, яка була звільнена від заборони на імпорт російської нафти до кінця 2024 року, схвалила ініціативу щодо поступового припинення імпорту російської нафти, що дозволить відмовитися від неї раніше кінця 2024 року. Ухвалене рішення передбачало обмеження використання російської нафти на болгарському НПЗ "Нафтохім" ПАТ "Лукойл" до 80% до кінця 2023 року і повну відмову від неї до жовтня 2024 року. Даний завод забезпечував більшу частину поставок дизельного палива і бензину в країні. Дане рішення посилило зусилля Болгарії з диверсифікації енергетичних поставок після багаторічної залежності від російських енергоносіїв[164].

В той же час, Німеччина попри заяви щодо відмови від російських енергоносіїв, продовжувала закуповувати великі обсяги нафтопродуктів, вироблених в Індії з російської нафти. Протягом 2023 року обсяги імпорту таких нафтопродуктів з Індії до Німеччини зросли у 12 разів на загальну суму 451 млн євро[165].

Графік 4. Динаміка зміни ціни на нафту протягом січня-вересня 2023р., дол. США/барель

У вересні продовжувалась тенденція зростання світових цін на нафту. Так, нафта марки Brent здорожчала з 87,80 до 93,29 дол. США за барель в піковому значені протягом місяця. Марка WTI – з 84,75 до 90,79 дол. США за барель. Російська нафта марки Urals зросла в ціні з 73,26 до 82,20 дол. США за барель[166].

Світовий ринок технологій. На світовому ринку технологій зберігались тенденції щодо збільшення ролі хмарних сервісів у розвитку штучного інтелекту (ШІ), посилення інтеграції хмарних і периферійних ресурсів, а також розвитку прикладного

[163] ОПЕК+ у вересні відставала від плану з видобутку нафти на 540 тис. б/д — МЕА // enkorr. – 2023, 12 жовтня. – URL: https://bitly.ws/Z5mK

[164] Okov S. Bulgaria Bans Russian Oil in Blow to Lukoil Refinery // Bloomberg. – 2023, 28 September. – URL: https://bitly.ws/Z5pE

[165] Прасад А. Германия импортирует российскую нефть через Индию, поставки выросли более чем в 12 раз – Spiegel // Forbes. – 2023, 12 вересня – URL: https://bitly.ws/Z5pW

[166] Urals Crude Oil (USD/Bbl) // tradingeconomics.com. – 2023. – URL: https://bitly.ws/Ae8T

та генеративного ШІ.

На тлі продовження технологічної війни між США та Китаєм, посилювалась роль американських компаній. Так, з метою досягнення стратегічних цілей щодо впровадження та використання нових технологій Космічні сили США підписали перший контракт з компанією SpaceX на надання спеціалізованого супутникового зв'язку для військових у межах нової програми Starshield. Угода передбачає використання послуг зв'язку супутників на низькій навколоземній орбіті. Послуги за програмою Starshield було передбачено надавати за допомогою наявних супутників зв'язку Starlink від SpaceX[167].

Зберігався тренд щодо покращення існуючих моделей ШІ. Зокрема, один із лідерів галузі, компанія Meta, почала розробку нового покоління ШІ з вдосконаленими алгоритмами роботи. Розробка нової версії ШІ була частиною зусиль компанії щодо затвердження Meta як основної сили у світі ШІ. Основною вимогою до нової версії ШІ була відкритість вихідного коду з метою доступності сторонніх компаній для створення інструментів на базі ШІ[168].

Китайські компанії, в свою чергу, впроваджували нові проекти генеративного ШІ. Так, китайський технологічний гігант Baidu відкрив загальний доступ до свого боту Ernie, який схожий за функціоналом на ChatGPT. Це рішення було вагомим внеском в технологічний сектор Китаю, який інвестує значні кошти в розвиток ШІ. Слід зазначити, що ChatGPT офіційно не дозволено в Китаї, де заблокований доступ до Google і Facebook[169].

У вересні зберігалась тенденція щодо збільшення нових стартапів на базі ШІ. Так, один із розробників великих мовних моделей для інструментів ШІ, компанія Imbue, залучила інвестиції в розмірі 200 млн дол. США від сторонніх інвесторів, серед яких Nvidia, що збільшило ринкову вартість компанії до 1 млрд дол. США[170].

Розробник ChatGPT, компанія OpenAI, відкрила другий офіс за межами США в Ірландії. Цей крок був викликаний найменшим корпоративним податком в Європі та знаходженням країни в ЄС. OpenAI долучився до вже зареєстрованих в Ірландії представництв таких технологічних гігантів, як Meta Platforms, Alphabet і Apple.

Окрім зростання ролі ШІ в повсякденному житті та ведені бізнесу, посилювались й ризики його використання. Дана тематика була піднята на третій сесії G20 у Делі, де Голова Європейської Комісії (ЄК) Урсула фон дер Ляєн закликала розробити глобальні заходи захисту від ризиків, пов'язаних з використанням та розвитком ШІ. Прийняті рішення повинні були убезпечити суспільство від системних соціальних ризиків і водночас стимулювати інвестиції в безпечні та відповідальні системи ШІ[171].

Продовжувалась боротьба за лідерство в галузі ШІ між лідерами ринку, такими як: Google, Microsoft та Amazon, які розвивали власні розробки в галузі ШІ та інвестували в пов'язані з ним стартапи. Зокрема, обсяг інвестицій Amazon у стартап

---

[167] Capaccio A. Elon Musk Wins US Space Force Contract for Starshield // Bloomberg. – 2023, 27 September. – URL: https://bitly.ws/Z8ax

[168] Кацімон О. Гонка технологій: компанія Meta готує штучний інтелект нового покоління // UNN. Українські національні новини. Інформаційне агентство. – 2023, 11 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z8b7

[169] Кацімон О. Китайська компанія запустила конкурента ChatGPT // UNN. Українські національні новини. Інформаційне агентство. – 2023. – URL: https://bitly.ws/Z8gh

[170] Ludlow E., Fiegerman S. AI Startup Imbue Tops $1 Billion Valuation After Funding from Nvidia // Bloomberg. – 2023, 07 September. – URL: https://bitly.ws/Z8gS

[171] Пилипів І. Голова Єврокомісії закликала до глобальної співпраці у сфері безпеки ШІ // Економічна правда. – 2023, 10 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z8hz

Anthropic, який спеціалізується на хмарних сервісах у сфері ШІ, склав 1,25 млрд дол. США. Даний крок мав забезпечити отримання раннього доступу до технологій Anthropic співробітниками Amazon і клієнтами хмарних сервісів, з метою їх впровадження у свій бізнес[172].

Компанія Google вживала заходів щодо вдосконалення свого продукту Bard, плануючи наздогнати за популярністю ChatGPT від OpenAI, який підтримується Microsoft. Так, з метою завоювання позиції у швидкозмінному просторі ШІ, Google представило розширення Bard Extensions, що дозволяло користувачам імпортувати свої дані з інших продуктів Google. До нових можливостей Bard увійшли такі сервіси, як пошук файлів користувача на диску Google або надання короткого опису папки вхідних повідомлень Gmail. Однак, доля користувачів Bard склала 13%, у порівнянні з кількістю користувачів ChatGPT.

Також тривав процес впровадження технологій ШІ в ОПК провідних країн та в діяльність розвідувальних органів. Зокрема в США, в рамках урядової кампанії, спрямованої на використання можливостей ШІ та конкуренцію з Китаєм, який прагне стати світовим лідером у цій галузі, вживались заходи щодо створення подібного до ChatGPT інструменту. Підрозділ ЦРУ Open-Source Enterprise планував надати розвідувальним службам свій інструмент ШІ. Новий інструмент на базі ШІ призначений для 18 розвідувальних служб США, до яких входять ЦРУ, Агентство національної безпеки, Федеральне бюро розслідувань і агентства, що належать до різних видів збройних сил США[173].

В умовах зростаючої геополітичної напруги та міждержавної конкуренції, захист та контроль над ключовими інноваційними технологіями стали пріоритетами. Технологічна війна між двома гігантами, США та Китаєм, за лідерство в галузі інновацій та передових технологій продовжувала набирати обертів.

В вересні 2023 року стало відомо, що уряд Китаю запланував створити новий державний інвестиційний фонд обсягом 300 млрд юанів (приблизно 41 млрд дол. США) для розвитку сектору виробництва мікросхем. Цей фонд мав стати найбільшим серед трьох, заснованих Китайським інвестиційним фондом індустрії інтегральних мікросхем у 2014 і 2019 роках, які зібрали 138,7 млрд юанів і 200 млрд юанів відповідно. Цей крок було спрямовано на досягнення самозабезпеченості Китаю у виробництві мікрочипів, враховуючи обмеження експорту передових чіпів із США[174].

Китайська технологічна компанія Huawei і провідний китайський виробник мікросхем досягли успіху у створенні 7-нм процесору. Чіп Kirin 9000s виготовлений в Китаї компанією Semiconductor Manufacturing International Corp. Поступово Китай досягає самозабезпеченості в галузі виробництва напівпровідників, незважаючи на обмеження та санкції з боку США та ЄС, технологічні компанії яких перейшли на масове виробництво сучасних 3-нм мікрочипів[175].

Запровадження міжнародних санкційних обмежень. У вересні 2023 року ЄС

[172] Dastin J. Amazon steps up AI race with Anthropic investment // Reuters. – 2023, 29 September. – URL: https://bitly.ws/Z8p3

[173] Martin P., Manson K. CIA Builds Its Own Artificial Intelligence Tool in Rivalry With China // Bloomberg. – 2023, 26 September. – URL: https://bitly.ws/Z8qm

[174] Zhu J., Huang K., Mo Y., Liu R. Exclusive: China to launch $40 billion state fund to boost chip industry // Reuters. – 2023, 05 September. – URL: https://bitly.ws/TVBz

[175] Savov V., Wu D. Huawei Teardown Shows Chip Breakthrough in Blow to US Sanctions // Bloomberg. – 2023, 04 September. – URL: https://bitly.ws/Z8rp

в черговий раз продовжив на наступні шість місяців персональні санкції, які було введено через російську агресію проти України. Спеціальні обмеження залишились в силі для осіб, які були причетні до підриву територіальної цілісності, суверенітету та незалежності України і залишаються чинними до 15 березня 2024 року. Санкції включають обмеження щодо в'їзду, замороження активів та заборону надавати фінансову чи іншу підтримку цим особам. В той же час, Європейська рада вирішила виключити зі списку чотирьох осіб, інформація про яких не була надана в оголошенні[176].

У вересні ЄК оприлюднила інструкцію для компаній-експортерів ЄС, спрямовану на перевірку їх ділових партнерів для зниження ризику порушення санкцій накладених на рф. Інструкція була розроблена з метою надання практичних кроків та індикаторів для допомоги європейським компаніям проявляти пильність при торгівлі з третіми країнами, щоб гарантувати, що їхні ділові партнери не обходять санкцій ЄС[177].

14 вересня 2023 року США ввели санкції проти п'яти турецьких компаній за обвинуваченнями у наданні допомоги рф щодо ухилення від міжнародних санкцій. Санкції було спрямовано на судноплавні та торговельні компанії, які підозрюються в допомозі ремонту суден, що перебували під санкціями і пов'язані з МО рф, а також в сприянні передачі "товарів подвійного призначення". Загалом широкий пакет санкцій націлений на російську промислову базу, морський сектор і постачальників технологій, а також на підприємства, що виробляють і ремонтують російські системи озброєнь[178].

Крім того, 19 вересня 2023 року США оголосили про запровадження нових санкцій проти іранських виробників зброї та їхніх поплічників. Обмеження стосувалось семи осіб та чотирьох організацій з Ірану, Китаю, рф та Туреччини. Санкції були пов'язані з розробкою іранськими виробниками БпЛА та розвитком військової авіації. Розробка та розповсюдження Іраном БпЛА мали потенційно дестабілізуючий вплив на Близький Схід та підтримували війну рф проти України. Санкції також охопили російські підприємства, що забезпечували підтримку іранських літаків[179].

Федеральна рада Швейцарії прийняла в вересні рішення приєднатися до санкційного пакета ЄС від 20 липня 2023 року, спрямованого проти виробників іранських безпілотників, які постачалися рф та використовувалися в війні проти України. Швейцарський уряд обґрунтував своє рішення тим, що Іран підтримує військову агресію рф проти України, порушуючи міжнародне право. Санкції обмежували продаж компонентів для виробництва безпілотників та встановлювали заборону на в'їзд для осіб, пов'язаних з іранською програмою БпЛА[180].

Економічна ситуація в росії.

Огляд економіки рф. Головним чинником, що впливав на економіку рф в вересні 2023 року було, – підвищення ціни на нафту. Економіка рф, відновлювалась за рахунок нафтових доходів. Сповільнилась девальвація рубля, почало збільшуватись

[176] Russia's war of aggression against Ukraine: EU individual sanctions over territorial integrity prolonged for a further six months // Council of the EU. – 2023, 13 September. – URL: https://bitly.ws/UHC8
[177] Ільченко Л. Єврокомісія видала інструкцію, як розпізнавати компанії, що обходять санкції проти Росії // Економічна правда. – 2023, 07 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z8vJ
[178] Pamuk H., Psaledakis D.,US sanctions 5 Turkish firms in broad Russia action on over 150 targets // Reuters. – 2023, 14 September. – URL: https://bitly.ws/Z8tx
[179] Press releases. Treasury Sanctions Multinational Network Supporting Iran's UAV and Military Aircraft Production // U.S. Department of the Treasury. – 2023, 19 September. – URL: https://bitly.ws/Z8wg
[180] Ukraine: Switzerland tightens sanctions in connection with the supply of Iranian drones to Russia // The Federal Council. The portal of the Swiss government – 2023, 29 September. – URL: https://bitly.ws/Z8yq

позитивне сальдо платіжного балансу, зменшився дефіцит бюджету та значно менше коштів з Фонду національного добробуту рф (ФНД) були використанні для покриття дефіциту бюджету.

Позитивне сальдо рахунку поточних операцій платіжного балансу рф у січні-вересні 2023 року збільшилося за місяць на 15,3 млрд дол. США – до 40,9 млрд дол. США. За аналогічний період 2022 року позитивне сальдо рахунку становило 196,0 млрд дол. США. Збільшення профіциту балансу зовнішньої торгівлі товарами по відношенню до січня-вересня 2022 року було викликано збільшенням обсягу та вартості експорту з рф. Профіцит балансу зовнішньої торгівлі товарами в III кварталі 2023 року склав 30,2 млрд дол. США, що вище за показник II кварталу 2023 року (27,4 млрд дол. США). Імпорт товарів істотно не змінився по відношенню до попереднього періоду і дорівнював 75,9 млрд дол. США[181].

Дефіцит федерального бюджету рф за перші дев'ять місяців 2023 року склав 2,36 трлн руб. Це був найменший показник дефіциту бюджету рф за 2023 рік. Зменшенню дефіциту бюджету рф сприяла девальвація рубля та зростання цін на нафту.

Ціна експортної російської нафти Urals у вересні 2023 року зростала до 83,51 дол. США за барель, що на майже 11 дол. США вище, ніж в серпні 2023 року. На кінець вересня ціна за барель російської нафти Urals становила 82,02 дол. США[182].

Обсяг доходів федерального бюджету рф в січні-вересні 2023 року становив 19 734 млрд руб., що дорівнювало обсягу надходження доходів за аналогічний період 2022 року.

Нафтогазові доходи становили 5 575 млрд руб. і зменшились на 34,5% у порівнянні з аналогічним періодом 2022 року. Ненафтогазові доходи федерального бюджету склали 14 158 млрд руб. і збільшилися на 26,0% у порівнянні з аналогічним періодом 2022 року. Важливо зазначити, що ненафтогазові доходи федерального бюджету регулярно збільшувались протягом останніх місяців. Бюджет рф отримував суттєву підтримку для фінансування своїх видатків.

Таблиця 1. Основні показники Федерального бюджету рф[183]

Федеральний бюджет рф	**Січень-вересень 2022, млрд руб.**	**Січень-вересень 2023, млрд руб**	**Зміна у %/млрд руб.**
ДОХІД	**19 739**	**19 734**	**0,0%**
НАФТОГАЗОВІ ДОХОДИ	**8 507**	**5 575**	**-34,5%**
НЕНАФТОГАЗОВІ ДОХОДИ, *в т.ч.:*	**11 233**	**14 158**	**+26,0%**
ПДВ внутрішній та імпортний	*6 903*	*8 525*	***+23,5%***
податок на прибуток	*1 253*	*1 387*	***+10,7%***
ВИДАТКИ, *в т.ч.:*	**19 537**	**21 432**	**+9,7%**
державні закупівлі	*4 015*	*4 713*	***+698***
ДЕФІЦИТ	203	-1 699	**-1 902**

[181] Оценка ключевых агрегатов платежного баланса // Центральный банк России. – 2023. – URL: https://bitly.ws/YGM5

[182] Urals Crude Oil (USD/Bbl) // Trading Economics – 2023. – URL: https://bitly.ws/Ae8T

[183] Предварительная оценка исполнения федерального бюджета за январь-сентябрь 2023 года // Министерство финансов россии. – 2023. – URL: https://bitly.ws/YGQB

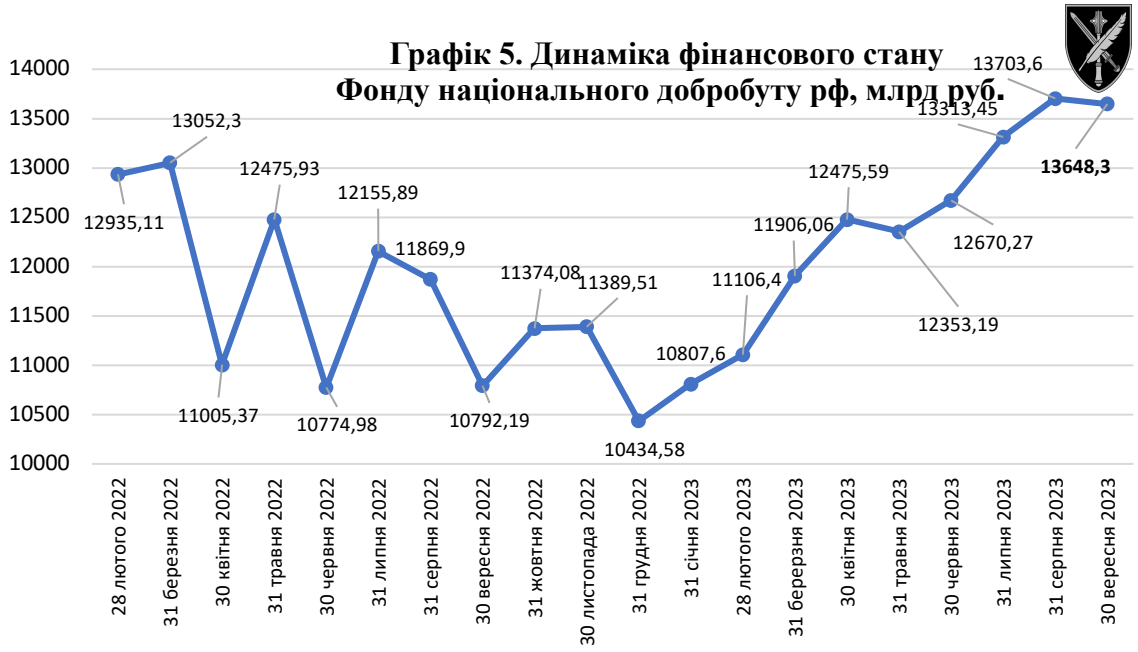
Серед заходів, які протягом вересня 2023 року використовувала російська влада для покращення фінансування видатків бюджету можна виділити наступні: збір підвищених податків з нафтогазових та ненафтогазових доходів, використання активів ФНД, отримання нафтогазових доходів за рахунок підвищення світових цін на нафту та отримання більшої маси грошей за рахунок девальвації рубля.

За рахунок зростання ціни нафти в вересні 2023 року економіка рф отримала значні додаткові надходження. Нажаль, санкції щодо перевезення російської нафти діяли неефективно, як і в попередньому місяці близько 50% суден не дотримувались нафтового ембарго. Саме недотримання ембарго та зростання цін на нафту надало можливість рф отримувати додаткові доходи від продажу нафти.

Станом на 30 вересня 2023 року обсяг ФНД становив 13,65 трлн руб. або 9,1% ВВП (13,70 трлн руб. в серпні 2023 року), що еквівалентно 140,11 млрд дол. США. За місяць обсяг ФНД зменшився в доларах США на 2,74 млрд дол. США.

Структура золотовалютних залишків ФНД на кінець вересня 2023 року складалася з: 4,07 млрд євро, 279,77 млрд китайських юаней, 0,40 млрд руб., 508,27 т золота. При цьому у вересні 2023 року в порівнянні з серпнем, частка євро зменшилась на 1,15 млрд євро, рублів зменшилась на 6,38 млрд, а доля юаня та золота не змінилась. Продовжувала збільшуватись частка неліквідних активів ФНД. Так, станом на кінець вересня 2023 року кошти, вкладені в інші дозволені активи (неліквідні), становили 6,51 трлн руб. Збільшення частки неліквідних активів склало 56,2 млрд руб[184].

Графік 5. Динаміка фінансового стану Фонду національного добробуту рф, млрд руб.

Таким чином, ліквідна частка ФНД станом на 30 вересня 2023 року становила 7,252 трлн рублів, або 75,594 млрд дол. США. Обсяг наявних коштів ФНД суттєво не зменшився у порівнянні з серпнем 2023 року.

Паралельно з отриманням додаткових нафтогазових доходів, які позитивно впливали на економіку рф в цілому, ФНД продовжував продаж золотовалютних активів та перевід ліквідних активів в неліквідні.

Фінансовий ринок рф. Курс рубля до долара США станом на

[184] Данные о движении средств и результат управления средствами фонда национального благосостояния // Министерство финансов россии. – 2023. – URL: https://bitly.ws/PSc9

01 вересня 2023 року становив 96,33 руб/дол. США[185], а на 30 вересня 2023 року подорожчав до 97,41 руб/дол. США[186].

Позитивними факторами для рубля виступали зростання обсягу продажу валюти найбільшими експортерами та підвищена ключова ставка на рівні 13%. Обсяг чистого продажу іноземної валюти найбільшими експортерами збільшився на 27% щодо серпня – з 7,2 до 9,2 млрд дол. США.

Частка юаня на біржовому валютному ринку трохи знизилася з 44,7% у серпні до 43,3% у вересні. Частка євро та долара США на біржовому валютному ринку у вересні зросла до 55,1% (у серпні – 53,9%). Частка долара США та євро у загальному обігу позабіржового ринку склала близько 69,2%, а юаня – 25,9%.

Обсяг залучених Мінфіном рф коштів на аукціонах у вересні скоротився до 90,3 млрд руб. за номіналом (у серпні – 245,8 млрд руб.), що становило лише 25-30% від планових значень на вересень 2023 року. Таким чином, квартальний план розміщення облігацій федерального займу (ОФЗ) виявився виконаним на 70,0%[187].

Ринок енергоносіїв. У вересні 2023 року російський експорт викопного палива продовжував зменшуватися, але завдяки зростанню світових цін на нафту доходи від експорту цих ресурсів зросли. В той же час, уряд рф був змушений реагувати на дефіцит та зростання цін на нафтопродукти на внутрішньому ринку, що відобразилось на експорті нафтопродуктів.

Обсяг російського експорту викопного палива зменшився на 5% у вересні, в порівнянні з серпнем 2023 року. Однак, в зв'язку із зростанням світових цін на нафту доходи рф продовжували зростати другий місяць поспіль.

Доходи рф від експорту викопного палива у вересні 2023 року зросли до 703 млн євро на день. Основні зміни, яких зазнав експорт викопного палива у вересні, були такі: вугілля, зменшилось на 14 млн євро на день (-20%); СПГ, збільшилось на 14 млн євро на день (+48%); трубопровідний газ, збільшився на 4 млн євро на день (+7%); морські нафтопродукти, зменшились на 10 млн євро (-5%); сира морська нафта, збільшилась на 19 млн євро (+10%).

Найбільшим імпортером російського викопного палива у вересні залишався Китай, за ним йшли Індія, Туреччина, ЄС та Бразилія.

Найбільшими портами, які імпортували російське викопне паливо, були Вадинар (Індія), Сікка (Індія), Мерсін (Туреччина), Донцзякоу (Китай) і Аліага (Туреччина).

Найбільшими імпортерами російського викопного палива в ЄС були Болгарія, Угорщина, Чехія, Словаччина та Іспанія, які імпортували сиру нафту трубопровідним шляхом, СПГ та трубопровідний газ.

Таблиця 2. Найбільші імпортери російського викопного палива у вересні 2023 року[188]

Вугілля	1.	Китай	45%	**ЗНГ**	1.	Туреччина	34%
	2.	Індія	17%		2.	ЄС	28%

[185] Официальные курсы валют на заданную дату, устанавливаемые ежедневно // Центральный банк России. – 2023, 1 сентября. – URL: https://bitly.ws/YGVc

[186] Официальные курсы валют на заданную дату, устанавливаемые ежедневно // Центральный банк России. – 2023, 30 сентября. – URhttps://bitly.ws/YGVs

[187] Сентябрь 2023. Обзор рисков финансовых рынков. Информационно-аналитический материал // Центральный банк россии. – 2023. – URL: https://bitly.ws/YH3P

[188] Levi I. Вересень 2023 — Щомісячний аналіз російського експорту викопного палива та відповідних санкцій // Centre for Research on Energy and Clean Air. – 2023, 26 жовтня. – URL: https://bitly.ws/Z2Ix

	3.	Південна Корея	12%				
Сира нафта	1.	Китай	47%	**Нафтопродукти**	1.	Туреччина	25%
	2.	Індія	32%		2.	Китай	12%
	3.	ЄС	7%		3.	Саудівська Аравія	10%
СПГ	1.	ЄС	50%	**Трубопровідний газ**	1.	ЄС	41%
	2.	Китай	23%		2.	Туреччина	29%
	3.	Японія	16%		3.	Китай	21%

Протягом вересня спостерігалася різноманітна динаміка імпорту російського природного газу та сирої нафти в країни Центральної та Східної Європи. Деякі країни збільшили обсяги імпорту, інші намагалися зменшити свою залежність від російських постачань. Так, Угорщина скоротила імпорт російського природного газу на 14%, шукаючи альтернативні джерела, збільшивши власні запаси газу. Імпорт російської сирої нафти до Болгарії збільшився на 13%, Іспанія збільшила імпорт ЗПГ на 22%, Словаччина продовжувала диверсифікувати джерела постачання газу.

У вересні, реагуючи на дефіцит та зростання цін на нафтопродукти, уряд рф встановив тимчасові обмеження на експорт автомобільного бензину та дизельного палива з метою стабілізації цін на паливо на внутрішньому ринку. Це рішення мало вплив на експорт російських нафтопродуктів, знизивши їхні щоденні обсяги на 31% порівняно з середнім показником за перші 30 днів серпня 2023 року. Слід зазначити, що дані обмеження не стосувалися таких країн, як Казахстан, Білорусь, Вірменія та Киргизія[189].

Природний газ. Видобуток природного газу в рф зменшився на 11,4% до 380 млрд куб. м у січні-вересні 2023 року порівняно з аналогічним періодом минулого року, але в вересні цього року відбулося його зростання на 1,5%, до 39 млрд куб. м порівняно з серпнем 2023 року. Видобуток супутнього нафтового газу збільшився на 4,3%, до 78,8 млрд куб. м за перші дев'ять місяців 2023 року. Зазначені цифри вказували на відмінності в динаміці видобутку газових ресурсів у порівнянні з минулим роком (у 2022 році рф зазнала спаду видобутку природного газу на 13,4% до 573 млрд куб. м, а супутнього нафтового газу на 2%, до 99 млрд куб. м)[190].

У вересні Газпромом було опубліковано звіт за перше півріччя 2023 року з видобутку та постачання газу. Так, за результатами перших 6 місяців 2023 року видобуток природного та супутнього газу в рф скоротився до 179,45 млрд куб. м, що на 24,7% менше, ніж за аналогічний період минулого року. В той же час, обсяги постачання газу на внутрішній та зовнішній ринки також зменшилися, склавши 166 млрд куб. м (225,7 млрд куб. м за І півріччя 2022 року), або на 26,5% порівняно з попереднім роком. Що свідчило про значні труднощі, які виникли у Газпрому через втрату ринків збуту газу у результаті накладених санкцій, обмежень та пошкодження Північних потоків[191].

Нафта. У вересні нафта марки Urals продовжувала торгуватись за цінами, які

[189] Прасад А. Росія заборонила експорт бензину та дизпалива через стрибок цін на внутрішньому ринку // Forbes. – 2023, 21 вересня – URL: https://bitly.ws/Z2Xd

[190] Добыча газа в России в январе-сентябре упала на 11,4 процента // Национальнная Ассоциация нефтегазового сервиса. – 2023, 25 октября – URL: https://bitly.ws/Z2XD

[191] Газпром визнав падіння видобутку на 25% через відмову «низки країн» від газу РФ // Укрінформ. – 2023, 29 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z2Z8

перевищували більше ніж, на 28% встановлений граничний рівень цін на нафту в 60 дол. США за барель, досягнувши місячного піку у 83,51 дол. США за барель. Середня ціна на цю марку нафти була на рівні 78,1 дол. США за барель, що на 10,4% більше, ніж у попередньому місяці.

Основна частина загального експорту нафти з рф (57%) транспортувалась з балтійських портів, 22% – через чорноморські порти, 16% – через тихоокеанські порти та 4% – з арктичних портів. Частка танкерів Європи та G7 в перевезеннях російської нафти в вересні 2023 року залишилася на рівні 50%.

Не дотримання власних санкцій деякими європейськими країнами надавало можливість рф заробляти на експорті нафти та нафтопродуктів. Така ситуація стала можливою через відсутність моніторингу, розслідувань, штрафних санкцій та покарань щодо компаній, які продовжували всупереч санкціям надавати транспортні послуги рф[192].

У вересні обсяги від експорту російської нафти зросли на 460 тис. б/д до 7,6 млн б/д. Доходи від російського експорту нафти зросли на 1,8 млрд дол. США до 18,8 млрд дол. США[193].

У вересні 2023 року Китай залишався найбільшим покупцем сирої нафти з рф (47%), за ним ішли Індія (32%), ЄС (7%) і Туреччина (3%). Основними експортними ринками російської нафти, що перевозилась морем, були Індія – 38%, Китай – 24% та Туреччина – 8%.

У вересні експорт російської нафти до Індії морськими шляхами скоротився на 13%. Зниження імпорту Індією російської нафти відбулось через зменшення знижки на марку Urals для індійських покупців, що зменшило доходи рф від експорту до Індії на 20%. Що стосується Китаю, то у порівнянні з серпнем 2023 року обсяг російського морського експорту сирої нафти до Китаю зріс на 15%[194].

Оборонно промисловий комплекс. Протягом вересня рф і надалі намагалася зміцнити свій оборонний потенціал та пристосовувалась до зовнішніх обмежень. Так, стало відомо про плани відновлення виробництва радянських танків Т-80, розробки ударних безпілотників і навіть спроби обходу санкцій у сфері ракетного виробництва.

Російський концерн “Уралвагонзавод” запланував відновлення виробництва танків Т-80 з нуля на базі заводу “Омсктрансмаш”, який після розпаду СРСР припинив виготовлення нових танків і спеціалізувався на їх ремонті та модернізації. Проте повністю відновити виробництво нових танків вимагало значних інвестицій та збільшення потужностей, в тому числі залучення кваліфікованого персоналу та впровадження нових технологій[195].

Обмеження, які було введено Китаєм у вересні 2023 року в сфері експорту дронів та їх комплектуючих, призвели до проблем з їх поставками в рф. Дефіцит комплектуючих, зокрема тепловізорів та лазерних далекомірів, призвело до відсутності певних видів дронів масою понад 4 кг. Продавці китайських дронів в рф намагалися налагодити паралельний імпорт, але через загрозу застосування вторинних санкцій

[192] Levi I. Вересень 2023 — Щомісячний аналіз російського експорту викопного палива та відповідних санкцій // Centre for Research on Energy and Clean Air. – 2023, 26 жовтня. – URL: https://bitly.ws/Z2Ix
[193] Oil Market Report - October 2023 // iea.org. – 2023, October. – URL: https://bitly.ws/Z37g
[194] Levi I. Вересень 2023 — Щомісячний аналіз російського експорту викопного палива та відповідних санкцій // Centre for Research on Energy and Clean Air. – 2023, 26 жовтня. – URL: https://bitly.ws/Z2Ix
[195] Росія хоче відновити виробництво танків Т-80 // Мілітарний. – 2023, 11 вересня. – URL: https://bitly.ws/YHcr

його блокували транзитні країни[196].

Також стало відомо, що російські інженери розробляють ударний БпЛА БАС-80, який за технічними характеристиками подібний до американських дронів Switchblade. Деяких екземплярів вже було передано російським окупаційним військам для проведення польових випробувань на території України.

Завдяки використанню композитних матеріалів та скловолокна, БАС-80 важить всього 1,7 кг, має дальність польоту до 30 км та максимальну швидкість до 130 км/год. Перед запуском дрон розміщується в пусковому контейнері, що полегшує його транспортування для піхотинця. Корисне навантаження БАС-80 складає 500 г, але стверджувалося, що його масу можна збільшити до 2 кг. Але варто зазначити, що оголошені виробником характеристики БАС-80 викликають сумніви через їх надмірно високі показники (*для порівняння:* аналогічний за розмірами дрон Switchblade 300 здатен летіти на відстань лише до 10 км та нести бойову частину вагою приблизно 250 г)[197].

У вересні попри санкції деякі західні компанії продовжували працювати на російському ринку та постачати товари, які використовувалися для війни проти України. Так, російська компанія AFM-Servers виробляла безпілотники "Картограф", які використовували американську навігаційну систему Iridium та застосовувалися окупаційними військами рф для збору інформації на передовій, а також для визначення розташування та моніторингу українського військового обладнання. Крім того, Iridium Satellite, дочірня компанія американського Iridium, продовжувала здійснювати бізнес в рф. За даними торгових баз, у 2015-2022 рр. компанія закуповувала продукцію безпосередньо у материнського американського підприємства Iridium Satellite, а з 2023 року опосередковано через невідомі компанії[198].

Незважаючи на санкції та обмеження експорту, що були запроваджені Заходом, рф зуміла значно збільшити виробництво ракет з початку широкомасштабного вторгнення за допомогою агентурних мереж, які налагодили постачання компонентів до ракет контрабандою через треті країни, такі як Туреччина, Вірменія та Іран[199].

Вплив санкцій на економіку рф. Британський міжнародний комерційний банк HSBC, один із найбільших міжнародних комерційних банків, прийняв рішення про припинення обслуговування своїх корпоративних клієнтів з росії та білорусі, через запровадження міжнародних санкцій[200].

Китайський виробник побутової техніки Haier, який контролює російську юридичну особу італійського бренду Candy, прийняв рішення закрити завод в рф через зниження прибутковості. Перед вторгненням рф до України завод планував виробляти до 1 млн одн. техніки щороку, проте після введення санкцій ця цифра знизилася до 300-400 тис. одн., так як основна орієнтація виробника була на європейський ринок[201].

У Камчатському краї рф вимушено було припинено польоти на чеських літаках

---

[196] Обмеження Китаю призвели до дефіциту дронів та їх комплектуючих у Росії // Мілітарний. – 2023, 18 вересня. – URL: https://bitly.ws/YHem

[197] Росія розробляє аналог Switchblade // Мілітарний. – 2023, 18 вересня. – URL: https://bitly.ws/YHez

[198] Russian drones manufacturer keeps receiving satellite services from American company // Trap aggressor. – 2023, 28 September. – URL: https://bitly.ws/YHfB

[199] Barnes J. E., Schmitt E., Gibbons-Neff T. Russia Overcomes Sanctions to Expand Missile Production, Officials Say // The New York Times. – 2023, 13 September. – URL: https://bitly.ws/YHgy

[200] Британська HSBC припиняє корпоративні перекази до Росії та Білорусі на тлі санкцій // Укрінформ. – 2023, 09 вересня. – URL: https://bitly.ws/YHj7

[201] Прасад А. У Росії закривають завод побутової техніки Candy через падіння прибутків // Forbes. – 2023, 25 вересня – URL: https://bitly.ws/YHjV

L-410 через брак запчастин, які стали недоступні через санкції. Камчатка стала другим російським регіоном, який вимушено припинив експлуатацію цих літаків, після Республіки Комі. L-410 використовували для перевезень в регіональних маршрутах, особливо до важкодоступних місць[202].

Також рф продовжувала перешкоджати та ускладнювати іноземним компаніям виходити з її ринку. Після широкомасштабного вторгнення росії в Україну багато західних компаній, які продовжували працювати в рф, отримували значний прибуток, але російська влада заблокувала можливість вивести ці кошти. Згідно з розрахунками Київської школи економіки, на компанії з країн, які рф вважала "недружніми", припадало близько 18 млрд дол. США із 20 млрд дол. США загального прибутку, зароблено іноземними корпораціями на російському ринку у 2022 році. Деякі компанії знайшли способи обійти обмеження, наприклад, шляхом зарахування коштів у рахунок боргів або виплати їх з прибутку за попередні роки[203].

У вересні продовжились процеси виходу міжнародних компаній з ринку рф. Станом на кінець вересня 2023 року було ідентифіковано 3 492(+85 за вересень) компаній, організацій та їх брендів з 94 країн та 58 галузей і їхню позицію щодо роботи на ринку рф. 1760 іноземних компаній вже частково скоротили, призупинили або припинили свою діяльність в росії[204], що призводило до зменшення міжнародних інвестицій в економіку країни-агресора.

Економічна ситуація в Україні

Загальна економічна ситуація. У вересні в України продовжувалась підготовка до опалювального сезону. Курс національної валюти був стабільним, інфляція зменшувалась, ВВП продовжував зростати. Побоювання атак на енергосистему впливали на активність бізнесових настроїв, проте реальний сектор економіки продовжував працювати над збільшенням виробництва. Позитивний вплив на економіку України мало налагодження українського морського торгового шляху з портів Великої Одеси.

В рамках створення умов для проходження опалювального сезону в державі в умовах війни, український уряд вживав дієвих заходів, спрямованих на поліпшення стану енергетичної системи.

Державна компанія "Укргазвидобування" з початку 2023 року збільшила добовий видобуток газу на 3,31 млн куб м., що було найвищим показником за останні три роки. Це стало можливим завдяки введенню в експлуатацію з початку 2023 року 54 нових газових свердловин та збільшенню кількості сервісних операцій[205].

Протягом квітня-вересня 2023 року 40 іноземних компаній активно користувалися послугами Оператора ГТС України та транспортували газ для зберігання в Україні. У цьому сезоні Оператором ГТС було укладено 25 нових договорів на надання транспортних послуг для нерезидентів, а загальна кількість іноземних клієнтів перевищила 130[206].

---

[202] Ульяненко В. Росія знімає з маршрутів західні літаки через брак деталей // Главком. – 2023, 06 вересня. – URL: https://bitly.ws/YHmz

[203] Західні компанії не можуть вивести з Росії $18 мільярдів прибутку, – FT // Бізнес Цензор. – 2023, 18 вересня. – URL: https://bitly.ws/YHmW

[204] 54-й випуск регулярного дайджесту про вплив виходу іноземних компаній на економіку РФ // KSE. – 2023, 02 жовтня. – URL: https://bitly.ws/YHod

[205] Пилипів І. "Укргазвидобування" встановило новий рекорд видобутку газу за останні 3 роки // Економічна правда. – 2023, 08 вересня. – URL: https://bitly.ws/YHoF

[206] Жарикова А. Газ для зберігання в Україні закачують 40 іноземних компаній – ОГТСУ // Економічна правда. – 2023, 28 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z3f7

З метою позбавлення залежності від російського ядерного палива було розроблено та поставлено першу партію ядерного палива від американської компанії Westinghouse. 10 вересня 2023 року ядерне паливо, яке було вироблено американською компанією спільно з українськими фахівцями Енергоатома, завантажили для реакторів ВВЕР-440 на РАЕС. Слід зазначити, що раніше паливо для ВВЕР-440 виготовлялось лише в рф[207].

12 серпня 2023 року було відкрито прохід тимчасовими коридорами для торговельних суден у Чорному морі. Морським шляхом можна було транспортувати продукцію з України на експорт, а не тільки продовольство, як під час "зернової ініціативи". Організація власного морського транспортного шляху позитивно вплинуло на економічні процеси в України та світі[208].

Зростання ВВП у вересні становило 9,1% порівняно з вереснем 2022 року. У підсумку за січень-вересень 2023 року зростання було на рівні 5,3%[209].

Станом на 30 вересня державний та гарантований державою борг України становив 4 886,13 млрд грн або 133,62 млрд дол. США, в тому числі: державний та гарантований державою зовнішній борг – 3 333,76 млрд грн (68,23% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 91,16 млрд дол. США; державний та гарантований державою внутрішній борг – 1 552,37 млрд грн (31,77%) або 42,45 млрд дол. США. Сума державного та гарантованого державою боргу України зменшилась у гривневому еквіваленті на 11,43 млрд грн та у доларовому еквіваленті державний та гарантований державою борг зменшився на 0,31 млрд дол. США[210].

Курс долара США у вересні коливався в коридорі 36,89-38,61 грн за долар США[211]. Євро торгувалось в коридорі 39,74-41,53 грн[212].

Станом на 1 вересня 2023 року міжнародні резерви України за попередніми даними становили 39,71 млн дол. США та знизилися на 1,7% внаслідок інтервенцій НБУ з продажу валюти для покриття різниці між попитом та пропозицією на валютному ринку України та боргових виплат країни в іноземній валюті, які значною мірою були компенсовані надходженнями від міжнародних партнерів.

Динаміку міжнародних резервів визначала низка чинників:

надходження на користь уряду та виплати за обслуговування й погашення державного боргу. На валютні рахунки уряду в НБУ надійшло 3 328,9 млн дол. США. З цієї суми: 1 592,4 млн дол. США – макрофінансова допомога від ЄС; 1 250,0 млн дол. США – грант від США через трастовий фонд Світового банку; 386,4 млн дол. США – від розміщення валютних облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП); 100,0 млн дол. США – від Світового банку під гарантію Великої Британії.

Уряд України виплатив за обслуговування та погашення державного боргу в іноземній валюті 465,3 млн дол. США, з яких 388,9 млн дол. США – за обслуговування та погашення валютних ОВДП, 51,1 млн дол. США – боргу перед Світовим банком, решта – боргу перед іншими міжнародними кредиторами. Крім того, Україна сплатила

[207] Пилипів І. Вперше на українських АЕС завантажили паливо Westinghouse, вироблене спільно з Енергоатомом // Економічна правда. – 2023, 10 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z3gE
[208] Шварц Д. Економіка України в серпні зросла на 8% у порівнянні з серпнем 2022 року // Уніан. Інформаційне агентство. – 2023, 12 вересня. – URL: https://bitly.ws/Xha
[209] У вересні ВВП виріс на 9,1%: більшість ключових видів економічної діяльності продемонстрували зростання // Міністерство економіки України. – 2023, 25 жовтня. – URL: https://bitly.ws/Z3hj
[210] Інформаційна довідка щодо державного та гарантованого державою боргу України (станом на 30.09.2023) // Міністерство фінансів України. – 2023. – URL: https://bitly.ws/Z3kG
[211] Архів готівкового курсу USD // Finance.ua. – 2023. – URL: https://bitly.ws/Z3mf
[212] Архів готівкового курсу EUR // Finance.ua. – 2023. – URL: https://bitly.ws/Z3nw

Міжнародному валютному фонду 882,1 млн дол. США.

У вересні НБУ відповідно до балансових даних продав на валютному ринку 2 692,1 млн дол. США та викупив до резервів 0,7 млн дол. США. Чистий продаж валюти становив 2 691,4 млн дол. США.

Внаслідок переоцінки вартість фінансових інструментів збільшилася на 12,9 млн дол. США. Поточний обсяг міжнародних резервів забезпечував фінансування 5,3 місяця майбутнього імпорту[213].

У вересні 2023 року споживча інфляція в річному вимірі сповільнилась до 7,1% з 8,6% у серпні. У місячному вимірі ціни зросли на 0,5%.

Фактичні темпи зростання цін були суттєво нижчими за прогноз НБУ. Швидше сповільнення інфляції зумовлювалося насамперед більшою пропозицією продуктів харчування, зокрема овочів та фруктів нового врожаю, а також кращими врожаями зернових та олійних. Зазначені чинники в умовах обмежених експортних можливостей впливали на вартість як сирих, так і оброблених продуктів харчування. Вагому роль у стримуванні інфляційного тиску та поліпшенні очікувань мали заходи НБУ із забезпечення привабливості гривневих активів і стійкості валютного ринку[214].

Таблиця 3. Інфляція в Україні у вересні 2023 року, %[215]

Продовольчі товари	10,6
Непродовольчі товари	3,3
Послуги	12,3
Сирі продукти харчування	0,3
Адміністративно регульовані ціни	11,3
Пальне	6,2

Державний бюджет України. У вересні 2023 року до загального фонду державного бюджету надійшло 144,1 млрд грн. Основні надходження були отримані за рахунок ввізного та внутрішнього ПДВ.

Таблиця 4. Податкові та митні надходження до загального фонду державного бюджету України у вересні 2023 року, млрд грн

ПДВ(ввізне)	34,5
ПДВ	19,4
ПДФО та військовий збір	15,2
Акцизний податок	10,9
Рентна плата за користування надрами	6,7
Податок на прибуток	4,2
Ввізне та вивізне мито	2,8

За січень-вересень 2023 року до загального фонду державного бюджету надійшло більше 1274,9 млрд грн.

При цьому виконання розпису доходів Державною податковою службою становило 102,4% (+12,6 млрд грн), Державною митною службою – 97,1% (-8,4 млрд грн). Також за січень-вересень 2023 року до загального фонду державного бюджету надійшло 362,9 млрд грн у вигляді міжнародної допомоги (грантів).

[213] Міжнародні резерви становили 39,7 млрд дол. США за підсумками вересня // НБУ. – 2023, 06 жовтня. – URL: https://bitly.ws/Z3q5

[214] Тарасовський Ю. Інфляція в Україні у річному вимірі сповільнилася до 7,1%, у вересні споживчі ціни зросли на 0,5% // Forbes. – 2023, 09 жовтня. – URL: https://bitly.ws/Z3q5

[215] Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у вересні 2023 року // НБУ. – 2023, 10 жовтня. – URL: https://bitly.ws/Z3sw

Таблиця 5. Податкові та митні надходження до загального фонду державного бюджету України у січні-вересні 2023 року, млрд грн

ПДВ(ввізне)	261,0
ПДВ	146,4
ПДФО та військовий збір	125,1
Податок на прибуток	106,1
Акцизний податок	79,9
Рентна плата за користування надрами	46,1
Ввізне та вивізне мито	22,4

Найбільшим донором грантової підтримки протягом січня-вересня 2023 року були США (356,5 млрд грн). Також на безповоротній основі Україна отримала фінансову допомогу від Німеччини, Іспанії, Фінляндії, Ірландії, Швейцарії, Бельгії, Ісландії загальним обсягом до 6,4 млрд грн. Кошти було спрямовано до бюджету України через Цільовий фонд Світового банку у рамках проекту PEACE.

За підсумками січня-вересня 2023 року надходження до загального і спеціального фондів державного бюджету склали 2 013,5 млрд грн податків, зборів та інших платежів. Із зовнішніх джерел надійшло 831,2 млрд грн міжнародної допомоги.

Видатки державного бюджету за підсумками січня-вересня 2023 року становили 2 821,8 млрд грн. У структурі видатків найбільше коштів було спрямовано на оплату праці з нарахуваннями – 880 млрд грн (у вересні – 111,5 млрд грн) або 41,6% від загального обсягу видатків. Зокрема, на грошове утримання військовослужбовців було спрямовано 681,5 млрд грн.

Для підтримки ЗС України, а саме: придбання військової техніки, озброєння, боєприпасів, продукції оборонного призначення, засобів індивідуального захисту, палива та харчів, було витрачено 343,8 млрд грн[216].

Фактичні державні запозичення до загального фонду державного бюджету за січень-вересень 2023 року становили 1 219,4 млрд грн, або 89,0 % від запланованих на цей період.

Від розміщення ОВДП на фінансування державного бюджету залучено 388,2 млрд грн, в тому числі в іноземній валюті – 120,6 млрд грн (2 525,7 млн дол. США та 709,3 млн євро). За рахунок випуску військових ОВДП було залучено 183,2 млрд грн[217].

Міжнародна торгівля. *Експорт. Імпорт.* Товарообіг України за січень-вересень 2023 року становив 73,6 млрд дол. США. В Україну було імпортовано товарів на суму 46,5 млрд дол. США, а експортовано – на суму 27,1 млрд дол. США. Оподаткований імпорт становив 38,3 млрд дол. США (82% від загальних обсягів імпортованих товарів).

У загальних обсягах ввезених у січні-вересні 2023 року товарів, 65% склали такі категорії: машини, устаткування та транспорт – 14,1 млрд дол. США, продукція хімічної промисловості – 8,4 млрд дол. США, паливно-енергетичні товари – 7,9 млрд дол. США.

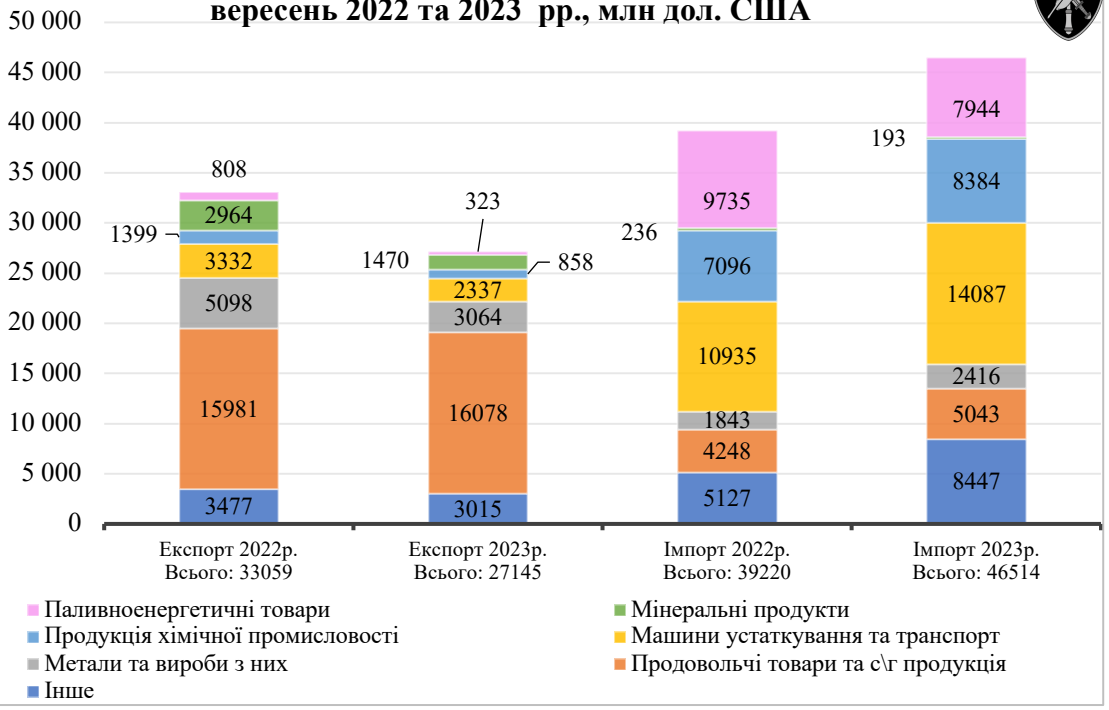
До трійки найбільш експортованих з України товарів увійшли: продовольчі

[216] Дячкіна А. Видатки загального фонду держбюджету у вересні становили 230 мільярдів // Економічна правда. – 2023, 17 жовтня. – URL: https://bitly.ws/Z3wB

[217] У вересні до загального фонду держбюджету надійшло 144,1 млрд грн // Міністерство фінансів України. – 2023, 03 жовтня. – URL: https://bitly.ws/Z3xD

товари – 16,1 млрд дол. США; метали та вироби з них – 3,1 млрд дол. США; машини, устаткування та транспорт – 2,3 млрд дол. США.

Графік 6. Порівняння експорту-імпорту України за січень-вересень 2022 та 2023 рр., млн дол. США

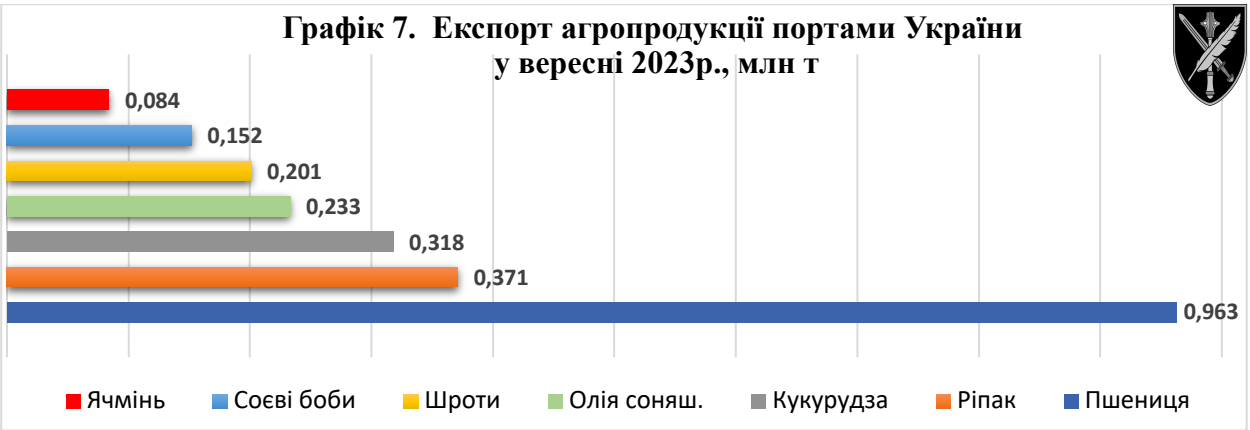
За підсумками 8 місяців 2023 року експорт до ЄС досяг 65%, імпорт із ЄС – 51%, експорт до США, Канади, Азії та Африки скоротився до 31%, імпорт із цих країн зріс до 47%, частка СНД у зовнішній торгівлі становила 4% та 2% відповідно.

Таблиця 6. Основні торгівельні партнери України, млрд дол. США[218]

	Найбільші держави-імпортери української продукції		**Найбільші держави-експортери в Україну**	
1.	Польща	3,7	Китай	7,4
2.	Румунія	3,0	Польща	4,9
3.	Туреччина	1,9	Туреччина	3,7

У вересні Україна експортувала 4,2 млн т продукції АПК, що було на 3% менше, ніж у серпні, що є досить непоганим результатом, зважаючи на постійні обстріли російськими військами портової інфраструктури Дунаю. Проте такий показник був майже в 2 рази менший ніж максимальний обсяг експорту після початку широкомасштабного вторгнення рф в Україну, коли реалізовувалась “Зернова ініціатива”.

[218] За 9 місяців 2023 року товарообіг склав $73,7 млрд // Державна митна служба України. – 2023, 13 жовтня. – URL: https://bitly.ws/Z3zw

Українські металургійні компанії протягом вересня збільшили експорт чавуну в 4,3 рази у порівнянні з серпнем – до 125,89 тис. т або до 49,7 млн дол. США у грошовому виражені, що в порівнянні з вереснем 2022 року на 37% менше в матеріальному виражені або на 33,7% у грошовому. Від початку 2023 року Україна експортувала 1,06 млн т чавуну на 405,96 млн дол. США. Обсяги експорту знизились на 1,6% у порівнянні з аналогічним періодом 2022 року, а виручка – на 26,2%. Найбільшими споживачами українського чавуну в січні-вересні 2023 року були Польща (56,9%), Іспанія (22%) та США (6,5%)[219].

Експорт плоского прокату у вересні зріс на 46% в порівнянні з серпнем 2023 року – до 158,9 тис. т, а в матеріальному виражені на 29,9% – до 95,35 млн дол. США у грошовому еквіваленті. За підсумками січня-вересня Україна експортувала 785,4 тис. т плоского прокату на 547,4 млн дол. США, що на 56,1% менше у порівнянні з аналогічним періодом минулого року в грошовому еквіваленті[220].

Зернова угода. Протягом вересня 2023 року продовжував свою роботу тимчасовий український чорноморський коридор, яким вдалося вивезти близько 50 тис т. зерна[221]. Було вирішено ситуацію з блокуванням експорту українського зерна до 5 країн – сусідів України. ЄК прийняла рішення не продовжувати обмеження щодо імпорту української сільськогосподарської продукції після 15 вересня 2023 року. Україна погодилася вжити правові заходи щоб уникнути зниження цін на зерно та зобов'язалась запровадити контроль за експортом окремих продовольчих товарів[222].

З таким рішенням не погоджувались такі країни як Польща, Угорщина та Словаччина, заявивши про запровадження національних обмежень щодо імпорту українського зерна. Зважаючи на таку реакцію, Україна для захисту своїх економічних інтересів була змушена подати позов проти зазначених держав до Світової організації торгівлі (СОТ)[223].

Для конструктивного регулювання аграрного експорту та врахування інтересів всіх сторін, Україна розробила процедуру верифікації експорту до п'яти країн ЄС, які виступили проти експорту українського зерна, відповідно до рішення ЄК. Цей

[219] Україна у вересні збільшила експорт чавуну в 4,5 рази м./м. // DIA. Dnipropetrovsk Investment Agency – 2023, 10 жовтня. – URL: https://bitly.ws/Z3Hm
[220] Українські металурги у вересні збільшили експорт плоского прокату на 46% м./м. // DIA. Dnipropetrovsk Investment Agency – 2023, 17 жовтня. – URL: https://bitly.ws/Z3Mb
[221] Шукова О. За вересень з портів Одещини вдалось вивезти 50 тисяч тон агропродукції // Суспільне. Новини. – 2023, 04 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z4oD
[222] Following the expiry of the restrictive measures on Ukrainian exports of grain and other foodstuff to the EU, Ukraine agrees to introduce measures to avoid a renewed surge in EU imports // An official website of the European Union. – 2023, 15 September. – URL: https://bitly.ws/UYCX
[223] Україна подала до сот позови проти Польщі, Словаччини та Угорщини, які заборонили імпорт української агропродукції – Юлія Свириденко // Міністерство економіки України. – 2023, 18 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z4sm

механізм передбачав видачу ліцензій від українського уряду протягом 30 днів після отримання заявки на експорт та обов'язкове повідомлення ЄК та відповідної країни про цю заявку[224].

Допомога міжнародних партнерів. *Фінансова допомога.* Протягом січня-вересня 2023 року із зовнішніх джерел надійшло 831,2 млрд грн позик, фінансування та кредитів, 362,9 млрд грн грантової допомоги та 388,2 млрд грн було залучено шляхом розміщення ОВДП.

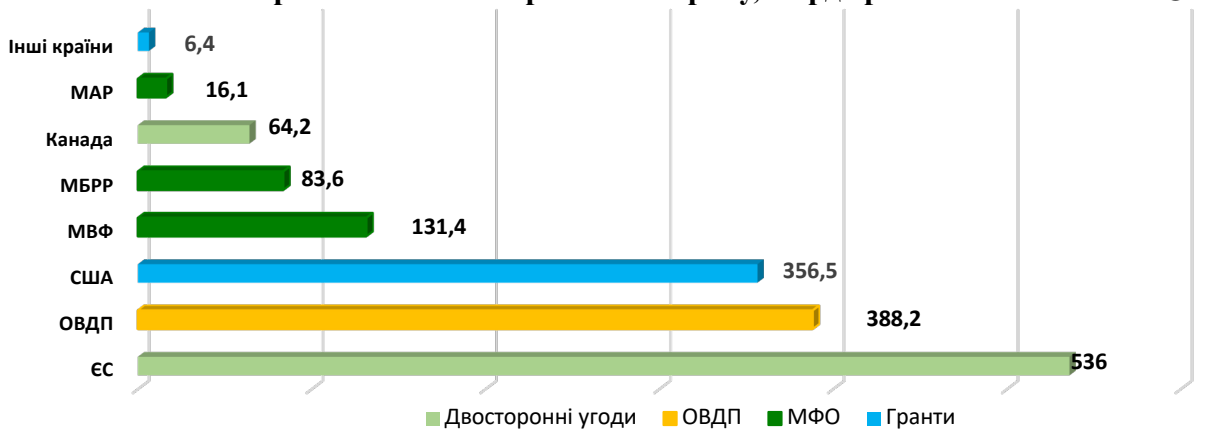
Важливою частиною допомоги у вересні 2023 року було отримання міжнародного фінансування від США у вигляді гранту в розмірі 45,7 млрд грн.

Залучена міжнародна допомога була спрямована на фінансування пріоритетних соціальних видатків держбюджету, зокрема, на забезпечення оплати праці працівників секторів освіти та охорони здоров'я, гуманітарні потреби, а також забезпечення соціального захисту населення.

Платежі з погашення державного боргу за січень-вересень 2023 року склали 350,3 млрд грн (95,9% плану), платежі з обслуговування державного боргу – 172,2 млрд грн (94,1 % плану).

Залученні кошти від розміщень ОВДП за січень-вересень дозволили повністю покрити потребу в коштах, необхідних для здійснення платежів з погашення ОВДП.

Графік 8. Додаткове фінансування Державного бюджету України протягом січня-вересня 2023 року, млрд грн

Палата представників Конгресу США 29 вересня 2023 року проголосувала за виділення 300 млн дол. США на підтримку України[225]. США продовжували лідерську та всебічну фінансову підтримку України.

Гуманітарна допомога. На початку вересня 2023 року Міністерство фінансів України підписало угоду зі Світовим банком в рамках проекту "Ремонт житла для відновлення прав і можливостей людей" ("HOPE") на початкове фінансування в розмірі 232 млн дол. США. Проект було спрямовано на ремонт частково пошкоджених житлових будинків на підконтрольних Україні територіях. Загальний обсяг фінансування проекту становив 800 млн дол. США, який складався з гранту на 162,2 млн дол. США від Мультидонорського трастового фонду підтримки, відновлення та реформування України (URTF) Світового банку, а також позики на 70 млн дол. США під гарантію уряду Японії.

---

[224] Ільченко Л. Зернова криза: Україна представила механізм верифікації українського зерна, що прямуватиме в ЄС // Економічна правда. – 2023, 26 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z4u9

[225] Палата представників США схвалила виділення Україні 300 мільйонів доларів // Економічна правда. – 2023, 29 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z4vJ

24 вересня 2023 року Україна та США уклали Меморандум про взаєморозуміння, який передбачав виділення 522 млн дол. США для посилення стійкості енергосистеми України. З цієї суми 422 млн дол. США – це допомога у сфері енергетики, а 100 млн дол. США були передбачені при виконанні певних умов, що включали реформи у секторі енергетики[226].

Уряд Норвегії в вересні 2023 року оголосив про надання Україні 1 млрд крон (92 млн дол. США) в рамках Програми підтримки Нансена, які розподілено через існуючі програми для України, що були розроблені ООН та Червоним Хрестом. Кошти було призначено для надання допомоги найбільш вразливим групам населення, включаючи дітей, біженців та внутрішньо переміщених осіб[227].

З 26 вересня 2023 року Україна отримала можливість отримувати фінансування для інфраструктурних проектів через Фонд поєднання Європи, без потреби консультацій з іншими країнами ЄС. Таким чином, Україна отримала статус рівноправного партнера у Фонді поєднання Європи, на тих самих умовах, що й інші країни-члени ЄС. Важливо зауважити, що ЄК вже провела попередні обговорення технічних проектів, які передбачали подальшу інтеграцію української залізниці у систему залізничного сполучення ЄС, а також адаптацію українських перевізників до європейських стандартів[228].

Військова допомога. На початку вересня 2023 року Європейська оборонна агенція (EDA), під час візиту послів Комітету з політики та безпеки ЄС, підписала чергові рамкові угоди щодо спільної закупівлі 155-мм артилерійських снарядів для України. Було укладено додатково 5 нових контрактів з європейською промисловістю на постачання універсальних 155-мм снарядів для САУ Panzerhaubitze 2000, снарядів та детонаторів боєприпасів до САУ Krab[229].

6 вересня 2023 року США оголосили про пакет військової допомоги для України на 175 млн дол. США з інвентарних запасів МО США в рамках механізму Presidential Drawdown Authority. До пакету були включені боєприпаси до РСЗВ HIMARS, 155-мм та 105-мм артилерійські снаряди, танкові 120-мм снаряди зі збідненим ураном, додаткове обладнання для забезпечення систем ППО тощо[230].

7 вересня адміністрацією Президента США Д. Байдена в рамках ініціативи сприяння безпеці в Україні (USAI) було заплановано фінансування замовлення озброєння для України у виробників або купівля його в інших партнерів на 600 млн дол. США. За рахунок цих коштів мали придбати боєприпаси до РСЗВ HIMARS, обладнання для підтримки та інтеграції систем ППО, 105-мм артилерійські снаряди, засоби РЕБ тощо[231].

Після одноденного візиту Президента України В. Зеленського до США, який відбувся 18 вересня 2023 року, Президент США Д. Байден оголосив про пакет

---

[226] Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки щодо співпраці у забезпеченні стійкості енергетичної системи України // U.S. Embassy in Ukraine. – 2023, 24 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z4AW

[227] Норвегія виділила ще 90 мільйонів доларів на допомогу Україні // Економічна правда. – 2023, 26 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z4BD

[228] Україна отримала доступ до фінансування інфраструктурних проєктів з європейського фонду // Укрінформ. – 2023, 25 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z4C5

[229] EDA signs framework contracts for joint procurement of 155mm ammunition // EDA. The European Defence Agency. – 2023, 05 September. – URL: https://bitly.ws/Z4CQ

[230] Biden Administration Announces Additional Security Assistance for Ukraine // U.S. Department of Defense – 2023, 06 September. – URL: https://bitly.ws/Z4Fw

[231] Biden Administration Announces Additional Security Assistance for Ukraine // U.S. Department of Defense – 2023, 07 September. – URL: https://bitly.ws/Z4Gx

військової допомоги для України на 325 млн дол. США. Згідно цього оголошення було надано додаткові засоби ППО, артилерійські снаряди, протитанкову зброю та інше обладнання для забезпечення нагальних потреб України[232].

19 вересня 2023 року відбулось 15 засідання Контактної групи щодо оборони України в форматі "Рамштайн". Було розпочато роботу ІТ-коаліції в завдання якої входило забезпечення функціонування захищеної та стійкої ІТ-інфраструктури для МО України та Сил оборони, що дозволило б Україні бути більш ефективною на полі бою[233]. Також були досягнуті домовленості про створення Capabilities Coalition (Коаліція спроможностей) з метою подальшої підготовки Сил оборони України. Та визначено 5 основних кластерів (протиповітряна оборона, артилерія, авіація, ВМС та бронетехніка), яким мало бути приділено максимально уваги[234].

За результатами зустрічі Контактної групи Німеччина оголосила про виділення чергового пакету військової допомоги на 400 млн євро, до якого було включено 200 ББМ MRAP, 50 надводних дронів та десятки тисяч артилерійських снарядів різних калібрів тощо[235].

Також у вересні Данія оголосила про пакет військової допомоги на 833 млн дол. США. Пакетом допомоги передбачалось надання бронетехніки, зенітних установок та боєприпасів. Допомогу було розділено на три частини: 617 млн дол. США – до кінця 2023 року, 209 млн дол. США – в 2024 році та 7 млн дол. США – у 2025 році[236].

Оборонні витрати. Стан вітчизняного ОПК. 21 вересня 2023 року ВРУ прийняла постанову №10071, яка скасовує висновки Державної аудиторської служби щодо прибутків оборонних підприємств та зобов'язує КМУ гарантувати компенсацію економічно обґрунтованих витрат і прибутку цим підприємствам. Також було скасовано попередні висновки Державної аудиторської служби, які визнавали прибуток оборонних підприємств збитками для держави та зобов'язували їх повертати значну суму до бюджету, що могло призвести до блокування роботи ОПК. Тепер оборонні підприємства отримали можливість інвестувати свій прибуток у подальший розвиток і розширення виробництва[237].

Українське конструкторсько-виробниче підприємство "Українська бронетехніка" представило на Міжнародній виставці оборонної промисловості MSPO в Польщі нову 10-місну модифікацію бронеавтомобіля "Новатор". Український бронеавтомобіль має посилений протимінний захист та розроблявся з урахуванням досвіду використання машини різноманітними підрозділами в бойових умовах. Серед головних новацій – покращена підвіска та система керування, які забезпечують високу маневреність та підвищену прохідність. Крім того, бронеавтомобіль може оснащуватися різноманітними засобами ураження – від кулеметів до дистанційно

[232] Joseph C. Biden Meets With Ukraine President, as U.S. Sends $325M Arms Package // U.S. Department of Defense – 2023, 21 September. – URL: https://bitly.ws/Z4GP

[233] Учасники «Рамштайну» запустили ІТ-коаліцію для України // Укрінформ. – 2023, 19 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z4HB

[234] Васьків О. Засідання "Рамштайну": Умєров підбив перші підсумки // Суспільне. Новини. – 2023, 19 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z4IG

[235] Новий пакет підтримки Збройних сил України на суму 400 мільйонів євро // Bundesministerium der Verteidigung. – 2023, 19 September. – URL: https://bitly.ws/Z4Jg

[236] Данія підготувала Україні 12-й оборонний пакет // Мілітарний. – 2023, 12 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z4Ku

[237] Матвієнко О. Рада скасувала висновки держаудиту про прибуток оборонних підприємств: чому це важливо // Фокус. – 2023, 21 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z4KX

керованих бойових модулів[238].

МО України оголосило про прийняття вітчизняного ударного FPV-дрону KH-S7 на озброєння ЗС України за спрощеною процедурою. Цей український безпілотник розроблявся протягом останнього року командою українських інженерів та військових. Дрон призначений для атак на різноманітні рухомі та стаціонарні наземні цілі, здатний переносити корисне навантаження масою до 1 кг на відстань до 7 км, оснащений високоякісною камерою та найкращими компонентами та системами від провідних світових виробників[239].

Державне підприємство "Антонов" розширило виробництво безпілотників шляхом відкриття нового центру для їх виготовлення. Новий центр було створено для розширення можливостей з виробництва безпілотних систем і надання підтримки приватним виробникам безпілотних систем[240].

29 вересня 2023 року у Києві відбувся перший Міжнародний форум оборонних індустрій (DFNC1), який об'єднав 252 компанії з понад 30 країн, спеціалізованих у виробництві озброєння та військової техніки, серед яких: виробники танків; артилерії; безпілотників; боєприпасів; розробники інноваційного програмного забезпечення та технологій з країн-партнерів. Організаторами події виступили Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості, Міністерство оборони, Міністерство закордонних справ України. Крім того, до форуму долучились й українські підприємства ОПК як державні так і приватні. За результатами форуму Україна підписала 20 документів з іноземними партнерами, включаючи угоди та меморандуми про виготовлення дронів, ремонт і виробництво бронетехніки та боєприпасів. Важливою ініціативою стало створення Альянсу оборонних індустрій, до якого можуть приєднатися виробники зброї та військової техніки з усього світу. На момент закриття форуму до Альянсу оборонних індустрій приєдналось 38 компаній із 19 країн[241].

Під час форуму турецька компанія Baykar, виробник ударних безпілотників Bayraktar TB2, оголосила, що планує інвестувати 100 млн дол. США у три проекти в Україні. Проекти включали в себе будівництво заводу, створення сервісного центру та головного офісу компанії в Україні. Інвестиції було заплановано на створення самодостатнього та екологічного виробництва. Передбачалось, що компанія найме принаймні 300 співробітників для роботи на цих проектах[242].

Висновки

Вересень став віддзеркаленням економічних тенденцій серпня. США та Китай демонстрували повільне зростання ВВП, конкуруючи на ринку новітніх технологій. Євросоюз продовжував балансувати на межі застою через проблеми в економіці Німеччини, яка пожинала наслідки "ріалполітик", допустивши домінування "Газпрому" на внутрішньому ринку (40% постачання газу) та високу питому вагу Китаю у зовнішньому товарообігу.

Інфляційні ризики продовжували впливати на монетарну політику центробанків,

[238] «Українська бронетехніка» представила нову модифікацію бронеавтомобіля «Новатор» // Мілітарний. – 2023, 05 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z4M4

[239] В Україні розробили ударний FPV-дрон KH-S7 // Мілітарний. – 2023, 08 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z4Ni

[240] Державне підприємство "Антонов" створює центр безпілотників // Мілітарний. – 2023, 12 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z4NC

[241] Арсенал вільного світу: підсумки Першого Міжнародного Форуму Оборонних Індустрій // Міністерство закордонних справ України. – 2023, 30 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z4NS

[242] Жарикова А. Виробник Bayraktar інвестує в Україну 100 мільйонів доларів // Економічна правда. – 2023, 30 вересня. – URL: https://bitly.ws/Z4PG

які або підвищували або залишали без перегляду раніше підвищені облікові ставки. У США річна інфляція залишилася на рівні серпня, тому ФРС зберегла відсоткову ставку незмінною. У Китаї було зафіксовано нульову місячну інфляцію. Спостерігалась тенденція зменшення інфляції в ЄС до 4,3%.

На світових на енергетичних ринках розпочалася фаза повільного зростання, подорожчали як нафта, так і газ. Причому, якщо ціна на нафту марок Brent і WTI протягом місяця піднялася в середньому на 5 дол. США, то російська Urals подорожчала на 10 дол. США і її ціна на кінець вересня більш ніж на 25% перевищувала встановлену стелю.

Завдяки зростанню цін на нафту в економіці країни-агресора спостерігалися стабілізаційні процеси, а саме: сповільнилась девальвація рубля, збільшувалось позитивне сальдо платіжного балансу та зменшився дефіцит бюджету. Незважаючи на те, що повноцінне постачання комплектуючих все ще стримувалося міжнародними санкціями, приклад із вдалим обходженням стелі цін на нафту надавав рф надію на те, що й у санкційній політиці буде знайдено ефективні лазівки.

Тим часом, у вересні дещо розширилася географія міжнародних санкцій. Крім російських підприємств, під обмеження потрапили іранські виробники озброєнь, а також компанії Китаю та Туреччини. Світова спільнота звернула увагу на те, що іранська програма безпілотників не лише підтримувала військові дії на європейському континенті, а й дестабілізувала ситуацію на Близькому Сході.

Продовжувалась технологічна війна між США та Китаєм, яка йшла зі змінним успіхом. Китай створив вже третій інвестиційний фонд для розвитку сектора виробництва мікросхем, плануючи вийти на самозабезпеченість їх власного виробництва, досягнувши успіху у створенні 7-нм процесора. В той же час, в США, один із підрозділів ЦРУ розробив функцію, аналогічну відомій програмі ChatGPT, що використовувала штучний інтелект, з метою надання аналітикам кращого доступу до розвідувальних даних із відкритих джерел.

У вересні економіка України демонструвала тенденцію щодо відновлення. Курс національної валюти був стабільним, рівень інфляції зменшилась до 7,1% у річному вимірі, зростання ВВП становило 9,1% порівняно з вереснем минулого року.

Україна впевнено продовжувала курс на розбудову енергетичної незалежності та відновлення зруйнованої інфраструктури. Оператором ГТС України було укладено 25 нових договорів з іноземними компаніями на транспортування та зберігання газу в українських газосховищах. “Енергоатомом” спільно з американською компанією Westinghouse було завантажено першу партію ядерного палива для реактору ВВЕР 440 Рівненської АЕС, що раніше використовував ядерне паливо, виготовлене виключно в рф.

Продовжувалося проходження іноземними судами тимчасового коридору у Чорному морі, відкритого за допомогою вдалих дій ЗС України, які розблокували експортні шляхи держави. Чорноморський флот рф втратив статус домінуючої сили в регіоні.

Держави-партнери надавати гуманітарну, фінансову та військову підтримку Україні, завдяки яким було повністю профінансовано всі статті видатків бюджету. Уряд впевнено утримував економічну ситуацію, а військово-політичне керівництво та ЗС України успішно стримували агресію рф.

1.3. ВОЄННО-СТРАТЕГІЧНА ОБСТАНОВКА

Протягом вересня 2023 року головна стратегічна ціль рф в Україні не змінилася. Мінімальною метою все ще залишалося захоплення Донбасу в межах адміністративних кордонів Луганської та Донецької областей. Для утримання окупованих територій та руйнування критичної інфраструктури України противник витрачав значні ресурси. Водночас, ЗС України продовжували наступальну операцію на Мелітопольському напрямку і наступальні (штурмові) дії в районі Бахмуту, а також виснажували ворога вздовж усієї лінії фронту та в глибокому тилу.

Хід операцій, стан всебічного забезпечення військ та захист стратегічних об'єктів були пріоритетними в ході засідань Ставки Верховного Головнокомандувача ЗС України та Військового кабінету (6, 12, 26 вересня).

Оцінюючи ситуацію на фронті, Президент України Володимир Зеленський зазначив, що українські війська надалі володіли ініціативою, попри погодні умови і пору року, щодня та впевнено, хоча й дещо повільно, просувалися вперед. Лінія фронту перетворилася на артилерійську дуель, в якій сторони використовували велику кількість боєприпасів та безпілотників. Але, незважаючи на запеклий опір окупаційних військ, прорив потужної російської оборони залишався лише питанням часу[243].

Втім, Володимир Зеленський визнав, що Україна має бути готовою до затяжної війни, на яку розраховував противник. А складний наступ ЗС України лише підтверджував надзвичайно високий рівень цієї небезпеки. Тому деокупація України повинна відбуватися зі збереженням якомога більшої кількості життів українських військових. Серед іншого це потребуватиме якісної розвідки, широкого використання БпЛА та уникнення прямих зіткнень із переважаючим противником. Позиція українського командування стосовно ведення війни – визвольної за своїм характером, суттєво різниться від російської настанови, де для диктатора в. путіна смерть пересічних росіян нічого не важить, а їхнє життя не є цінністю. Тому це протистояння триватиме, допоки росія буде на території України[244].

Обстановка навколо України

У суспільстві намітилася тенденція сприйняття російсько-української війни як екзистенційного конфлікту, який може тривати роками, а його результати матимуть суттєвий вплив на систему безпеки в Європі та світі загалом. Розуміння цього спонукало демократичні держави приділяти підвищену увагу забезпеченню сталого безпекового середовища. Так, у Норвегії (Осло, 15-17.09.2023), в ході засідання Військового комітету НАТО обговорювалось виконання рішень, прийнятих на Вільнюському саміті[245]. Основна мета – посилення заходів стримування агресора та оборони Альянсу. Учасники відзначили, що узгоджені плани загалом позитивно впливають на розвиток збройних сил держав-учасниць. Ще ніколи наміри НАТО і плани національної оборони не були настільки взаємопов'язані. Регіональні плани також стали відповідати потенційним загрозам та потребам на випадок кризи чи конфлікту. Це свідчить про еволюцію НАТО, який оптимізується в бік спроможності

[243] Зеленський про контрнаступ ЗСУ: Ми не повинні давати Путіну перепочинку // censor.net. – 2023, 18 вересня. – URL: https://censor.net/ua/n3444025

[244] Дональд Трамп "ніколи" не підтримає Путіна, заявив Володимир Зеленський // economist.com. – 2023, 16 вересня. – URL: http://surl.li/mntgi

[245] Начальники Генеральних штабів НАТО обговорюють можливість виконання регіональних планів // // nato.int. – 2023, 15 вересня. – URL: https://tinyurl.com/tt82duzs

проводити широкомасштабні операції із захисту територіальної цілісності союзників. Великі сподівання покладаються на приєднання нових членів, зокрема Швеції, що збільшить чисельність військ Альянсу до 3,5 млн. осіб.

Начальники оборонних відомств акцентували увагу на необхідності утримання більшого угруповання сил у вищій ступені готовності, розвитку їхнього потенціалу, адаптації командних та контрольних структур, розширення спроможностей через покращення МТЗ, військову мобільність, а також формування запасів. Особливий акцент – збільшення кількості навчань у межах колективної оборони.

Водночас, висловлено занепокоєння з приводу недостатніх потужностей ОПК, що призводило до збільшення термінів постачання та зростання цін на обладнання і боєприпаси. Це стало наслідком небажання керівництва окремих держав-членів НАТО забезпечити належний рівень фінансування сектору безпеки та оборони відповідно до існуючих загроз. До того ж ліберальні європейські економіки не здатні були швидко реагувати на безпекові пріоритети, а короткострокові проєкти переважали над довгостроковими програмами.

Також міністри оборони погодилися продовжити мандат нинішнього голови Військового комітету НАТО адмірала Роба Бауера ще на 6 місяців, а його наступником на 2,5 роки обрано начальника ГШ ЗС Італії адмірала Джузеппе Каво Драгоне.

Серед інших заходів заслуговують на увагу навчання з інтеграції нових морських технологій в операціях НАТО, які проходили в Португалії. Зусилля учасників Dynamic Messenger 23 (18-29.09.2023) були спрямовані на перевірку готовності військ, а також можливостей застосування морських безпілотних систем. До навчань було залучено до 2 тис. осіб. В ході навчань REPMUS 23 (11-22.09.2023) проведено експерименти з прототипами морських дронів задля покращення можливостей військ і взаємодії. Співорганізаторами навчань стали Центр морських досліджень та експериментів НАТО, Лабораторія підводних систем і технологій Університету Порту та Ініціатива НАТО щодо морських безпілотних систем. У заходах брали участь представники 15 держав Альянсу разом із партнерами – Ірландією та Швецією[246].

Агресивна політика рф стосовно європейських сусідів спонукала НАТО до нарощення своєї присутності в Балтійському регіоні. Зокрема, у вересні 2023 року ВМС НАТО провело навчання колективної оборони Northern Coasts (09.09.2023)[247]. Близько 30 кораблів та 3,2 тис. військових із 15 держав під керівництвом Німеччини вперше зосередились на опрацюванні можливих військових дій високої інтенсивності та колективній обороні союзників по Альянсу. Біля берегів Естонії та Латвії відпрацьовувались десантні операції, дії ППО, удари з моря та забезпечення безпеки морських шляхів. До маневрів також долучалася морська та протимінна групи НАТО.

[246] Навчання НАТО з новими морськими безпілотними комплексами в Португалії // nato.int. – 2023, 18 вересня. – URL: https://tinyurl.com/34nz2d7e

[247] Військово-морські сили НАТО проводять щорічні навчання колективної оборони Northern Coasts у Балтійському морі // nato.int. – 2023, 9 вересня. – URL: https://tinyurl.com/bdd2e63n

Задля вироблення, на рівні НАТО, спільного бачення загроз у Чорноморському регіоні, особливо в умовах війни рф проти України та небезпеки від морських мін, ВМС США та Румунії провели спільні навчання Sea Breeze 23.3 (11-15.09.2023)[248]. До навчань були залучені фахівці з Болгарії, Франції, Туреччини, Великої Британії, Румунії, США та України. Тренування проходили у Чорному морі та дельті р. Дунай, води яких підконтрольні румунській стороні. Напередодні навчань у Констанці (Румунія) відбулася зустріч командувачів ВМС держав членів НАТО (Болгарія, Румунія і Туреччина), за участі командувачів ВМС Франції в Середземному морі, командувача 6-го флоту США, командувача Об'єднаними ВМС НАТО та делегації з України.

На тлі повномасштабної агресії рф західні партнери продовжували виконували зобов'язання стосовно військової підтримки України. Цьому сприяла 15-та зустріч Контактної групи з оборони України у форматі "Рамштайн" (19.09.2023, Німеччина). Основним лейтмотивом заходу було формування потужного потенціалу України, який дозволить відбити будь-яку агресію у майбутньому.

У межах цієї роботи відзначено плідну підготовку українських військових у навчальних центрах, яка провадилась за сприяння інструкторів з Естонії, Данії, Польщі, Люксембургу, Німеччини та Нідерландів. Вирішено, що американські військові навчатимуть українських пілотів на літаках F-16.

З огляду на інтенсивне застосування артилерії, своєчасним стало рішення Великої Британії щодо продовження постачання боєприпасів України, яких до цього вже було передано 300 тис. одиниць. Представники Сполученого Королівства наголосили на необхідності забезпечення ЗС України важкими БпЛА (типу Malloy T400, які здатні переміщувати окремі види ОВТ та поранених)[249], відповідними МТЗ, на тлі наближення до зими, а також засобами ураження цілей на великих відстанях[250].

У рамках протидії агресії рф під час засідань "Рамштайн-15" Естонія, Люксембург та Україна сформували ІТ-коаліцію. Дії на кіберфронті мають стати підсиленням того, що відбуватиметься як на полі бою, так і далеко поза його межами.

Крім того міністри оборони відзначили високий рівень замінованості території України. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є консолідація зусиль та утворення коаліції з розмінування. Ініціатором такої співпраці виступив міністр оборони Литви, який закликав партнерів долучатися до підготовки фахівців, виділення спеціального обладнання або фінансування цих заходів.

Загалом, Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг зазначив, що посилення допомоги Україні є запорукою справедливого та тривалого миру. Разом з тим, допоки війна на виснаження ще не зайшла у глухий кут, ЗС України терміново потребують поставок ОВТ, особливо додаткових засобів ППО, у т.ч. літаків F-16, а також

[248] Сім країн, включаючи Румунію та США, проведуть спільні військові навчання у Чорному морі та дельті Дунаю // www.holosameryky.com. – 2023, 8 вересня. – URL: http://surl.li/mxvqy
[249] Британія передала Україні важкі БПЛА Malloy // mil.in.ua. – 2023, 13 вересня. – URL: http://surl.li/mwsuu
[250] Велика Британія обіцяє надіслати в Україну ще "десятки тисяч" артилерійських снарядів // news.sky.com. – 2023, 19 вересня. – URL: http://surl.li/mwqda

далекобійних ракет та інших видів боєприпасів, запчастин і технічного обслуговування до вже переданого озброєння та техніки[251].

З цього приводу Німеччина прозвітувала про нові постачання розвідувальних БпЛА, БМП Marder, техніки з розмінування, артснарядів, антидронових систем та автомобілів різного призначення. До України також надійдуть надводні безпілотні апарати, військовий зимовий одяг та електрогенератори. Окремі проєкти будуть реалізовуватись у співпраці з промисловими партнерами.

Рішення ФРН про надання Україні танків Leopard 2 та дозвіл на їх експорт іншими країнами розширило "танкову коаліцію" до 12 держав й збільшило кількість модифікацій цієї бронетехніки (Leopard 2 A4, Leopard 2 A5+, Leopard 2 A6, T-72, PT91 Twardy, AMX 10RC, Challenger 2). Крім того, наприкінці вересня США відправили до України партію танків M1 Abrams (10 од.), екіпажі яких з травня проходили навчання на полігонах Німеччини[252]. Чергова партія американських танків має надійти до України в січні 2024 року. Танки T-72 та Leopard 1 надасть Данія, а Норвегія – гусеничні транспортери NM199. Разом з тим, Україні довелося відмовитись від 10 танків Leopard 1A5 через сильну їх зношеність унаслідок інтенсивної підготовки українських екіпажів у ФРН[253].

Литва оголосила про черговий пакет допомоги, у межах якого ЗС України отримають боєприпаси та системи підриву, а також можливість ремонтувати танки Leopard на технічній базі цієї країни.

У свою чергу Канада спрямувала до Міжнародного фонду для України (очолює Велика Британія в партнерстві з Норвегією, Нідерландами, Данією, Швецією, Ісландією та Литвою) понад 24 млн доларів США[254]. На ці кошти буде закуплено зенітні ракети малої та середньої дальності й системи, необхідні для захисту критичної інфраструктури. Загальний обсяг канадської допомоги з початку повномасштабного вторгнення рф сягнув 8 млрд. доларів США, з них 1,8 млрд. доларів США – військова допомога. Крім того, понад 300 канадських інструкторів долучилися до операції UNIFER з навчання українських військових.

У Швеції українські пілоти та технічний персонал завершили навчальний курс на винищувачах JAS 39 Gripen (тривав із серпня 2023 рю). Цей досвід дозволить з'ясувати чи є необхідні умови для відправки літаків Gripen до України[255]. Водночас, на тлі інформації у ЗМІ про невизначеність з передачею американських F-16, в рамках "авіаційної коаліції" тривала робота з розгортання підготовки українських пілотів і технічного персоналу в Данії та Бельгії.

Завершився спеціальний курс для 10 тис. морських піхотинців ЗС України, який проходив під керівництвом представників Сухопутних військ Великої Британії (операція INTERFLEX). Упродовж 6 місяців українські бійці опановували десантні операції на малих човнах, планування та проведення рейдових операцій, застосування

---

251 Столтенберг наполягає на посиленні допомоги Україні // censor.net. – 2023, 20 вересня. – URL: https://censor.net/ua/n3444473

252 Понад 10 танків Abrams найближчими днями надійдуть в Україну // espreso.tv. – 2023, 15 вересня. – URL: https://tinyurl.com/24dd65ep

253 Україна відмовилася від імпорту старих танків Leopard з Німеччини // Spiegel. – 2023, 19 вересня. – URL: http://surl.li/mwspf

254 Канада пожертвує понад $24 млн фонду для закупівлі військової допомоги Україні // www.eurointegration.com.ua. – 2023, 17 вересня. – URL: http://surl.li/mworj

255 Українські пілоти завершили навчання на шведських винищувачах Gripen // zaxid.net – 2023, 14 вересня. – URL: http://surl.li/musvx

різних видів озброєння і БпЛА, знищення інженерних загороджень тощо. Це допоможе ЗС України розбудовувати власну морську піхоту та розширить можливості на воді[256].

Крім того, Україна разом із НАТО активно готувалася розміновувати Чорне море[257]. Для цього за кордоном проходили підготовку група українських спеціалістів.

Поряд з уже озвученими рішеннями і практичним наданням військової допомоги Україні, для українського наступу нагальним питанням залишалося вчасне отримання від партнерів необхідних ОВТ. На ці процеси негативно впливало їхнє побоювання стосовно можливого використання західної далекобійної зброї для нанесення ударів по території рф – країни-агресора, незважаючи на те, що Україна має право на самозахист. Також висувалися застереження стосовно рівня підготовки українських бойових розрахунків та обслуговуючого персоналу. Так звані чутливі питання й потреба у певних підготовчих роботах стосувалися перш за все німецьких далекобійних ракет TAURUS та американських ATACMS[258], а також літаків F-16. Разом з цим, повільне реагування на потреби ЗС України на полі бою лише сприяло відновленню потенціалу зс рф та спонукало кремль до продовження повномасштабної агресії проти України й загострення протистояння з НАТО.

Загальна обстановка в Україні

У затяжному протистоянні з рф, українському командуванню доводилося вибудовувати власну стратегію і тактику, які відповідали б сучасним реаліям та спроможностям. Західні підходи стосовно організації загальновійськового маневреного бою вже не виглядали запорукою успіху в наступі на противника, який створив потужну, майже суцільну ешелоновану оборону.

У свою чергу, командування зс рф, аби не дати ЗС України можливості утримувати населені пункти та позиції як плацдарми для подальших наступальних дій, почало активно використовувати т. зв. гнучку (“пасткову”) оборону. Її особливість полягала у відході військ із займаних позицій, з подальшим завданням ударів, коли штурмові підрозділи стають вразливими при пересуванні (маневрі) на відкритій місцевості, або захоплені заздалегідь замінованих (пристріляних) позицій.

Прикладом гнучкої або па́сткової оборони у сучасній російсько-українській війні є бойові дії на Токмацькому напрямку в районі Роботиного. Утім це не завадило ЗС України звільнити даний населений пункт наприкінці серпня 2023 року.

Такі дії російської окупаційної армії були лише одним із чинників, які негативно впливали на український наступ. Ворог вдало застосовував щільне мінування місцевості, у т.ч. дистанційне, розгалужену мережу багатокілометрових окопів і протитанкових загороджень, активно використовував аеророзвідку та РЕБ. Серйозною проблемою для українських військ залишалася російська штурмова авіація й артилерія, яка переважала як по чисельності систем, так і по витраті боєприпасів. Негативно впливала й тривала відсутність авіаційної підтримки наступаючих військ ЗС України, брак високоточних засобів ураження та спецтехніки для проходження мінних полів.

За час складних наступальних дій, які тривали кілька місяців поспіль, ЗС України досягли тактичних успіхів майже на всій протяжності фронту, особливо в районі

[256] Українські морпіхи завершили десантні навчання у Великій Британії // mil.co.ua. – 2023, 18 вересня. – URL: https://tinyurl.com/mr4yjfhc

[257] Україна разом з країнами НАТО готується розміновувати Чорне море // radiosvoboda.org. – 2023, 18 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yswbaasu

[258] Блінкен та Бербок пояснили, чому має складнощі негайне надання Україні ракет ATACMS і Taurus // sprotyv.info. – 2023, 14 вересня. – URL: http://surl.li/mwudg

Бахмута та у Запорізькій області. Проведення активних бойових дій одразу на кількох напрямках сковувало та виснажувало противника.

Військові теоретики традиційно розглядали війну на виснаження як стратегію, якої бажано уникати. Дана стратегія суттєво відрізняється від класичних принципів ведення війни, за якими одна зі сторін намагається здобути перемогу мінімальними ресурсами та в обмеженому часі, здійснює маневри, концентрує сили, використовує ефект несподіванки і нестандартних рішень. Водночас, війна на виснаження посилює ефект поразки, забезпечує оперативну простоту, відносну передбачуваність та мінімізацію вразливостей. Концептуально така війна передбачає переважання лінійної стратегії, яка завжди загрозлива для країни та армії менших масштабів.

Проведення ЗС України наступальних дій за нинішнього етапу повномасштабної агресії, передбачало подолання ешелонованої оборони противника з використанням маневреної тактики, реалізація якої забезпечить більшу ефективність у стратегічному вимірі. В результаті, українські війська проводили комбіновані наступальні дії невеликими штурмовими підрозділами за підтримки бронетехніки та артилерії на трьох напрямках – Лиманському, Бахмутському і Токмацькому.

Передчасний початок великого українського наступу із залученням стратегічних резервів дозволив би противнику, який покладався перш за все на перевагу в живій силі та потужну оборону, суттєво послабити потенціал ЗС України. Водночас, в умовах поступового розгортання наступальних дій, активного характеру оборони ворога, браку необхідної кількості ОВТ, збройне протистояння поступово набувало форм затяжних бойових дій з періодичною зміною тактичної переваги. Проте, саме нелінійна тактика наступу забезпечила певні результати і визволення частини окупованих територій при чисельній перевазі противника в живій силі та засобах ураження.

Протягом вересня 2023 року для **противника** характерними були активні оборонні дії з проведенням наступальних (штурмових) дій на окремих напрямках.

Основні зусилля спрямовувалися на:

захоплення Луганської і Донецької областей у межах адміністративних кордонів;

накопичення резервів та перегрупування сил для проведення наступальних дій і стримування українського наступу;

утримання вогневої переваги та переваги у повітрі.

Російське командування продовжувало нарощувати склад шести угруповань військ (“Запад”, “Центр”, “Восток”, “Юг”, “Днепр” та “Группировка обороны Крыма”), перш за все на загрозливих напрямках.

Загалом, у вересні 2023 року наземне угруповання зс рф, яке діяло на території України, нараховувало у своєму складі майже 350 частин і підрозділів (бригад – 60, полків – понад 135, батальйонів – до 106, загонів – до 46) та понад 8 тис. од. важкого озброєння. З урахуванням втрат та заходів комплектування підрозділів чисельність УВ становила: особового складу – понад 430 тис. осіб, танків – понад 2400, ББМ – понад 5700, артилерійських систем – понад 3200, РСЗВ – понад 1000, ОТРК – до 46.

Угруповання федеральної служби військ нацгвардії рф налічувало: БТГр – до 5, ТГр – до 40, зведених підрозділів поліції – понад 110 (“ОМОН” та “СОБР”). Загальна чисельність особового складу – понад 23 тис. осіб, ББМ – понад 500, артилерійських систем – до 150, вертольотів – понад 20. Крім того, вздовж ДКУ утримувалося три оперативних угруповання (“Брянск”, “Курск”,“Белгород”), загальна чисельність яких

складала до 28 тис. осіб та понад 1 тис. од. ОВТ.

На Волинському та Поліському напрямках (зона відповідальності ОСУВ "Північ") обстановка змін не зазнала.

На Сіверському та Слобожанському напрямках противник утримував війська для прикриття кордону та проводив диверсійну діяльність з метою недопущення перекидання Сил оборони України на загрозливі ділянки фронту, нарощував щільність інженерних загороджень у прикордонні Бєлгородської та Курської областей.

На Куп'янському та Лиманському напрямках (зона відповідальності ОСУВ "Хортиця") ворог здійснював перегрупування військ та заходи з доукомплектування частин у межах задуму майбутнього наступу. Спроби просування до р. Оскіл на Сватівському напрямку (в районі Берестове Харківської обл., Новоселівське та Новоєгорівка Луганської обл.) були безуспішними.

Російське командування докладало значних зусиль, щоб зупинити наступ Сил оборони України на Бахмутському напрямку. З цією метою ворог безуспішно намагався прорвати українську оборону в районі Залізнянське, Оріхово-Василівка та Богданівка (Донецька обл.).

Поряд з цим противник формував значне угруповання військ на Таврійському та Донецькому напрямках (зона відповідальності ОСУВ "Таврія"). Упродовж місяця відмічалося перегрупування сил і засобів між УВ "Запад" та УВ "Центр" зс рф, у т.ч. із задіянням оперативних резервів. Тільки на Авдіївському та Новопавлівському напрямках було зосереджено до 110 тис. особового складу (бригад – до 20, полків – до 40, батальйонів – до 30, загонів, у т.ч. "БАРС" – до 5) та 3 тис. од. важкого озброєння.

Намагаючись усувати тактичні прорахунки в обороні, командування зс рф в якості лінійної піхоти продовжувало активно використовувати десантників. Саме з цією метою на Мелітопольський напрямок було перекинуто до 5 полків зі складу 7-ї та 76-ї дивізій пдв зс рф[259].

Для протидії українському наступу на півдні, противник проводив чисельні безуспішні атаки на Авдіївському, Мар'їнському та Шахтарському напрямках.

На Бердянському напрямку мали місце позиційні бойові дії без суттєвих просувань сторін.

На Херсонському напрямку (зона відповідальності ОСУВ "Одеса") окупанти продовжували вдосконалювати оборонні рубежі та посилювати своє угруповання військ, чисельність якого становила до 80 тис. осіб у складі понад 50 частин (бригад – до 8, полків – понад 15, батальйонів – до 30, загонів, у т.ч. "БАРС" – до 3) та до 3 тис. од. важкого озброєння.

В акваторії Чорного моря ворог намагався протидіяти застосуванню ЗС України безпілотних надводних дронів. З цією метою проводились заходи щодо посилення контролю за надводною обстановкою, у т.ч. шляхом залученням авіації для повітряного патрулювання, нарощування системи бонових загороджень, облаштування нових оборонних рубежів і позицій уздовж узбережжя ТОТ АР Крим.

Загалом, наступ Сил оборони України змусив російське командування змінити систему управління та "вогневу доктрину". Перш за все було перенесено штаби за межі досяжності більшості українських ударних систем, посилено вимоги до захищеності командних пунктів на передових позиціях. Обмеження кількості артилерії противник

[259] РФ перекинула під Роботине тисячі десантників // UNIAN. – 2023, 18 вересня. – URL: http://surl.li/mxojc

намагався компенсувати точністю пострілів. Крім того у військах проводилась активна адаптація під сучасні завдання комплексів РЕБ, РЛС та БпЛА різних типів.

В цей же період **Сили оборони України** продовжували другу стратегічну наступальну операцію.

З метою відновлення контролю над ТОТ здійснювались:

наступальна операція у межах ОСУВ “Таврія”;

оборонна операція у межах ОСУВ “Хортиця” із наступальними діями на Бахмутському напрямку;

стабілізаційні дії у межах ОСУВ “Північ” та ОСУВ “Одеса”.

Основні зусилля спрямовувалися на:

розгром угруповання військ противника та оволодіння важливими районами і рубежами на Бахмутському та Запорізькому напрямках;

утримання визначених рубежів оборони на Куп’янському, Лиманському та Авдіївському напрямках;

формування резервів, необхідних для проведення наступу;

завоювання вогневої переваги, порушення системи управління, ППО та логістики російських окупаційних військ.

Незважаючи на утримання ініціативи ЗС України, у вересні суттєвих змін лінії фронту не відбулося.

Основним завданням ОСУВ “Хортиця” залишалося здійснення надійної оборони і недопущення втрати займаних рубежів (позицій) на Куп’янському та Лиманському напрямках, а також подальше просування на Бахмутському напрямку шляхом захоплення стратегічно вигідних висот та охоплення Бахмуту.

ОСУВ “Таврія” продовжувало наступальну операцію на Мелітопольському напрямку, здійснювало заходи контрбатарейної боротьби та закріплювалося на досягнутих рубежах. У ході інтенсивних боїв тактичний успіх ЗС України дозволив скоротити відстань від лінії фронту до окупованого Токмаку до 20 км, після якого буде можливим наступ на Мелітополь та вихід на Азовське узбережжя.

Після звільнення Роботиного українські війська вийшли на черговий російський оборонний рубіж – т. зв. “лінію суровікіна” (комплекс залізобетонних оборонних укріплень із щільним мінуванням місцевості), через що противник вимушений був перекидати на даний напрямок оперативні резерви, зазвичай підрозділи пдв зс рф.

На Авдіївському, Мар’їнському та Шахтарському напрямках ЗС України перебували в позиційній обороні.

ОСУВ “Одеса” на Херсонському напрямку продовжувало контрбатарейну боротьбу, порушувало систему управління та логістику противника у тилових районах. Успішні дії ЗС України на ТОТ лівобережної Херсонщини дозволили відтіснити ворога від р. Дніпро на 10-15 км, що зменшило кількість обстрілів деокупованої частини Херсонської області.

ЗС України своїми діями суттєво обмежили спроможність рф ефективно контролювати обстановку в українській частині Чорного моря. Через системні удари по військовим об’єктам на ТОТ АР Крим, російське командування вимушено було перекидати свої кораблі в інші порти Чорного моря. Так, у вересні в Севастополі уражено штаб чф, підводний човен (ракетоносій “Калібрів”) та великий десантний корабель, які перебували на території суднoремонтного заводу. Крім того, у північно-західній та південно-західній частині Чорного моря було уражено ще два патрульні

кораблі та катер. У результаті скоординованих дій Сил оборони України біля Євпаторії вдалося знищити комплекс ППО С-400 “Тріумф” та завдати удару модернізованими ракетами “Нептун” по військовому аеродрому в районі Сак.

Крім того, ГУР МО України проведено унікальну спецоперацію з повернення контролю над буровими газо- та нафтовидобувними платформами біля узбережжя ТОТ АР Крим в Чорному морі, які рф окупувала ще в 2015 році. Противник використовував їх виключно у військових цілях (вертолітні майданчики, розміщення РЛС тощо).

За даними ГУР МО України, на аеродромі “Чкаловський”, що за 30 км від москви, слідчий комітет рф розслідував диверсію, внаслідок якої було підірвано два транспортні літаки зі складу 354 ап СпП та один гелікоптер. Також були завдані удари по інших об’єктах противника, як у тилових районах ТОТ, так і безпосередньо на території росії. Зокрема, внаслідок атаки українського БпЛА по аеродрому “Халіно” в Курську ліквідовано й поранено керівництво 14 авіаполку.

Загалом, нарощення бойових спроможностей ЗС України, особливо далекобійних систем, обмежувало спроможності противника.

Зона відповідальності ОСУВ “Хортиця”

Противник протягом вересня 2023 року продовжував наступальну операцію з метою розгрому угруповання Сил оборони України в межах ділянок відповідальності УВ “Центр” та УВ “Юг” і створення умов для виходу на адміністративні кордони Луганської та Донецької областей.

Головними завданнями російського командування, ймовірно, були:

недопущення просування ЗС України на Куп’янському, Лиманському і Бахмутському напрямках;

оволодіння рубежем: Куп’янськ, уздовж лівого берега Оскільського водосховища, р. Оскіл, р. Сіверський Донець, Слов’янськ, Краматорськ, Костянтинівка, Покровськ, Велика Новосілка з подальшим просуванням у напрямку адміністративного кордону Луганської та Донецької областей;

утримання вогневої переваги по всій лінії фронту та у повітрі;

дезорганізація систем управління військами і зброєю, ППО, розвідки та РЕБ, а також логістичного забезпечення Сил оборони України.

Угруповання російських окупаційних військ у зазначеній операційній зоні налічувало: до 180 тис. особового складу у майже 120 частинах та підрозділах (бригад – до 25, полків – понад 60, батальйонів – до 30, загонів, у т.ч. “БАРС” – до 25) та понад 3 тис. од. важкого озброєння.

Тільки на Бахмутському напрямку росіяни зосередили понад 50 тис. військових, майже 300 од. танків, понад 1 тис. ББМ, а також майже 150 артсистем і понад 120 РСЗВ.

Бойові дії проводилися по рубежу: Широка Балка, Шуми, Майорськ, Озарянівка, вздовж каналу Сіверський Донець – Донбас, зах. ок. Бахмуту, Сакко і Ванцетті, Яковлівка, Спірне, Золотарівка, Діброва, Торське, Нововодяне, Ковалівка, Куземівка, Ягідне, Першотравневе, Лиман Перший, уздовж лівого берега р. Оскіл, ДКУ.

В зоні відповідальності ОУВ “Харків” противник зберігав військову присутність поблизу ДКУ, продовжував обстріли прикордонних населених пунктів з території рф, а також активізував діяльність ДРГ.

На Лиманському напрямку в зоні відповідальності ОТУ “Лиман” противник надалі проводив наступальні дії, де мав на меті зменшити спроможність СО України на головних напрямках наступу. Одночасно, ворог здійснював заходи з перегрупування

своїх сил і засобів УВ “Запад” та УВ “Центр” із задіянням оперативних резервів зі складу УВ “Юг”. Поряд з цим, тривала ротація військ на частини і з’єднань 25 А, які були перекинуті з території рф.

На Лимано-Куп’янському напрямку ворог продовжував доукомплектовувати штурмові та танкові підрозділи. Крім того, інженерно-саперні групи противника приховано облаштовували проходи у власних мінно-вибухових загородженнях для проведення наступальних дій.

В межах зони відповідальності ОТУ “Соледар” на Бахмутському напрямку противник посилював оборонні рубежі та доукомплектовував підрозділи, які зазнали суттєвих втрат. Ці дії вказували на можливу підготовку до контрнаступальних дій з метою відновлення втрачених позицій та рубежів.

Загалом, на кінець вересня 2023 року у зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця” зс рф, не змогли перехопити ініціативу, продовжували оборонні дії в районі Бахмуту та нарощували наступальний потенціал на Куп’янському і Лиманському напрямках.

Угруповання Сил оборони України силами ОСУВ “Хортиця” (ОУВ “Харків”, ОТУ “Лиман” і ОТУ “Соледар”) та ОСУВ “Таврія” (ОТУ “Донецьк” і ОТУ “Запоріжжя”) продовжувало оборонні операції та наступальні дії в межах Донецького та Слобожанського ОР.

Основними завданнями були:

недопущення прориву угруповань військ противника в глибину по рубежу: Тополі, Дворічна, Кислівка, Новоселівське, Макіївка, Торське, Білогорівка, Спірне, Оріхово-Василівка, Курдюмівка, Красногорівка, Авдіївка, Первомайське, Мар’їнка, Вугледар, що здійснювалося шляхом створення стійкої ешелонованої оборони;

відбиття наступу противника на Куп’янському, Лиманському та Бахмутському напрямках;

недопущення просування противника в напрямках: Куп’янськ, Ізюм; Донецьк, Покровськ; Бахмут, Краматорськ; Волноваха, Костянтинопіль та його виходу на адміністративні кордони Донецької та Луганської областей;

відновлення втраченого положення шляхом проведенням контратак;

відбиття ударів засобів повітряного нападу противника;

дезорганізація системи управління військами і зброєю, логістичного забезпечення, ППО, розвідки та РЕБ противника.

Основні зусилля командування ОСУВ “Хортиця” були спрямовані на організацію відбиття атак противника, утримання ініціативи, максимальне знищення боєздатних підрозділів ворога та формування умов для наступальної операції.

На Куп’янському та Лиманському напрямках частини та підрозділи Сил оборони України стійко утримували займані рубежі та позиції, відбивали численні атаки ворога, завдавали йому значних втрат.

На Бахмутському напрямку СО України продовжували наступальну операцію, утримували ініціативу та мали тактичні успіхи на південному фланзі в районі Кліщіївки. Головне завдання на зазначеному напрямку залишалося незмінним – витіснити противника за залізницю, яка проходить на захід від Кліщіївки, через Андріївку та Курдюмівку.

Зона відповідальності ОСУВ “Таврія”

Противник силами угруповань військ “Запорожье” (35, 58 А) та “Восток” (29, 36 А) проводив бойові дії оборонного характеру по рубежу: Василівка, Нестерянка,

Новопокровка, Мирне, Дорожнянка, Марфопіль, Старомлинівка, Павлівка, Володимирівка. Одночасно наступальні дії тривали по рубежу Мар'їнка, Старомихайлівка, Первомайське, Авдіївка, Кам'янка, Красногорівка.

З метою утримання ТОТ Донецької та Запорізької областей ворог, вірогідно, виконував наступні завдання:

недопущення просування ЗС України в напрямку на Мелітополь, Бердянськ і Маріуполь з подальшим виходом на адміністративний кордон з ТОТ АРК (перерізання "сухопутного коридору");

відновлення втраченого положення шляхом проведення контрнаступальних дій;

забезпечення контролю над акваторією Азовського моря;

формування резервів у рамках оборонної операції.

Для покращення управління військами російське командування розділило УВ "Восток" на два рівнозначних угруповання військ по лінії Марфопіль, Андріївка, Бердянськ – УВ "Запорожье" та УВ "Восток".

Противник продовжував вести бойові дії оборонного характеру на Токмацькому та Бердянському напрямках, періодично здійснював контрнаступальні дії. Для утримання оборонних позицій ворог сконцентрував до 64 тис. особового складу, понад 300 танків, до 600 ББМ, до 500 арт систем та понад 100 РСЗВ [260].

Після прориву українськими військами передових позицій головного рубежу російської оборони між Новопрокопівкою та Вербовим, противник прагнув відновити втрачені позиції шляхом проведення низки контратак на флангах наступаючої тактичної групи ЗС України. Для цього він здійснив заходи, спрямовані на підтримання та відновлення рівня бойових спроможностей угруповання військ. Було додатково переміщено сили і засоби у складі двох десантно-штурмових дивізій (7 та 76 дшд)[261].

Противнику не вдалося витіснити українські підрозділи з районів вклинювання, але він запобіг розширенню ділянки прориву і зупинив їх подальше просування. В такий спосіб російське командування, ймовірно, намагалося втримати лінію фронту на цьому напрямку до сезону осіннього бездоріжжя.

З метою оточення ударного угрупування Сил оборони України на Токмацькому напрямку у другій половині вересня ворог здійснив ротацію сил і засобів на лівому фланзі своєї Токмацької групи військ. В ході проведення контрнаступальної операції, недооцінивши спроможності української оборони, окупанти зазнали серйозних втрат та були змушені відступити. Російському керівництву довелося обмежити тактичні завдання – до витіснення українських військ з Роботиного.

На інтенсивність ворожих обстрілів впливали проблеми логістики. Противнику доводилося переміщувати значні обсяги боєприпасів з тилових до прифронтових районів, де далекобійна артилерія ЗС України системно нищила польові склади. В свою чергу зношеність гарматних стволів знизила ефективність вогню, на який покладалися окупанти під час наступальних (штурмових) дій. Для підвищення ефективності стрільби російське командування посилило взаємодію між операторами БпЛА, артилерійськими підрозділами та підрозділами РЕБ. На Токмацькому напрямку противник почав використовувати автоматизовану мережу управління вогнем на

[260] Перегрупування окупантів та ситуація на Токмацькому напрямку // Інформаційний Спротив – 2023, 14 вересня. – URL: https://tinyurl.com/3sanh2t6

[261] Під Роботине РФ перекинула 10 тис. елітних десантників, але цього замало // Інформаційний Спротив – 2023, 18 вересня. – URL: https://tinyurl.com/2s4c5bdv

основі переносної станції супутникового зв'язку типу СНАРК-100Р класу ManPack – російський аналог системи Starlink.

Для стримування українського наступу на південному фронті, ворог намагалися нарощувати мінні поля та вдався до нової тактики – завчасно заливав їх горючою речовиною, яку, в разі просування штурмових підрозділів ЗС України або розмінування місцевості, підпалював за допомогою скиду з БпЛА.

В зоні відповілальності ОТУ "Донецьк" противник силами УВ "Восток" (понад 46 тис. особового складу, до 300 танків, до 680 ББМ, до 300 арт систем та понад 110 РСЗВ) [262] продовжував проводити наступальні дії з метою витіснення Сил оборони України з позицій під Донецьком та подальшого просування у напрямку адміністративного кордону Донецької області. Це мало обмежити бойові спроможності ЗС України на інших ділянках фронту.

На Мар'їнському та Авдіївському напрямках активність бойових дій порівняно із серпнем дещо спала. Проте, ворог проводив масштабне неприховане перегрупування та доукомплектування військ, демонструючи готовність до продовження наступальних дій на Донеччині[263].

На Волноваському напрямку ворог перебував в обороні на рубежі Павлівка – Володимирівка, намагаючись утримати свій плацдарм на правому березі р. Кашлагач. Щоб зупинити просування українських підрозділів на даному напрямку, російське командування провело низку невдалих контрнаступальних дій в районі Новомайорське проти правого флангу ударної тактичної групи ЗС України[264].

Сили оборони України у складі **ОСУВ "Таврія"** (ОУВ "Запоріжжя", ОТУ "Донецьк") проводили наступальну операцію, основними завданнями якої були:

прорив оборони угруповання військ противника та вихід до ключових елементів транспортної інфраструктури в районі Мелітополя, Бердянська та Маріуполя й оволодіння ними;

недопущення прориву оборони в районі Мар'їнки та Авдіївки;

відбиття ударів засобів повітряного нападу противника;

порушення системи управління, ППО та логістики противника.

В зоні відповідальності **ОУВ "Запоріжжя"** Сили оборони України продовжували наступальну операцію на Токмацькому та Бердянському напрямках, поступово розширюючи район вклинення передових підрозділів.

Стратегічною ціллю залишався вихід на Азовське узбережжя, що дало б змогу розірвати транспортні комунікації та порушити логістику російських військ між ТОТ материкової частини України та ТОТ АРК (т. зв. сухопутний коридор).

Після звільнення Роботиного тривало доволі складне просування ЗС України на Токмак. Цей логістичний хаб був своєрідними воротами для виходу на оперативний простір, а перерізання транспортних комунікацій на цьому напрямку спроможне обрушити оборону противника.

Протягом вересня українські війська подолали передові позиції головного рубежу російської оборони в районі Новопрокопівки і Вербового, у т.ч. завдяки

[262] Перегрупування окупантів та ситуація на Токмацькому напрямку // Інформаційний Спротив – 2023, 14 вересня. – URL: https://tinyurl.com/3sanh2t6

[263] Що відбувається на Мар'їнському напрямку // Інформаційний Спротив – 2023, 27 вересня. – URL: https://tinyurl.com/ymkp7bce

[264] ЗС України планомірно скорочують плацдарм росіян на Волноваському напрямку // Інформаційний Спротив – 2023, 4 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yvh7k3vt

ефективному придушенню вогню російської артилерії та протитанкових систем. Однак, суттєвою перепоною все ще залишались сотні кілометрів майже безперервних траншей, чисельні мінні поля, сотні бліндажів, ДОТів, ДЗОТів та окремих опорних пунктів, а також налагоджена логістика, робота підрозділів радіорозвідки, РЕБ, БпЛА, артилерії тощо. Цю ешелоновану оборону росіяни почали будувати з осені 2022 року, як класичний радянський оборонний рубеж з мінними полями і широкою лінією забезпечення.

Для утримання позицій на цьому напрямку було задіяло значні резерви, у т.ч. новостворену 25 ЗВА, 76 дшд та 7 дшд. На лінії забезпечення в основному перебували мобілізовані та загони "шторм-Z", які мали обмежити маневри наступаючих військ, скувати їх дії та визначити напрямок наступу.

Перед першою лінією та між позиціями окупанти встановили найбільшу від часів Першої світової війни кількість мінних полів, які Сили оборони України змогли подолати під час наступальних дій на окремих ділянках фронту. Також їм доводилося влаштовувати проходи у протитанкових ровах і протитанкових загородженнях, якими прикривалися ворожі позиції.

Супутникові знімки компанії Planet Labs

В основі другої лінії оборони, насиченої регулярними військами, були багатокілометрові окопи. Вони з'єднували укріплення, бетонні бункери та опорні пункти рівня взвод/рота, а в окремих випадках й батальйонного рівня (зазвичай в районі населених пунктів).

Третю лінію складали запасні позиції, підготовлені до відступу у разі прориву основної лінії оборони. Тут розміщувалися склади батальйонного рівня, підрозділи підтримки та резерви.

Через особливості війни окупанти постійно вдосконалювали свої інженерно-фортифікаційні споруди. Зокрема, над частиною траншей (окопів) облаштовувалися перекриття (протяжністю до 200 м), а місцями – тунелі, як засіб протидії БпЛА зі скидами та повітряній розвідці. Для захисту особового складу широко застосовувалися вироби із залізобетону та одиночні окопи (землянки). Ці невеликі укриття згодом перетворювалися у розгалужену мережу траншей, якими ворог прикривав невеликі райони оборони або тактично вигідні позиції. Перед основними укріпленнями облаштовувалося багато хибних позицій і пасток. Чимало опорних пунктів та різних інженерних споруд було розміщено уздовж основних шляхів постачання окупаційної армії, зокрема автодоріг сполученням Василівка – Токмак і Роботине – Токмак.

Долаючи запеклий опір окупантів, ЗС України поступово продавлювали їх оборону. В свою чергу російське командування намагалося відновити втрачене положення, здійснюючи численні контратаки як на флангах наступального угруповання ЗС України та в районі вклинення у передову лінію основного рубежу

оборони. Дії противника були прогнозованими, що дозволило вчасно перейти до оборонних дій. Однак, у подальшому це не завадило просунутися до другого рубежу другої лінії оборони, здійснюючи охоплення Вербового та Новопрокопівки.

В зоні відповідальності **ОТУ "Донецьк"** Сили оборони України продовжували утримувати оборону на визначених рубежах, стримували наступ переважаючих сил противника. Одночасно, проводилися контрнаступальні дії на Мар'їнському та Авдіївському напрямках з метою послаблення його наступального потенціалу. Так, у першій половині вересня українське командування провело штурмову операцію, в результаті якої було звільнено південну частину Опитного [265].

На Волноваському напрямку ЗС України здійснювали наступальні дії, поступово витісняючи ворога в районі Вугледару.

Зона відповідальності ОСУВ "Одеса"

Противник угрупованням військ "Днепр" (49 А, 18 ЗА) вів бойові дії оборонного характеру по рубежу: Енергодар, Велика Лепетиха, вздовж р. Дніпро, Очаків.

З метою утримання ТОТ Херсонської та Миколаївської областей, ймовірно, виконував наступні оперативні завдання:

недопущення просування ЗС України в напрямку Каховки, Олешок та Кінбурнської коси з подальшим виходом на адміністративний кордон з ТОТ АРК (утримання "сухопутного коридору");

контроль над центральною і північно-східною частинами Чорного моря.

Розуміючи загрозу відкриття додаткового ударного напрямку ЗС України на півдні, противник нарощував оборонні рубежі та продовжував масовані обстріли деокупованих територій правобережжя Дніпра. Активізація українських підрозділів як на островах в дельті Дніпра, так і на його лівому березі змусили командування зс рф змінити терміни розгортання стратегічних резервів і терміново перекинути щойно сформовану 18 ЗА (70 мсд, 24 мсп, 26 мсп, 17 тп, 81 ап) на Херсонський напрямок. Проте, це суттєво не вплинуло на оперативну обстановку на фронті.

Згідно з планами гш зс рф формування цієї армії на базі 22 корпусу берегових військ чф та її стратегічне розгортання мало тривати із серпня по грудень 2023 року. Тому станом на вересень рівень укомплектованості бойових частин і підрозділів був низький, а саме: по особовому складу – на 75%, ОВТ – на 55% (підрозділи забезпечення – на рівні 60% та 45% відповідно)[266].

Ймовірно, за рахунок 18 ЗА російське командування намагалося вивільнити боєздатні підрозділи з-під Херсону для боротьби на ключових напрямках та розв'язати проблему з надмірно розтягнутими силами на фронті в умовах українського наступу.

Поряд з цим, війська рф нарощували систему бонових загороджень у Чорному морі, намагаючись запобігти застосуванню Силами оборони України надводних дронів. Побоюючись нових ударів, окупанти перемістили великі десантні кораблі з Кримських портів до росії[267].

---

[265] ЗС України просунулися на Авдіївському напрямку та зайняли частину одного із селищ // УНІАН. – 2023, 10 вересня. – URL: https://tinyurl.com/4xkcsh9s

[266] Російське командування пустило у хід стратегічні резерви // Інформаційний Спротив – 2023, 30 вересня – URL: https://tinyurl.com/bdefkzkt

[267] Росія вивела з кримських портів усі великі десантні кораблі // ЦЕНЗОР.НЕТ. – 2023, 21 вересня – URL: https://tinyurl.com/5cv2yb83

Противник продовжив тероризувати цивільне судноплавство в Чорному морі, активізував тактичну авіацію в напрямку о. Зміїний, завдаючи ударів КАБ[268].

Сили оборони України у складі ОСУВ “Одеса” (ОУВ “Дунай”, “Дністер” та угруповання різнорідних сил) проводили стабілізаційну операцію, основними завданням якої були:

утримання контролю над правим берегом Дніпра та північно-західною частиною акваторії Чорного моря;

відбиття ударів засобів повітряного нападу противника;

порушення системи управління, ППО та логістики противника.

На Херсонському напрямку Сили оборони України продовжували вести контрбатарейну боротьбу та нищити логістику у тилу противника. На лівому березі Дніпра українські підрозділи утримували позиції на північний захід від Підстепного та в районі Антонівського мосту. Артилерійським вогнем та штурмовою авіацією ЗС України витісняли противника з лівобережжя, поступово збільшуючи т. зв. сіру зону. Це створювало умови для розширення плацдарму в районі Олешок[269].

Сили оборони України продовжували нищити корабельно-катерний склад чф рф та портову інфраструктуру, яку противник використовував на ТОТ АР Крим. Зокрема, було завдано ряд успішних ударів по Корабельній бухті Севастополя (13.09.2023). Ракетами Storm Shadow і надводними дронами суттєво пошкоджено дизель-електричний підводний човен “Ростов на Дону” (ракетоносій “Калібрів”), великий десантний корабль “Мінск” та частково інфраструктуру суднобудівного заводу, де перебували плавзасоби[270]. В результаті влучання ракети по штабу чф рф загинуло 34 російських офіцера (серед них, імовірно, командувач чф рф адмірал в. соколов), понад 100 окупантів отримали поранення (у т.ч. командувач УВ генерал-полковник о. романчук та начальник штабу генерал-лейтенант о. цеков). Це результат спільної роботи ССО та партизанів руху “АТЕШ”.

Вдалою також була операція спецпідрозділів ВКР СБУ та ВМС України по знищенню російського комплексу ППО С-400 “Тріумф”. Після виведення з ладу за допомогою ударних БпЛА радарів та антен цього комплексу, двома крилатими

[268] Армія РФ активізувала тактичну авіацію в напрямку о. Зміїний // Укрінформ. – 2023, 10 вересня – URL: https://tinyurl.com/nsj559dx

[269] На Херсонщині утворилась сіра зона вздовж лівого берега Дніпра // Інформаційний Спротив – 2023, 28 вересня – URL: https://tinyurl.com/4k23uxz5

[270] ЗС України потопили російський “Тунець” // DW. – 2023, 13 вересня – URL: https://tinyurl.com/yh84dr8p

ракетами “Нептун” знищено й сам пусковий комплекс (14.09.2023) [271].

В результаті ракетного удару по базі зс рф в окупованому Мелітополі поранено командувача та начальника штабу 58 ЗВА зс рф, а також кілька десятків офіцерів.

Також у вересні 2023 року силами підрозділів ГУР МО України була проведена унікальна спецоперація зі встановлення контролю над т.зв. “вишками Бойка”. Під контроль повернуто бурові платформи “Петро Годовалець” та “Україна”, а також СПБУ “Таврида” і СПБУ “Сиваш”, які росія окупувала ще у 2015 році. З початком повномасштабного вторгнення противник їх використовував у військових цілях, зокрема, як вертолітні майданчики, для розміщення засобів РЛС тощо. Контроль над платформами дозволяв чф рф контролювати значну частину акваторії Чорного моря у територіальних водах України, а також судна, що слідували до українських портів. Операція ГУР є черговим кроком до зняття морської блокади України. Крім того, ці об’єкти можуть стати плацдармом для операції з деокупації Криму.

Зона відповідальності ОСУВ “Північ”

Упродовж вересня 2023 року обстановка у межах зони відповідальності ОСУВ “Північ” суттєвих змін не зазнала і залишалася стабільною та контрольованою.

Противник, з метою утримання частини Сил оборони України поза районами активних бойових дій, проводив демонстраційні та інформаційні заходи. Зокрема, вкотре було продовжено військові навчання рб та рф[272]. На початку вересня, як додатковий елемент напруженості, розглядалося навчання одкб “Бойове братство – 2023” (01-06.09.2023). У спільних заходах, які проходили на шести білоруських полігонах, брали участь 2500 військових з білорусі, Казахстану, Киргизстану, Таджикистану та росії. Член одкб Вірменія не була представлена на цих навчаннях[273].

Поряд з цим, керівництво рб продовжувало використовувати тему “ядерного стримування” та співпраці з рф у цій сфері. Після переміщення наприкінці серпня 2023 року з рф (Капустін Яр, Астраханська обл.) на ракетний полігон Осиповичі (Могильовська обл., рб) ОТРК “Іскандер-М”[274] було проведено масштабні тренування із ядерними імітаторами. За результатами навчань визнано неготовність до експлуатації даного озброєння. При цьому білоруські розрахунки продемонстрували непогані навички володіння тактичним ракетним комплексом типу “Точка У”[275].

У прикордонних районах рб кількість сил і засобів залишалася сталою. Так і не відбулося ротації, виведеного в серпні практично у повному складі російського наземного контингенту. Водночас, на території рб продовжували перебувати до 1 тис. найманців ПВК “Вагнер”, більшість з яких виконували функції інструкторів при підготовці підрозділів зс рб[276].

---

[271] Атака на Євпаторію: ЗСУ знищили російський “Тріумф” // Deutsche Welle – 2023, 14 серпня. – URL: https://tinyurl.com/yc5sm59w

[272] Білорусь знову продовжила спільні з РФ військові навчання // ukrinform.ua. – 2023, 24 вересня. – URL: https://tinyurl.com/6yb85a3x

[273] Особливості участі одкб у бойовому братстві-2023 // armyfm.com.ua. – 2023, 9 вересня. – URL: https://tinyurl.com/2k2kxcrp

[274] У середу, 30 серпня, стало відомо, що у Білорусь із Росії прибула партія ОТРК “Іскандер-М” // espreso.tv. – 2023, 30 серпня. – URL: https://tinyurl.com/mpzz62c9

[275] Очільник ГУР МО Кирило Буданов заявив, що до Білорусі доставили перші ядерні боєголовки // ukrinform.ua. – 2023, 31 серпня. – URL: https://tinyurl.com/bdcskntb

[276] ДПСУ повідомило, скільки вагнерівців у Білорусі і чи можуть вони прорвати кордон України // 24tv.ua. – 2023, 25 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yt5aad4c

Загалом, ознак формування наступального угруповання, яке спроможне було б здійснити вторгнення з території рб в Україну, не відзначено. Проте, зберігалася загроза нанесення повітряних ударів, нарощення щільності мінно-вибухових загороджень уздовж ДКУ, а також проведення диверсійної діяльності противника, особливо в межах Чернігівської та Сумської областей. Поряд з цим, російські ЗМІ досить активно поширювали інформацію про виявлення та знешкодження нібито українських ДРГ, які проникли на прикордонні території Брянщини.

Сили оборони України силами ОСУВ "Північ" надалі проводили стабілізаційну операцію в межах Волинського, Поліського та Сіверського ОР з метою захисту цивільного населення, забезпечення функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування в районах відповідальності, а також демонстрації готовності та рішучості до відбиття збройного нападу з території рф та рб.

Основними завданнями стабілізаційної операції були:

посилення охорони (прикриття) ділянок державного кордону та повітряного простору України;

боротьба з диверсійно-розвідувальними силами та НЗФ противника;

охорона та оборона важливих об'єктів і комунікацій.

Сили оборони України перебували у постійній бойовій готовності. Реагуючи на проведення у рб навчань одкб, виконувались завдання щодо посилення оборони ДКУ та пильності на бойових позиціях. Одночасно проводились інші заходи, спрямовані на унеможливлення будь-яких дій ворога з території рб і рф. З метою підвищення наших контрдиверсійних спроможностей на Чернігівському та Сумському напрямках було посилено контрдиверсійні сили (ЗС України, СБУ, НГУ, Нацполіція), які координувалися відповідними центрами, розгорнутими у прикордонні[277]. Також здійснювались заходи з виявлення ворожих ДРГ за допомогою БпЛА. Найбільше було припинено спроб прориву ДРГ на територію України в межах Сумської області, де останнім часом активізувався противник[278].

З метою вироблення єдиного підходу стосовно посилення оборони ДКУ, у т.ч. шляхом встановлення систем відеоспостереження та інших технічних засобів, було проведено тренування з протидії ДРГ у Київській області (Чорнобильська зона). До навчань залучалися підрозділи ДПС України та військовослужбовці ЗС України[279].

Загальна обстановка у повітряному просторі України.

Протягом вересня 2023 року **противник** продовжував завдавати ракетних ударів, збільшив кількість авіаційних ударів та застосовування дронів-камікадзе. Повітряні удари ретельно планувалися. Пріоритетними цілями були арсенали, портова та аеродромна інфраструктури, а також засоби ППО.

Ймовірно, ворог накопичував ракети та опрацьовував сценарії обстрілів об'єктів енергетичної системи України у зимовий період, аби посилити тиск на цивільне населення і в такий спосіб спонукати українське керівництво до переговорів[280].

---

[277] Наєв розповів про контрдиверсійні сили, які протидіють ДРГ на Чернігівщині, та про кількість "вагнерівців" в Білорусі // suspilne.media. – 2023, 8 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yuauaecu

[278] Російські ДРГ дедалі частіше намагаються прорватися до однієї з областей України // tsn.ua. – 2023, 7 вересня. – URL: https://tinyurl.com/8ptb6ywk

[279] На Київщині пройшли навчання з протидії ДРГ // Ukrinform.ua. – 2023, 15 вересня. – URL: https://tinyurl.com/492mk2f2

[280] РФ здійснює розвідувальні заходи щодо енергетичної інфраструктури України // Interfax Ukraine – 2023, 20 вересня. – URL: https://tinyurl.com/mfpfhvfs

Основні зусилля командування пкс рф зосереджувало на масованих ударах БпЛА, кількість яких порівняно з серпнем зросла у 2,6 рази – з 3 до 8.

Загалом противник застосував 503 БпЛА типу Shahed-136 (04.09 – 30 од., 07.09 – 33 од., 10.09 – 33 од., 13.09 – 44 од., 19.09 – 30 од., 26.09 – 38 од., 28.09 – 44 од., 30.09 – 40 од.), що є рекордним показником. Для порівняння – у липні він становив 250 од.

Така тенденція може свідчити про налагодження постачання із-за кордону або виробництва на території рф ударних БпЛА, у т.ч модифікованих версій. Водночас, зміни у конструкції дронів, використання компонентів-замінників та здешевлення матеріалів вказувало на дієвість санкцій[281].

За інформацією ГУР МО України, рф не спроможна за короткий термін відновити запаси високоточної зброї до рівня 2022 року. За місяць її ОПК здатен виробляти до 10 крилатих ракет “Калібр”, ще менше “Іскандерів” та інших засобів ураження. Намагаючись збільшити виробництво в умовах санкцій, рф вдавалася до контрабанди та “сірого імпорту”, закуповуючи сучасне оптичне обладнання, електроніку та мікросхеми. Проте, покрити всі потреби не вдалося[282].

Щоб компенсувати дефіцит виробництва, кремль прагнув придбати іранські балістичні ракети Fateh-110 та Zolfaghar (радіус дії – понад 300 км)[283].

Щоб підвищити ефективність атак, ворог намагався покращити тактику подолання української ППО. Під час останнього масованого удару 21 вересня, зайшовши до повітряного простору України невеликими групами, ракети Х-101/555 здійснювали складні маневри, в ході яких відбувалося розділення груп на менші з подальшим об’єднанням. Не виключено, що ця атака могла бути підготовкою наступних спроб руйнування критичної інфраструктури.

Якщо останні півроку пкс рф застосовували ракети згідно з графіком їхнього виробництва, то у вересні почали застосовувати резерви[284] (Х-101/555: 06.09.23 – 7 од., 09.23 – 10 од., 18.09 – 17 од., 21.09 – 43 од.). Одночасно використано максимальний навантажувальний потенціал літаків Ту-95МС, що критично впливає на ресурс використання літальних апаратів.

Командування зс рф, розуміючи ефективність БпЛА, активізувало підготовку операторів. Більшість розвідувальних груп мали два типи операторів – оператор БпЛА “Mavic” (термін навчання – до 6 місяців) – для виконання розвідувальних завдань та

---

[281] Останні «модифікації» Shahed можуть свідчити про спроби рф налагодити їх масове виробництво // Telegram-канал “Military Media Center”– 2023, 28 вересня. – URL: https://t.me/militarymediacenter/3279

[282] Скільки росія виробляє на місяць “Калібрів” та “Іскандерів” // Укрінформ – 2023, 6 вересня. – URL: https://tinyurl.com/wd5f7r3d

[283] Iran Update // ISW. – 2023, 27 вересня. – URL: https://tinyurl.com/js8st67k

[284] Ракетний удар по Україні: російські окупанти спробували експериментувати // Інформаційний Спротив – 2023, 21 вересня. – URL: https://tinyurl.com/364bnsna

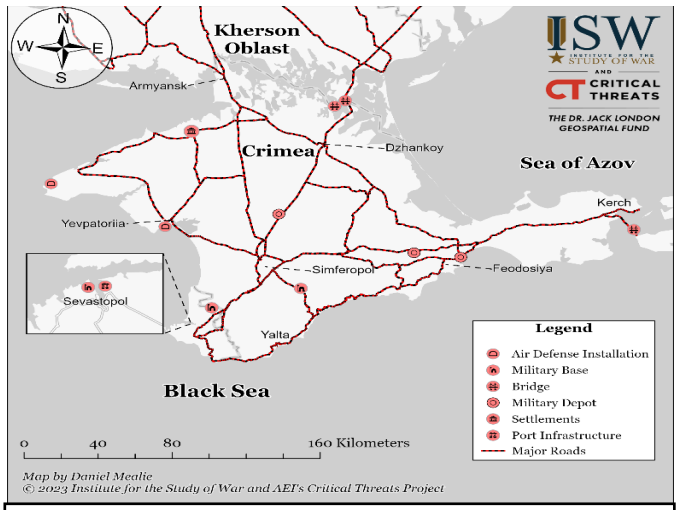
оператор FPV-дронів (до 3 місяців) – для знищення цілей. Командири таких груп не потребували схвалення старших командирів для завдання ударів по цілях[285].

Повітряні Сили ЗС України спрямовували свої зусилля на прикриття угруповання своїх військ та важливих об'єктів. Зросла кількість ударів по пріоритетних цілях противника в оперативній й тактичній глибині, у т.ч. на території рф.

Впродовж вересня у рамках наступальної операції по районах зосередження особового складу та ОВТ російських військ було завдано 379 авіаударів (у т.ч.: 57 – по позиціях ЗРК, 6 – по пунктах управління, 4 – по позиціям РЕБ). В ході атак використовувались далекобійні крилаті ракети класу "повітря-земля" Storm Shadow та AGM-88, надані західними партнерами.

Незважаючи на високу інтенсивність повітряних ударів, вдалося покращити результативність ураження ворожих цілей. Із 606 ракет та БпЛА, збито 487 од. (ракети – 103/82, БпЛА – 503/396), що в підсумку становить до 80%.

Після проведення масштабної розвідувальної операції на території рф та ТОТ України, у т.ч. за допомогою поодиноких дронів, та зібравши інформацію про ППО, РЕБ й потужності російського ОПК, ЗС України розпочали завдавати ударів по стратегічних та військових об'єктах у тилових районах країни агресора[286].

Українські удари по російських об'єктах на ТОТ АР Крим (22.08-22.09.2023)

Метою цих атак було системне зниження потенціалу противника та досягнення "ефекту доміно", коли знищення одного підприємства ОПК призводить до зупинки інших виробництв[287]. Зокрема, у вересні проведено дві успішні атаки по заводу з виробництва мікроелектроніки "Кремній-Ел" на Брянщині (07.09.2023)[288] та Севастопольському суднoремонтному заводу, на якому окупанти планували розпочати будівництво нових кораблів та розгорнути центр розвитку безпілотних надводних і підводних апаратів (13.09.2023)[289]. Крім того, було уражено "Редкінський дослідний завод" у Тверській області, який виробляв хімічну продукцію для авіаційної та космічної промисловості (13.09.2023)[290].

На ТОТ АР Крим було завдано удару по військовому аеродрому "Саки", де знаходилось щонайменше 12 бойових літаків (Су-24, Су-30), ПЗРК "Панцир" та база підготовки операторів БпЛА. В результаті комбінованої атаки (СБУ, ВМС ЗС України;

[285] Russian Offensive Campaign Assessment // ISW. – 2023, 20 вересня. – URL: https://tinyurl.com/3smr6zw9
[286] Як українські дрони формують другий фронт, щоб підірвати здатність росії захищатися // Інформаційний Спротив – 2023, 2 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yr65td5x
[287] ГУР визначило список стратегічних об'єктів РФ, які підлягають знищенню // Укрінформ – 2023, 8 вересня. – URL: https://tinyurl.com/5n6xn4sn
[288] У Брянську БПЛА атакував найбільший в РФ завод мікроелектроніки // УНІАН – 2023, 7 вересня. – URL: https://tinyurl.com/2p9jszk2
[289] Ракетний удар по Севморзаводу в Севастополі // Суспільне Новини – 2023, 13 вересня. – URL: https://tinyurl.com/3d2vcsa5
[290] Під Твер'ю дрон атакував завод // РБК-Україна – 2023, 13 вересня. – URL: https://tinyurl.com/wtjwnud6

21.09.2023) вдалось перевантажити ударними БпЛА російську ППО, після чого застосовано ракети “Нептун”, які критично пошкодили ворожу техніку[291].

Поряд з цим західні партнери продовжували надавати Україні допомогу, як в посиленні оборони повітряного простору, так і в підготовці українських льотчиків. Група пілотів опановувала літаки F-16 за кордоном, інші тренувалися в Україні на винищувачах у віртуальній реальності[292].

Досить активно використовувалися на полі бою БпЛА різних типів. За інформацією МО України, 30 нових моделей українських розвідувальних, ударних, FPV-дронів та дронів-камікадзе вже допущено до експлуатації, серед яких є безпілотники зі штучним інтелектом. Україна впевнено виходить на кращі показники з виробництва сучасних та оригінальних безпілотних засобів[293].

Комплектування та підготовка резервів у зс рф.

Влада росії намагалася поповнювати своє військо будь-якими доступними способами. Мобілізаційні заходи на території росії не припинялися, а на ТОТ України вони почали носити тотальний характер. Разом з тим, з метою уникнення зростання напруги в суспільстві через великі втрати в Україні та спонукання до участі у війні, кремль активно просував наративи зростаючої загрози з боку Заходу і як результат – невідворотності зовнішньої агресії проти рф, якій має стати на заваді єднання росіян та загальна (нова хвиля) мобілізація.

До кінця 2023 року зс рф планували набрати до 420 тис. контрактників, з яких за словами заступника голови ради безпеки рф д. медведєва вже набрано 280 тис.

Проте, внаслідок негативного впливу війни на економіку рф та наближенням президентських виборів 2024 року, влада росії намагалася максимально відтермінувати масштабну мобілізаційну кампанію. За даними інституту економічної політики є.т. гайдара (рф), дефіцит робочої сили в промисловості рф щомісяця долав нові максимальні показники (липень 2023 р. – 42%, на 7% більше ніж у квітні 2023 р.). Тому для утримання в країні фахівців ІТ-сектора (з 2022 р. закордон виїхало до 100 тис. спеціалістів – 10% робочої сили ІТ-сектору), в. путін своїм указом збільшив вік звільнення від призову для цієї категорії громадян із 27 до 30 років[294].

Один із механізмів поповнення російської армії розглядалося вербування найманців за кордоном, переважно в країнах пострадянського простору, а також з використанням теми священної війни при агітації мусульман[295].

Поряд із мобілізаційними заходами тривав плановий призов на військову службу. У жовтні він відбудеться за старими правилами: призовники отримуватимуть повістки в паперовій формі, а електронні – розсилатимуть у регіонах, де створено

[291] СБУ і ВМС цієї ночі завдали масштабного вогневого удару по військовому аеродрому “Саки” // Interfax Ukraine – 2023, 21 вересня. – URL: https://tinyurl.com/y2tvs328

[292] Як пілоти в Україні адаптуються до F-16 // Офіційна Facebook-сторінка Командування ПС ЗС України – 2023, 27 вересня. – URL: https://tinyurl.com/26whb58w

[293] До експлуатації допущені 30 моделей різних типів дронів українського виробництва // Укрінформ – 2023, 4 вересня. – URL: https://tinyurl.com/ay66sktf

[294] Путин подписал указ о повышении возраста отсрочки для IT-специалистов до 30 лет // www.kommersant.ru. – 2023, 4 вересня. – http://surl.li/mphmg

[295] Рашисты ведут военную агитацию в мечетя. АТЕШ // Telegrav/ - 2023, 29 жовтня. – https://t.me/atesh_ua/2043

відповідну інфраструктуру (будуть дублювати паперові). Але штрафи за неявку до військкомату без поважної причини зростуть до 30 тис. рублів (замість 3 тис. рублів).

Під призов також незаконно підпадали громадяни, які проживали на ТОТ України. Міноборони рф свого часу запевняло, що всі призовники проходитимуть службу на території росії та не будуть відправлятися на окуповані території. При цьому пропагувалася навіть практика формування т. зв. наукових рот, призначених для вирішення науково-прикладних завдань на користь конкретних видів зс рф та науково-виробничих підрозділів, які здійснюватимуть підтримку та впровадження передових ідей і технологій на користь забезпечення оборони держави. Також йшлося про спортивні роти для підготовки перспективних спортсменів[296].

Отримала продовження тема участі у війні ПВК "Вагнер". Частина найманців, які підписали контракти з мо рф, повернулася на фронт вже у складі підрозділів альтернативної ПВК "Редут", решта – стали бійцями росгвардії або все ще перебували у польових таборах на території білорусі.

Крім того, у ЗМІ активно висвітлювалася тема повернення з Африки окремих загонів "вагнерівців". Кремль, ймовірно, намагався встановити повний контроль над діяльністю цієї ПВК. Цьому сприяла "дивна загибель" в авіакатастрофі її керівників – є. пригожина та д. уткіна, та їх заміна на лояльних до президента рф осіб. Підтвердженням стала зустріч в. путіна (28.09.2023) з колишнім начальником штабу угруповання "Вагнер" а. трошевим та заступником міністра оборони рф ю. євкуровим.

Ця ПВК створювалась у 2013 році насамперед для приховування злочинів керівництва та спецслужб рф в інших країнах. В Україні російське командування використало "вагнерівців" насамперед як штурмовиків на Бахмутському напрямку, оскільки регулярна армія виявилася не спроможною забезпечити на практиці тактику "м'ясних" штурмів.

На даному етапі війни демонстративне повернення найманців ПВК "Вагнер" на схід України – це своєрідна інформаційно-психологічна акція кремля, спрямована, з одного боку, на залякування українських військових колишнім іміджом "вагнерівців" як найефективнішої бойової сили на полі бою, а з іншого – на відвернення уваги російського суспільства від втрат в Україні, перш за все в районі Бахмуту.

Висновки

Протягом вересня 2023 року стратегічними цілями рф в Україні залишалися – утримання окупованих та захоплення нових територій, щонайменше в межах адміністративних кордонів Луганської і Донецької областей. При цьому противник активно формував резерви для майбутнього наступу.

Прогрес в українському наступі на півдні був дещо повільним. Штурмовим підрозділам доводилось долати потужну ешелоновану оборону, яку тримало значне угруповання російських військ. По всій лінії фронту досить активно застосовувалась артилерія та БпЛА різних типів.

Попри володіння ініціативою Збройними Силами України, залишалась висока ймовірність збереження паритету бойових спроможностей сторін. З другої половини вересня намітився перехід до позиційної оборони, спричинений, перш за все, необхідністю перегрупування та накопичення резервів для подальшого наступу.

[296] Минобороны анонсировало начало осеннего призыва с 1 октября // www. forbes.ru. – 2023, 29 вересня. – http://surl.li/mphda

Бойові дії високої інтенсивності тривали на двох напрямках: на півдні Бахмуту, де головні сили противника були сконцентровані на контратаках поблизу Кліщіївки та Андріївки, та на Таврійському напрямку, де ворог намагався проводити контратаки з флангів, прагнучи унеможливити українське просування.

У межах наступальної операції виконувалися завдання з ураження та виснаження сил противника за допомогою артилерії та ракет далекої дії. Встановлення вогневого контролю над стратегічними висотами та логістичними шляхами Бахмут – Горлівка ускладнило логістику російських військ.

Противник продовжував підготовку до відбиття ймовірного форсування Дніпра штурмовими підрозділами ЗС України, посилював цей напрямок резервами. Разом з тим, за рахунок підтримки авіації та артилерії, ЗС України поступово розширювали “сіру зону” вздовж лівого берега ТОТ Херсонщини та формували умови для створення нових плацдармів.

На інших напрямках здійснювались стабілізаційні дії, проводились протидиверсійні заходи, точилась контрбатарейна та радіоелектронна боротьба.

У повітряному просторі України ворог не мав переваги, однак проводив надалі розосереджені повітряні атаки, як по передових українських підрозділах, так і по тилових районах України, активізував розвідувальні заходи та застосування ударних БпЛА та КАБ. Тривало накопичення ракет далекої дії, вочевидь для здійснення масованих атак по українській критичній інфраструктурі в зимовий період.

ПС ЗС України спрямовували основні зусилля на прикриття українських підрозділів та важливих об’єктів. Тривала системна робота зі знищення пріоритетних цілей в тилу противника з метою зниження його наступального потенціалу.

Російське командування надалі використовує у війні з Україною різні ПВК та найманців для вирішення окремих складних тактичних завдань, у т.ч. як штурмову піхоту. В ході війни противник активно застосовував тактику “випаленої землі”, яка спрямована на максимальне ураження цивільного населення, тотальне нищення господарчої інфраструктури, формування атмосфери страху та непевності.

Ефективною відповіддю на нищення України має стати стратегія виснаження рф на військовому, політичному та економічному рівнях, допоки продовження війни стане для кремля безперспективним. Наразі зростання втрат противника ще не стали приводом для припинення агресії росії.

Зважаючи на те, що ЗС України мають обмежені можливості щодо проведення масштабного наступу задля звільнення всієї ТОТ України, нагальною залишається міжнародна військова допомога, перш за все в номенклатурі далекобійних артилерійських систем, ракет, штурмової авіації, систем ППО, а також засобів РЕБ, РЕР та інженерної техніки для розмінування.

2. ХІД БОЙОВИХ ДІЙ У ВЕРЕСНІ 2023 РОКУ

2.1. У ЗОНІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСУВ “ПІВНІЧ”

Загальна характеристика оперативної обстановки в зоні відповідальності ОСУВ “Північ”

У вересні 2023 року оперативна обстановка у зоні відповідальності ОСУВ “Північ”[*] не зазнала суттєвих змін. Бойові дії на Волинському і Поліському операційних напрямках не велися. Противник продовжував утримувати угруповання своїх військ на території рб та в прикордонних районах Брянської й Курської обл. рф. Противник завдавав ракетних і авіаційних ударів по об’єктах військової та цивільної інфраструктури в межах відповідальності ОСУВ “Північ”, обстрілював населені пункти у прикордонних районах Чернігівської й Сумської обл. з мінометів, ракетної й ствольної артилерії.

Протягом вересня 2023 року війська ОСУВ “Північ” виконували заходи з посилення охорони ДКУ. Здійснювалося удосконалення оборонних рубежів, проводилися навчання військових сил. Визначені підрозділи вели стабілізаційні дії у прикордонних районах для забезпечення безпеки цивільного населення, посилення охорони об’єктів критичної інфраструктури.

Завдання сторін. Склад угруповань військ сторін

Аналіз оперативної обстановки свідчить, що російські війська в білорусі в вересні 2023 року, вірогідно, мали забезпечити безпеку об’єктів військової інфраструктури зс рф на території рб.

Підрозділи зс рб продовжували: посилену охорону ділянки білорусько-українського кордону в Брестській та Гомельській обл. рб; проводили спільні військові навчання із зс рф; облаштовували фортифікаційні укріплення та блокпости у прикордонній смузі.

Ймовірно, війська противника на території Брянської й Курської обл. рф мали такі завдання:

сковування зосереджених на Сіверському напрямку Сил оборони України;

недопущення прориву російських оборонних рубежів на лінії Клинці, Трубчевськ, Сєвськ, Рильськ, Суджа, Грайворон;

виведення з ладу, руйнування пунктів управління Сил оборони України об’єктів військової та цивільної інфраструктури в зоні відповідальності ОСУВ “Північ”.

Завданнями ОСУВ “Північ” в ході ведення стабілізаційних дій залишались:

недопущення проникнення ворожих ДРГ на територію Волинської, Рівненської, Житомирської, Київської, Чернігівської та Сумської обл.;

відбиття ворожих ударів засобами повітряного нападу;

забезпечення функціонування важливих об’єктів критичної інфраструктури, прикриття Рівненської й Чорнобильської АЕС;

підтримання правового режиму воєнного стану.

Угруповання зс рф на території рб складалося з частин сухопутних військ, пкс, військ протиповітряної та протиракетної оборони, підрозділів спеціального призначення і ракетних військ. Ймовірна чисельність угруповання зс рф на території

[*] Загальну характеристику природо-географічних умов регіонів, які входять до зони відповідальності ОСУВ “Північ” див.: Воєнно-історичний опис російсько-української війни (липень 2022 року). – К., 2022. – С. 73 – 74.

рб у вересні 2023 року не перевищувала 1 тис. військовослужбовців. Станом на початок вересня 2023 року, суттєво скоротилася кількість розміщених на території білорусі незаконних збройних формувань пвк "вагнер"[297]. Упродовж 1 – 6 вересня, на території рб відбулися військові навчання країн-членів ОДКБ. Орієнтовна чисельність задіяних у навчаннях військовослужбовців рф, білорусі, Казахстану, Киргизстану, Таджикістану досягала 2,5 тис. осіб.

На Сіверському напрямку, в прикордонних районах Брянської та Курської обл. рф, противник зосередив окремі підрозділи зі складу 1 ТА, 20 і 29 ЗВА.

Загальна чисельність зс рб у вересні 2023 року складала близько 60 тис. військовослужбовців.

До складу оперативно-стратегічного угруповання військ (ОСУВ) "Північ" входили: ОУВ "Волинь", УСіЗО м. Київ, ОУВ "Чернігів", ОТУ "Суми". Командувач ОСУВ "Північ" – командувач Об'єднаних Сил ЗС України генерал-лейтенант С. Наєв.

Характер воєнних дій на операційних напрямках в зоні відповідальності ОСУВ "Північ"

У вересні 2023 року обстановка у Північно-Західній ОЗ не зазнала суттєвих змін, ознак створення противником наступальних угруповань на Волинському, Поліському й Сіверському напрямках не було виявлено.

Зосереджені на території Брянської й Курської обл. рф сили противника продовжували вести турбуючі обстріли, намагаючись завдати вогневого ураження позиціям Сил оборони України на Сіверському напрямку. Ворог вів обстріли населених пунктів у прикордонних районах Чернігівської й Сумської обл. із застосуванням мінометів, ракетної й ствольної артилерії, а також завдав 23 авіаційні удари. Інтенсивність обстрілів противником українського прикордоння на Сіверському напрямку залишалась високою. Зокрема, на Чернігівщині вогневого ураження зазнали 25 населених пунктів, на Сумщині – 70 (в т.ч. обласний центр Суми, центр міської громади м. Дружба, місто районного підпорядкування Ворожба, Середина-Буда, селища міського типу Велика Писарівка, Угроїди, Шалигине). При цьому, авіаційних ударів зазнали райони н.п. Галаганівка (30.09), Грем'яч (15.09), Леонівка (12.09, 15.09, 26.09), Попівка (7.09) Чернігівської обл., Гірки (17.09), Грабовське (7.09, 13.09, 26.09), Дігтярне (21.09), Костянтинівка (10.09), Миропілля (13.09), Павлівка (17.09), Пономаренки (26.09), Попівка (13.09, 17.09, 26.09), Сидорівка (6.09), Старикове (7.09), Степне (24.09), Степок (13.09, 16.09) Сумської обл. Ворожі обстріли спричинили руйнування житлових будинків та об'єктів інфраструктури[298]. Зокрема, внаслідок ракетного удару по м. Суми вранці 8 вересня, було пошкоджено будівлі в житловому сектору й постраждали 2 мирних жителі[299].

Намагаючись уразити пункти управління Сил оборони України, об'єкти цивільної та військової інфраструктури на території Києва та північних областей України, противник у вересні 2023 року завдавав ракетних та авіаційних ударів по зоні відповідальності ОСУВ "Північ". Підрозділи ППО Сил оборони України

[297] Міністр оборони Литви: кількість "вагнерівців" у білорусі скоротилася // Європейська правда. – 2023, 06 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yc8dew3z

[298] Див. наприклад: Ситуація на прикордонні станом на 21.00 4 вересня 2023 / Сумська обласна військова адміністрація // Telegram. – 2023, 04 вересня. – URL: https://t.me/Sumy_news_ODA/19256

[299] Суми: дві людини постраждали в результаті ворожої атаки / Сумська обласна військова адміністрація // Telegram. – 2023, 08 вересня. – URL: https://t.me/Sumy_news_ODA/19368

продемонстрували високу ефективність у відбитті ракетних ударів, знищивши усі ворожі цілі в повітряному просторі над Києвом у ніч на 6 й 21 вересня. Крім того, силами та засобами ППО були знищені БпЛА ударного типу “Shahed”. Зокрема, у ніч на 10 вересня ППО знищила 26 безпілотників даного типу в повітряному просторі над Києвом. У ніч на 13 вересня над Сумщиною збито три ударних дрони. Ударні БпЛА запускались противником з північного напрямку – з території Курської обл. рф[300].

У вересні 2023 року об’єкти військової та критичної інфраструктури противника на території Курської й Брянської обл. рф зазнали ураження засобами повітряного нападу невстановленого походження. Зокрема, 7 вересня БпЛА ударного типу влучив у промисловий об’єкт в Брянську. У ніч на 12 вересня зафіксовано атаку ударних БпЛА на об’єкти в м. Рильськ Курської обл., 24 вересня – в м. Курськ. 26 – 29 вересня ураження засобами повітряного нападу зазнали дві електропідстанції на території Курської обл., внаслідок чого був знеструмлений ряд населених пунктів. 30 вересня через ймовірний удар БпЛА було порушено енергопостачання в с. Погар Брянської обл.[301]

У вересні 2023 року Сили оборони України продовжували удосконалення оборонних рубежів на Волинському, Поліському й Сіверському напрямках. Нарощувалася щільність мінно-вибухових загороджень. Так, лише упродовж 18 – 23 вересня вздовж ДКУ було вирито понад 3000 метрів окопів та траншей, прорито біля 2500 метрів протитанкового рову, викладено більше ніж 2000 відповідних мін. Крім того, вживалися заходи щодо насичення ДКУ технічними засобами спостереження. Зокрема, в середині вересня у взаємодії з обласними військовими адміністраціями було вироблено єдиний підхід до проведення робіт із підсилення державного кордону й оснащення його відеокамерами та іншими технічними засобами. Продовжувалася комплексна підготовка угруповань до ведення бойових дій у різній тактичній обстановці шляхом проведення заходів щодо підготовки особового складу. Зокрема, упродовж 4 – 6 вересня 2023 року у Києві відбулися навчання частини військ УСіЗО м. Київ. В середині вересня було проведено тренування сил і засобів контрдиверсійної боротьби на території Чорнобильської зони відчуження. В ході тренувань, підрозділи ДПСУ та ЗС України відпрацювали протидію спробам дрг противника перетнути ДКУ й просунутися вглиб прикордонних районів[302]. Здійснювалася посилена бойова підготовка підрозділів НГУ та ЗС України, які за ротацією вирушали в зону інтенсивних бойових дій.

У вересні 2023 року в зоні відповідальності ОСУВ “Північ” вживалися заходи з військової підготовки населення. 04 вересня у м. Ківерці Волинської обл. відбулися навчання із самозахисту для місцевих жителів, в ході яких представники цивільного

[300] Чергова ракетна атака ворога на мирне місто з метою вбити цивільне населення та зруйнувати інфраструктуру / Київська міська військова адміністрація // Telegram. – 2023, 06 вересня. – URL: https://t.me/VA_Kyiv/2951; Чергова ракетна атака ворога по Києву / Київська міська військова адміінстрація // Telegram. – 2023, 21 вересня. – URL: https://tinyurl.com/mrp3h39; Цієї ночі ворог атакував Київ безпілотними літальними апаратами / Київська міська військова адміінстрація // Telegram. – 2023, 10 вересня. – URL: https://t.me/VA_Kyiv/2987

[301] Петренко Р. У Курську скасували святковий салют через атаку українських БПЛА // Українська правда. – 2023, 24 вересня. – URL: https://tinyurl.com/2za8ajnd; Романенко В. "Блекаут" у Курській області рф влаштувала СБУ – джерело // Українська правда. – 2023, 26 вересня. – URL: https://tinyurl.com/vmyn6d5s;

[302] Матяш Т. У Києві протягом трьох днів проведуть військові навчання // Lb.ua. – 2023, 04 вересня. – URL: https://tinyurl.com/3wcatx6b; У Північній операційній зоні дуже пильна увага приділяється бойовій підготовці підрозділів, які незабаром вирушатимуть в райони проведення бойових дій на схід і південь нашої країни / Командування Об’єднаних Сил ЗС України // Facebook. – 2023, 28 вересня. – URL: https://tinyurl.com/bdf7p4tv

населення пройшли курси з домедичної тактичної підготовки, набуття навичок володіння зброєю та військово-інженерної підготовки[303].

Відзначаючи у вересні 2023 року відсутність ознак підготовки противника до відновлення наступальних дій, командувач ОСУВ "Північ" генерал-лейтенант С. Наєв наголосив: "Станом на зараз сил та засобів, які знаходяться у підпорядкованих нам підрозділах, достатньо для реагування на ситуацію, що існує. У разі загострення рівня загроз ГШ ЗСУ сплановано передавання нам додаткових сил та засобів"[304].

Результати

У вересні 2023 року демонстраційні дії, здійснені противником на території рб й прикордонних районів Брянської й Курської обл. рф, не мали успіху й не призвели до нарощування угруповання ОСУВ "Північ" за рахунок ослаблення угруповань українських військ в інших операційних зонах.

На Сіверському напрямку противнику не вдалося уразити скупчення живої сили та військової техніки Сил оборони України, як і здійснити диверсійно-розвідувальну роботу на території прикордонних районів Чернігівської та Сумської обл.

Сили і засоби ППО України у зоні відповідальності ОСУВ "Північ" зуміли відбити ворожі атаки засобами повітряного нападу. Не було уражено пункти управління, важливі об'єкти критичної чи військової інфраструктури, не допущено зриву забезпечення процесів життєдіяльності населення України.

Висновки

У вересні 2023 року оперативна обстановка у зоні відповідальності ОСУВ "Північ" суттєво не змінилася. Інтенсивність ураження противником населених пунктів та позицій військ (сил) в прикордонних районах на Сіверському напрямку залишалася такою ж, як і в попередньому місяці.

Противник утримався від формування наступального угруповання на території білорусі, а також Брянської й Курської обл. рф, ймовірно, через нестачу живої сили й військової техніки.

Стійкість оборони підрозділів військ (сил) в складі ОСУВ "Північ" покращилася внаслідок нарощення нових оборонних рубежів й нового етапу навчань з бойової підготовки підрозділів.

Авіаційні й ракетні удари з боку противника не завдали суттєвої шкоди пунктам управління та військовим підрозділам, не змогли дезорганізувати діяльність об'єктів критичної інфраструктури та органів державного управління в зоні відповідальності ОСУВ "Північ".

[303] Навчання на військових курсах на Волині пройшли понад тисяча осіб // Galinfo. – 2023, 04 вересня. – URL: https://tinyurl.com/2e5nhwdm

[304] Станом на зараз сил та засобів, які знаходяться у підпорядкованих нам підрозділах достатньо для реагування на ситуацію, що існує / Командування Об'єднаних Сил ЗС України // Facebook. – 2023, 21 вересня. – URL: https://tinyurl.com/527ydtpu

2.2. У ЗОНІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСУВ “ХОРТИЦЯ”

Загальна характеристика оперативної обстановки у зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця”.

Упродовж вересня 2023 р. противник, як і раніше, зосереджував основні зусилля на веденні наступальних дій на Куп’янському, Лиманському та Бахмутському напрямках у смузі відповідальності ОСУВ “Хортиця”*, оперативна обстановка характеризуватися незначним зниженням інтенсивності бойових дій, продовжувала залишатися складною, але контрольованою. Загальна протяжність активної лінії фронту в зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця” відчутно не змінилася і станом на початок вересня становила 286 км (193 км – на Куп’янському та Лиманському напрямках, 93 км – на Бахмутському напрямку)[305].

У першу декаду вересня оперативна обстановка на лінії бойового зіткнення в зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця” була доволі складною. Противник здійснював систематичне вогневе ураження позицій підрозділів ЗС України на лінії фронту, військової та цивільної інфраструктури, не полишав своїх планів із перехоплення оперативної ініціативи. На Слобожанському напрямку противник продовжував утримувати угруповання військ прикриття державного кордону, проводити активну диверсійну діяльність у прикордонних районах з метою недопущення перекидання наших військ на загрозливі напрямки. На Куп’янському напрямку ворог здійснював підготовку штурмових загонів. На Лиманському напрямку тривала ротація ворожих військ на новосформовані й передислоковані з території рф частини 25-ї ЗВА. При цьому, як зазначали в інформаційних повідомленнях Генерального штабу ЗС України, “ворог не полишав спроб прорвати оборону Збройних Сил України” в районах Синьківки, Новоєгорівки, Берестового (Куп’янський напрямок), Білогорівки, Серебрянки та південно-східніше Діброви (Лиманський напрямок).

На Бахмутському напрямку тривали запеклі бої, ворог намагався утримати займані та повернути втрачені позиції. Підрозділи ОТУ “Соледар” продовжували вживати заходів з активної оборони й вели наступальні дії південніше міста Бахмут, внаслідок яких противник вимушено відійшов з позицій в районі Кліщіївки та Андріївки. Окупанти безуспішно намагалися відновити втрачене положення в районі Курдюмівки, Залізнянського, Білої Гори, Оріхово-Василівки, Андріївки, Богданівки та Кліщіївки. Для поповнення безповоротних втрат противник перекидав на зазначені напрямки резерви та комплектував штурмові групи переважно за рахунок ув’язнених.

Друга декада вересня не принесла суттєвих змін в оперативну обстановку у смузі відповідальності ОСУВ “Хортиця”. На Слобожанському напрямку війська противника зберігали військову присутність у прикордонних районах, нарощували щільність мінно-вибухових загороджень у Бєлгородській області, здійснювали систематичні обстріли прикордонних населених пунктів з території росії, а також безуспішно проводили збройні провокації з порушенням державного кордону України[306].

---

* Зона відповідальності ОСУВ “Хортиця” охоплює північну частину Східної операційної зони. Загальну характеристику територій, які входять до складу Східної операційної зони (площа, кількість і густота населення, наявність залізниць та автомобільних доріг, географічні зони тощо), див.: Опис воєнних дій за червень 2022 року. С.78 і далі).

[305] За матеріалами ресурсу Deepstatemap. – Станом на 02.09.2023. – URL: https://tinyurl.com/4ekc3nbw

[306] Оперативна інформація ГШ ЗС України за 05 – 10 вересня 2023 р.

На Куп'янському, Лиманському та Бахмутському напрямках противник не полишав спроб прорвати оборону частин та підрозділів ОТУ "Лиман" і "Соледар" у районах північно-східніше Берестового Харківської області, Новоселівського і Білогорівки Луганської області, Богданівки, Оріхово-Василівки, Андріївки, Кліщіївки, Курдюмівки та Ягідного Донецької області. У той же час, 15 вересня підрозділам 3-ї ошбр вдалося звільнити від противника с. Андріївку на південному фасі Бахмута. Того дня в інформаційному повідомленні Генерального штабу ЗС України вказувалось: "Сили оборони України під час наступальних дій мали частковий успіх в районі Кліщіївки. Під час штурмових дій мали успіх і оволоділи Андріївкою Донецької області, завдають ворогу значних втрат у живій силі та техніці, закріплюються на досягнутих рубежах". Через два дні підрозділи 80-ї та 95-ї одшбр, 5-ї ошбр та обшбр НП України "Лють" провели успішні дії з остаточної "зачистки" від військ противника с. Кліщіївки[307].

Третя декада вересня ознаменувалася деяким зниженням інтенсивності бойових дій в смузі відповідальності ОСУВ "Хортиця". Противник, як і раніше, утримував війська в Бєлгородській області рф, проводив активну диверсійну діяльність з метою недопущення перекидання наших військ на загрозливі напрямки, нарощував щільність мінно-вибухових загороджень уздовж державного кордону.

На Куп'янському операційному напрямку противник наступальних дій не вів, проводячи ротацію своїх військ, формуючи ударне угруповання та концентруючи штурмові групи. На Лиманському напрямку ворог, попередньо понісши великі втрати, взяв оперативну паузу і лише спорадично виявляв штурмову активність в околицях Білогорівки Луганської області. Найчисельніші бойові зіткнення відбувались на Бахмутському напрямку, де підрозділи зс рф намагалися повернути втрачені позиції в районі сіл Кліщіївка, Андріївка, Курдюмівка, Оріхово-Василівка, Григорівка та Біла Гора. Також відзначалося нарощення щільності мінно-вибухових загороджень ворога на флангах Бахмута[308].

Узагальнюючи характеристику оперативної обстановки в смузі відповідальності ОСУВ "Хортиця" у вересні 2023 р., слід наголосити, що інтенсивність боїв у її межах дещо знизилась порівняно з серпнем 2023 р. Найбільша кількість бойових зіткнень мала місце на декількох ділянках лінії фронту – північно-східна Харківщина (район Синьківки), де противник вів наступальні дії з метою вийти до м. Куп'янська з півночі і просунутись вздовж р. Оскіл; західна Луганщина (район Новоселівське), де підрозділи зс рф вели наступ з метою захоплення автомобільної дороги Сватове–Куп'янськ і виходу до р. Оскіл в районі південніше Куп'янська та розширення плацдарму на західному березі р. Жеребець і виходу до р. Оскіл в околицях Борової; район Серебрянського лісництва та Білогорівки, де противник вів штурмові дії, намагаючись вийти до рубежу річок Жеребець, Сіверський Донець і Бахмутка; північний та південний фаси Бахмута, де противник намагався відновити раніше втрачені позиції та зупинити просування підрозділів ОТУ "Соледар", а ЗС України продовжували вести наступальні дії з метою зайняти села Кліщіївка й Андріївка, просунутись до автомобільного шлях Горлівка–Бахмут і залізничної колії.

---

[307] Оперативна інформація ГШ ЗС України за 12 – 20 вересня 2023 р.; Кліщіївка звільнена, вона українська. Як Україна отримала "ключі від Бахмуту" // BBC, 17 вересня 2023. – URL: https://tinyurl.com/yb3ny7pu

[308] Оперативна інформація ГШ ЗС України за 21 – 30 вересня 2023 р.

Завдання сторін у зоні відповідальності ОСУВ "Хортиця".

Аналізуючи дії зс рф у зоні відповідальності ОСУВ "Хортиця" впродовж вересня 2023 р. можна припустити, що перед ними ймовірно стояли такі завдання:

вийти на рубіж р. Оскіл і заблокувати м. Куп'янськ з півночі; перерізати автошлях Сватове – Куп'янськ на ділянці Новоселівське, Крохмальне; розвинути успіх на ділянці Райгородка, Новоєгорівка та вийти до м. Борова на р. Оскіл (на Куп'янському операційному напрямку);

оволодіти районами населених пунктів Білогорівки, Діброви, Торського, Серебрянським лісництвом і м. Сіверськ; вийти на бар'єрний рубіж річок Жеребець і Бахмутка (на Лиманському операційному напрямку);

не допустити втрати панівних висот навколо міста Бахмут і повернути раніше втрачені позиції.

Виходячи з характеру бойових дій у вересні 2023 року, війська ОСУВ "Хортиця" мали такі завдання:

не допустити виходу противника до бар'єрного рубежа р. Оскіл на північ від Куп'янська, втрати контролю над автошляхом Сватове – Куп'янськ та розширення противником плацдарму на західному березі р. Жеребець з подальшим просуванням до н. п. Борова (на Куп'янському операційному напрямку);

втримати рубіж оборони Веселе, Спірне, Верхньокам'янське, Білогорівка, Григорівка, Діброва, Торське не дати противнику вийти на бар'єрний рубіж річок Жеребець і Бахмутка (на Лиманському операційному напрямку);

утримати район оборони на західній околиці м. Бахмут; зупинити спроби противника повернути раніше втрачені позиції; продовжувати власні наступальні дії на флангах Бахмута (на Бахмутському операційному напрямку).

Склад угруповань військ сторін у зоні відповідальності ОСУВ "Хортиця".

збройні сили російської федерації

На Слобожанському, Куп'янському та Лиманському операційних напрямках росія зосередила: ОГ "Бєлгород" (Бєлгородська обл. рф., до 10 тис. військовослужбовців, як війська прикриття державного кордону); Угруповання військ (сил) "Запад" (Куп'янський напрямок) та "Центр" (Лиманський напрямок) у складі 52,5 тис. осіб, 489 танків, 628 ББМ, 511 артилерійських систем (калібром від 100-мм і вище), 162 РСЗВ[309] та 48 тис. військовослужбовців відповідно, до 550 танків, близько 500 ББМ, до 450 одиниць ствольної артилерії, до 150 РСЗВ[310]. На Бахмутському операційному напрямку противник зосередив Угруповання військ "Юг", чисельністю 52 тис. особового складу, 274 танки, 150 різних артсистем, 120 РСЗВ[311].

ОГ "Бєлгород" включала підрозділи: 69 обрп; 245 гмсп; 752 мсп; 53 обр ППО; 448 орбр; 237 тп.

Угруповання військ "Запад" зс рф включало підрозділи: 2 мсд 1 ТА; 138 омсбр 6 ЗВА; 144 мсд 20 ЗВА; 25 омбр 6 ЗВА; підрозділи "Шторм-Z" (чисельністю до бригади); 26 тп 47 тд 1 ТА; 27 омсбр; 7 мп 18 мсд 11 АК; 5 загін БАРС, 423 мсп 1 ТА; 4 тд 1 ТА; 2 омбр 2 АК; 21 омбр 2 АК; 272 мсп; 30 омсбр; 2 і 16 обр спецпризначення.

---

[309] Машовець К. Координатор групи ІС оцінив ситуацію на Куп'янському напрямку // Інформаційний спротив, 17 вересня 2023. – URL: https://tinyurl.com/5a6zummh

[310] Корогодський Ю. На Лимано-Куп'янському напрямку діють майже 110 тис. окупантів // Лівий Берег, 27 серпня 2023. – URL: https://tinyurl.com/bdhdvr92

[311] Військові розповіли, які сили зосередила РФ на Бахмутському напрямку // Радіо Свобода, 17 вересня 2023. – URL: https://tinyurl.com/33rb865s

Угруповання військ "Центр" зс рф включало підрозділи: 3 мсд; 74 омбр; 55 омгсбр; 234 дшп 76 дшд; 35 омбр; 331 пдп 96 аемд; 90 тд; 104 дшп 76 дшд; 237 дшп 76 дшд; 13 і 7 загони БАРС; підрозділи "Шторм-Z" (чисельністю до бригади); 123, 385 арбр; 127 омсбр; 14 обр тервійськ "Призрак" "лнр"; 237, 80 тп; 752 мп; 108 дшп; 56 дшп.

Угруповання військ "Юг" зс рф включало підрозділи: 6 окремого козачого мехполка; 98 пдд; 4 омсбр "лнр"; 68 тп; 39, 57, 72, 123, 200 омбр; 3 омбр "Беркут" "днр"; 60 омбр "Ветерани"; 10 оарбр "днр"; 137, 51 пдп 106 пдд; 83 одшбр; 7 дшд; підрозділи "росгвардії" ("Ахмат"); 346 обр спецназу гру гш зс рф.

Сили оборони України

У зоні відповідальності ОСУВ "Хортиця" (командувач генерал-полковник О. Сирський) впродовж вересня 2023 р. бойові дії вели з'єднання і частини зі складу:

ОУВ "Харків" (зона відповідальності: Слобожанський напрямок; командувач: бригадний генерал А. Грицьков) – включало підрозділи зі складу 101 обро ГШ, 60, 88 омбр, 105, 107, 128 обр ТрО, 15 обр ар, 27 реабр, 1 обрСпП НГУ, 5 об УДА, РДК, Іноземний легіон, обр ДПСУ "Сталевий кордон".

ОТУ "Лиман" (зона відповідальності: Куп'янський і Лиманський напрямки; командувач: бригадний генерал В. Шворак) – включало підрозділи зі складу 3 отбр, 25 опдбр, 67 оєбр, 92 ошбр, 10 огшбр, 81 оаембр, 68 оєбр, 14, 21, 41, 42, 54, 63, 66, 67, 115 омбр, 100, 103, 125 обр ТрО, 4 і 5 обр НГУ.

ОТУ "Соледар" (зона відповідальності: Бахмутський напрямок, командувач: бригадний генерал А. Богомолов) – включало підрозділи зі складу ОПбр, 77, 79 оаембр, 80, 95 одшбр, 17 отбр, 3, 5, 92 ошбр, 22, 24, 28, 30, 60, 93 омбр, 57 омпбр, 109, 116, 241 обр ТрО, 210 осб "Берлінго"[312].

Характер воєнних дій на операційних напрямках у зоні відповідальності ОСУВ "Хортиця"

В офіційних повідомленнях Генерального штабу ЗС України за вересень 2023 р. в зоні відповідальності ОСУВ "Хортиця" виділялося чотири операційні напрямки: Слобожанський (від адміністративної межі Сумської та Харківської обл. до Тополь), Куп'янський (від Тополь до Кармазинівки), Лиманський (від Кармазинівки до Веселого), Бахмутський (від Роздолівки до Шумів).

Як і в попередньому місяці, на всіх зазначених операційних напрямках війська противника постійно завдавали вогневого ураження по позиціях українських військ, об'єктах інфраструктури, на Куп'янському, Лиманському та Бахмутському напрямку противник активно вів наступальні дії, контратаками намагався зупинити просування підрозділів ОТУ "Соледар" та повернути собі тактичну ініціативу.

ОСУВ "Хортиця" України на Слобожанському, Куп'янському та Лиманському напрямках вело оборонну операцію на визначених рубежах, а на Бахмутському – проводило наступальні дії на південному фланзі Бахмутського угруповання противника.

Слобожанський операційний напрямок. Воєнні дії на Слобожанському операційному напрямку у вересні 2023 р. характеризувалися систематичним вогневим ураженням місць дислокації та районів оборони підрозділів ОУВ "Харків", військової і цивільної інфраструктури вздовж усього ДКУ в межах Харківської обл. Як і раніше, від

[312] Подано за матеріалами аналітичних ресурсів: Military Land, Ukraine Control Map; Deep State map; Армія Inform та офіційного інтернет-представництва Президента України Володимира Зеленського (president.gov.ua).

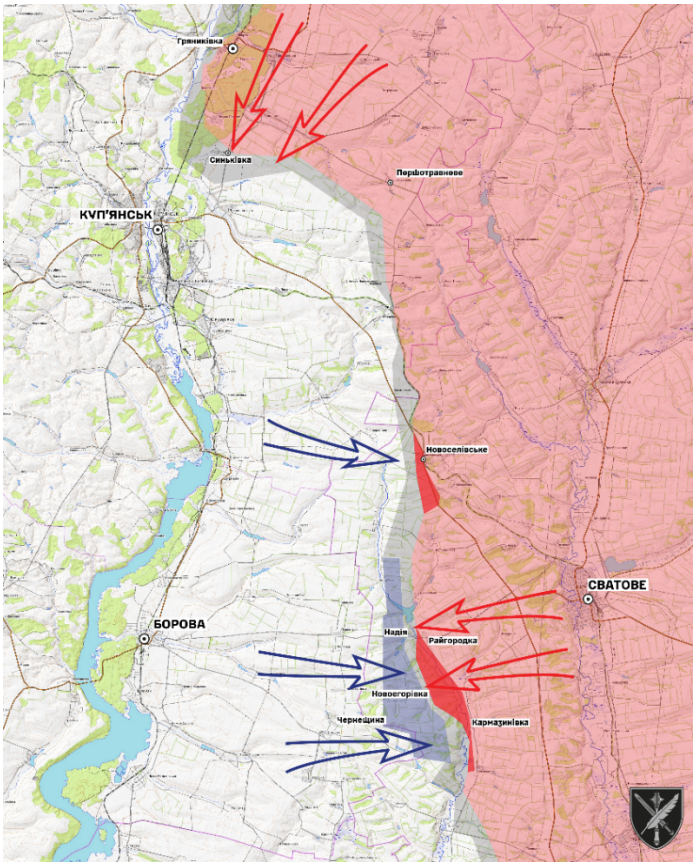
вогню противника найбільше страждали об'єкти в районах населених пунктів, що перебували межах зони ураження польової артилерії, мінометів та ударних БпЛА близького і середнього радіусу дії противника (до 15 км від державного кордону). Більшість населених пунктів, які на Слобожанському напрямку обстрілювались противником з артилерії та мінометів, піддавалися вогневому впливу від 1 до 13 разів протягом місяця (загалом 162 обстріли протягом вересня – проти 249 обстрілів у серпні). Ворог 47 разів завдавав авіаційних і ракетних ударів по населених пунктах на Слобожанському напрямку (у серпні було зафіксовано 33 авіаційні та ракетні удари)[313]. Таке суттєве зниження артилерійських обстрілів і одночасне нарощування інтенсивності повітряних ударів, очевидно, пов'язане з накопиченням противником артилерійських снарядів для ведення майбутніх наступальних дій на сусідньому Куп'янському напрямку і його бажанням зруйнувати стаціонарні оборонні укріплення, логістичні й тилові об'єкти ОУВ "Харків".

Дата	Населені пункти по яких завдано авіаційних ударів	Населені пункти, обстріляні мінометами й артилерією
1.09	Козача Лопань	Вовчанськ, Хрипуни, Караїчне, Мала Вовча, Бологівка, Бударки. Уди, Козача Лопань, Тернова, Колодязне
2.09	Чугунівка	Ветеринарне, Пильна, Вовчанськ, Охрімівка, Мала Вовча, Варварівка, Козача Лопань, Огірцеве, Вовчанські Хутори, Потихонове
3.09	Чугунівка, Стрілеча	Верхня Писарівка, Вовчанськ, Охрімівка, Бударки, Григорівка, Вовчанськ, Гатище, Нескучне
4.09	Стрілеча	Уди, Вовчанськ, Вільхуватка, Гатище, Бударки, Нескучне, Вовчанські Хутори, Огірцеве, Тернова
5.09	Уди, Ветеринарне	Уди, Вовчанськ, Вовчанські Хутори, Гатище, Огірцеве, Вільхуватка, Тернова, Стрілеча, Нестерне, Чорне
6.09	Ветеринарне, Гранів	Шевченка, Старица, Гатище, Плетенівка, Нестерне, Бударки, Ветеринатне, Варварівка
7.09	Гранів	Ветеринарне, Амбарне, Гатище, Варварівка, Уди, Вовчанськ, Бударки, Огірцеве
8.09	Гранів, Бологівка	Уди, Ветеринарне, Вовчанськ, Бударки, Гатище, Огірцеве, Красне Перше, Кам'янка, Фиголівка, Дворічна, Кучерівка, Табаївка
9.09	Амбарне, Бударки	Гур'їв Козачок, Бударки, Старица
10.09	Бударки, Амбарне, Чернещина, Веселе, Огірцеве	Караїчне, Землянки
11.09	Веселе, Огірцеве	Гатище, Вовчанськ, Бударки
12.09	Синьківка, Іванівка	Козача Лопань, Гатище, Вовчанськ, Вовчанські Хутори, Одрадне
13.09	Мороховець, Плетенівка	Огірцеве, Зибине
14.09	Мороховець, Плетенівка, Петропавлівка, Стрілеча	Нескучне, Охрімівка, Нестерне, Бударки
15.09	Стрілеча, Плетенівка	Гатище, Плетенівка, Вовчанські Хутори
16.09	Стрілеча, Мала Вовча, Плетенівка	Стрілеча, Гатище, Вовчанськ
17.09	Мала Вовча, Плетенівка	Івашки, Козача Лопань, Нестерне, Кам'янка
18.09	-	Одноробівка, Стрілеча, Вовчанськ, Озерне, Строївка
19.09	-	Амбарне, Строївка, Тополі
20.09	-	Івашки, Уди, Плетенівка, Вільхуватка, Бологівка
21.09	-	Графське, Гатище, Вовчанськ, Вовчанські Хутори

[313] Оперативна інформація станом на 10.00 і 18.00 01 - 30.09.2023 щодо російського вторгнення / Генеральний штаб ЗСУ // Facebook. – 2023, 01-30 вересня 2023 року. – URL: https://tinyurl.com/3rbcjs5t

22.09	Огірцеве	Огірцеве, Плетенівка, Чугунівка, Бологівка
23.09	Бологівка	Уди, Мороховець, Нескучне, Бударки, Тополі
24.09	-	Одноробівка, Баранівка, Вовчанськ, Вільхуватка, Строївка
25.09	Чернещина	Огірцеве, Гатище, Нестерне, Бударки
26.09	Стариця, Гатище	Уди, Вовчанськ, Бударки, Вільхуватка, Бологівка
27.09	Стариця, Гатище	Одноробівка, Глибоке, Стариця, Гатище
28.09	Бологівка	Плетенівка, Вовчанські Хутори, Кругле
29.09	Кругле	Козача Лопань, Стрілеча, Вовчанськ, Бударки, Тополі
30.09	Комісарове	Леміщине

Детальна інформація про бойові зіткнення на Слобожанському напрямку впродовж вересня 2023 р. в донесеннях ГШ ЗС України не відображалась. Проте, мало не щодня ГШ ЗС України повідомляв, що противник продовжував утримувати угруповання військ прикриття державного кордону, проводити активну диверсійну діяльність у прикордонних районах з метою недопущення перекидання наших військ на загрозливі напрямки та нарощував щільність мінно-вибухових загороджень вздовж державного кордону України[314]. У цьому ж контексті варто відмітити, що на території Бєлгородської обл. рф 02, 11 і 25 вересня були зафіксовані потужні вибухи невідомого походження[315].

Ведення воєнний дій на куп'янському напрямку, вересень 2023 р.

Куп'янський операційний напрямок. Оперативна обстановка на Куп'янському операційному напрямку впродовж першої декади вересня 2023 р. характеризувалася регулярними авіаційними ударами (в районі Котлярівки, М'ясожарівки, Бударок, Синьківки, Петропавліки, Крохмального та Новоселівського) й артилерійськими обстрілами уздовж усієї лінії фронту. 01-02, 06 й 10 вересня ворожі війська безуспішно намагалися прорвати оборону підрозділів ОТУ "Лиман" в районі Новоселівського і Берестового; 07–09 вересня – в напрямку Синьківки; 01 – 09 вересня – в околицях Новоєгорівки[316]. Напрямки наступу військ ворога свідчили про те, що він намагався блокувати Куп'янськ з півночі (прорвавши оборону 14-ї омбр коло Синьківки), витіснити підрозділи 66-ї і 115-ї омбр зі східного берега р. Жеребець та потіснити позиції 68-ї оєбр

[314] Оперативна інформація ГШ ЗС України за 06 та 30 вересня 2023 р.
[315] У рф заявили, що БПЛА атакували Бєлгородську область // Слово і Діло, 02 вересня 2023. – URL: https://tinyurl.com/mrc5smcc; "Бавовна" на Бєлгородщині та вибухи на Дніпропетровщині: головні новини ночі 11 вересня 2023 року // ТСН, 11 вересня 2023. – URL: https://tinyurl.com/mr46mert; Безпілотники атакували Бєлгородську і Курську області РФ // Gazeta UA, 25 вересня 2023. – URL: https://tinyurl.com/bdhv8m9z
[316] Оперативна інформація ГШ ЗС України за 01 – 10 вересня 2023 р.

з метою розширити власний плацдарм на західному березі р. Жеребець. Попри те, що ворогу не вдалося досягнути прориву, він добився тактичних успіхів, просунувшись на 500 – 900 м в районі Новоєгорівки та ймовірно покращив своє тактичне становище у лісосмузі на північний схід від Синьківки[317].

Упродовж 11–20 вересня противник різко знизив наступальну активність на Куп'янському напрямку. ГШ ЗС України повідомляв про чотири спроби противника штурмувати позиції підрозділів ОТУ "Лиман" у районі Новоселівського, Берестового протягом 11–14 вересня, намагаючись прорвати оборону українських військ. Лише протягом 11 вересня було зафіксовано 117 випадків застосування противником артилерії та чотири авіаційні удари по позиціях підрозділів ЗС України на вказаному напрямку. Проте, штурмові дії ворога не принесли йому успіхів, а високий рівень втрат змусив його з 15 вересня взяти оперативну паузу для ротації військ, передислокування до лінії фронту нових штурмових підрозділів, заходів з посилення укріплень. До кінця вересня противник на Куп'янському напрямку штурмових дій не проводив, але продовжував щодня застосовувати тактичну авіацію й артилерію для нанесення вогневого ураження вздовж усієї лінії фронту[318].

Узагальнюючи оперативну обстановку на Куп'янському напрямку слід підкреслити, що противнику вдалося досягли лише тактичних успіхів на двох вузьких ділянках фронту на початку вересня. Подальші нетривалі спроби продовжувати штурмові дії в другій декаді місяця призвели до виснаження наступальних спроможностей угруповання військ зс рф на цьому напрямку, необхідності перегрупування й ротації особового складу. Отже, противнику так і не вдалося перехопити ініціативу на Куп'янській ділянці лінії фронту.

Лиманський операційний напрямок

Інтенсивність бойових дій у вересні 2023 р. на Лиманському операційному напрямку порівняно з попереднім місяцем знизилась. Противник вів штурмові дії в напрямку Діброви, Серебрянки й Білогорівки. За оперативною інформацією ГШ ЗС України, ворог вів безуспішні наступальні дії на Лиманському операційному напрямку 01–02, 04–05, 12, 14, 23–24 і 28–29 вересня. Тобто, наступальні дії на Лиманському напрямку противник вів загалом 10 днів у вересні, тоді як у серпні – 12, а в липні – 22 дні. Неодноразово в повідомленнях ГШ ЗС України щодо Лиманського напрямку вказувалося: "противник наступальних дій не вів, продовжував перегрупування військ". Зниження наступальної активності ворога обумовлене ротацією особового складу, заходами з відновлення існуючих та підготовки нових штурмових підрозділів[319].

Також дещо знизилась інтенсивність авіаційних ударів. Упродовж першого місяця осені ворог не використовував авіацію на Лиманському напрямку лише одного дня (14 вересня) і завдав 125 авіаударів (проти 158 авіаударів у серпні) в районі 20 місцевостей і населених пунктів (проти 24 в серпні). Найбільш інтенсивному

---

[317] За матеріалами ресурсу Deepstatemap. – Станом на 02 – 10.09.2023. – URL: https://tinyurl.com/4ekc3nbw; Hird, K. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, September 11, 2023 // Institute for study of war, September 11, 2023. – URL: https://tinyurl.com/465yhx4z

[318] Оперативна інформація ГШ ЗС України за 11 – 30 вересня 2023 р.; Рашисти на Лимано-Куп'янському напрямку почали наступати в районі Новоселівського // UA.NEWS, 12 вересня 2023. – URL: https://tinyurl.com/2w4u2yw7

[319] Оперативна інформація ГШ ЗС України за липень – вересень 2023 р.; На Лимано-Куп'янському напрямку наразі спостерігається зменшення інтенсивності бойових дій з боку військ рф // Армія Inform, 13 вересня 2023. – URL: https://tinyurl.com/jv87s2w7

ураженню з повітря, як і раніше, піддавався район Білогорівки (34 авіаудари), Спірного (23 авіаудари), Серебрянки та Серебрянського лісництва (12 авіаударів).

Слід наголосити, що з початку вересня на Лиманському напрямку було зафіксовано нові тактичні прийоми, застосовані ворогом. Так, в районі південніше Кремінної противник під час штурму діяв у такій послідовності: перший БпЛА скидав на позицію газовий боєприпас з потужним зарядом (навіть у протигазах військовослужбовці отримували отруєння різного ступеня тяжкості), після чого чотири наступні БпЛА по черзі скидали по 4 вибухові боєприпаси (здебільшого, ВОГи) кожен на ту саму позицію. Після чого відбувався мінометний і танковий обстріл позиції і штурм піхотою. При цьому, штурмова група (30–40 військовослужбовців) наступала в кілька хвиль, групами по 3–4 особи.

Аналіз бойових дій упродовж першої половини вересня 2023 р. дозволяє стверджувати, що противник без успіху наступав на Серебрянку та Білогорівку[320]. При цьому підрозділи ОТУ "Лиман" вели активну оборону, контратакуючи наступаючі підрозділи ворога. Зокрема, 12 вересня запеклі бої точилися в Серебрянському лісництві, де обидві сторони намагалися покращити своє тактичне положення.

Понесені високі втрати змусили противника суттєво обмеживши свої наступальні дії на Лиманському напрямку у другій половині вересня. Коли ж вони відновились упродовж 23 і 24 вересня, то наступаючі російські підрозділи знову зіштовхнулися з контратаками українських військ зі складу 81 оамбр, 92 ошбр і 25 опдбр, які заблокували їхнє просування вперед[321], відкинули в районі с. Спірного на 500 м і змусили взяти оперативну паузу до 28 вересня. Підтягнувши резерви зі складу 25-ї ЗВА (до 12 тис. військовослужбовців), ворог відновив наступальні дії на Лиманському напрямку (район Білогорівки і Серебрянського лісу), які тривали дві доби. Для підтримки штурмових дій піхоти противник застосовував авіацію, дрони та артилерію. Зокрема, по позиціях українських підрозділах було нанесено 16 авіаційних ударів, здійснено 564 обстріли з артилерії[322]. Проте, ворог знову не досягнув успіху.

Отже, упродовж вересня, противник не зумів покращити своє тактичне становище в жодному з районів ведення активних бойових дій на Лиманському операційному напрямку. зс рф не лише не вдалось просунутись на жодній ділянці фронту в межах Лиманського операційного напрямку, але вони навіть втратили свої позиції на окремих ділянках лінії бойового зіткнення в Серебрянському лісництві та в околицях Спірного. На інших ділянках Лиманського напрямку лінія фронту у вересні залишилася без змін[323].

Бахмутський операційний напрямок. Оперативна обстановка на Бахмутському операційному напрямку у вересні 2023 р. характеризувалася високим рівнем інтенсивності бойових зіткнень та вогневого ураження противником позицій підрозділів ОТУ "Соледар", об'єктів військової та цивільної інфраструктури. Угруповання наших військ у складі підрозділів 80, 95 одшбр, 77 оаембр, 3, 5 ошбр, 22, 24, 30, 60, 93, 93 омбр, 57 омсбр, підрозділів ССО, ГУР та ін. продовжували вести наступальні дії з метою захоплення панівних висот на флангових районах оборони

[320] Оперативна інформація ГШ ЗС України за вересень 2023 р.
[321] Russian Offensive Campaign Assessment. September 2, 4, 12, 24 // Institute for the Study of War. – URL: https://www.understandingwar.org
[322] На Лимано-Куп'янському напрямку за минулу добу ворог двічі намагався пробити нашу оборону // Армія Inform, 30 вересня 2023. – URL: https://tinyurl.com/mtn3jhw8
[323] Аналітичний ресурс Deepstatemap за 01 – 30 вересня 2023 р. – URL: https://tinyurl.com/5f3xxa3u

Бахмутського угруповання військ противника, яке намагалось утримати раніше зайняті позицій. Намагаючи повернути собі ініціативу на Бахмутському напрямку, противник активно застосовував ракетні війська, артилерію й авіацію, щоденно проводив штурмові дії позицій підрозділів ОТУ "Соледар". Найвищий рівень наступальної активності військ противника мав місце 23 і 30 вересня, коли ворожі підрозділи провели по 16 атак на позиції українських військ. Типове інформаційне повідомлення ГШ ЗС України у вересні 2023 р. щодо Бахмутського напрямку виглядало так: "На Бахмутському напрямку наші захисники успішно відбили атаки противника в районі східніше Богданівки та південно-східніше Білої Гори Донецької області. Ворог намагався відновити втрачене положення в районі Кліщіївки Донецької області, але успіху не мав. Завдав авіаційних ударів поблизу Кліщіївки, Андріївки, Нью-Йорка Донецької області. Під артилерійським та мінометним вогнем опинилися понад 10 населених пунктів, зокрема, Богданівка, Іванівське, Кліщіївка, Андріївка, Дружба та Нью-Йорк Донецької області. (…) Сили оборони продовжують штурмові дії південніше Бахмута Донецької області, завдають ворогу втрат у живій силі та техніці, закріплюються на досягнутих рубежах"[324].

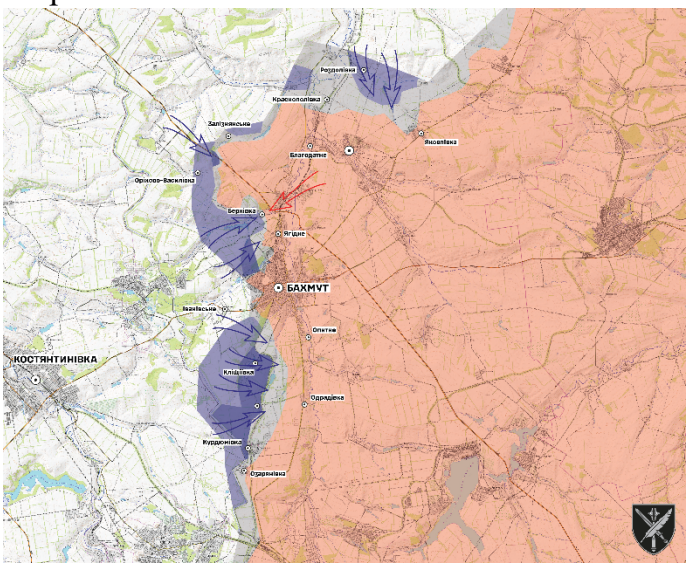
Упродовж першої декади вересня підрозділи ОТУ "Соледар" продовжували вести наступальні дії південніше від Бахмута в районі Кліщіївки, Андріївки та Курдюмівки. Противник застосовував активну оборону, контратакуючи при втраті кожної позиції та намагаючись організувати власні наступальні дії на північному фасі Бахмуту в районі Оріхово-Василівки, Ягідного, Берхівки. При цьому ворог щодня задіював штурмову авіацію, завдавав удари КАБами по укріплених позиціях українських підрозділів, застосовував рої баражуючих боєприпасів (до семи груп по 5–10 од.), здійснював до 500 артилерійських обстрілів лінії бойового зіткнення[325].

Оглядачі відзначали, що небезпека синхронного просування українських військ з півдня та з півночі від Бахмуту спонукала російських окупантів суттєво наростити інженерно-оборонні спроможності своїх військ на північ від міста-фортеці. Противник, зокрема, обладнав потужні рубежі, які включали вибухові протитанкові загородження (за 1-1,5 км перед позиціями піхоти), протитанкові рови (до 3 м шириною і 2,5 м глибиною), ще одну лінія мінних полів (за 800 – 900 м від позицій піхоти), смугу протитанкових загороджень ("зуби дракона", протитанкові "їжаки" тощо), загородження із колючого дроту (на відстані до 50 м від передніх земляних укріплень піхоти)[326]. Штурм таких позицій, безумовно, вимагав ґрунтовного планування, підготовки та достатньої кількості інженерних засобів, що цілком закономірно, сповільнювало просування підрозділів ОУТ "Соледар" і не дозволяло синхронізувати темп наступу південніше і північніше від міста.

Важливо підкреслити, що підрозділи ОТУ "Соледар" не лише витискали російські війська з населених пунктів південніше Бахмута з метою вийти до залізничної колії Горлівка – Бахмут, ускладнивши тим самим оборону противнику й створивши передумови для подальшого просування на Бахмут (з півдня), Горлівку (з півночі) або Світлодар (зі Сходу), але й сковували та знищували 50-тисячне угруповання ворожих військ, основою яких були чотири повітряно-десантні дивізії, які противник не міг

[324] Оперативна інформація ГШ ЗС України за 23 – 24 вересня.
[325] Ворог з боями продовжує відступати на південь від Бахмута: ЗСУ завдають окупантам шалених втрат // 24 канал, 6 вересня 2023. – URL: https://tinyurl.com/ypnfw6u6
[326] Там само.

задіяти на інших напрямках[327]. Особливо ефективною в знищенні великих груп російської піхоти були на початку вересня артилеристи й оператори ударних БпЛА 3-ї ошбр[328].

Воєнні дії на Бахмутському напрямку, вересень 2023 р.

Упродовж другої декади вересня картина бойових дій на Бахмутському напрямку не зазнала суттєвих змін. Противник продовжував докладати зусиль з метою завадити підрозділам ОТУ "Соледар" зайняти зручні райони та рубежі на флангах Бахмута для активних дій стосовно самого міста. Так, на північному фасі Бахмута у смузі відповідальності 200-ї омсбр зс рф було сформовано додатковий зведений тактичний загін "шторм-z" у складі 2–3 штурмових рот, укомплектованих кримінальними злочинцями із пенітенціарних установ росії. Його активно залучали до штурмових дій по напрямках Дубово-Василівка, Оріхово-Василівка та Ягідне, Богданівка.

У той же час, південніше від міста, де противник поступово відступав під тиском військ ОТУ "Соледар", він підтягнув резерви і 14 – 15 вересня намагався контратакувати силами 102-го мсп та 72-ї омсбр в районі Кліщівки та Андріївки, прагнучи утримати наступаючі українські підрозділи по рубежу залізниці Горлівка – Бахмут. Проте, до середини вересня підрозділи 3-ї ошбр на 2-х ділянках північніше від Андріївки перетнули залізничну колію[329]. Тими самими днями бійці 2-го механізованого батальйону 3-ї ошбр звільнили Андріївку і суттєво просунулись в районі Кліщіївки. Загадана вище 72-га омсбр зазнала нищівного розгрому і, по-суті, перестала існувати як боєздатна частина. При чому, частина військовослужбовців з її складу була ліквідована противником вогнем власної артилерії.

16 вересня українські підрозділи продовжили наступ на південний схід від Роздолівки, північніше від Кліщіївки та Курдюмівки. Іноземні оглядачі також повідомляли про те, що Збройні Сили України очистили від ворога південну частину Кліщіївки та добились тактичних успіхів неподалік Оріхово-Василівки. Наступного дня – 17 вересня – підрозділи зі складу 80-ї одшбр, 5-ї ошбр, 95-ї одшбр й обр НП "Лють" завершила звільнення Кліщіївки. Всі спроби противника контратаками відновити втрачене становище зазнали невдач[330]. До кінця другої декади вересня

[327] Згурець С. Трикутник на Бахмутському напрямку та ситуація на Куп'янському // Еспресо, 8 вересня 2023. – URL: https://tinyurl.com/z2yeyc7t

[328] ЗСУ ліквідували скупчення піхоти військ рф у районі Бахмута // Дзеркало тижня, 6 вересня 2023. – URL:https://tinyurl.com/5n6vm4vm

[329] Машовець К. На Токмацькому напрямку росіяни провалили спроби завдати флангового удару // Інформаційний спротив, 15 вересня 2023. – URL: https://tinyurl.com/2t2f7rz2

[330] Russian Offensive Campaign Assessments. September 15-17 // Institute for the Study of War. – URL: https://www.understandingwar.org

війська ОТУ “Соледар” продовжували закріплюватись на нових позиціях та успішно відбили всі контратаки противника[331].

Упродовж 21–25 вересня українські підрозділи (3, 5, 92 ошбр, 80 одшбр, 45 оабр) вели важкі бої біля Берхівки, Кліщіївки, Андріївки, Миньківки, Богданівки досягаючи тактичних успіхів на окремих ділянках фронту, зокрема східніше від Андріївки, південніше від Кліщіївки та Курдюмівки[332].

Як і раніше, противник намагався стримувати просування підрозділів ОТУ “Соледар”, головним чином, масованим застосуванням артилерії, яка виконувала по 300 – 500 вогневих завдань кожної доби й нарощуючи своє угруповання в самому місті до 10 тис. військовослужбовців[333].

Останніми днями вересня оперативна обстановка на Бахмутському напрямку залишалась складною, але була цілком контрольованою підрозділами ОТУ “Соледар”, які з важкими боями просувалися на південному фланзі Бахмутського оборонного району противника. До кінця вересня українське угруповання військ (3, 5, 92 ошбр, 77, 80 одшбр, 24, 93 омбр) просунулось на окремих ділянках фронту південного фасу бахмутського угруповання росіян на глибину від 2-х до 3-х км, звільнивши понад 6 км^2 території навколо міста-фортеці[334].

Результати

Обстановка у зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця” у вересні 2023 р. залишалася напруженою, але контрольованою.

На Куп’янському операційному напрямку противнику вдалося захопити 2 км^2 території, мінімально розширивши плацдарм на західному березі р. Жеребець коло Новоєгорівки. Водночас, він не зумів вийти до м. Борова на р. Оскіл, наблизитись до автошляху Сватове–Куп’янськ в напрямку Берестового і просунутись до р. Оскіл в районі Масютівки і Синьківки (північніше від Куп’янська);

на Лиманському операційному напрямку, проводячи наступальні дії, противник не мав навіть локальних успіхів, не зумів оволодіти районами населених пунктів Білогорівки, Діброви, Торського, Сіверська і Серебрянським лісництвом, а також широким фронтом вийти на бар’єрний рубіж річок Жеребець, Сіверський Донець, Бахмутка;

на Бахмутському операційному напрямку, попри постійні атаки та масоване застосування артилерії, противник не зумів захопити оперативну ініціативу, запобігти наступальним діям українських військ на флангах власного Бахмутського угруповання й утратив низку важливих населених пунктів (Кліщіївка, Андріївка). Проте, за рахунок підтягнутих резервів і постійних штурмових дій, противник загальмував просування підрозділів ОТУ “Соледар” на флангах Бахмуту.

Отже, противнику не вдалось повністю виконати жодного із поставлених завдань, а його окремі тактичні успіхи на Куп’янському напрямку суттєво не змінили загальної обстановки на лінії бойового зіткнення.

---

[331] Оперативна інформація ГШ ЗС України за 18 – 20 вересня 2023 р.

[332] Оперативна інформація ГШ ЗС України за 21 – 25 вересня 2023 р.

[333] Росія тримає у Бахмуті понад 10 тисяч особового складу // Укрінформ, 01 жовтня 2023. – URL: https://tinyurl.com/4znu7hdx

[334] Аналітичний ресурс Deepstatemap за 01 – 30 вересня 2023 р. – URL: https://tinyurl.com/5f3xxa3u

Орієнтовні втрати противника в зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця” протягом вересня 2023 р. становили понад 6 тис. військовослужбовців убитими, 92 танки, 171 ББМ, 316 артилерійських систем, 24 РСЗВ.

Сили оборони України в зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця” у вересні 2023 р.:

на Куп’янському операційному напрямку не допустили виходу противника до бар’єрного рубежа р. Оскіл на північ від Куп’янська та запобігли просуванню противника в напрямку н. п. Борова з плацдарму на західному березі р. Жеребець;

на Лиманському операційному напрямку втримали рубіж оборони Веселе, Спірне, Верхньокам’янське, Білогорівка, Григорівка, Діброва, Торське не дали противнику оволодіти Сіверськом і широким фронтом вийти на бар’єрний рубіж річок Жеребець та Бахмутка;

на Бахмутському операційному напрямку підрозділи ОТУ “Соледар” виконали поставлені завдання, продовжували вести наступальні дії на флангах Бахмутського угруповання противника, скували суттєве угруповання сил противника, оволоділи населеними пунктами Кліщіївка й Андріївка, звільнили від противника понад 6 км^2 території; не допустили повернення противником раніше втрачених ним позицій.

Висновки

У вересні 2023 р. оперативна обстановка в зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця” характеризуватися дещо нижчим рівнем інтенсивності бойових дій, ніж у попередні літні місяці. Противник здійснював ротаційні заходи, формував нові штурмові підрозділи й ударні угруповання, вів наступальні дії на окремих ділянках фронту на Куп’янському, Лиманському та Бахмутському операційних напрямках. Проте, наступальна активність не дозволила противнику жодного зі свої завдань. Тактичні успіхи на Куп’янському напрямку противник не зумів розвинути до оперативного рівня і до кінця вересня сповільнив інтенсивність наступальних дій. Тобто, угруповання зс рф у Слобожанському ОР, незважаючи на наявну суттєву перевагу в силах і засобах, як і в попередні місяці 2023 р., не зуміло виконати поставлених задач і не досягло оперативного успіху в західній частині Луганської та північно-східній частині Харківської обл.

Наступальні дії угруповання військ противника на Лиманському операційному напрямку дозволили ворожим військам лише мінімально покращити своє тактичне положення на одній невеликій ділянці на лінії фронту, що не мало суттєвого впливу на зміну оперативної обстановки в Донецькому ОР. Малоефективними залишалися також наступальні дії ворожих підрозділів і на Бахмутському напрямку, де противник змушений був концентрувати свої зусилля на обороні району Бахмуту, а підрозділи ОТУ “Соледар”, як і раніше, проводили наступ на флангах.

Упродовж вересня 2023 р., завдяки активній обороні та локальним наступальним діям підрозділів ОТУ “Лиман” і “Соледар” в зоні відповідальності ОСУВ “Хортиця” не лише вдалося в основному утримати лінію фронту на всій її протяжності, сковувати великі угруповання сил ворога, але й відбити у противника низку важливих населених пунктів у районі південніше Бахмуту. Разом з тим, ворог поніс високі втрати в живій силі, озброєнні та військовій техніці.

2.3. У ЗОНІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСУВ “ТАВРІЯ”

Загальна характеристика оперативної обстановки у зоні відповідальності ОСУВ “Таврія”

Оперативна обстановка у зоні відповідальності ОСУВ “Таврія”[335] у вересні була складною, але контрольованою. Вона характеризувалась високою інтенсивністю бойових дій, як і протягом літа 2023 р. Загальна протяжність лінії фронту в зоні відповідальності ОСУВ “Таврія” станом на 01 вересня становила 419 км (180 км – північно-східна частина в зоні відповідальності ОТУ “Донецьк” і 239 км – південно-західна частина в зоні відповідальності ОУВ “Запоріжжя”).

У Донецькому операційному районі противник систематично здійснював наступальні дії високої інтенсивності на Авдіївському та Мар’їнському операційних напрямках. На Авдіївському операційному напрямку противник безуспішно намагався лобовими штурмами міста та фланговими ударами з півночі та півдня вибити українські війська із зайнятих позицій. У першій і третій декадах вересня зс рф майже щоденно вели наступальні дії, натомість у другій декаді зменшив їх інтенсивність, перегруповувався та накопичував сили. На Мар’їнському операційному напрямку противник щодня вів наступальні дії, як правило – малими групами (до відділення). До половини усіх боєзіткнень лінії фронту відбувалось на Мар’їнському операційному напрямку. У третій декаді вересня противник також активізувався в районі Новомихайлівки, безуспішно намагаючись повернути втрачені у серпні позиції. Майже щодня противник наносив вогневе ураження по Красногорівці.

На Шахтарському операційному напрямку інтенсивність воєнних дій зменшилась у порівнянні з серпнем. У першій декаді вересня противник вів локальні наступальні дії в районі Пречистівки та намагався повернути втрачені позиції в районі Рівнополя. У другій декаді вересня безуспішно наступав в районі Рівнополя та Урожайного, а в третій в районі Микільського, Рівнополя, Урожайного та Старомайорського. Противник наносив системне вогневе ураження з використанням артилерії та авіації в районі Вуглерадару, Золотої Ниви та Пречистівки й по втрачених влітку позиціях в районі Старомайорського,Урожайного та Рівнополя.

На Запорізькому операційному напрямку угруповання військ зс рф оборонялось. Противник зосередив основні зусилля на недопущенні подальшого просування ударного угруповання ОСУВ “Таврія” (9, 10 АК та ОТУ “Марун”) на південь від Оріхова. Російські війська опирались на добре облаштовану систему невибухових та мінно-вибухових загороджень, використовували перевагу в ЗПН. Російські війська у другій та третій декадах вересня здійснювали регулярні контрудари у фланги угрупованню ОСУВ “Таврія” з метою сповільнення та зупинки його наступу. Також, з метою відволікання сил ОСУВ “Таврія”, противник здійснив локальні наступальні дії східніше Роботинського виступу в районі Приютного у першій декаді вересня, в районі Новодарівки – у другій і третій декадах, в районі Червоного – у третій декаді.

Підрозділи ОТУ “Донецьк” на Авдіївському та Мар’їнському операційних напрямках оборонялись. Також на Авдіївському операційному напрямку у першій половині вересня підрозділи ОТУ “Донецьк” здійснили успішні наступальні дії та

[335] ОСУВ “Таврія” оперує в Східній та Південно-Західній ОЗ. Загальну характеристику територій, які входять до складу Східної ОЗ (площа, кількість і густота населення, наявність залізниць та автомобільних доріг, географічні зони тощо), див.: Опис воєнних дій за червень 2022 року. (С.70 і далі). Загальну характеристику територій, які входять до складу Південно-Західної ОЗ, див.: Опис воєнних дій за червень 2022 року. (С.86 і далі).

зайняли частину Опитного. На Шахтарському операційному напрямку ОТУ "Донецьк" припинило ведення наступальної операції та перейшло до оборони. Водночас, здійснило локальні наступальні дії в районі Новодонецького у першій половині вересня, але не змогло закріпитись у цьому населеному пункті.

На Запорізькому операційному напрямку ОСУВ "Таврія" володіло тактичною ініціативою. На південь від Оріхова (у зведеннях ГШ ЗС України цей напрямок носив назву Мелітопольский) ударне угруповання ОСУВ "Таврія" продовжило ведення наступальної операції та зосередило зусилля на розширенні вклинення в оборонні порядки противника з фронту і флангів. Вклинення в російські оборонні рубежі від балки Успенівської до околиць Новопрокопівки і Вербового становило до 7 км вглиб та 5-10 км по фронту[336].

Завдання сторін у зоні відповідальності ОСУВ "Таврія"

Аналіз дій зс рф у вересні, які протистояли ОСУВ "Таврія", засвідчив, що перед ними стояли такі завдання:

на Авдіївському операційному напрямку – оточити та знищити підрозділи ОТУ "Донецьк" в Авдіївці, захопити місто;

на Мар'їнському операційному напрямку – прорвати район оборони біля м. Мар'їнки й вийти до м. Курахове;

на Шахтарському операційному напрямку – відкинути підрозділи ОТУ "Донецьк" та оволодіти м. Вугледар; не допустити прориву рубежу оборони Завітне Бажання, Новодонецьке, Новомайорське, Павлівка, Микільське, Володимирівка;

на Запорізькому операційному напрямку – утримати рубіж оборони Кам'янське, Жереб'янки, Нестерянка, Копані, Новопрокопівка, Вербове, Новопокровка, Лугівське, Мирне, Дорожнянка, Марфопіль, Новозлатопіль, Приютне;

не допустити втрати Запорізької АЕС.

ОСУВ "Таврія" мало такі завдання:

на Авдіївському операційному напрямку – не допустити захоплення або оточення м. Авдіївки;

на Мар'їнському операційному напрямку – відбити наступ противника в районі Мар'їнки, не допустити прориву в напрямку на Курахове;

на Шахтарському операційному напрямку – не допустити захоплення противником м. Вугледар; утримати рубіж оборони південніше Рівнополя, Старомайорського, Урожайного, Золотої Ниви, Вугледару;

на Мелітопольському операційному напрямку – прорвати оборону противника на напрямку Оріхів, Токмак

Склад угруповань військ сторін у зоні відповідальності ОСУВ "Таврія"

збройні сили російської федерації

У вересні противник здійснив реорганізацію угруповань, що протистояли ОСУВ "Таврія". Зокрема, УВ "Восток" було розділено на УВ "Запорожье" та УВ "Восток". УВ "Запорожье" діяло від Кам'янського до Новозлатополя, УВ "Восток" – від Новозлатополя до Володимирівки. На північ від Володимирівки діяло УВ "Юг". Ймовірно, розподіл УВ "Восток" було здійснено з метою підвищення ефективності

[336] Данильченко К. Прорив "лінії Суровікіна". Як просувається наступ на півдні // LB.ua. – 2023, 21 вересня. – URL: https://tinyurl.com/2hk3mehk

управління військами та оперативнішого реагування на наступальні дії українських військ.

До складу УВ "Запорожье" входили 58 та 35 ЗВА. У вересні противник завершив перекидання з Лиманського та Херсонського операційних напрямків 7 та 76 пдд, які були придані 58 ЗВА. Чисельність УВ "Восток" становила 63 897 військовослужбовців, 308 танків, 589 ББМ, 477 артилерійських установок, близько 110 РСЗВ та 6 пускових установок ракетних комплексів оперативно-тактичного рівня.

До складу УВ "Восток" входили 5 та 36 ЗВА. Чисельність цього угруповання становила 46718 військовослужбовців, 286 танків, 686 ББМ, 288 артилерійських систем, близько 116 РСЗВ, до 8 пускових установок ракетних комплексів оперативно-тактичного рівня.

Разом ці два УВ нараховували більше 110 тис. військовослужбовців, що на 5 тис. перевищували показники серпня. Зважаючи на понесені у серпні втрати (більше 7400 військовослужбовців), противник перекинув резерви з інших напрямків, зумівши наростити чисельність свого угруповання.

УВ "Юг", у зоні відповідальності ОСУВ "Таврія", діяло на Авдіївському та Мар'їнському операційних напрямках. Основу цього угруповання військ противника на цих операційних напрямках становили підрозділи 150 та 20 мсд і 1 АК т. зв. "днр". Станом на 01 вересня на вищевказаних операційних напрямках діяли такі підрозділи: 150 мсд, 114 мсбр, 2 б ТрО т. зв. "днр", 110 мсд т. зв. "днр", ошб "пятнашка" т. зв. "днр", 87 сп, підрозділи "шторм-z", 1 омсбр, 117 мсп, ошб "сомалі", 111 омсп, 9 брмп, 238 абр, 255 мсп, 33 мсп, 277 сп, 132 омсбр. У порівнянні з серпнем, УВ "Юг" на Авдіївському та Мар'їнському операційних напрямках не зазнало суттєвих змін, але було посилено підрозділами "шторм-z".

Угруповання військ противника прикривала авіаційна компонента, у складі якої було не менше 80 одиниць армійської та 60 одиниць тактичної авіації[337].

ОСУВ "Таврія"

ОСУВ "Таврія" (командувач – бригадний генерал Олександр Тарнавський) складалось з таких угруповань: ОУВ "Запоріжжя" (командувач – генерал-майор Сергій Літвінов), що діяло на Запорізькому операційному напрямку, та ОТУ "Донецьк" (командувач – генерал-лейтенант Юрій Содоль), що діяло на Авдіївському, Мар'їнському та Шахтарському операційних напрямках. Також у складі ОСУВ "Таврія" воєнні дії вели 9 і 10 АК[338] та ОТУ "Марун" (командувач – генерал-майор Максим Миргородський)[339], що вели воєнні дії на Мелітопольському напрямку.

В оперативному підпорядкуванні ОСУВ "Таврія" діяли частини та підрозділи:

на Авдіївському та Мар'їнському операційних напрямках: 116, 109 обр ТрО, 110, 53 омбр, 59 омпбр, 36 обрмп, 79 одшбр, 2 омб опбр, 142 опбр, 5 загін ЦСП "Омега" НГУ[340];

---

[337] Узагальнено на основі даних ресурсу DeepState. – 2023, 01 вересня. – URL: https://tinyurl.com/bdz49uk8; Костянтин Машовець // facebook. – 2023, 14 вересня. – URL: https://tinyurl.com/mrxxkyj6 та https://tinyurl.com/2zbh53w3

[338] Kofman M., Lee R. Perseverance and Adaptation: Ukraine's Counteroffensive at Three Months // War on The Rocks. – 2023, September 04. – URL: https://tinyurl.com/mucs9rje

[339] Згідно з повідомленням Президента України (див.: https://tinyurl.com/4fpx8f2f)

[340] Узагальнено на основі повідомлень пресслужб військових частин, інформації з ресурсу Military Land, інших відкритих джерел.

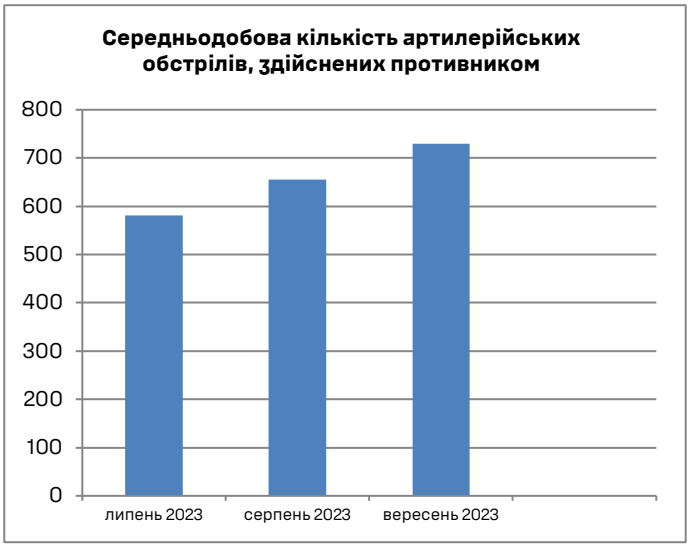
на Шахтарському операційному напрямку: 35, 36, 37, 38 обрмп, 31, 72 омбр, 58 омпбр, 128 обр ТрО, 3 омб, 20 обсп опбр, 710 бр ДССТ[341];

на Запорізькому операційному напрямку: 116, 117, 118 омбр (10 АК), 71 оєбр, 82 одшбр, 148 оабр (ОТУ "Марун"), 47 омбр, 46 оамбр, 33, 65 омбр, 80 одшбр, 128 огшбр, 14 оп БпАК, 44 оабр, 78 п СпП, шб "Скала", 74 орб, 8 п СпП ССО, 11 бр НГУ, 3, 14, 15 броп НГУ, 48 ібр, 102, 110, 129 обр ТрО[342].

У вересні ОСУВ "Таврія" не зазнало суттєвих змін у складі та розташуванні підрозділів.

Характер воєнних дій у зоні відповідальності ОСУВ "Таврія"

У вересні противник щодня вів наступальні дії, яких у середньому за добу 19. Порівняно з серпнем цей показник зріс. Найвища наступальна активність противника фіксувалась 30 вересня – 34 боєзіткнення. Цієї ж доби противник здійснив найбільшу кількість артилерійських обстрілів – 879[343]. Ймовірно, це пов'язано з підготовкою наступальної операції на Авдіївському операційному напрямку. Також 01, 06 та 17 вересня противник вів значно більше, ніж у середньому за вересень, наступальних дій – по 26 за добу.

Ворог в середньому щодоби здійснював 732 обстріли з танків, ствольної артилерії та РСЗВ, що на 15% перевищило аналогічний показник серпня. Протягом липня-вересня зс рф стабільно збільшували кількість артилерійських обстрілів, попри постійні високі втрати артилерійських систем та складів з БК. Також російська авіація щодня завдавала ударів по позиціях підрозділів ОСУВ "Таврія". Середня їх кількість за добу становила 18, тоді як у серпні – 19. Крім того, противник протягом 16 днів у вересні завдавав ракетних ударів по позиціях підрозділів ОСУВ "Таврія". Всього було завдано 39 ракетних ударів, що на 60% менше, ніж у серпні[344]. Аналіз цих показників свідчить, що противник у вересні зберіг інтенсивність наступальних дій та авіаударів і продовжив нарощувати кількість артилерійських обстрілів.

Авдіївський операційний напрямок. У першій декаді вересня противник майже щодоби проводив наступальні дії, окрім 04, 05 та 09 вересня. 01-02 вересня угруповання російських військ вело безуспішні наступальні дії в районі Сєверного,

[341] Узагальнено на основі повідомлень пресслужб військових частин, Президента України, інших відкритих джерел.

[342] Узагальнено на основі повідомлень пресслужб військових частин, Президента України, даних ресурсів Military Land, DeepState, інших відкритих джерел.

[343] Оперативна інформація від Об'єднаного пресцентру Сил оборони таврійського напрямку станом на 01.10.2023 щодо російського вторгнення / Об'єднаний пресцентр Сил оборони таврійського напрямку напрямку // facebook. – 2023, 1 жовтня. – URL: https://tinyurl.com/mvpu6m2t

[344] Підраховано на основі зведень Об'єднаного пресцентру Сил оборони таврійського напрямку з 2 вересня по 1 жовтня 2023 року.

намагаючись охопити Авдіївку з півдня. 03 та 06-07 вересня вело невдалі штурмові дії в районі Авдіївки. 07, 08 вересня противник безуспішно атакував в районі Кераміка та Новокалинового, намагаючись охопити Авдіївку з півночі. 10 вересня російські війська вели синхронні наступальні дії в районі Авдіївки, Кераміка та Сєверного[345]. Противник намагався одночасними атаками з півночі, півдня та зі сходу скувати та оточити оборонців міста. Наступальні дії ворога підтримувались авіаударами в районі Авдіївки 04-07, 10 вересня і в районі Степового 08 вересня. Противник регулярно здійснював артилерійські та мінометні обстріли позицій підрозділів ОТУ "Донецьк" у районах понад 10 населених пунктів, наближених до лінії фронту.

У другій декаді вересня зс рф дещо зменшили інтенсивність наступальних дій і вели їх 11-14 та 16-17 вересня, здійснюючи близько 10 атак за добу. Зокрема, 11-14 вересня противник вів штурмові дії в районі Авдіївки, здійснивши невдалі лобові атаки, 11 вересня продовжив наступати в районі Кераміка, 13 вересня атакував у районах Новокалинового, Степового, Сєверного та Тоненького, знову безуспішно прагнучи оточити Авдіївку з півночі й півдня. 15 вересня противник перегруповувався, а 16, 17 вересня атакував Авдіївку та Сєвєрне, відмовившись від одночасних наступальних дій з півночі. З 18 по 21 вересня противник не вів наступальних дій, ймовірно перегруповувався та накопичував сили для подальших штурмових дій. Російська авіація, підтримуючи наступальні дії, нанесла удари в районі Авдіївки 12 вересня та 16-19 вересня, в районі Північного – 12 вересня. Авіаудари 14 вересня в районі Красногорівки та Водяного завдавались з метою зупинити наступальні дії підрозділів ОТУ "Донецьк". Противник продовжив здійснювати інтенсивні артилерійські та мінометні обстріли позицій підрозділів ОТУ "Донецьк" і районів населених пунктів, наближених до лінії фронту. Зс рф намагались ускладнити забезпечення підрозділів ОТУ "Донецьк", здійснюючи обстріли Тоненького (12 та 18 вересня), Ласточкиного (13, 14 вересня) та Орлівки (17 вересня)[346].

У третій декаді вересня противник посилив інтенсивність наступальних дій, здійснюючи їх майже щодня, окрім 21 та 28 вересня. Разом з фронтальними штурмами Авдіївки (22-25 і 29, 30 вересня) противник не полишив спроб прорвати район оборони 53 омбр[347] в районі Сєверного (22, 25 та 26 вересня) та перерізати лінії забезпечення Авдіївки з півдня. Успіху не мав. 27-30 вересня противник почергово проводив невдалі наступальні дії південніше й північніше Авдіївки в районах Первомайського, Невельського, Новоселівки та Степового. Російська авіація щодня завдавала ударів в районі Авдіївки.

Підрозділи ОТУ "Донецьк", окрім успішного відбиття численних штурмів противника, проводили вдалі наступальні дії. Зокрема, підрозділи 53 омбр та 501 обмп 36 обрмп зайняли та успішно утримали північну частину Опитного[348]. Офіційне підтвердження цьому було 10 вересня[349]. Авіаудари противника в районах Красногорівки і Водяного 14 вересня та 28 вересня в районі Водяного також свідчили про локальні успіхи підрозділів ОТУ "Донецьк" у цих районах.

---

[345] Оперативна інформація ГШ ЗС України за 02-11 вересня 2023 р.
[346] Оперативна інформація ГШ ЗС України за 12-21 вересня 2023 р.
[347] На основі даних ресурсу Military Land за 01 вересня.
[348] Успіх біля Опитного – це результат вдалих дій МПБ та 1 СБ 53-ї ОМБр та роти 501 ОБтМП / DeepState UA // twitter. – 2023, 13 вересня. – URL: https://tinyurl.com/ynp68y6c
[349] Сили оборони взяли під контроль частину Опитного – начальник МВА Авдіївки // Українська правда. – 2023, 10 вересня. – URL: https://tinyurl.com/58vebce9

Мар'їнський операційний напрямок. Противник у першій декаді вересня зосереджував зусилля на веденні наступу в районах Красногорівки, Новомихайлівки та Мар'їнки. 01, 02 і 08 вересня ворожі війська наступали в районі Красногорівки, 02 та 07 вересня – Новомихайлівки, успіху не мали. 03-7, 9-10 вересня противник наступав у районі Мар'їнки, мав частковий успіх та 03 вересня захопив позицію відділення[350]. 3-9 вересня противник інтенсивно завдавав авіаударів у районі Красногорівки. Також щодня здійснював артилерійські обстріли Красногорівки та Мар'їнки, регулярно обстрілював райони Побєди, Георгіївки, Новомихайлівки, Єлизаветівки і Катеринівки[351].

У другій декаді вересня противник щодня здійснював штурмові дії в районі Мар'їнки. Також 11-12 вересня атакував у районі Новомихайлівки, успіху не мав. Зс рф щодня здійснювали від 10 до 14 штурмових дій. 13-16, 18 та 20 вересня російська авіація завдавала ударів у районі Красногорівки, а 17 вересня – Новомихайлівки. Противник здійснював артилерійські та мінометні обстріли населених пунктів уздовж лінії зіткнення, переважно в тих же районах, що і в першій декаді[352].

У третій декаді вересня противник продовжив зосереджувати головні зусилля на витісненні підрозділів 79 одшбр із західних окраїн Мар'їнки, ведучи наступ 21-24, 27-30 вересня. Спроби противника в останні дні вересня наступати механізованими з'єднаннями рівня роти зазнали невдач і завершились суттєвими втратами в ОВТ й особовому складі[353]. Також противник вів штурмові дії в районі Красногорівки 21 і 22 вересня, Побєди – 23 вересня, Новомихайлівки – 25, 28-29 вересня, успіху не мав. Зс рф зберегли інтенсивність наступальних дій, що була у другій декаді. Російська авіація зменшила інтенсивність завдання ударів в районі Красногорівки (22 і 29 вересня), натомість збільшивши інтенсивність нанесення авіаударів в районі Мар'їнки (23, 25, 29-30 вересня) і Новомихайлівки (24-27, 30 вересня), підтримуючи наступальні дії сухопутних військ. Також 27 вересня був нанесений авіаудар по Кураховому.

Шахтарський операційний напрямок. У першій декаді противник вів наступальні дії 07 вересня в районі Пречистівки та 10 вересня – Рівнополя, успіху не мав. Зс рф наносили інтенсивне вогневе ураження по втрачених влітку позиціях з використанням авіації в районі Старомайорського (01, 02, 04, 09 та 10 вересня), авіації та артилерії в районі Урожайного (щодня, окрім 01 та 09-10 вересня), артилерії по Рівнополю (01 і 02 вересня) й Благодатному (05 і 06 вересня). Також противник постійно завдавав авіаудари і здійснював артилерійські обстріли Вугледару, Золотої Ниви, Пречистівки, Новоукраїнки та Великої Новосілки. Удари в районі Новомайорського 07 вересня були завдані з метою зупинити наступальні дії підрозділів ОТУ "Донецьк"[354]. Ймовірно, наступальні дії в районі Пречистівки здійснювались з цією ж метою та носили контрнаступальний характер.

У другій декаді вересня інтенсивність наступальних дій противника залишалась низькою. 15 вересня зс рф невдало наступали в районі Урожайного та 16 вересня в

---

[350] Інформація узагальнена на основі даних з аналітичного ресурсу DeepState. – 2023, 3 вересня. – URL: https://tinyurl.com/bdz49uk8 https://deepstatemap.live/#11/47.8761/37.4339

[351] Оперативна інформація ГШ ЗС України за 02-11 вересня 2023 р.

[352] Оперативна інформація ГШ ЗС України за 12-21 вересня 2023 р.

[353] У районі Мар'їнки розбили наступальну групу росіян // Мілітарний. – 2023, 3 жовтня. – URL: https://tinyurl.com/3pewptbf

[354] Оперативна інформація ГШ ЗС України 02-11 вересня 2023 р.

районі Рівнополя. Водночас, противник посилив інтенсивність авіаударів у районі Пречистівки (11, 13, 14 та 16 вересня) та Вугледару (18 – 20 вересня), продовжив завдавати удари в районі Новомайорського (13 і 14 вересня), з метою зупинити просування ОТУ "Донецьк", та в районах Старомайорського (11 та 14 – 19 вересня) і Урожайного (11, 13 – 15 та 19 вересня). Систематичних артилерійських обстрілів зазнали населені пункти вздовж лінії фронту, а саме: Вугледар, Старомайорське, Пречистівка, Новоукраїнка, Золота Нива, Урожайне, Водяне, Благодатне та Шевченко. Вірогідно, вони здійснювались з метою нанесення ураження силам і засобам ОТУ "Донецьк". Обстріли с. Шевченко 11 вересня та Новомайорського 15 вересня здійснювався з метою зупинки наступу українських військ[355].

У третій декаді вересня зс рф невдало атакували 21 вересня в районі Микільського, ймовірно з метою прориву до Вугледару. 27 вересня противник здійснив невдалі штурмові дії в районі Рівнополя, 28 вересня в районі Урожайного і 29 вересня в районі Старомайорського. Штурмові дії підтримувались ударами авіації та артилерії[356].

ОТУ "Донецьк" у вересні перейшло до оборони й успішно відбило локальні наступальні дії противника та завдало йому суттєвих втрат. Зокрема, у ході відбиття штурму противника в районі Урожайного 28 вересня підрозділи опбр та 710 бро ДССТ знищили бронегрупу противника[357]. Також українські війська вели наступальні дії тактичного характеру в районі Новомайорського. Свідченням чого були обстріли цього села 8 та 15 вересня й авіаудари 13 та 14 вересня. Ймовірно підрозділи ОТУ "Донецьк" двічі намагалися закріпитися в Новомайорську, що знаходиться на перехресті доріг місцевого значення. Але сам населений пункт знаходиться в низині, а контроль над пануючими висотами на південь від села не був встановлений ОТУ "Донецьк", що й не дозволило закріпитись у Новодонецькому. Вірогідно, штурми сіл Новодонецьке та Шевченко проводились з метою відтягнути сили противника з Мелітопольського напрямку.

Запорізький операційний напрямок. На Запорізькому операційному напрямку противник оборонявся. У районі на південь від Оріхова (Мелітопольский напрямок наступу) основу оборони противника складали підрозділи 42 мсд, що стримували фронтальне просування ОСУВ "Таврія", та 7 і 76 пдд, які завдавали флангових контрударів по 9 та 10 АК і ОТУ "Марун" (7 дшд з рубежу Вербове, Новопрокопівка, 76 дшд з рубежу Нестерянка, Копані)[358].

Противник почав застосовувати в локальних масштабах тактику маневреної оборони, що полягала у організованому відступі з крайніх позицій і подальшому ураженню наступаючих підрозділів ОСУВ "Таврія", які займали ці позиції[359]. Одним із побічних наслідків застосування цієї тактики була значна кількість зустрічних боїв.

ОСУВ "Таврія" продовжило вести наступ переважно силами малих штурмових груп чисельністю до відділення з одиничними випадками застосування техніки. У

[355] Оперативна інформація ГШ ЗС України за 12-21 вересня 2023 р.
[356] Оперативна інформація ГШ ЗС України 02-11 вересня 2023 р.
[357] Сили оборони знищили ворожу бронегрупу під Урожайним на Донеччині // Укрінформ. – 2023, 3 жовтня. – URL: https://tinyurl.com/4x3w7w63
[358] Ситуація на Токмацькому напрямку: росіяни кидають у бій останні резерви – дані групи ІС // Інформаційний спротив. – 2023, 5 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yhhn8fca
[359] Mpoke Bigg M. Russian Troops Cede Ground and Strike Back, Frustrating Ukraine's Counteroffensive // The New York Times. – 2023, 3 жовтня. – URL: https://tinyurl.com/mtcdr2n8

випадку використання механізованих військ рівня взвод-рота, вони швидко помічались засобами аеророзвідки та зазнавали ураження. Прорвавши у попередні місяці смугу забезпечення оборони противника, ОСУВ "Таврія" послідовно штурмувало та закріплювалось на оборонних рубежах зс рф, що зазвичай проходили по лісосмугах і на пануючих висотах[360]. Фактично, кожна лісосмуга використовувалась противником як оборонний рубіж.

Паралельно, РВіА ОСУВ "Таврія" разом з ПС ЗС України продовжили виснажувати та дезорганізовувати оборону противника шляхом нанесення ураження по складах з БК, командних пунктах і логістичних маршрутах.

У першій декаді вересня ударне угруповання ОСУВ "Таврія" розширювало вклинення в оборонні рубежі російських військ і наступало на напрямках Мала Токмачка, Вербове і Роботине, Новопрокопівка. Підрозділи 9, 10 АК і ОТУ "Марун" успішно просувались 02-03 вересня між Новопрокопівкою та Вербовим; 05, 06 вересня наступали в напрямку Новопрокопівки; 6-7 вересня вели успішні штурмові дії на південь від Роботиного та на захід від Новопокровки і Вербового; 08 вересня вдало наступали на захід від Роботиного[361]. У ході наступальних дій відзначились підрозділи 148 оабр, 82 одшбр, 71 оєбр[362] та 116 омбр[363]. У результаті було звільнено 4,8 км кв[364]. З метою стримування просування ударного угруповання ОСУВ "Таврія" противник наносив авіаудари та здійснював артобстріли в районах та по Малій Токмачці, Новоданилівці, Оріхову й Роботиному, контратакував в районі Роботиного 5 та 9 вересня[365].

У районах на схід від Роботинського виступу, де оперувало ОУВ "Запоріжжя", противник вів 4 вересня наступальні дії в районі Приютного, успіху не мав. Ймовірно, локальні атаки в цьому районі мали відволікти сили та засоби ОСУВ "Таврія" від головного удару. Зс рф наносили вогневе ураження по підрозділах ОУВ "Запоріжжя" в районах Малинівки, Новодарівки, Ольгівського, Омельника, Гуляйполя та Гуляйпільського. На захід від Роботинського виступу противник наступальних дій не проводив, наносив системне вогневе ураження по та в районі Нікополя, вірогідно, з метою не допустити десантних операції в районі Енергодару. Зс рф наносили авіаудари та здійснили артилерійські обстріли позицій ОУВ "Запоріжжя" в районах Плавнів, Щербаків, Степового, Кам'янського, Левадного та П'ятихаток.

У другій декаді вересня в районі Роботинського виступу противник активізував контратаки з метою уповільнити просування українських військ. Зокрема, 11 вересня противник здійснив близько 10 атак в районах Роботиного та Новоданилівки, 13 вересня контратакував в районах Вербового та Малої Токмачки з метою стримати фронтальне просування ОСУВ "Таврія" й оточити його ударне угруповання. 19 і 20 вересня зс рф наносили флангові удари українським військам в районах Малої Токмачки, Роботиного та Новоданилівки. Для стримування просування українських

[360] Kofman M., Lee R. Perseverance and Adaptation: Ukraine's Counteroffensive at Three Months // War on The Rocks. – 2023, 4 вересня. – URL: https://tinyurl.com/mucs9rje
[361] Інформація узагальнена на основі даних з аналітичного ресурсу DeepState. – 2023, 8 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yeypt7ec
[362] Сьогодні весь день із нашими воїнами… // Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. – 2023, 4 вересня. – URL: https://tinyurl.com/bdf99bfc
[363] Танки 116 ОМБр працюють на околицях Новопрокопівки / DeepState UA // Telegram. – 2023, 10 вересня. – URL: https://tinyurl.com/2krmv9u5
[364] Сили оборони за тиждень звільнили 4,8 км² на Таврійському напрямку – МОУ // Українська правда. – 2023, 11 вересня. – URL: https://tinyurl.com/2f2zhk8j
[365] Оперативна інформація ГШ ЗС України за 02-11 вересня 2023 р.

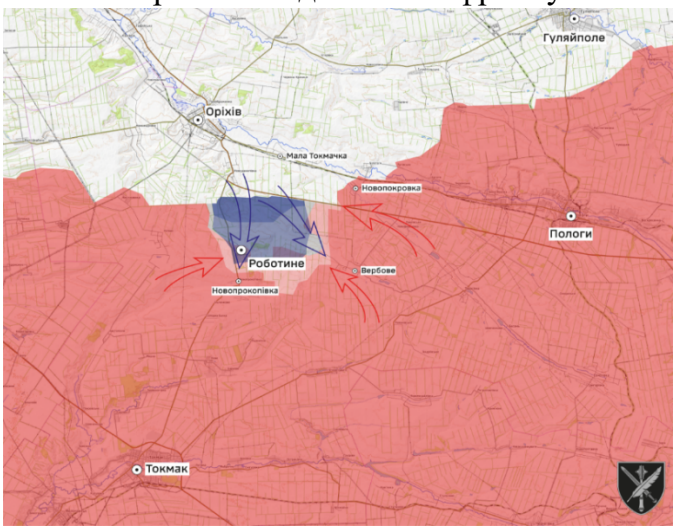
військ противник завдавав авіаудари в районах Роботиного, Малої Токмачки, Новоданилівки та Вербового й здійснювати артилерійські обстріли Роботиного[366].

На схід від Роботинського виступу, ймовірно з метою відволікання сил та засобів ОСУВ “Таврія”, противник здійснив локальні атаки в районі Новодарівки 12 та 16 вересня. Успіху не мав. Зс рф продовжили наносити ураження по підрозділах ОУВ “Запоріжжя” з використанням авіації й артилерії в районах Омельника, Левадного, Новодарівки, Малинівки, Червоного, Гуляйполя, Степногірська, П’ятихаток, Степового, Кам’янського та Нікополя.

У свою чергу 9 та 10 АК і ОТУ “Марун” 11-12 вересня успішно просувались на південь та південний схід від Роботиного; 14-15 вересня проводили вдалі штурмові дії між Вербовим і Новопрокопівкою. Авіаудари противника 17 вересня в районі Вербового також свідчили про успішне просування 9 та 10 АК і ОТУ “Марун”. За другу декаду було звільнено 5,2 км кв[367]. У ході наступальних дій відзначились підрозділи 47 омбр та 46 оаембр[368].

У третій декаді вересня противник продовжив завдавати зустрічні контрудари в районах Малої Токмачки, Вербового та Роботиного 21, 22, 24, 27 та 29 вересня. Контрнаступальні дії противника підтримувались ударами авіації в районах Малої Токмачки, Роботиного, Вербового та Новоданилівки[369].

26 та 30 вересня противник здійснював відволікаючі атаки на схід від Роботинського виступу в районі Новодарівки та 28 вересня в районі Червоного. Успіху не мав. Також зс рф продовжили наносити вогневе ураження по позиціях ОУВ “Запоріжжя” вздовж лінії фронту.

Напрямок головного удару ОСУВ “Таврія” та Мелітопольському напрямку

23 вересня ударне угруповання ОСУВ “Таврія” у складі підрозділів 15 броп, 71 оєбр та 116 омбр здійснювало вдалі наступальні дії на захід від Вербового[370]. Цього ж дня підрозділи вказаних бригад вели бої в Новопрокопівці, але не змогли там закріпитися[371]. 30 вересня штурмові групи ОСУВ “Таврія” мали успіх на захід від Новопокровки в районі траси Т-0803[372]. Однак прорвати усі оборонні рубежі противника та вийти на оперативний простір не зуміли.

У вересні РВіА ОСУВ “Таврія” і ПС ЗС України продовжили завдавати удари по важливих об’єктах противника в його оперативно-тактичній глибині. Зокрема, у ніч на 13 вересня був уражений ВДК

[366] Оперативна інформація ГШ ЗС України за 12-21 вересня 2023 р.
[367] За час наступальних дій на півдні ЗСУ звільнили понад 260 квадратних кілометрів – Міноборони // Укрінформ. – 2023, 18 вересня. – URL: https://tinyurl.com/f9thra53
[368] Звернення Президента України від 12 вересня 2023 р.
[369] Оперативна інформація ГШ ЗС України 02-11 вересня 2023 р.
[370] Звернення Президента України від 24 вересня.
[371] Barros, G. et al. Russian Offensive Campaign Assesment, September 14, 2023 // Institute for the Study of War. – 2023, 23 вересня. – URL: https://tinyurl.com/5n9yrpau
[372] Тривають важкі бойові дії на захід від Вербового / @NHunter007 // twitter. – 2023, 30 вересня. – URL: https://tinyurl.com/4bfb8hep

“Минск”, що послабило спроможності противника по забезпеченню його угруповань на ТОТ півдня України. У ніч на 14 вересня був уражений ЗРК С-400 на ТОТ АР Крим[373], що послабило ППО та ПРО стратегічних об’єктів та сил противника. 20 вересня був нанесений удар по командному пункту ЧФ рф біля с. Верхньосадове та по аеродрому Бельбек[374]. 21 вересня було нанесено ураження по штабу 58 ЗВА в Мелітополі[375]. Цієї ж доби був атакований військовий аеродроми Саки, де, крім тактичної авіації, була база підготовки операторів БпЛА[376]. Зазначені удари погіршили управління військ противника, зменшили його логістичні спроможності, завдали втрат авіаційній компоненті та призвели до погіршення морально-психологічного стану особового складу.

Результати

У вересні противник мав такі результати:

на Авдіївському операційному напрямку не зміг оточити та знищити підрозділи ОТУ “Донецьк” в Авдіївці й захопити місто;

на Мар’їнському операційному напрямку не прорвав оборону українських військ в районі м. Мар’їнки;

на Шахтарському операційному напрямку не оволодів м. Вугледар; зумів утримати рубіж оборони Завітне Бажання, Новодонецьке, Новомайорське, Павлівка, Микільське, Володимирівка;

на Запорізькому операційному напрямку зумів утримати рубіж оборони Кам’янське, Жереб’янки, Нестерянка, Копані, Новопрокопівка, Вербове, Новопокровка, Лугівське, Мирне, Дорожнянка, Марфопіль, Новозлатопіль, Приютне;

противник зберіг контроль над Запорізькою АЕС.

ОСУВ “Таврія” у вересні досягло таких результатів:

на Авдіївському операційному напрямку не допустило оточення та захоплення м. Авдіївки;

на Мар’їнському операційному напрямку відбило усі наступальні дії противника в районі Мар’їнки, не допустило прориву в напрямку на Курахове;

на Шахтарському операційному напрямку не дозволило противнику захопити м. Вугледар; утримало рубіж оборони південніше Рівнополя, Старомайорського, Урожайного, Золотої Ниви та Вугледару;

на Мелітопольському операційному напрямку деокупувало 10 км^2, але не зуміло прорвати оборонні рубежі противника на напрямку Оріхів, Токмак;

у вересні РВіА ОСУВ “Таврія”, виконали в середньому 1192 вогневих завдань, щодоби, що на 15 % менше, ніж у серпні.

Отже, стан оперативної обстановки у вересні був схожим з літніми місяцями. ОСУВ “Таврія” вело оборонну операцію у північно-східній частині своєї зони відповідальності на Авдіївському та Мар’їнському операційних напрямках. Водночас,

---

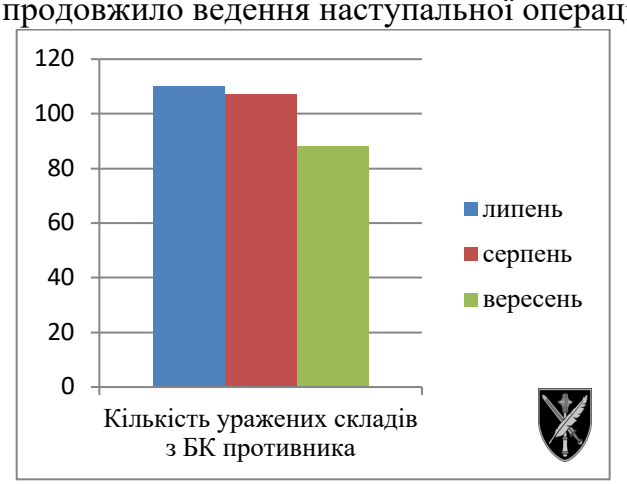
[373] Другий ЗРК С-400 у Криму знищено: деталі комплексного удару та повне відео // Defense Express – 2023, 14 вересня. – URL: https://tinyurl.com/5rzb8cnd

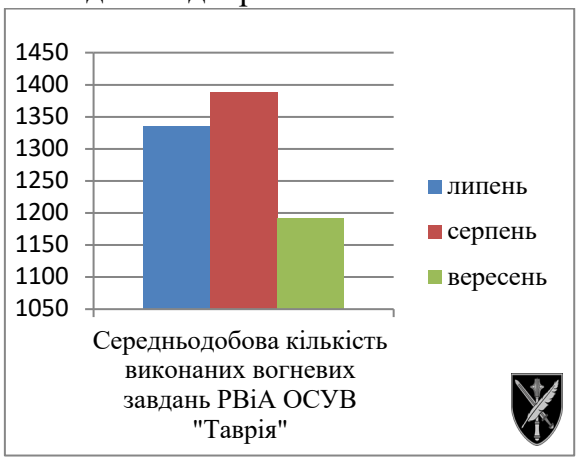
[374] Удар по командному пункту окупантів у Криму 20 вересня: супутник показав наслідки // Українська правда. – 2023, 21 вересня. – URL: https://tinyurl.com/bdhfcuf4

[375] СБУ і ЗСУ днями вдарили по секретній базі росіян у Мелітополі – джерело // Українська правда. – 2023, 21 вересня. – URL: https://tinyurl.com/bdeajevn

[376] Куди цілився "Нептун" під час масштабної комбінованої атаки, яка дуже налякала рашистів // Defense Express – 2023, 21 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yj5stshw

ОСУВ “Таврія” припинило ведення наступальної операції на Бердянському операційному напрямку, де обидві сторони не проводили активних і скоординованих наступальних операцій, обмежившись наступальними діями локального масштабу. На Мелітопольському операційному напрямку ОСУВ “Таврія” володіло ініціативою та продовжило ведення наступальної операції на південь від Оріхова.

Було уражено 964 одиниці ворожої ОВТ (на 45 % більше, ніж у серпні), 88 складів з БК (на 20 % менше, ніж у серпні) та 18 пунктів управління різного рівня (у серпні 13). Санітарні та безповоротні втрати противника становили 7506 військовослужбовців, що співмірно з показниками серпня. З них полонених було 17 (у тричі менше, ніж у серпні)[377].

Висновки

Аналіз оперативної обстановки та ходу воєнних дій у вересні в зоні відповідальності ОСУВ “Таврія” дозволяє зробити такі висновки:

на Авдіївському та Мар’їнському операційних напрямках противник не зумів досягти успіхів і прорвати лінію оборони ОСУВ “Таврія”. Водночас ОТУ “Донецьк” змогло провести вдалі контрнаступальні дії;

на Бердянському операційному напрямку ОСУВ “Таврія” припинило ведення наступальної операції та успішно стримувало наступальні дії зс рф;

на Мелітопольському операційному напрямку ОСУВ “Таврія” зуміло розширити виступ в районі Роботиного по фронту і флангах, однак не змогло вийти на оперативний простір;

не зважаючи на суттєве зменшення кількості виконаних вогневих завдань РВіА ОСУВ “Таврія” змогло нанести противнику втрати, співмірні з серпнем за рахунок переваги в точності й дальності засобів ураження.

[377] Підрахунки зроблені на основі зведень Об’єднаного пресцентру Сил оборони таврійського напрямку з 2 вересня по 1 жовтня 2023 року / Об’єднаний пресцентр Сил оборони таврійського напрямку // facebook. – 2023, 2 вересня; 2023, 1 жовтня. – URL: https://tinyurl.com/y9ysedv6; https://tinyurl.com/mvpu6m2t

2.4. У ЗОНІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСУВ “ОДЕСА”

Загальна характеристика оперативної обстановки у зоні відповідальності ОСУВ “Одеса”

Оперативна обстановка в зоні відповідальності ОСУВ “Одеса”[378] у вересні залишалась напруженою, але контрольованою. Протяжність лінії фронту в зоні відповідальності ОСУВ “Одеса” не зазнала суттєвих змін і становила 362 км. Найбільш інтенсивні бойові дії велись на Херсонському операційному напрямку. Особливістю лінії фронту на цьому напрямку було її проходження вздовж бар’єрного рубежу – р. Дніпро. В районі о. Зміїний противник завдавав авіаударів для зриву цивільного судноплавства. На Бессарабському напрямку бойові дії не велись.

На Херсонському операційному напрямку бойові дії обома сторонами велись у формі контрбатарейної боротьби та диверсійно-розвідувальні дій малими групами на нижньодніпровських островах і східному узбережжі річки. Природнє середовище вказаного району бойових створювали суттєві перешкоди для застосовування військової техніки. Критично важливим фактором для ведення успішних воєнних дій в цьому районі була наявність плавзасобів.

На Херсонському операційному напрямку противник оборонявся і для зривудій українських підрозділів здійснював артилерійські обстріли, завдавав ударів авіацією та безпілотними апаратами. Оперативна обстановка у другій декаді вересня загострилась через спроби противника вибити підрозділи ОУВ “Херсон” з о. Козацький. Для підтримки наступальних дій противник суттєво наростив застосування артилерії та авіації. Російська авіація продовжила збільшувати інтенсивність нанесення ударів і в третій декаді вересня.

Регулярні МРАУ противника суттєво загострювали оперативну обстановку. Їх головною ціллю залишалась портова інфраструктура міст півдня України. Разом з тим, противник почав у вересні завдавати удари і по об’єктах енергетичної інфраструктури.

Завдання сторін у зоні відповідальності ОСУВ “Одеса”

Аналіз дій зс рф, що протистояли ОСУВ “Одеса” у вересні засвідчив, що перед ними стояли такі завдання:

на Херсонському операційному напрямку – утримати рубіж оборони Покровське (Кінбурнська коса), Рибальче, Гола Пристань, Олешки, Піщанівка, Козачі Лагері, Кринки, Корсунка, Нова Каховка, східний берег Каховського водосховища;

вибити українські підрозділи з островів Білогрудий, Великий Потьомкінський, Круглик та Козацький;

зруйнувати об’єкти портової та енергетичної інфраструктуру півдня України.

Як випливає з характеру бойових дій, ОСУВ “Одеса” у вересні мало такі завдання:

зайняти й утримати плацдарми на східному узбережжі р. Дніпро;

зберегти контроль над островам Білогрудий, Великий Потьомкінський, Круглик та Козацький;

відбити удари противника з повітря.

Склад угруповань військ сторін у зоні відповідальності ОСУВ “Одеса”

---

[378] ОСУВ “Одеса” оперує в Південно-Західній ОЗ. Загальну характеристику територій, які входять до складу Південно-Західної ОЗ (площа, кількість і густота населення, наявність залізниць та автомобільних доріг, географічні зони тощо), див.: Опис воєнних дій за червень 2022 року. (С.86 і далі).

збройні сили російської федерації

Сили противника в цьому районі були об'єднані в УВ "Днепр". У вересні противник не формував у своїй зоні відповідальності наступальних угруповань, водночас продовжив маневри сил і засобів. Зокрема, у зв'язку з перекиданням на Запорізький напрямок найбільш боєздатної частини – 7 дшд, росіяни почали перекадання підрозділів 18 ЗВА та 40 АК[379] на Таврійський напрямок.

Основу угруповання військ "Днепр" становили підрозділи 49 ЗВА, вище згаданої 18 ЗВА (сформована на базі 22 АК ЧФ рф) та 40 АК. У їх складі станом на 1 вересня були зафіксовані такі частини та підрозділи: 24 та 1445 мсп, 1822 б, 439 грабр, 126 обрбо, 205 омсбр, 227 абр, 10 обр СпП і БАРС "Херсон"[380].

ОСУВ "Одеса"

ОСУВ "Одеса" (командувач – генерал-майор Едуард Москальов) складалось з угруповань військ: Херсонський напрямок – ОУВ "Херсон" (командувач – бригадний генерал Михайло Драпатий), Одеський і Миколаївський напрямки – ОУВ "Дунай" (командувач – бригадний генерал Володимир Отрощенко), Бессарабський напрямок – ТГр "Вінниця", окремо – Угруповання різнорідних сил.

В оперативному підпорядкуванні ОСУВ "Одеса" перебували підрозділи СпП, РВіА, сили ТрО ЗС України, НГУ та СБУ, зокрема: 131 орб, 406 оабр, 73 мц СпП ССО, ОЗСП "Любарт", 112, 121, 122, 123, 124, 126 обр ТрО, 11 бр НГУ та ЦСО "А" СБУ. Склад ОСУВ "Одеса" не зазнав суттєвих змін у порівнянні з серпнем.

Характер воєнних дій у зоні відповідальності ОСУВ "Одеса"

Характер воєнних дій у вересні не зазнав суттєвих змін і був схожим з воєнними діями літа 2023 року. На Херсонському операційному напрямку зс рф вели розвідку місцевості за допомогою БпЛА, завдавали вогневого ураження по підрозділах ОУВ "Херсон" з використанням тактичної авіації, БпЛА й артилерії та намагалися вибити українські війська з островів у гирлі Дніпра та східного узбережжя річки. Противник продовжив наносити МРАУ в оперативній глибині ОСУВ "Одеса", однак ще однією ціллю, окрім об'єктів портової інфраструктури та зерносховищ, стали об'єкти енергетичної інфраструктури. ОСУВ "Одеса" здійснювало контрбатарейну боротьбу, наносило ураження по складах з БК, пунктах управління та вогневих позиціях противника, утримувало та розширювало плацдарми на східному узбережжі річки.

У першій декаді вересня російська авіація щодня, окрім 1 вересня, наносила авіаудари. Протягом доби противник у середньому застосовував 4 КАБ, що співмірно з третьою декадою серпня. Зс рф у середньому здійснювали 60 обстрілів за добу із використанням 280 снарядів[381]. У першій декаді вересня противник на 20% знизив інтенсивність артилерійських обстрілів у порівнянні з третьою декадою серпня.

Більшість населених пунктів, в районі яких завдавались авіаудари (Козацьке, Одрадокам'янка, Ольгівка, Миколаївка, Бургунка)[382] знаходились на західному узбережжі Дніпра навпроти з о. Козацький. Ймовірно, удари по них завдавались з

[379] Kofman M., Lee R. Perseverance and Adaptation: Ukraine's Counteroffensive at Three Months // War on The Rocks. – 2023, 4 вересня. – URL: https://tinyurl.com/mucs9rje; Костянтин Машовець // facebook. – 2023, 28 вересня. – URL: https://tinyurl.com/muzdpre8; Latest Defence Intelligence update on the situation in Ukraine – 19 September 2023 / Ministry of Defence // twitter. – 2023, 19 вересня. – URL: https://tinyurl.com/y52eptzu

[380] Узагальнено на основі даних ресурсу DeepState та інших відкритих джерел.

[381] Зведення пресслужби ОК "Південь" за 02-11 вересня 2023 р.

[382] Оперативна інформація ГШ ЗС України 02-11 вересня 2023 р.

метою не допустити маневру сил і засобів ОУВ “Херсон” у районі цього острову. Удар по Антонівці, вірогідно, завдавався з метою ускладнити постачання плацдарму українських військ в районі Дач. Більшість артилерійських обстрілів противника також завдавалась по населених пунктах, що розташовувались на західному узбережжі Дніпра. Крім населених пунктів західніше о. Козацький, по яких завдавалась найбільша кількість авіаударів, зс рф здійснювали артилерійські обстріли населених пунктів на північний схід, в районі колишнього Каховського водосховища (Зміївка, Саблуківка, Михайлівка, Дудчани, Гаврилівка, Берислав) та південний захід від нього (Херсон, Антонівка, Микільське, Токарівка, Велетенське, Ромашкове, Білозерка, Томина Балка). Ймовірно, противник наносив артилерійські обстріли по цих населених пунктах з метою нанести ураження ОУВ “Херсон” та не допустити проведення ним десантних і рейдових дій на східному березі Дніпра. Окреме значення мав Херсон як важливий логістичний вузол та обласний центр.

У зоні відповідальності ОУВ “Дунай” російська авіація нанесла удари 9 та 10 вересня в районі о. Первомайський, ймовірно з метою унеможливити судноплавство по Дніпровсько-Бузькому лиману.

ПКС зс рф продовжили завдавати систематичні удари по портах півдня України, аграрній інфраструктурі й інших об’єктах. Зокрема, у ніч на 1 вересня противник застосував дві ракети “Калибр”, одна з яких влучила в агропідприємство у Вінницькій обл. У ніч на 3 вересня були атаковані порти Рені та Ізмаїл. З 25 БпЛА “Герань-2” 22 було знищено. У ніч на 4 вересня противник застосував 32 БпЛА “Герань-2” по Дунайських портах, з яких 23 було знищено. У ніч на 6 вересня противник знову атакував вказані об’єкти, з 25 БпЛА 15 були збиті. У ніч на 8 вересня ПКС зс рф застосувала 20 БпЛА по Одесі та Дунайських портах, з яких 16 було знищено[383]. Цього ж дня противник завдав ракетного удару по Кривому Розі з ОТРК “Искандер-К”. 9 та 10 вересня російська авіація завдала удари в районі о. Зміїний, щоб зашкодити цивільному судноплавству.

ОУВ “Херсон” продовжило утримати плацдарми на східному узбережжі Дніпра в районі Дач і Підстепного. Російські джерела повідомляли про висадки українських підрозділів рівня відділення й облаштування ними позицій на східному узбережжі Дніпра в районі залізничного мосту та на південь від Дач на Олешківському острові[384].

У першій декаді вересня ОСУВ “Одеса” завдало противнику таких втрат[385]: не менше, ніж 418 військовослужбовців, 117 одиниць ОВТ (серед них 3 танки, 27 артилерійських систем і мінометів, 30 човнів), 2 польових пункти боєпостачання, 1 пункт управління БпЛА. Втрати противника у першій декаді вересня, у порівнянні з

[383] Масований удар "Шахедами" по Одещині: що відомо про атаку та її наслідки (фото) // ТСН. – 2023, 3 вересня. – URL: https://tinyurl.com/24n4wst8; Під час атаки на Одещину російські “шахеди” впали на території Румунії – МЗС // Слово і діло. – 2023, 3 вересня. – URL: https://tinyurl.com/y657bazt; РФ атакувала Київ ракетами та обстріляла Одещину "шахедами": загинула 1 людина, є руйнування // Еспрессо. – 2023, 6 вересня. – URL: https://tinyurl.com/5n7bt54w; Влучання ракети у Сумах, удар по Кривому Рогу із жертвою: що відомо про атаку України 8 вересня // 24 канал. – 2023, 6 вересня. – URL: https://tinyurl.com/mrkwvspj

[384] Інформація узагальнена на основі даних з аналітичного ресурсу DeepState. – 2023, 10 вересня. – URL: https://tinyurl.com/n2uavtfc; Українські військові утримують певні позиції на лівобережжі Херсонської області – Гуменюк // Дзеркало тижня. – 2023, 10 вересня. – URL: https://tinyurl.com/bd9vwcpf; Оперативна інформація ГШ ЗС України за 09 вересня 2023 р.; Mappes, G. et al. Russian Offensive Campaign Assesment, September 9, 2023 // Institute for the Study of War. – 2023, 9 вересня. – URL: https://tinyurl.com/5n835dbd

[385] Сили оборони півдня України не опублікували втрати противника за 8 вересня

третьою декадою серпня, по особовому складу є співмірними, натомість у вересні зс рф втратили на 70% більше артилерійських систем та у тричі більше човнів[386].

У другій декаді вересня противник значно збільшив інтенсивність нанесення вогневого ураження. Зокрема, російська авіація майже у двічі збільшила кількість застосованих КАБів (у середньому 7 за добу). Також зросла кількість артилерійських обстрілів до 87 у середньому за добу (у першій декаді 60)[387]. Вірогідно, це було пов'язано зі спробою противника вибити підрозділи ОУВ "Херсон" з о. Козацький і забезпеченням ведення наступальних дій.

Головним районом нанесення авіаударів залишилось узбережжя Дніпра на захід від о. Козацький. Найчастіше противник завдавав авіаудари в районі Одрадокам'янки (7 разів), Ольгівки (2 рази) та Веселого (2 рази). Зс рф здійснювали регулярні артилерійські обстріли Херсону, Антонівки, Берислава, Білозерки, Зміївки, Токарівки, Велетенського[388].

У другій декаді вересня противник збільшив інтенсивність нанесення МРАУ в оперативній глибині ОСУВ "Одеса". Зокрема, у ніч на 11 вересня сили і засоби ППО знищили 5 БпЛА "Герань-2" противника, а наступної ночі – 32 БпЛА, одначе уражень зазнала портова інфраструктура Ізмаїла та Рені[389]. 13 та 14 вересня протиповітряною обороною було знищено по 8 БпЛА "Герань-2". Знову головною ціллю ударів були Дунайські порти. У ході відбиття атак 16 і 17 вересня протиповітряна оборона знищила 24 БпЛА, але противнику вдалось уразити зерносховище у Березівському р-ні Одеської обл.

ОУВ "Херсон" продовжило утримати плацдарми на східному узбережжі Дніпра в районі Дач та Підстепного[390]. Також диверсійні групи зі складу 131 орб успішно зачистили о. Козацький від російських військ[391].

У другій декаді вересня ОСУВ "Одеса" завдало противнику таких втрат: 346 військовослужбовців (у першій декаді 418), 149 одиниць ОВТ (з них 8 танків, 1 зрк, 52 артилерійські системи, 30 човнів). Крім того, 18 вересня було нанесено ураження по пункту управління 24 мсп 70 мсд.

У третій декаді вересня противник посилив інтенсивність авіаударів, застосовуючи в середньому за добу 18 КАБ, що у 2,5 рази перевищило показники другої декади. Ймовірно зростання кількості авіаударів було зумовлене нездатністю артилерії противника нанести необхідного масштабу ураження підрозділам ОУВ "Херсон". Інтенсивність артилерійських обстрілів залишилась майже такою, як у другій декаді та становила в середньому 84 обстріли за добу. Також противник досить активно використовував ударні БпЛА, застосовуючи в середньому 11 одиниць за добу.

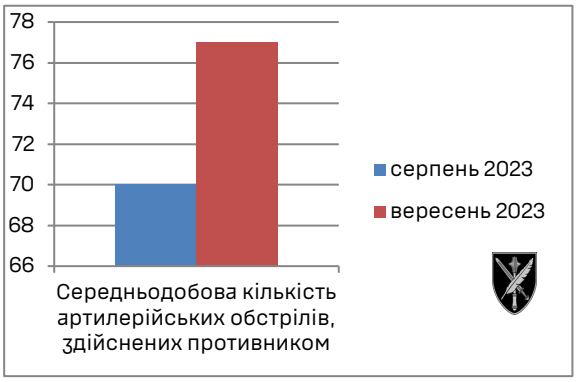
Населені пункти, в районі яких завдавались авіаудари, були майже ті ж самі, що у перших двох декадах вересня, а саме: села на захід від о. Козацький (Одрадокам'янка, Тягинка, Ольгівка, Миколаївка, Бургунка, Козацьке та Львове). Водночас противник

[386] Зведення пресслужби ОК "Південь" за 02-11 вересня.
[387] Зведення пресслужби ОК "Південь" за 12-21 вересня.
[388] Оперативна інформація ГШ ЗС України за 12-21 вересня 2023 р.
[389] Нічна атака "шахедів": на Одещині та Сумщині сили ППО знищили 32 дрони, поранено 7 людей // Еспрессо. – 2023, 13 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yrkdkrsb
[390] Узагальнено на основі даних ресурсу DeepState станом на 20 вересня 2023 р.
[391] Висадка українських ДРГ під Херсоном: на лівому березі Дніпра збільшується "сіра зона" // Фокус. – 2023, 20 вересня. – URL: https://tinyurl.com/a7wbc6zf

збільшив кількість ударів по Херсону, Бериславу та Антонівці[392]. Удари на захід від о. Козацький, вірогідно, здійснювались з метою ускладнити форсування Дніпра підрозділами ОУВ "Херсон" та уразити українські війська в місцях переправ. Аналогічні причини стояли за ударами по Антонівці.

Найбільш інтенсивні артилерійські обстріли противник завдавав по населених пунктах вздовж Дніпра на південний захід від о. Козацький (Херсон, Микільське, Садове, Дніпровське, Кізомис, Антонівка, Ромашкове). У зоні відповідальності ОУВ "Дунай" противник здійснив обстріли Очакова.

Російська авіація продовжила наносити МРАУ по об'єктах в оперативній глибині ОСУВ "Одеса". У ніч на 21 вересня було завдано удару по Білгород-Дністровському району ракетою "Оникс". У ніч на 25 вересня ПКС зс рф завдали удару з використанням 12 КРМБ "Калибр", 2 ракет "Оникс" та 19 БпЛА "Герань-2". Силами та засобами ППО було знищено усі 19 баражуючі боєприпаси та 11 КРМБ "Калибр". Однак, було пошкоджено об'єкти портової інфраструктури Одеси. У ніч на 26 вересня противник завдав удару з ОТРК "Искандер-М" по території одного з промислових підприємств Кривого Рогу. Також було застосовано 38 БпЛА "Герань-2", 26 з яких були знищені, решта влучили по сільськогосподарському підприємству в Миколаївській області та по портовій інфраструктурі Ізмаїлу, зазнала ураження поромна переправа Орлівка – Ісакча. У ніч на 28 вересня у ході масштабної атаки БпЛА було знищено 34 з 44 "Герань-2". Решта БпЛА завдали ураження ТЕЦ на півдні України. У ніч на 29 вересня було завдано ракетного удару по Миколаєву. У ході наступної атаки 30 вересня було знищено 30 баражуючих боєприпасів із 40. Було нанесено ураження інфраструктурному об'єкту в Калинівці Вінницької області[393].

У третій декаді вересня ОУВ "Херсон" продовжило утримувати позиції в районі Дач та Підстепного. Ці два плацдарми вдалось розширити та з'єднати[394]. Противник, шляхом постійного вогневого впливу на Антонівку, Придніпровське, Садове та Микільське, що знаходяться на західному березі Дніпра, намагався зашкодити забезпеченню цього плацдарму та здійсненню ротації його захисників. Російські джерела повідомляли про облаштування нових українських позицій на о. Козацький[395].

У третій декаді вересня ОСУВ "Одеса" завдало противнику таких втрат: 201 військовослужбовець (на 70% менше, ніж у другій декаді), 107 одиниць ОВТ (з них 8 танків, 1 ЗРК, 38 артилерійських систем, 19 човнів), 5 польових пунктів боєпостачання.

---

[392] Зведення пресслужби ОК "Південь" за 12-21 вересня 2023 р.; СБУ навела HIMARS на нараду у штабі росіян під Херсоном, 8 офіцерів ліквідовано – джерело // Українська правда. – 2023, 20 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yeyk5mam

[393] Зведення пресслужби ОК "Південь" за 15, 27, 28, 30 вересня 2023 р.; Росія атакувала Україну… // ТСН. – 2023, 3 вересня. – URL: https://tinyurl.com/mw8zdwvk; Внаслідок вчорашнього обстрілу пошкоджена ТЕЦ на півдні країни (уточнено) // LB.ua. – 2023, 28 вересня. – URL: https://tinyurl.com/4ydvvjcn

[394] Інформація узагальнена на основі даних з аналітичного ресурсу DeepState. – 2023, 21 вересня. – URL: https://tinyurl.com/ykw42976

[395] Barros, G. et al. Russian Offensive Campaign Assesment, September 24, 2023 // Institute for the Study of War. – 2023, 24 вересня. – URL: https://tinyurl.com/2ajwvk6u

Результати

У ході бойових дій у вересні зс рф, що протистояли ОСУВ “Одеса”, мали такі результати:

на Херсонському операційному напрямку – утримали рубіж оборони Рибальче, Гола Пристань, Олешки, Піщанівка, Козачі Лагері, Кринки, Корсунка, Нова Каховка, східний берег Каховського водосховища;

не змогли вибити українські підрозділи з островів Білогрудий, Великий Потьомкінський, Круглик та Козацький в гирлі р. Дніпро;

нанесли суттєвого ураження портовій інфраструктурі Одеси, Ізмаїла та Рені.

ОСУВ “Одеса” досягло таких результатів:

на Херсонському напрямку – утримало, розширило та з’єднало плацдарми на східному узбережжі Дніпра від Дач до району Підстепного;

зберегли контроль над островами Білогрудий, Великий Потьомкінський, Круглик і Козацький в гирлі Дніпра;

під час відбиття повітряних ударів противника було знищено 12 ракет та 262 БпЛА “Герань-2”;

противнику було завдано таких втрат: 965 військовослужбовців (на 10 % менше, ніж у серпні), уражено 373 одиниці ОВТ (на 15 % менше, ніж у серпні), 11 польових пунктів боєпостачання та 1 пункт управління полку.

ОСУВ “Одеса” продовжило успішно здійснювати контрбатарейну боротьбу та рейдові дії на східному узбережжі Дніпра, змогло утримати й розширити плацдарми на східному березі річки та відбити більшість повітряних ударів по об’єктах портової й енергетичної інфраструктури.

Висновки

Аналіз оперативної обстановки та ходу воєнних дій у вересні в зоні відповідальності ОСУВ “Одеса” дозволяє зробити такі висновки:

у обороні своїх рубежів противник продовжив опиратися на вогневу перевагу в авіації, БпЛА та на бар’єрний рубіж Дніпра, проте не мав спроможностей проводити ефективні наступальні дії в гирлі річки. Повітряні удари зс рф завдали значної шкоди експортним спроможностям сільськогосподарської продукції та почали завдавати удари по енергетичній інфраструктурі України;

ОСУВ “Одеса” засвідчило здатність вести воєнні дії в особливих умовах островів гирла Дніпра, утримувати позиції та розширювати присутність на контрольованому противником східному березі річки в ізоляції від решти сил.

2.5. ДІЇ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ СТОРІН У ЧОРНОМОРСЬКІЙ ТА АЗОВСЬКІЙ ОПЕРАЦІЙНИХ ЗОНАХ

Характеристика морської обстановки

У вересні 2023 року в Чорноморській операційній зоні військово-географічні умови не мали значного впливу на ведення бойових дій. На узбережжі Чорного моря панував помірно-морський клімат без опадів. Температура упродовж вересня коливалась у наступних проміжках: повітря уночі + 8-12°С, вдень до + 20-25 °С; води в морі – до + 18-20 °С. Сила вітрів була 4-5 м/с з поривами до 6 м/с[396].

Характерною особливістю обстановки в Чорноморській ОЗ у вересні 2023 р. стало розширення зони бойових дій. Противник у вересні задіяв найбільшу за останні три місяці кількість ударних БпЛА для руйнування українських портів. Сили оборони України завдавали удари по військовим об'єктам у тилу противника та по бойових кораблях.

Відчутний вплив на формування безпекового середовища в Чорному морі здійснювали країни НАТО. Туреччина продовжувала застосовувати обмеження Конвенції Монтре, яка регулювала доступ військових кораблів до Чорного моря, відповідно рф не могла посилити чф бойовими кораблями з інших флотів. З 07 вересня літаки Королівських ВПС Великої Британії почали патрулювати акваторію Чорного моря, щоб стримати росію від ударів по суднах, які перевозили українське зерно[397].

У першій половині вересня російські бойові кораблі, що виходили в море, охороняли та обороняли пункти постійної дислокації чф та узбережжя рф. Для блокування суден, що йшли до українських портів, противник почав застосовувати нову тактику. Зокрема, 12 вересня росія оголосила частину болгарської економічної зони в Чорному морі закритою для судноплавства до кінця вересня через військові навчання чф рф в цьому районі, що було розцінено Болгарією як провокацію та спонукало розпочати консультації з НАТО[398].

З 11 до 15 вересня в зоні відповідальності румунських ВМС у Чорному морі та дельті р. Дунай пройшли багатонаціональні навчання "Sea Breeze 23.3". Важливою складовою стали протимінні тренування, в яких взяли участь Україна, США, Румунія, Болгарія, Туреччина, Франція та Велика Британія. Метою тренувань була підготовка протимінних сил та засобів ВМС країн-партнерів, планування й проведення протимінних дій за стандартами НАТО, набуття відповідного рівня взаємосумісності з виконання завдань за призначенням у міжнародному середовищі[399].

У третій декаді вересня, після успішних атак Сил оборони України, росія вивела бойове ядро чорноморського флоту з військових баз на ТОТ Криму у північно-східну частину Чорного моря. Основну увагу противник зосереджував на посиленому контроль надводної та повітряної обстановки у районі Керченської протоки. До виконання завдань з охорони та оборони Кримського мостового переходу залучались

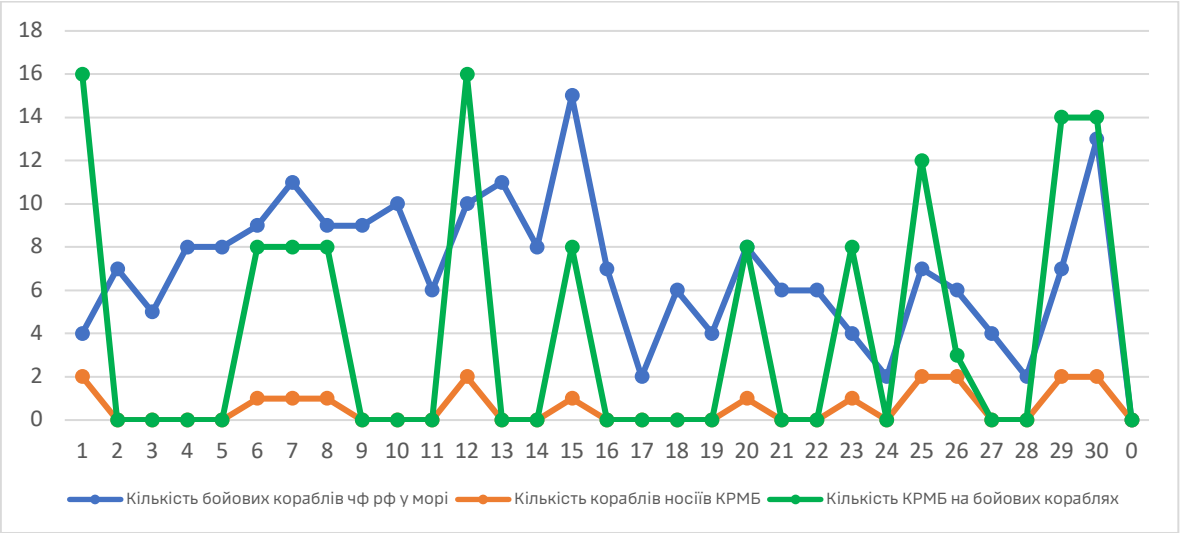
[396] Вересень в Одесі цього року став найтеплішим в історії // Інтент. – 2023, 01 жовтня. – URL: https://tinyurl.com/42jad2wa

[397] Липчанський М. ВПС Британії захищають судна в Чорному морі від рф // Korrespondent.net. – 2023, 08 вересня. – URL: https://tinyurl.com/45sc2jf2

[398] Новосад М. Болгарія заявила про провокацію Росії у Чорному морі: Міноборони веде консультації з НАТО // Trueua. – 2023, 14 вересня. – URL: https://tinyurl.com/4dv4e6jt

[399] Всупереч терору: як працює Чорноморський морський коридор // Флот 2017. – 2023, 23 жовтня. – URL: https://tinyurl.com/yvwywkfx

9 кораблів/катерів берегової охорони прикордонних військ рф. В середньому протягом місяця на бойове чергування в море виходило від 4 до 10 бойових кораблів, але кораблів-носіїв КРМБ серед них було по 1 на 6 чергуваннях і по 2 теж на 6.

Кількість бойових кораблів чф рф, у тому числі кораблів-носіїв КРМБ з ракетами у залпі, розгорнутих в акваторії Чорного моря у вересні 2023 року (за матеріалами ВМС ЗС України)

В Азовській операційній зоні у вересні 2023 р. ситуація не змінювалась. Противник виводив на бойове чергування один бойовий корабель. За даними ВМС України, активізація відбулась з 16 по 19 вересня, коли в море виходило чотири ворожих кораблі.

Сили оборони України, поступаючись ворогу в кількісних показниках сил та засобів у Чорноморській ОЗ, у вересні 2023 р. провели серію операцій для підриву спроможностей російського чорноморського флоту. Ці операції включали атаки на позиції противника на ТОТ Криму, удари по стратегічному Керченському мосту, відновлення контролю над морськими нафтовими платформами у північно-західній частині Чорного моря, які використовувалися ворогом для спостереження за морською обстановкою, а також ракетні удари по штабу чф у Севастополі.

У вересні мінна небезпека у Чорному морі, в порівнянні з серпнем, ускладнилась. Так 20 вересня вантажне судно “Seama” йомвірно підірвалося на морській міні за 40 км від узбережжя. Екіпаж був урятований румунською рятувальною службою[400]. В контексті ускладнення мінної обстановки начальник Штабу оборони ЗС Румунії генерал Д. Петреску закликав готуватись до протистояння з росіянами на східному фланзі НАТО[401].

До кінця вересня загроза цивільному судноплавству в Чорному морі з боку корабельного угруповання чф рф була суттєво зменшена завдяки протидії Угрупованняі різнорідних сил. Противник зберігав можливість загрожувати морським перевезенням авіацією та ракетним озброєнням, але 26 вересня Тимчасовим гуманітарним коридором із портів України через Чорне море пройшли сім суден[402].

[400] Лисогор І. На кораблі в Чорному морі поблизу Румунії трапився вибух. Перевіряють детонацію міни // LB.ua. – 2023, 20 вересня. – URL: https://tinyurl.com/2mn6kxyd

[401] Росія глушить GPS-зв’язок кораблів у територіальних водах Румунії – головком армії // Укрінформ. – 2023, 29 вересня. – URL: https://tinyurl.com/4yc7248s

[402] Новим коридором із портів України через Чорне море пройшли вже сім суден // Інформаційний спротив. – 2023, 26 вересня. – URL: https://tinyurl.com/3wjzsakz

Завдання сторін

У вересні 2023 року противник основні зусилля в Чорноморській та Азовській операційних зонах зосереджував на виконанні таких завдань:

знищення ракетними та авіаційними ударами з морського напрямку об'єктів інфраструктури українських портів;

охорона та оборона районів базування сил;

передислокація сил і засобів чф у північно-східну частину Чорноморської операційної зони.

Сили оборони України у вересні 2023 року в Чорноморській та Азовській операційних зонах здійснювали:

захист судноплавства і портової діяльності держави;

зниження спроможностей морського угруповання противника;

спостереження за надводною обстановкою у Чорноморській та Азовській операційних зонах;

протиракетна та протиповітряна оборона важливих об'єктів, зокрема портової інфраструктури;

охорона та оборона районів базування сил, районів виконання бойових завдань.

Склад угруповань ВМС

Чф зс рф. Чисельний склад бойових кораблів/катерів противника у вересні зазнав втрат у результаті бойових дій. Часткове поповнення кораблів/катерів відбувалось за рахунок Каспійської флотилії. Загальна чисельність зберігалась близько 80 бойових кораблів/катерів. У вересні противник активно виводив корабельний склад з ВМБ на ТОТ Криму до ВМБ на східному узбережжі Чорного моря. З Севастополя було виведено три підводні човни класу Kilo, два фрегати з керованими ракетами та патрульний корабель до російського порту Новоросійськ[403].

ВМС ЗС України. Морська і річкова складова: два дивізіони надводних кораблів, два дивізіони кораблів охорони рейду, 385 окрема бригада морських безпілотних комплексів спеціального призначення, дивізіон допоміжних суден, дивізіон суден забезпечення, окремий дивізіон річкових катерів. Морська піхота ВМС ЗС України. Окрема морська авіаційна бригада. Берегові ракетно-артилерійські війська.

Особливості виконання завдань ВМС у Чорноморській оперативній зоні.

На розвиток оперативної обстановки у Чорному морі у вересні впливала група чинників, що сформувалась у липні-серпні 2023 року. Противник продовжив ракетні та повітряні удари з моря по інфраструктурі України. Сили оборони України активно протистояли та на кінець місяця перехопили ініціативу.

У ночі на 4 вересня противник здійснив масовану атаку ударними БпЛА "Герань" / "Shahed" на аграрні та промислові підприємства півдня Одещини. 17 БпЛА було збито силами української ППО. Однак, відбулися і влучання, які призвели до пошкоджень складських і виробничих будівель у двох територіальних громадах.

У ніч з 5 на 6 вересня російські ударні БпЛА атакували місто Рені Ізмаїльського району. Частини російського БпЛА впали на румунську територію. Про це 6 вересня заявив міністр оборони Румунії Ангел Тілвар.

[403] Будерацький Є. Пірати XXI століття. Що собою являє Чорноморський флот Росії та що від нього чекати // Українська правда. – 2023, 31 серпня. – URL: https://tinyurl.com/3cf42c9x

Атаки російських БпЛА продовжувались. 07 вересня атака на південь Одещини тривала три години. Внаслідок нальоту “Shahed” були пошкоджені об’єкти цивільної та припортової інфраструктури в Ізмаїльському районі. Сили ППО збили 25 повітряних цілей із 33. 08 вересня противник атакував з південно-східного та південного напрямків, а саме з Приморсько-Ахтарську (рф) і мису Чауда (ТОТ Криму) застосувавши 20 ударних БпЛА. Українська ППО знищила 16 дронів-камікадзе: два – у повітряному просторі Миколаївщини і 14 – на Одещині[404].

В кінці першої декади вересня рф силами тактичної авіації продемонструвала свою присутність в районі о. Зміїний. Навколо острова були зосереджені транспортні шляхи рекомендовані Україною для використання цивільного судноплавства. Таким чином ворог намагався демонструвати, що акваторія територіального моря України небезпечна територія[405].

Противник в першій декаді вересня використовував морські шляхи у Чорноморській оперативній зоні у менших обсягах у порівнянні з останньою декадою серпня. Так з 01 по 10 вересня в інтересах рф прохід Керч-Єнікальською протокою здійснили: до Чорного моря – 132 суден, з них 30 продовжили рух у напрямку протоки Босфор; до Азовського моря – 146 суден, з них 33 рухались з протоки Босфор. Зазначені судна здійснювали рух із порушенням Міжнародної конвенції з охорони людського життя на морі (SOLAS), вимикаючи системи автоматичної ідентифікації[406].

У другій декаді вересня противник продовжував комбіновані атаки крилатими ракетами і ударними БпЛА з приморського напрямку на портову інфраструктуру півдня Одещини. 13, 15, 17-19 вересня пуски БПЛА здійснювались з двох напрямків: Приморсько-Ахтарськ (рф) та мис Чауда (ТОТ Криму).

В море в цей період виходило від 10 до 15 бойових кораблів ворога, але серед них лише двічі фіксувався корабель-носій КРМБ. Бойові виходи ймовірно не були пов’язані з перехопленням морських транспортних шляхів до України. Їх інтенсивність свідчила про пошук командування чф відповідей на виклик Сил оборони України, які успішними ударам продовжили перехоплювати ініціативу в оперативній зоні. Характерними стали два епізоди. Так 14 вересня у Чорне море з Севастополя вийшов російський малий ракетний корабель “Сівуч” (проєкт 1239), який не є носієм КРМБ “Калібр”. Його завдання скоріш за все було пов’язане з протидією українським морськими дронами. 15-16 вересня, після ураження російського великого десантного корабля і підводного човна в окупованому Севастополі противник передислокував три великі десантні кораблі з Чорного моря в Азовське.

У другій декаді вересня ворог значно наростив інтенсивність морських перевезень в Азовському морі. 11-20 вересня в інтересах рф прохід Керч-Єнікальською протокою здійснили:

---

[404] Ворог зухвало і потужно знов атакував південь Одещини // Сили оборони півдня України. – 2023, 04 вересня. – URL: https://tinyurl.com/335h9c8t; Romania confirms parts of Russian drone may have fallen on Romanian soil // CNN. – 2023, September 6. – URL: https://tinyurl.com/yn8jecv8; Подорожная В. Нічна атака дронів: ППО збила 25 повітряних цілей // Korrespondent.net. – 2023, 07 вересня. – URL: https://tinyurl.com/scjyc72c; Подорожная В. У ЗС України розповіли про атаку дронів на Одещину // Korrespondent.net. – 2023, 08 вересня. – URL: https://tinyurl.com/ybuwrxv2

[405] Армія РФ активізувала тактичну авіацію в напрямку острова Зміїний – Гуменюк // Укрінформ. – 2023, 10 вересня. – URL: https://tinyurl.com/5bdyja8p

[406] Щоденні зведення Військово-Морських Сил Збройних Сил України 01-11 вересня 2023 року // facebook.

до Чорного моря – 123 суден, з них 37 продовжили рух у напрямку протоки Босфор; до Азовського моря – 197 суден, з них 26 рухались з протоки Босфор.

У третій декаді вересня в акваторії Чорного моря спостерігалась більша кількість російських прикордонних кораблів/катерів у порівнянні з чф рф. Кораблі прикордонних військ рф виконували бойові завдання в районі Керченської протоки. Бойові кораблі чф залишили південно-західну частину Чорного моря[407].

Втративши ініціативу на морі рф у вересні продовжила порушувати міжнародне морське право, створювала штучні перешкоди цивільному судноплавству через спотворення навігаційного сигналу з використанням радіоелектронного обладнання, яке розташовувала у південно-західних та західних районах Криму[408].

Після українських атак, кульмінацією яких стали удари по штабу чф 20 і 22 вересня, противник знаходився в ситуації, коли йому доводилось реагувати на дії Сил оборони України втрачаючи контроль над морськими комунікаціями в Україну[409].

Ворог зберіг спроможності здійснювати ракетні та повітряні атаки. У ніч на 25 вересня російськими окупантами було завдано комбінованого удару по Одесі. У ході удару було застосовано: 19 ударних БпЛА "Shahed" – збито 19, 12 КРМБ "Калибр" – збито 11, 2 П-800 "Оникс" – збито 0. Разом 33 об'єкти, з яких було збито 30[410].

28 вересня атака повторилась з 44 ударних БпЛА – 34 було збито. 30 вересня противник знову атакував "Shahed" південні регіони України з приморського напрямку (мис Чауда, ТОТ Крим). Українська ППО під час цієї нічної атаки збила 30 із близько 40 ударних БПЛА. Під час однієї з атак на Одещину рф використала підводний ракетоносій з бухти новоросійська, не виводячи його на бойовий курс[411].

У третій декаді вересня щодо інтенсивності морських перевезень противником зберігалась ситуація коли кількість перевезень в Азовському морі зростала, а в Чорному – знижувалась. 21-30 вересня в інтересах рф прохід Керч-Єнікальською протокою здійснили:

до Чорного моря – 108 суден, з них 14 продовжили рух у напрямку протоки Босфор; до Азовського моря – 202 судна, з них 32 рухались з протоки Босфор[412].

Угруповання різнорідних сил у вересні вели активну боротьбу за ініціативу, наносили ураження силам і засобам противника по всій акваторії Чорного моря, атакували пункти управління та інфраструктуру чф рф на ТОТ Криму.

02 вересня українські морські безпілотні дрони атакували Керченський міст. 03 вересня у північно-західній частині Чорного моря силами морської авіації ВМС ЗС України було знищено катер типу КС-701 "Тунець" противника під час спроби висадки особового складу. Втрати ворога склали: шестеро загиблих та двоє поранених

---

[407] Зведення ВМС ЗС України за 11-21 вересня 2023 р.; Хочуть боротись із українськими морськими дронами: окупанти вивели у Чорне море малий ракетний корабель // УНН. – 2023, 14 вересня. – URL: https://tinyurl.com/2te2z9ar; Росіяни забрали три великі десантні кораблі з Чорного моря в Азовське – речник ВМС // Українська правда. – 2023, 16 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yzxbf4j3; У Чорному морі більше прикордонних суден рф, ніж бойових кораблів // Unn.com.ua. – 2023, 22 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yc2uarmh

[408] Коваль С. Кримчани залишаються без мобільного зв'язку та супутникової навігації: хто глушить ці сигнали на Кримському півострові // Крим. Реалії. – 2023, 17 жовтня. – URL: https://tinyurl.com/2maenzrj

[409] Чорноморський флот рф втрачає контроль над ситуацією – британська розвідка // Інформаційний спротив. – 2023, 26 вересня. – URL: https://tinyurl.com/3fjw84ua

[410] Коваленко О. Ракетний удар по Одесі: чому це не помста рашистів за штаб чф рф // Інформаційний спротив. – 2023, 25 вересня. – URL: https://tinyurl.com/mtth3u3v

[411] рф використали підводний ракетоносій з новоросійська для атаки по Одещині – у Силах оборони назвали можливу причину // Unn.com.ua. – 2023, 28 вересня. – URL: https://tinyurl.com/5528mht5

[412] Зведення ВМС ЗС України за 21-30 вересня 2023 р.

окупантів[413]. 07 і 09 вересня ударниі БпЛА атакували російські військові об'єкти біля селищ Оленівка та Чорноморське (півострів Тарханкут, ТОТ Крим)[414].

11 вересня Головне управління розвідки МО України повідомило про успішне завершення розпочатої в серпні операції зі встановлення контролю над так званими "Вишками Бойка" та іншими буровими об'єктами, які рф окупувала ще у 2015 році. З початком повномасштабного вторгнення противник використовував вишки як вертолітні майданчики і для розміщення засобів РЛС. Підрозділи ГУР МО України повернули бурові платформи "Петро Годовалець" та "Україна", а також самопідіймальні бурові установки "Таврида" і "Сиваш". Під час проведення операції спецпризначенцям вдалося захопити цінні трофеї: запас вертолітних некерованих авіаційних ракет, а також РЛС "Нева", що відстежувала рух суден у Чорному морі.

Під час однієї з фаз цієї операції відбувся бій між українськими воїнами на катерах та російським винищувачем Су-30. Внаслідок бою російський літак отримав ураження і змушений був відступити[415].

Після знешкодження російських засобів виявлення і ураження в західній частині Криму, Сили оборони України 13 вересня завдали удар ракетами класу "повітря-земля" "Storm Shadow/SCALP EG" по Севастопольському морському заводу. В сухих доках заводу в результаті удару зазнали критичних ушкоджень підводний човен "Ростов-на-Дону" і великий десантний корабель (далі – ВДК) "Минск". ВДК наступного дня мав здійснити вихід в море, тому особовий склад був присутній на кораблі. Безповоротні втрати особового складу ВДК "Минск" склали 62 особи[416].

Підводний човен "Ростов-на-Дону" до і після ракетного удару (фото – Mil.ru / CIT)

Сили оборони України вписали нову сторінку в історію російсько-української

[413] ВМС ЗС України. В північно-західній частині Чорного моря під час спроби висадки ворожого особового складу силами морської авіації ВМС ЗС України знищено ворожий катер // facebook. – 2023, 03 вересня. – URL: https://tinyurl.com/5n722fmm

[414] Атаки дронів та ракет українських сил на територію окупованого Криму та російські кораблі в Чорному морі в січні-жовтні 2023 році (база даних) // Blackseanews. – 2023, 06 листопада. – URL: https://tinyurl.com/2p8yfn35

[415] Головне управління розвідки МО України. Україна повернула під контроль т.зв. "Вишки Бойка" // Telegram. – 2023, 11 вересня. – URL: https://t.me/DIUkraine/2834

[416] (Не) морський бій. Майже не маючи флоту, Україна знищила або пошкодила понад 20 військових кораблів РФ: які з них вже не плаватимуть // Nv.ua. – 2023, 08 листопада. – URL: https://tinyurl.com/4zn7jbhu

війни – не маючи протичовнових кораблів, літаків та вертольотів, вивели з ладу підводний човен.

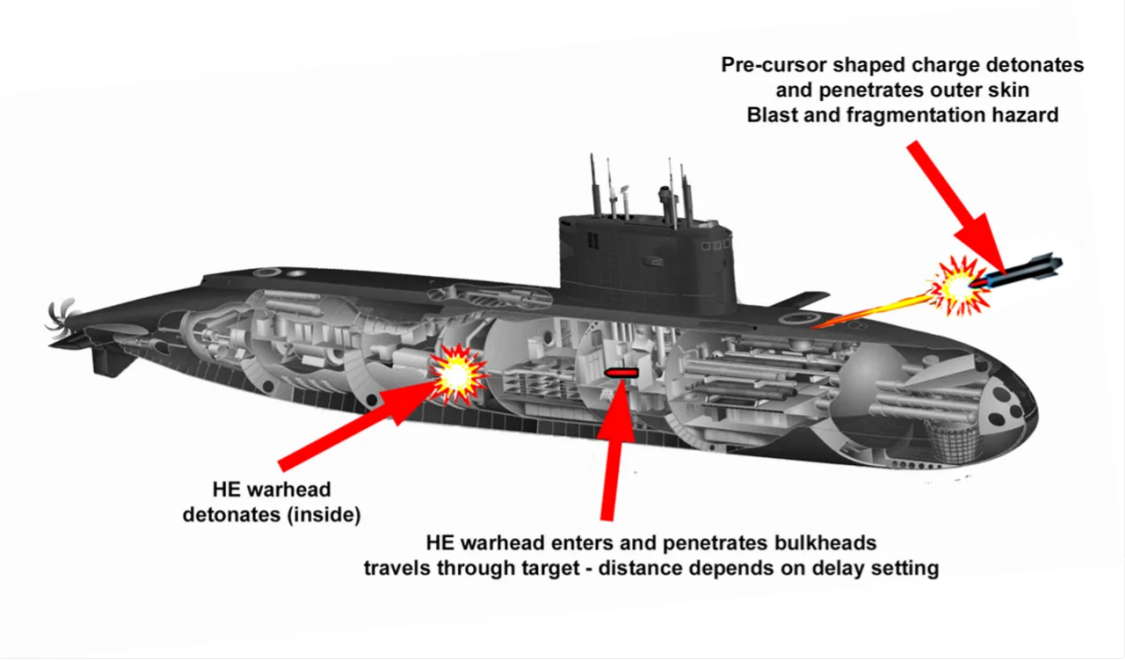

Схема влучання ракети "Storm Shadow" в російський підводний човен. підводного човна "Ростов-на-Дону" (Ілюстрація: Kyiv Post)

13 вересня у північно-західній частині Чорного моря було знищено ворожий катер типу КС-701 "Тунець"[417]. У протистоянні з ворогом результат приносила злагоджена робота різних складових Угруповання різнорідних сил. Так у ніч на 14 вересня контррозвідка СБУ та ВМС ЗС України провели спецоперацію біля Євпаторії – знищили російський комплекс ППО "Тріумф". Атака була комбінована – дроново-ракетна. Спочатку ударні БпЛА вразили РЛС комплексу – радари та антени. А після виведення з ладу РЛС, береговий ракетний дивізіон ВМС ЗС України вдарив по пускових установках комплексу з БРК "Нептун"[418].

14 вересня 2023 р. український безекіпажний катер "Sea Baby" підбив ракетний корабель на повітряній подушці "Самум" зі складу чорноморського флоту рф. Атака відбулась на виході із Севастопольської бухти, наш морський дрон влучив у корму з правого боку. Внаслідок цього російський корабель втратив хід, і був відбуксируваний на ремонт[419].

Свій внесок у перемогу над ворогом вносив і особовий склад річкової флотилії ВМС ЗС України, знищивши командно-спостережний пункт і ліквідувавши 20 російських загарбників. Інформація була оприлюднена 18 вересня[420].

У третій декаді вересня Угруповання різнорідних сил посилило бойову роботу в Чорноморській ОЗ. 20 вересня на північ від Севастополя в результаті ракетної атаки було уражено командний пункт чф рф поблизу с. Верхньосадове. А 22 вересня було

[417] Сили оборони півдня знищили ворожий катер типу КС-701 "Тунець" – ВМС України // Interfax.. – 2023, 13 вересня. – URL: https://tinyurl.com/mr2bnf69
[418] Після ураження комплексу С-400 у Євпаторії панують панічні настрої // Інформаційний спротив. – 2023, 14 вересня. – URL: https://tinyurl.com/3uxjaw8h
[419] Що це за рашистський корабель "Самум", якого підбив морський дрон СБУ // Defence express. – 2023, 15 вересня. – URL: https://tinyurl.com/52v4d7j5
[420] Флотилія ВМС ЗС України знищила ворожий командно-спостережний пункт // Укрінформ. – 2023, 18 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yckxh8x9

завдано удару ракетами “Storm Shadow/SCALP EG” по штабу чорноморського флоту в самому Севастополі. Внаслідок ракетного удару загинули 34 офіцери, серед яких командувач чорноморським флотом росії віце-адмірал віктор соколов, 105 окупантів було поранено. Будівля штабу зруйнована[421].

23 вересня ВМС ЗС України провели комбіновану атаку ударними БпЛА і ракетами типу “Нептун” на портову інфраструктуру, яка використовувалась противником з військовою метою. Удар було завдано по причалам №17 та 19 у бухтах Голландія та Сухарна[422].

Будівля штабу чф рф в момент ураження ракетою (фото – Крим. Реалії)

Підрозділи морської піхоти, артилерії, флотилій, оборони портів та морської авіації ВМС ЗС України у складі угруповань у вересні 2023 року знищили: 292 окупанти, 371 квадрокоптер, 33 одиниці автомобільної техніки, 10 танків, 8 артилерійських систем, 6 бойових броньованих машин, сім сховища з боєприпасами, сім ударних БпЛА “Shahed”, три оперативно-тактичних БпЛА, п’ять плавзасобів, чотири одиниці спеціальної техніки, два пункти управління, одну систему ППО[423].

Результати

Аналіз дій протиборчих сторін у Чорноморській оперативній зоні свідчить, що противнику вдалося у вересні 2023 року зберегти спроможності завдавати МРАУ з акваторії Чорного й Азовського морів по об’єктах інфраструктури і населених пунктах України. Однак ворог не зміг призупинити морську економічну діяльність України. Рф продовжувала порушувати міжнародне морське право, створювала штучні перешкоди цивільному судноплавству через спотворення навігаційного сигналу з використанням

[421] ЗСУ успішно вразили командний пункт Чорноморського флоту РФ під Севастополем, - СтратКом // Фокус. – 2023, 20 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yyr85fsd; Сили спеціальних операцій ЗС України. Оновлена інформація по втратам противника в результаті проведення спецоперацій ССО // Telegram. – 2023, 25 вересня. – URL: https://t.me/ukr_sof/760

[422] Атаки дронів та ракет українських сил на територію окупованого Криму та російські кораблі в Чорному морі в січні-жовтні 2023 році (база даних) // Blackseanews. – 2023, 06 листопада. – URL: https://tinyurl.com/2p8yfn35

[423] Звіт ВМС ЗС України за вересень 2023 року / Офіційна сторінка ВМС ЗС України // facebook. – 2023, 01 жовтня. – URL: https://tinyurl.com/3yhwk8ax

радіоелектронного обладнання, яке було розташоване в південно-західних та західних районах Криму.

Противник основну увагу зосередив на охороні та обороні районів базування сил і засобів, однак, лише частково зумів виконати поставлену задачу, оскільки чф рф та берегова інфраструктура вмс зс рф не уникнули дошкульних ударів по корабельному складу, судно-ремонтній базі, РЛС, засобах зв'язку, командних пунктах тощо. Через неможливість гарантувати цілковиту безпеку районів базування чф рф у Криму, переважна частина корабельного складу та підводних носіїв ракетного озброєння, важливі об'єкти оборони окупанти були вимушені перемістити до пунктів базування в Краснодарський край рф, що суттєво зменшило ефективність нанесення вогневого ураження Силам оборони України.

Сили оборони України у вересні 2023 року збільшили вогневий вплив на угрупування військ противника на ТОТ Криму і в Чорноморській оперативній зоні, наносячи удари по корабельному складу, силам і засобам ППО та пунктам управління.

Сили оборони України у вересні нав'язали ворогу свою ініціативу, втілити свою тактику, завдавали комбіновані удари (ракети і БпЛА). На певний час дезорганізували управлінську ланку чф рф. Обмежили здатність противника вести спостереження за надводною обстановкою у північно-західній частині Чорноморської операційної зони.

ВМС ЗС України змогли забезпечити захист цивільного судноплавства в українських територіальних водах.

Висновки

У вересні 2023 року Сили оборони України, незважаючи на перевагу противника в кількості та якості корабельного складу, налагоджену логістику чф рф, завдяки асиметричним діям зуміли захопити тактичну ініціативу в Чорноморській оперативній зоні. Закладений влітку потенціал структурних змін ВМС ЗС України творчо реалізовувався в умовах війни на морі. чф рф виявився неготовим до асиметричного протиборства, зазнав втрат у надводних і підводних силах в Чорному морі. З метою збереження ударної складової флоту противник передислокував кораблі та підводні човни носії КРМБ до Краснодарського краю рф.

Перехоплення тактичної ініціативи Силами оборони України в Чорноморській оперативній зоні у вересні 2023 року дозволили забезпечити функціонування торгівельних шляхів у західній частині Чорного моря, розблокувати вивезення української аграрної продукції з портів Одеси й Південного. Нездатність противника блокувати торгівлю на Чорному морі з допомогою надводних плавзасобів чф рф, очевидно стимулюватиме його до пошуків нестандартних рішень, яким може стати створення мінно-небезпечних зон на торгівельних маршрутах, що ведуть до портів України.

2.6. ДІЇ АВІАЦІЇ ТА ПРОТИПОВІТРЯНОЇ ОБОРОНИ

Характеристика повітряної обстановки.

Загальна характеристика повітряної обстановки. У вересні 2023 р. ворог продовжував силами стратегічної, оперативно-тактичної, армійської авіації завдавати удари по об'єктах на території України. Виконуючи завдання з нанесення ураження важливим об'єктам військової та цивільної інфраструктури, противник масував засоби повітряного нападу: крилаті ракети й ударні БпЛА.

Повітряні Сили ЗС України у взаємодії із зенітними ракетними військами Сухопутних Військ ЗС України та підрозділами протиповітряної оборони інших складових сил безпеки і оборони продовжували ведення протиповітряної оборони по всій території України з метою відбиття ворожих ракетних і авіаційних ударів. Тактична авіація Повітряних Сил, армійська авіація Сухопутних військ ЗС України виконували завдання з авіаційної підтримки угруповань наземних військ, що вели оборонні й наступальні дії на різних ділянках лінії фронту.

Противник продовжував завдавати щоденних ракетних і авіаційних ударів по позиціях наших військ та об'єктах у прифронтових населених пунктах.

Повітряна обстановка у районі відповідальності ОСУВ "Північ". Російська оперативно-тактична авіація завдавала поодинокі авіаційні удари по позиціях наших військ вздовж державного кордону України в Чернігівській та Сумській обл.

Повітряна обстановка у районі відповідальності ОСУВ "Хортиця" у вересні 2023 р. характеризувалася інтенсивним застосуванням авіації. Основні зусилля бойова авіація противника зосереджувала на підтримці угруповань наземних військ, що вели наступальні і штурмові дії на Куп'янському і Лиманському напрямках, оборонні – на Бахмутському.

Повітряна обстановка у районі відповідальності ОСУВ "Таврія" у вересні 2023 р. визначалася веденням протиборчими сторонами наступальних операцій та оборонних дій. Основні зусилля бойова авіація противника зосереджувала на авіаційній підтримці угруповань наземних військ, які вели наступальні й штурмові дії на Мар'їнському і Авдіївському напрямках, оборонні дії – на Мелітопольському.

Повітряна обстановка у районі відповідальності ОСУВ "Одеса" у вересні 2023 р. залишалася напруженою. Противник регулярно завдавав авіаційних ударів по об'єктах на західному березі Дніпра в межах Херсонської обл., наростив зусилля по ураженню БпЛА об'єктів портової інфраструктури в Одеській обл.

Завдання авіації та ППО сторін.

Хід та особливості ведення бойових дій продемонстрували, що противник у вересні 2023 р. виконував такі завдання:

авіаційна підтримка наступальних і оборонних дій наземних військ, на чому зосереджувались основні зусилля;

знищення важливих об'єктів на території України;

виведення з ладу літаків української тактичної авіації на аеродромах.

Авіація та ППО Силл безпеки і оборони України у вересні 2023 р. продовжували виконувати такі завдання:

забезпечення прикриття об'єктів критичної інфраструктури України засобами протиповітряної та протиракетної оборони;

авіаційна підтримка наземних військ, які вели оборонні й наступальні дії;

зрив тилового і логістичного забезпечення угруповань військ противника;
знищення об'єктів противника в оперативній і стратегічній глибині.

Особливості виконання завдань авіації та протиповітряної оборони.

Дії російської авіації з підтримки наземних військ. У вересні 2023 р. російська бойова авіація продовжувала зосереджувати основні зусилля на авіаційній підтримці наземних військ, що вели наступальні й оборонні дії на різних напрямках. Всього за вересень противник завдав щонайменше 1925 авіаційних ударів[424] по логістичних лініях, пунктах управління і позиціях українських військ.

На *Херсонському операційному напрямку* у вересні противник суттєво наростив інтенсивність застосування авіації порівняно з серпнем 2023 р. З одного боку, це було викликано активними діями підрозділів українських військ на островах дельти і східному березі Дніпра, з іншого – авіацією ворог намагався компенсувати втрати у ствольній артилерії, завдані українськими артилеристами в ході контрбатарейної боротьби[425]. Намагаючись завадити рейдовим діям українських підрозділів на цьому напрямку, ворог завдавав зосереджених авіаційних ударів по об'єктах у районах Тягинки, Львового, Ольгівки, Бургунки, Миколаївки, Козацького, Веселого і Берислава Херсонської обл. Поодиноких авіаційних ударів противника у вересні зазнали Херсон, Антонівка, Молодіжне, Наддніпрянське, Придніпровське і Садове Херсонської обл.

На *Запорізькому операційному напрямку* основні зусилля противника зосереджувались на зриві наступальної операції ЗС України на Мелітопольському напрямку, відповідно російська авіація виконувала завдання з авіаційної підтримки свої наземних військ, що вели оборонні дії. Найвища інтенсивність ворожих авіаційних ударів на цьому операційному напрямку у вересні спостерігалася в районі Роботине, Вербове, Мала Токмачка, Оріхів, Новоданилівка Запорізької обл. Вогнем авіації ворог намагався уразити особовий склад підрозділів 82 одшбр і 71 оєбр ОТУ "Марун" ОСУВ "Таврія", 15 броп НГУ, 116 омбр[426] та ін. Поодиноких авіаційних ударів ворог завдавав на Запорізькому напрямку в районах Кам'янського, Степногірська, Запасного, Новооандріївки, Омельника, Червоного, Малинівки, Левадного, Новодарівки.

На *Шахтарському операційному напрямку* російська бойова авіація у вересні завдавала зосереджених ударів у районах Старомайорське, Урожайне, Велика Новосілка і Золота Нива, Новомайорське, Пречистівка Донецької обл., намагаючись уразити позиції підрозділів 38 обрмп і 710 бро ДССТ, які закріплювались на досягнутих рубежах. Порівняно з попереднім місяцем, у вересні противник збільшив інтенсивність завдавання авіаційних ударів по позиціях 72 омбр в районі Вугледара[427].

На *Мар'їнському операційному напрямку* ворожа авіація здійснювала підтримку наступальних і штурмових дій своїх наземних військ, для чого завдавала регулярних ударів по позиціях українських військ в районах Новомихайлівки, Мар'їнки,

[424] Обліковано на основі добових зведень Генерального штабу ЗС України.
[425] Harward, C. et al. Russian Offensive Campaign Assessment, September 15, 2023 // Institute for the Study of War. – 2023, September 15. – URL: https://tinyurl.com/593jawd7; Лівобережжя Херсонщини стає небезпечним для росіян // Нова Каховка City. – 2023, 11 вересня. – URL: https://tinyurl.com/ycd5uprs; Загарбники активізували на Херсонщині удари з повітря – ОК "Південь" // Укрінформ. – 2023, 24 вересня. – URL: https://tinyurl.com/bbruyt7d
[426] Звернення Президента України за 04 та 24 вересня 2023 р.
[427] Збір російських трупів на обмін. Інший бік наступу 38-ї бригади на Таврійському напрямку // Новинарня. – 2023, 14 вересня. – URL: https://tinyurl.com/3bh7fk28; Нагорна Н. Ворог із трьох боків та "нальоти" дронів: який вигляд мають звільнені Урожайне та Благодатне // ТСН. – 2023, 18 вересня. – URL: https://tinyurl.com/mrywunb7; Історія однієї автівки / Igor Zakharenko // YouTube. – 2023, 13 вересня. – URL: https://www.youtube.com/watch?v=IBHMAQKNYpY

Красногорівки Донецької обл. Поодинокі авіаційні удари завдавалися ворогом по об'єктах у Кураховому та Єлизаветівці.

На *Авдіївському операційному напрямку* авіація противника виконувала завдання авіаційної підтримки наступальних і штурмових дій своїх наземних військ, завдаючи інтенсивних зосереджених ударів по позиціях підрозділів 36 обрмп, 53, 110 омбр, що обороняли Авдіївку[428].

На *Бахмутському операційному напрямку* ворожа авіація завдавала ударів у районах:

Нью-Йорк, Торецьк, Північне – з метою нанести ураження позиціям підрозділів ОТУ "Соледар", що вели оборонні дії;

Озарянівка, Біла Гора, Кліщіївка – з метою зриву наступальних і оборонних дій 5 ошбр, 80, 95 одшбр, ОШБ "Лють", 93 омбр в районі Кліщіївки і 3 ошбр в районі Андріївки[429];

Іванівське, Часів Яр, Богданівка – з метою нанести ураження позиціям підрозділів ОТУ "Соледар", що вели оборонні дії.

Крім того, намагаючись уразити об'єкти ближнього тилу українських військ на Бахмутському напрямку, ворог завдавав авіаційних ударів у районі Костянтинівки, Ступочок, Білої Гори, Часового Яру Донецької обл.

На *Лиманському операційному напрямку* противник продовжував завдавати інтенсивних і зосереджених авіаційних ударів у районі Веселе, Спірне Донецької обл., Білогорівка Луганської обл. Таким чином ворожа авіація здійснювала авіаційну підтримку наступальних і штурмових дій своїх наземних військ, котрі атакували позиції підрозділів ОТУ "Лиман" ОСУВ "Хортиця". Крім того, зросла інтенсивність вогню авіації противника у районі Торське, Зарічне Донецької обл., Невське Луганської обл.

На *Куп'янському операційному напрямку* авіація противника завдавала ударів у районах Синьківка, Петропавлівка, Куп'янськ Харківської обл.; Новоселівське Луганської обл., Піщане, Іванівка Харківської обл.; Чернещина, Копанки Харківської обл., Надія, Твердохлібове Луганської обл. Авіаційні удари противником завдавалися для підтримки наступальних дій своїх наземних військ, які атакували позиції підрозділів українських військ, що вели оборону на цьому напрямку – зокрема зі складу 4 отбр, 14, 32 омбр, 68 оєбр та ін. [430]

В *зоні відповідальності ОУВ "Харків"* ворог вогнем авіації намагався уразити об'єкти у районах прикордонних населених пунктів. Найчастіше у вересні під ворожі

---

[428] Звернення Президента України за 15 вересня 2023 р.; Глава держави подякував військовим бригади імені князя Володимира Мономаха за оборону Авдіївки // Армія Inform. – 2023, 13 вересня. – URL: https://tinyurl.com/bdz7tc2f; Сьогодні неприступна Авдіївка відзначає своє 245-річчя / 110 ОМБр // Instagram. – 2023, 09 вересня. – URL: https://www.instagram.com/p/Cw9xx4wISwr/

[429] Звернення Президента України за 17 вересня 2023 р.; Нічна варта 93-ї бригади ЗСУ Холодний Яр ні відбитій позиції "вагнерів" під Кліщіївкою // Новинарня. – 2023, 27 вересня. – URL: https://tinyurl.com/5xvsndaz; Третя штурмова бригада про визволення Андріївки: 72 ОМСБр РФ розбита вщент // Тексти. – 2023, 15 вересня. – URL: https://tinyurl.com/rb7w6a6m

[430] Танкісти 4 отбр вполювали російський танк на Харківщині біля села Чернещина / Новинарня // YouTube. – 2023, 11 вересня. – URL: https://tinyurl.com/43vxbd44; Парай О. "Це була битва за кожен метр": боєць волинської бригади розповів про бої на Куп'янському напрямку // Суспільне. Новини. – 2023, 24 вересня. – URL: https://tinyurl.com/4h5zahrm; Новостворена 32-га окрема механізована бригада ЗСУ та її поет-гранатометник в боях під Куп'янськом / Новинарня // YouTube. – 2023, 18 вересня. – URL: https://tinyurl.com/34zaj6jk; Росомахи з літа стримують наступ росіян на Сватівському напрямку / 68 окрема єгерська бригада ім. Олекси Довбуша // facebook. – 2023, 27 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yvc36rpy

удари потрапляли Стрілеча, Гатище, Плетенівка, Бударки та Бологівка Харківської обл. В цілому ж, на цьому напрямку ворожа авіація завдала ударів по об'єктах у районах понад 15 населених пунктів.

Так само, в *зоні відповідальності ОТУ "Суми"* під вогонь російської авіації потрапляли прикордонні населені пункти – усього 12. Найчастіше противник бив у районах Степка, Грабовського і Попівки Сумської обл.

В *зоні відповідальності ОУВ "Чернігів"* за місяць ворожа авіація завдала по декілька ударів у районах Сального, Галаганівки, Грем'яча і Леонівки Чернігівської обл.

Знищення важливих об'єктів на території України. У вересні 2023 року противник продовжував завдавати ракетних і авіаційних ударів по об'єктах у тилу. На основі дій ворога виокремилось три пріоритетні напрямки застосування ЗПН в рамках виконання вказаного завдання:

руйнування портової й продовольчої інфраструктури півдня України (Одеська, Миколаївська обл.) – противник продовжив ударами БпЛА нищити інфраструктуру українських портів, аби завадити експорту аграрної продукції; найбільш інтенсивних ударів по цих об'єктах ворог завдавав 03, 04, 06, 07, 13, 18, 19, 26, 28 і 30 вересня[431];

ураження важливих об'єктів у оперативній глибині (Дніпропетровська, Запорізька обл.) – противник завдавав ракетних ударів (зокрема, ракетами "Искандер" різних модифікацій) по об'єктах, які вважав військовими – у Запоріжжі, Кривому Розі[432];

ураження об'єктів енергетичної та промислової інфраструктури (Рівненська, Львівська обл.) – ворог завдав ударів по об'єктах у Рівному та Дрогобичі[433].

Виведення з ладу української тактичної авіації на аеродромах. До вересня 2023 року жодна зі сторін російсько-української війни не спромоглася встановити панування у повітряному просторі України, а насиченість фронту засобами ППО спричинила появу нових тактичних прийомів застосування авіації, суть яких полягає у використанні літаків як платформ для запуску високоточних засобів ураження середнього радіусу дії. При цьому, задля забезпечення живучості авіації, обидві сторони практично не допускали дій власної авіації за лінією фронту. Основними авіаційними засобами ураження стали:

протирадіолокаційні ракети, призначені для знищення наземних засобів ППО противника (Х-31 в росіян; AGM-88 HARM в України);

малопомітні високоточні ракети з автономним наведенням (Х-59 у росіян; Storm Shadow, SCALP-EG в України);

керовані авіаційні бомби (ФАБи з УМПК в росіян; бомби з JDAM в України).

В ході бойових дій кінця весни – літа 2023 року авіаційні засоби ураження, отримані Україною від партнерів, довели свою ефективність. Зокрема, застосовуючи

---

[431] Див. таблицю "Зведена статистика ракетних і авіаційних ударів, вересень 2023 року" в додатках.

[432] За добу окупанти завдали 101 удару по території Запорізької області – наслідки влучань задокументувала поліція // Головне управління Національної поліції в Запорізькій області. – 2023, 13 вересня. – URL: https://tinyurl.com/ywfvr5pr; Погорілов С. Ракетний удар по Кривому Рогу: кількість постраждалих зросла до 74 людей // Українська правда. – 2023, 09 вересня. – URL: https://tinyurl.com/5x5efcvd; Росія вдарила по Кривому Рогу ракетою "Іскандер-М" // Рубрика. – 2023, 19 вересня. – URL: https://tinyurl.com/54wcvyzf

[433] Марчук І. Армія РФ завдала удару по Рівному, частина міста – без електрики // Суспільне. Новини. – 2023, 21 вересня. – URL: https://tinyurl.com/4x369add; Янко М. У Дрогобицькому районі Львівщини пролунали вибухи: що відомо // Суспільне. Новини. – 2023, 21 вересня. – URL: https://tinyurl.com/yke46suj

такі ЗУ, як AGM-88 HARM та Storm Shadow, тактична авіація ПС ЗС України регулярно завдавала ударів по позиціях засобів ППО, місцях скупчення живої сили і ОВТ, пунктах управління військами, логістичних центрах і складах противника. При цьому, росіяни не мали ефективних засобів протидії вказаним ЗУ, тому були змушені пристосовуватись до нових умов шляхом відведення певних важливих об'єктів (командних пунктів, логістичних центрів) на відстань 150-200 км від рубежу дії української авіації.

Імовірно, що в пошуках нових способів протидії українській авіації, противник прийняв рішення виявити і знищити літаки, оснащені для застосування озброєння західного виробництва. Так, у відкритих джерелах відзначено декілька фактів втрат літаків ПС ЗС України у вересні 2023 року:

11 вересня – уражено Су-25 і МиГ-29 на авіабазі "Довгинцево", Кривий Ріг;

19 вересня – пошкоджено МиГ-29 на авіабазі "Довгинцево", Кривий Ріг;

23 вересня – імовірно, два літаки МиГ-29 пошкоджені або знищені на авіабазі "Довгинцево", Кривий Ріг;

25 вересня – знищено МиГ-29 зі складу 204 брТА на аеродромі "Кульбакине", Миколаїв.

Для виконання завдань з ураження українських літаків у місцях базування, росіянами застосовувалися нові види БпЛА "Ланцет" – модернізовані баражуючі боєприпаси, здатні долати відстань до 75 км[434].

Знищення об'єктів противника в оперативній і стратегічній глибині. Аналіз бойових дій у липні-вересні 2023 р. дозволяє припускати, що Сили оборони України розпочали серію асиметричних операцій, покликаних ліквідувати спроможності ворога завдавати удари у стратегічній глибині України[435], одна з яких – зі знищення російської авіації, в тому числі – ракетоносіїв зі складу стратегічної авіації.

Операція зі знищення російської авіації умовно розпочалася з травня 2023 року. Саме з 03 травня російська столиця – Москва – почала зазнавати регулярних ударів БпЛА. Символічно, що перший такий удар був завданий двома апаратами по одній із будівель Кремля – Сенатському палацові. А вже наприкінці травня повідомлялося, що Москва і передмістя була атакована одразу 30-ма невідомими БпЛА, лише 10 із яких росіяни спромоглися збити.

Протягом червня і липня 2023 року російська влада неодноразово заявляла про збиття БпЛА над Москвою. Особливо інтенсивного і регулярного ураження безпілотними апаратами Москва почала зазнавати з кінця липня. Зокрема, 30 липня, а також 01, 18 і 23 серпня зазнавали ураження об'єкти комплексу "Москва-Сіті", в яких розміщувалися офіси урядових установ: Мінекономрозвитку, Мінпромторгу,

---

[434] A Ukrainian Su-25 close air support aircraft was destroyed by a Russian Lancet loitering munition / Ukraine Weapons Tracker // Twitter. – 2023, October 10. – URL: https://tinyurl.com/23kvxveh; Опубликованное 10/10/23 видео с уничтожением украинского Су-25 на аэродроме в Долгинцево, вероятно, старое и было снято месяц назад / Necro Mancer // Twitter. – 2023, 11 октября. – URL: https://tinyurl.com/23v2422f; Мандровська О. Тили ЗСУ під загрозою. Росія пустила в хід нові дрони "Ланцет": куди вони дістануть // Фокус. – 2023, 20 вересня. – URL: https://tinyurl.com/5fd4ehh3; Recently, a Ukrainian Air Force MiG-29 was damaged by a Russian Lancet loitering munition / The Military Watch // facebook. – 2023, September 19. – URL: https://tinyurl.com/223dkr4p; Around 23 September 2023, two Ukrainian Air Force jets (likely MiG-29 or Su-25) were destroyed during a Russian attack on Kryvyi Rih Air Base munition / The Military Watch // facebook. – 2023, September 26. – URL: https://tinyurl.com/35zm8jpf; On 25 September 2023, a Ukrainian Air Force Mikoyan-Gurevich MiG-29 was destroyed during a Russian attack on Kulbakino Air Base / The Military Watch // facebook. – 2023, September 26. – URL: https://tinyurl.com/38veyfen; Axe, D. Russia's tiny drones are now flying far enough to blow up Ukrainian MiGs at their bases // Forbes. – 2023, September 19. – URL: https://tinyurl.com/4k4xake2

[435] Див.: "Воєнно-історичний опис російсько-української війни (листопад 2022 року)". – С. 116.

Мінкомзв'язку та ін. Окрім того, під ударами опинялися і об'єкти російського Міністерства оборони, і один зі столичних аеропортів. Подібні інциденти призводили до закриття московських аеропортів, збитків російської економіки, усвідомлення жителями Москви реальності війни[436].

В експертному середовищі в цілому негативно оцінювалось застосування далекобійних БпЛА для досягнення психологічного ефекту. Цей ефект хоч і був передбачений, але в дійсності вважався другорядним, тоді як важливішим результатом таких ударів стало зосередження противником засобів ППО для прикриття столиці – упродовж серпня-вересня росіяни активно працювали над створенням ешелонованої системи протиповітряної оборони навколо Москви[437].

Ймовірно, що противник посилював протиповітряну оборону своєї столиці за рахунок сил і засобів, які до цього прикривали важливі об'єкти, зокрема аеродроми. Завдяки цьому Сили оборони України у третій декаді серпня отримали можливість завдати серію ударів по місцях базування російської авіації в оперативному і стратегічному тилу противника – аеродрому "Сольці" (Новгородська обл.), аеродрому в Курську, аеродрому "Крести" (Псковська обл.), в результаті чого росіяни втратили 4 літаки Ту-22 знищеними і пошкодженими, 4 літаки Ил-76, декілька літаків оперативно-тактичної авіації. Далі, 18 вересня було здійснено рейд на аеродром "Чкаловський", що біля Москви, який завершився пошкодженням двох літаків (Ан-148, Ил-20) і вертольота (Ми-28Н)[438].

Попри втрати ОВТ стратегічної і оперативно-тактичної авіації на аеродромах, противник продовжував посилювати ППО Москви. Імовірно, не маючи резервів засобів ППО, росіянам для підвищення живучості літаків у місцях їхнього базування у вересні 2023 р. довелося вдаватися до нестандартних заходів, як-то:

створення волонтерських груп для патрулювання місцевості навколо аеродромів з метою виявлення диверсантів, що запускали малі БпЛА;

---

[436] Barnes, J. E.; Entous A.; Schmit, E.; Troianovski, A. Ukrainians were likely behind Kremlin drone Attack, U.S. officials say // The New York Times. – 2023, May 24. – URL: https://tinyurl.com/fkeznu8m; Москву атакували понад 30 БпЛА, під ударами опинилася Рубльовка // Апостроф. – 2023, 30 травня. – URL: https://tinyurl.com/43dwjeb6; Москву знову атакували безпілотники // Мілітарний. – 2023, 30 липня. – URL: https://tinyurl.com/5a5bmj67; Російську столицю атакував безпілотник // Мілітарний. – 2023, 01 серпня. – URL: https://tinyurl.com/uv84ahk; Москву атакував безпілотник: пролунав вибух // Мілітарний. – 2023, 18 серпня. – URL: https://tinyurl.com/598dv43u; Безпілотники вночі атакували столицю РФ // Мілітарний. – 2023, 23 серпня. – URL: https://tinyurl.com/y6suuxf8; Москву атакували безпілотники // Мілітарний. – 2023, 24 липня. – URL: https://tinyurl.com/4h3zmnas; Московську область атакували дрони // Мілітарний. – 2023, 10 серпня. – URL: https://mil.in.ua/uk/news/moskovsku-oblast-atakuvaly-drony/

[437] Butler A. Ukraine's 'tit for tat' drone strikes could boost Putin's popularity in Russia, experts warn // Independent. – 2023, September 12. – URL: https://tinyurl.com/4w9rk934; Удари дронів по будинках в Москві не мають значення з точки зору війни, – Марія Берлінська // Українські новини. – 2023, 28 вересня. – URL: https://tinyurl.com/3p92tsrw; An interview with the head of Ukraine's defence intelligence // The Economist. – 2023, September 17. – URL: https://tinyurl.com/yckpjf9w; Latest Defence Intelligence update on the situation in Ukraine – 12 September 2023 / Ministry of Defence // Twitter. – 2023, September 12. – URL: https://tinyurl.com/ms6jp4m2; Москву від дронів захищатимуть башти-ППО // Мілітарний. – 2023, 04 вересня. – URL: https://tinyurl.com/2s3twkws; Altman H. Exclusive interview with Ukraine's Spy Boss from his D.C. hotel room // The War Zone. – 2023, September 22. – URL: https://tinyurl.com/xehcv8ha; Hambling D. Moscow has been surrounded by air defences for a century, but they were never designed to stop the drones Ukraine is using now // Insider. – 2023, September 17. – URL: https://tinyurl.com/4vdddhrj

[438] Див. розділ "Дії авіації та протиповітряної оборони" у "Воєнно-історичному описі російсько-української війни (серпень 2023"); Latest Defence Intelligence update on the situation in Ukraine – 31 August 2023 / Ministry of Defence // Twitter. – 2023, August 31. – URL: https://tinyurl.com/32babf8a; Nedwick T. Claims swirl around 'sabotage raid' on airbase near Moscow // The War Zone. – 2023, September 20. – URL: https://tinyurl.com/4myeyfzz

прикриття літаків стратегічної і оперативно-тактичної авіації захисним шаром з автомобільних шин;

створення хибних цілей шляхом нанесення фарбою силуетів літаків на злітно-посадковій смузі;

будівництво антидронових укриттів для літаків[439].

Захисний шар з автомобільних шин на Су-34.

Списаний Су-27 в антидроновому укритті.

Ту-95 під захисним шаром з автомобільних шин (ліворуч) і два силуети Ту-95, нанесені фарбою (праворуч).

Дії української авіації з підтримки наземних військ. Протягом вересня 2023 р. тактична авіація ПС ЗС України завдала 380 ударів по об'єктах противника, з них – 312 по районах зосередження особового складу і ОВТ, 63 – по позиціях ворожих засобів протиповітряної оборони, 5 – по пунктах управління, 3 – по станціях РЕБ. Крім того,

[439] Latest Defence Intelligence update on the situation in Ukraine – 10 September 2023 / Ministry of Defence // Twitter. – 2023, September 10. – URL: https://tinyurl.com/3n7mf244; Nedwick T. Russia is using tires to protect its bombers from aerial attack // The War Zone. – 2023, September 04. – URL: https://tinyurl.com/44enkkuw; Altman H., Rogoway T. Russian Su-34 strike-fighter covered in tires // The War Zone. – 2023, September 08. – URL: https://tinyurl.com/jxjk4ye9; Payne S. Tu-95 decoys are being painted on Russian Air Base's Apron // The War Zone. – 2023, September 30. – URL: https://tinyurl.com/36mwde4b; Cenciotti D. New Anti-Drone Protection System Appears at Russian Airfield // The Avionist. – 2023, September 10. – URL: https://tinyurl.com/b6uhcduh

підрозділами українських ракетних військ і артилерії було нанесено ураження 47 позиціям засобів ППО, 2 радіолокаційним станціям, 11 станціям РЕБ противника.

Результати.

В ході бойових дій упродовж вересня 2023 р. протиборчі сторони досягли таких результатів.

Ворог завдав двадцять МРАУ по важливих об'єктах на території України, більшість із яких припала на об'єкти портової інфраструктури півдня України.

Динаміка застосування противником засобів повітряного нападу в ході завдавання масованих ракетно-авіаційних ударів

Тип ЗПН	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень
БпЛА "Герань"	387	195	218	171	498
КР/БР "Искандер"	18	18	14	0	1
КР Х-101 / 555 / 55	114	134	36	76	77
КРМБ "Калибр"	29	19	49	38	12
КР Х-22	13	18	15	4	0
БР Х-47 "Кинжал"	7	9	4	7	0
П-800 "Оникс"	0	0	18	0	2

В ході відбиття повітряних нападів противника тактична авіація, зенітні ракетні війська Повітряних Сил, війська ППО Сухопутних військ ЗС України у взаємодії з підрозділами ППО інших складових Сил безпеки і оборони знищили: 401 од. БпЛА "Герань" ("Shahed"), 11 од. КРМБ "Калибр", 66 од. КР Х-101 / 555 / 55. Крім того, у вересні 2023 р. ворог втратив щонайменше 37 засобів ППО, 1 літак, 622 БпЛА оперативно-тактичного рівня і 84 крилаті ракети.

Висновки

Аналіз повітряної обстановки і ведення бойових дій у вересні 2023 р. дозволяє зробити такі висновки:

противник збільшив інтенсивність завдання масованих ракетно-авіаційних ударів – у вересні завдав 20 МРАУ, що на 6 більше, ніж у попередній місяць;

противник різко масштабував застосування БпЛА "Герань" – застосував біля 500 од. у вересні проти 170 од. у серпні, 218 од. – у липні;

ворог почав операцію з виявлення і знищення українських літаків тактичної авіації, з яких застосовувалось високоточне далекобійне озброєння західного виробництва;

Сили оборони України продемонстрували здатність проводити довготривалі асиметричні операції для ліквідації критичних спроможностей противника.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У вересні основні зусилля військово-політичного керівництва України зосереджувались на підтримці консолідації світової демократичної спільноти та держав-партнерів з метою забезпечення умов для ефективного опору російській агресії. Було зроблено низку важливих кроків на шляху євроінтеграції, що наближало старт переговорного процесу про вступ до ЄС, а також для налагодження системного військово-технічного співробітництва з країнами Заходу у сфері розробки, виробництва, ремонту та модернізації озброєння та військової техніки та боєприпасів з метою посилення довгострокового військового потенціалу України.

Російсько-українська війна прямим чи опосередкованим чином впливала на порядок денний як великих міжнародних форумів, так і на формат міждержавних відносин провідних світових гравців.

Проте відсутність загального бачення шляхів та способів її завершення умовно розподіляло країни на дві категорії: в той час коли колективний Захід обстоював стратегію покарання за порушення міжнародних правил, то умовний колективний Глобальний Південь (в середовищі якого з'явилися вже два неформальних лідерів: Китай та Індія) все ще розглядав росію в якості рівнозначного учасника світових процесів. А динаміка відновлення політичної комунікації між США та КНР поки не дає підстав для висновків щодо можливостей формування світового антивоєнного консенсусу.

Вересень став віддзеркаленням економічних тенденцій серпня. США та Китай демонстрували повільне зростання ВВП, конкуруючи на ринку новітніх технологій. Євросоюз продовжував балансувати на межі застою через проблеми в економіці Німеччини, яка пожинала наслідки "ріалполітик", допустивши домінування "Газпрому" на внутрішньому ринку (40% постачання газу) та високу питому вагу Китаю у зовнішньому товарообігу.

Інфляційні ризики продовжували впливати на монетарну політику центробанків, які або підвищували або залишали без перегляду раніше підвищені облікові ставки. У США річна інфляція залишилася на рівні серпня, тому ФРС зберегла відсоткову ставку незмінною. У Китаї було зафіксовано нульову місячну інфляцію. Спостерігалась тенденція зменшення інфляції в ЄС до 4,3%.

На світових на енергетичних ринках розпочалася фаза повільного зростання, подорожчали як нафта, так і газ. Причому, якщо ціна на нафту марок Brent і WTI протягом місяця піднялася в середньому на 5 дол. США, то російська Urals подорожчала на 10 дол. США і її ціна на кінець вересня більш ніж на 25% перевищувала встановлену стелю.

Завдяки зростанню цін на нафту в економіці країни-агресора спостерігалися стабілізаційні процеси, а саме: сповільнилась девальвація рубля, збільшувалось позитивне сальдо платіжного балансу та зменшився дефіцит бюджету. Незважаючи на те, що повноцінне постачання комплектуючих все ще стримувалося міжнародними санкціями, приклад із вдалим обходженням стелі цін на нафту надавав рф надію на те, що й у санкційній політиці буде знайдено ефективні лазівки.

Тим часом, у вересні дещо розширилася географія міжнародних санкцій. Крім російських підприємств, під обмеження потрапили іранські виробники озброєнь, а також компанії Китаю та Туреччини. Світова спільнота звернула увагу на те, що іранська програма безпілотників не лише підтримувала військові дії на європейському

континенті, а й дестабілізувала ситуацію на Близькому Сході.

У вересні економіка України демонструвала тенденцію щодо відновлення. Курс національної валюти був стабільним, рівень інфляції зменшилась до 7,1% у річному вимірі, зростання ВВП становило 9,1% порівняно з вереснем минулого року.

Україна впевнено продовжувала курс на розбудову енергетичної незалежності та відновлення зруйнованої інфраструктури. Продовжувалося проходження іноземними судами тимчасового коридору у Чорному морі, відкритого за допомогою вдалих дій ЗС України, які розблокували експортні шляхи держави.

Держави-партнери надавати гуманітарну, фінансову та військову підтримку Україні, завдяки яким було повністю профінансовано всі статті видатків бюджету. Уряд впевнено утримував економічну ситуацію, а військово-політичне керівництво та ЗС України успішно стримували агресію рф.

Протягом вересня 2023 року стратегічними цілями рф в Україні залишалися – утримання окупованих та захоплення нових територій, щонайменше в межах адміністративних кордонів Луганської і Донецької областей. При цьому противник активно формував резерви для майбутнього наступу.

Прогрес в українському наступі на півдні був дещо повільним. Штурмовим підрозділам доводилось долати потужну ешелоновану оборону, яку тримало значне угруповання російських військ. По всій лінії фронту досить активно застосовувалась артилерія та БпЛА різних типів.

Попри володіння ініціативою ЗС України, залишалась висока ймовірність збереження паритету бойових спроможностей сторін. З другої половини вересня намітився перехід до позиційної оборони, спричинений, перш за все, необхідністю перегрупування та накопичення резервів для подальшого наступу.

Бойові дії високої інтенсивності тривали на двох напрямках: на півдні Бахмуту, де головні сили противника були сконцентровані на контратаках поблизу Кліщіївки та Андріївки, та на Таврійському напрямку, де ворог намагався проводити контратаки з флангів, прагнучи унеможливити українське просування.

У межах наступальної операції виконувалися завдання з ураження та виснаження сил противника за допомогою артилерії та ракет далекої дії. Встановлення вогневого контролю над стратегічними висотами та логістичними шляхами Бахмут – Горлівка ускладнило логістику російських військ.

Противник продовжував підготовку до відбиття ймовірного форсування Дніпра штурмовими підрозділами ЗС України, посилював цей напрямок резервами. Разом з тим, за рахунок підтримки авіації та артилерії, ЗС України поступово розширювали “сіру зону” вздовж лівого берега ТОТ Херсонщини та формували умови для створення нових плацдармів.

На інших напрямках здійснювались стабілізаційні дії, проводились протидиверсійні заходи, точилась контрбатарейна та радіоелектронна боротьба.

У повітряному просторі України ворог не мав переваги, однак проводив надалі розосереджені повітряні атаки, як по передових українських підрозділах, так і по тилових районах України, активізував розвідувальні заходи та застосування ударних БпЛА та КАБ. Тривало накопичення ракет далекої дії, вочевидь для здійснення масованих атак по українській критичній інфраструктурі в зимовий період.

ПС ЗС України спрямовували основні зусилля на прикриття українських підрозділів та важливих об’єктів. Тривала системна робота зі знищення пріоритетних

цілей в тилу противника з метою зниження його наступального потенціалу.

Російське командування надалі використовувало у війні з Україною різні ПВК та найманців для вирішення окремих складних тактичних завдань, у т.ч. як штурмову піхоту. В ході війни противник активно застосовував тактику “випаленої землі”, яка спрямована на максимальне ураження цивільного населення, тотальне нищення господарчої інфраструктури, формування атмосфери страху та непевності.

Зважаючи на те, що ЗС України мають обмежені можливості щодо проведення масштабного наступу задля звільнення всієї ТОТ України, нагальною залишається міжнародна військова допомога, перш за все в номенклатурі далекобійних артилерійських систем, ракет, штурмової авіації, систем ППО, а також засобів РЕБ, РЕР та інженерної техніки для розмінування.

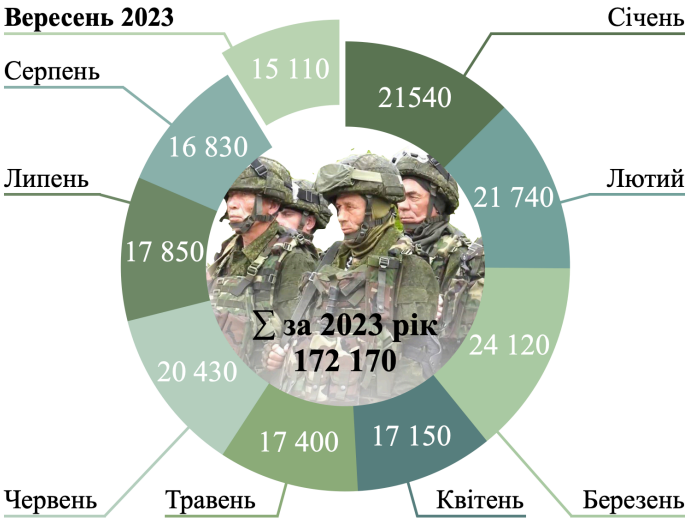
ВТРАТИ
ЗБРОЙНИХ СИЛ РФ У ВЕРЕСНІ 2023 РОКУ

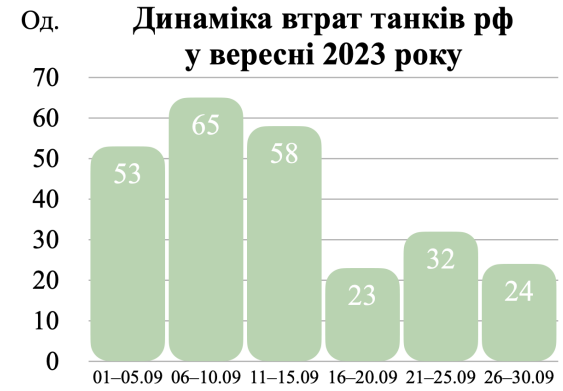
Втрати особового складу рф склали:

а) за вересень 2023 року — **15 110** осіб

б) за 2023 рік — **172 170** осіб

Підсумкові втрати **з початку широкомасштабного вторгнення** — біля **278 130** осіб

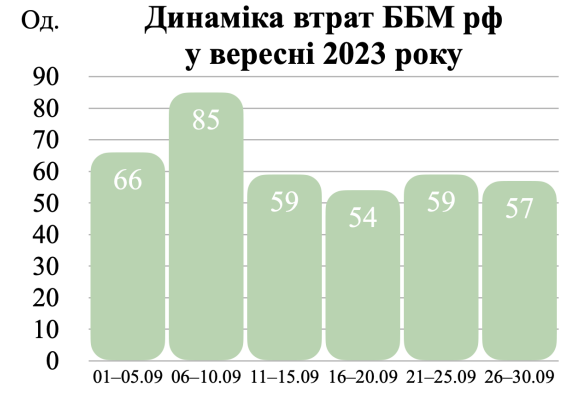
Втрати танків рф склали:

а) за вересень 2023 року — **225** одиниць

б) за 2023 рік — **1 662** одиниці

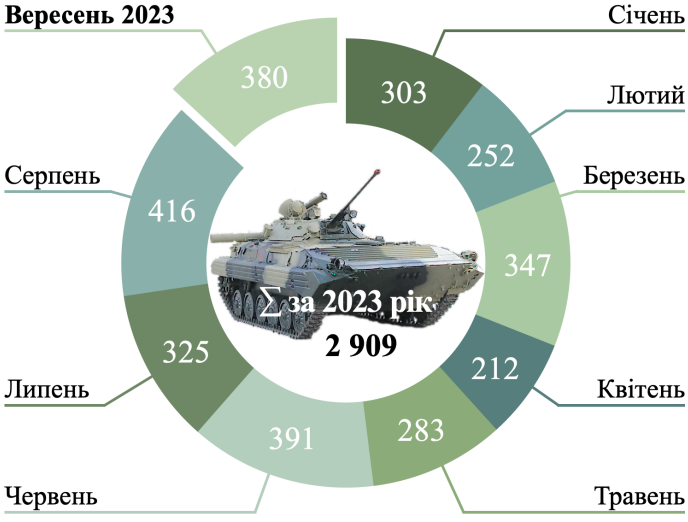
Підсумкові втрати **з початку широкомасштабного вторгнення** — **4 691** од.

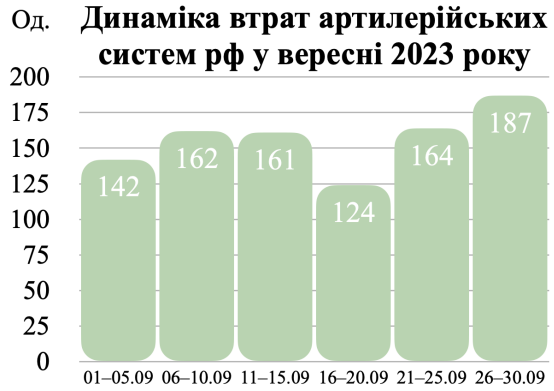
Втрати особового складу рф склали:

а) за вересень 2023 року — **380** одиниць

б) за 2023 рік — **2 909** одиниць

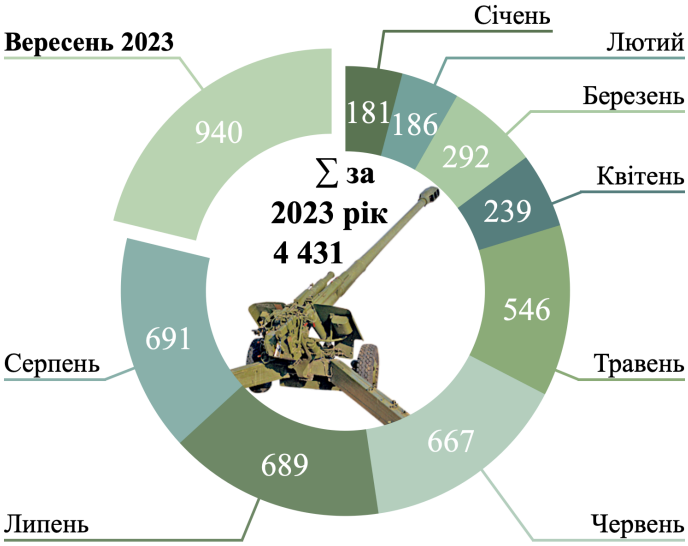
Підсумкові втрати **з початку широкомасштабного вторгнення** — **8 984** од.

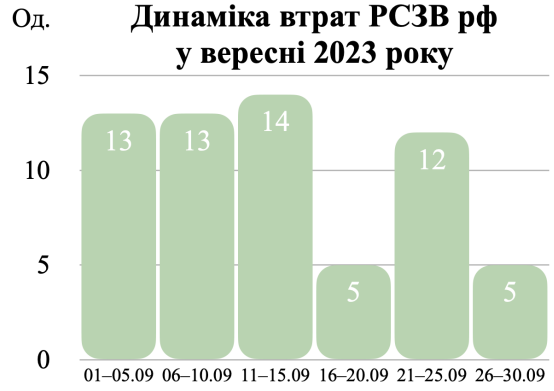
Втрати артсистем рф склали:

а) за вересень 2023 року — **940** одиниць

б) за 2023 рік — **4 431** одиницю

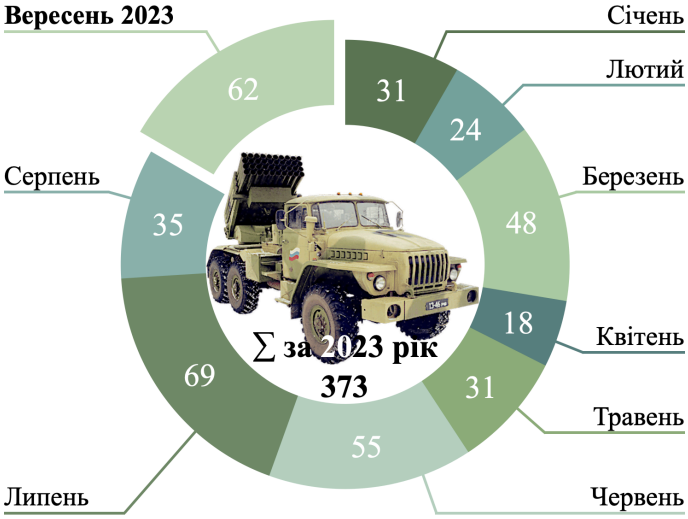
Підсумкові втрати **з початку широкомасштабного вторгнення — 6 447** од.

Втрати РСЗВ рф склали:

а) за вересень 2023 року — **62** одиниці

б) за 2023 рік — **373** одиниці

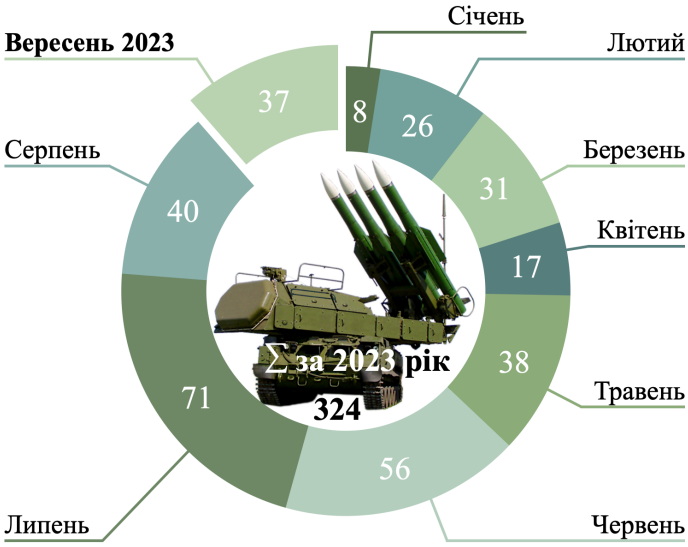
Підсумкові втрати **з початку широкомасштабного вторгнення — 796** од.

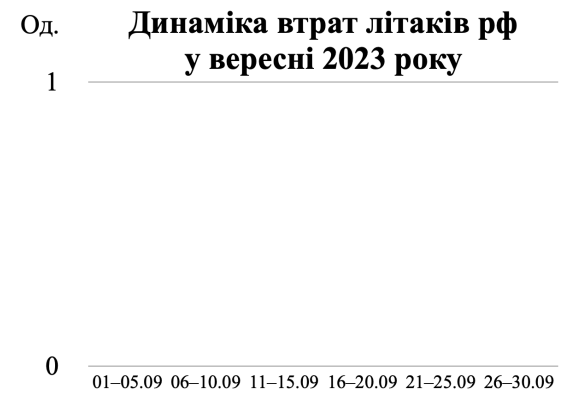
Втрати засобів ППО рф склали:

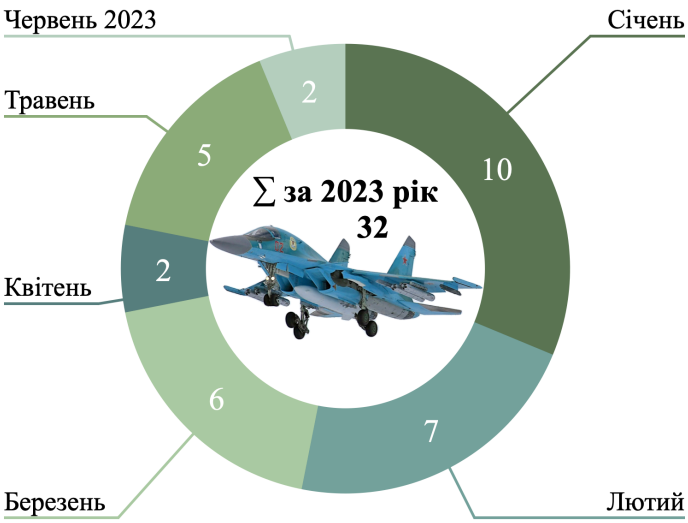
а) за вересень 2023 року — **37** одиниць

б) за 2023 рік — **324** одиниці

Підсумкові втрати **з початку широкомасштабного вторгнення — 537** од.

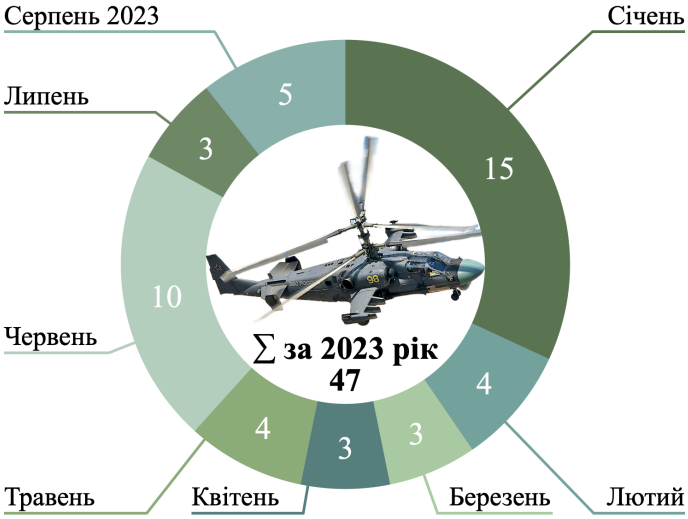
Втрати літаків рф склали:

а) за вересень 2023 року втрати відсутні

б) за 2023 рік — **32** одиниці

Підсумкові втрати **з початку широкомасштабного вторгнення — 315** од.

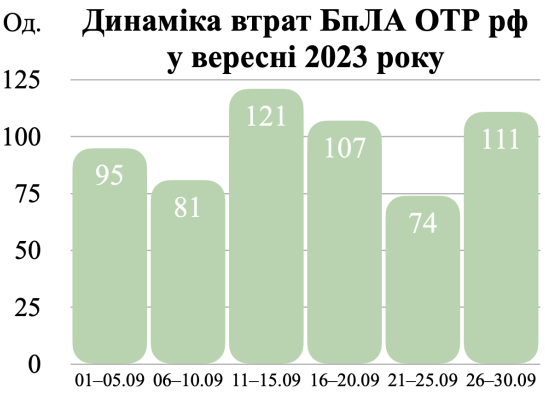

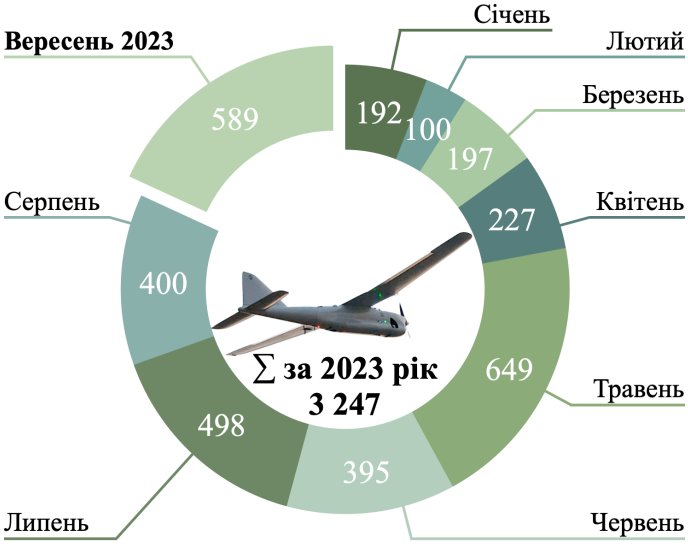
Втрати гелікоптерів ППО рф склали:

а) за вересень 2023 року втрати відсутні

б) за 2023 рік — **47** одиниць

Підсумкові втрати **з початку широкомасштабного вторгнення — 316** од.

Втрати засобів БпЛА ОТР рф склали:

а) за вересень 2023 року — **589** одиниць

б) за 2023 рік — **3 247** одиниць

Підсумкові втрати **з початку широкомасштабного вторгнення — 5 006** од.

Втрати крилатих ракет російської федерації збитими склали:

а) за вересень 2023 року — **84** одиниці

б) з 24.02.2022 по 31.08.2023 — **1 529** од.

Втрати кораблів, катерів і підводних човнів рф склали:

а) за вересень 2023 року – катер, вдк, депч

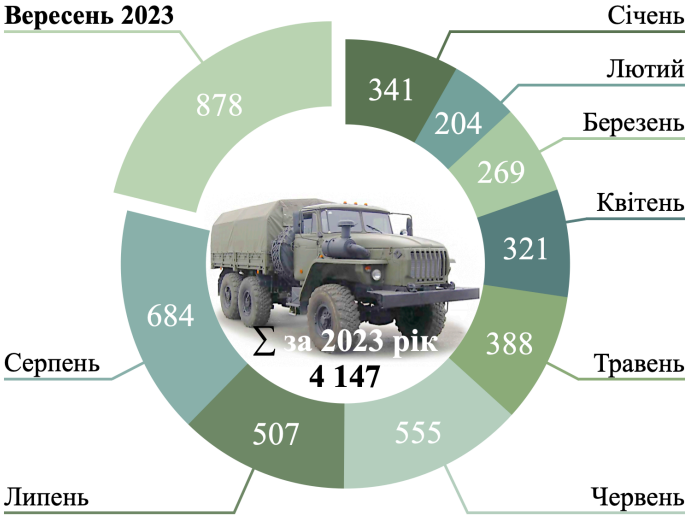
б) з 24.02.2022 по 31.08.2023 — **20 + 1** од.

Втрати автотехніки рф склали:

а) за вересень 2023 року — **878** одиниць

б) за 2023 рік — **4 147** одиниць

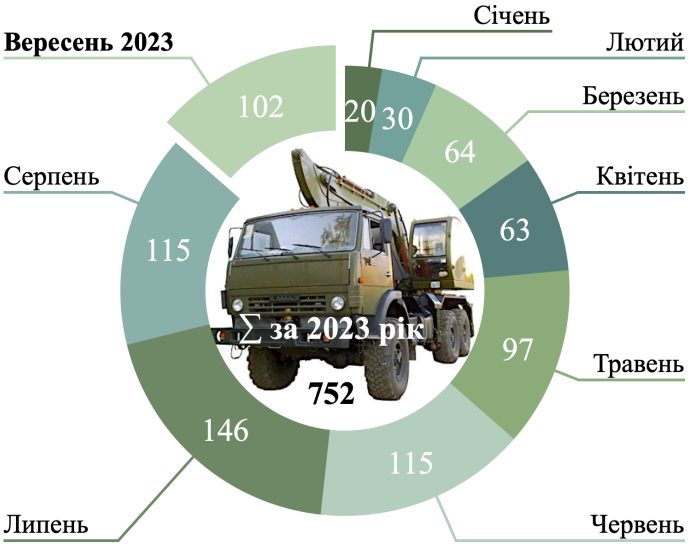
Підсумкові втрати **з початку широкомасштабного вторгнення — 8 854** од.

Втрати спецтехніки рф склали:

а) за вересень 2023 року — **102** одиниці

б) за 2023 рік — **752** одиниці

Підсумкові втрати **з початку широкомасштабного вторгнення — 932** од.

ЗВЕДЕНА СТАТИСТИКА РАКЕТНИХ І АВІАЦІЙНИХ УДАРІВ, вересень 2023 року

№	Дата	Тип ЗПН	Кількість ЗПН		Примітка
			Запущено	Знищено	
1	03.09	БпЛА “Герань” (“Shahed”)	25	22	Запуски БпЛА з південного та південно-східного напрямків (мис Чауда ТОТ Криму, Приморсько-Ахтарськ РФ). Основний напрямок удару – південь Одеської обл.
2	04.09	БпЛА “Герань” (“Shahed”)	32	23	Запуски БпЛА з південного та південно-східного напрямків (мис Чауда ТОТ Криму, Приморсько-Ахтарськ РФ).
3	06.09	БпЛА “Герань” (“Shahed”)	25	15	Запуски БпЛА з південно-східного та південного напрямків (Приморсько-Ахтарськ РФ, мис Чауда ТОТ Криму).
		Х-101 / 555 / 55	7	7	Запущені з 9 літаків Ту-95МС в районі Енгельса.
		“Искандер-М”	1	1	–
4	07.09	БпЛА “Герань” (“Shahed”)	33	25	Запуски БпЛА з північного, південно-східного і південного напрямків (Курськ, Приморсько-Ахтарськ РФ, мис Чауда ТОТ Криму). Напрямки ударів – Сумська і Одеська обл.
5	08.09	БпЛА “Герань” (“Shahed”)	20	16	Запуски БпЛА з південного і південно-східного напрямків (Приморсько-Ахтарськ РФ, мис Чауда ТОТ Криму). Основний напрямок удару – південь Одеської обл.
6	10.09	БпЛА “Герань” (“Shahed”)	33	26	Запуски БпЛА з північного напрямку (Курськ, РФ). Основний напрямок удару – Київська обл.
7	12.09	БпЛА “Герань” (“Shahed”)	12	12	Запуски БпЛА з південно-східного напрямку (Єйськ, Приморсько-Ахтарськ РФ). Знищені у межах Запорізької, Дніпропетровської та Миколаївської обл.
8	13.09	БпЛА “Герань” (“Shahed”)	44	32	Запуски БпЛА з північного, південного і південно-східного напрямків (Курськ, Приморсько-Ахтарськ РФ, мис Чауда ТОТ Криму). Основний напрямок удару – південь Одеської обл.
9	14.09	БпЛА “Герань” (“Shahed”)	17	22	Запуски БпЛА з північного, південного і південно-східного напрямків (Курськ, Єйськ РФ, мис Чауда ТОТ Криму).
10	15.09	БпЛА “Герань” (“Shahed”)	17	17	Запуски БпЛА з південно-східного напрямку (Приморсько-Ахтарськ, РФ). Напрямок удару – Хмельницька обл.
11	17.09	БпЛА “Герань” (“Shahed”)	6	6	Запуски БпЛА з південного і південно-східного напрямків (мис Чауда, ТОТ Криму; Приморсько-Ахтарськ, РФ).
		Х-101 / 555 / 55	10	6	Пуски ракет з 10 літаків Ту-95МС в районі Енгельса. Зафіксовано влучання на півдні Одеської обл.
12	18.09	БпЛА “Герань” (“Shahed”)	24	18	Запуски БпЛА з південного і південно-східного напрямків (мис Чауда, ТОТ Криму; Приморсько-Ахтарськ, РФ). Напрямки – Миколаївська і Одеська обл.
		Х-101 / 555 /55	17	17	Пуски з літаків Ту-95МС в районі Волгоградської обл. РФ. Ракети знищені у

					межах Дніпропетровської, Полтавської й Хмельницької обл.
13	19.09	БпЛА “Герань” (“Shahed”)	30	27	Запуски БпЛА з південно-східного напрямку (Приморсько-Ахтарськ, РФ).
		“Искандер-М”	1	0	Запущена з ТОТ Криму в напрямку Кривого Рогу.
14	20.09	БпЛА “Герань” (“Shahed”)	24	17	Запуски БпЛА з південно-східного і північного напрямків. Знищені ППО у межах Сумської, Полтавської, Кіровоградської, Дніпропетровської обл.
15	21.09	Х-101 / 555 / 55	43	36	Запуски з 10 літаків Ту-95МС в районі Енгельса, РФ. Ракети запускалися у декілька хвиль, заходили з різних напрямків, змінювали курс по маршруту. ППО України працювала у Київській, Черкаській, Хмельницькій, Вінницькій, Харківській, Івано-Франківській обл.
16	23.09	БпЛА “Герань” (“Shahed”)	15	14	Запуски БпЛА з південно-східного напрямку (Приморсько-Ахтарськ, РФ). Напрямки удару – Запорізька, Дніпропетровська обл.
17	25.09	БпЛА “Герань” (“Shahed”)	19	19	Запуски БпЛА з південно-східного напрямку (Приморсько-Ахтарськ, РФ).
		П-800 “Оникс”	2	0	Запуски з БРК “Бастион” в районі Севастополя.
		КРМБ “Калибр”	12	11	Запуски КР з малого ракетного корабля і підводного човна у Чорному морі (райони Феодосії, Новоросійська).
18	26.09	БпЛА “Герань” (“Shahed”)	38	26	Запуски БпЛА з південного і південно-східного напрямків (мис Чауда, ТОТ Криму; Приморсько-Ахтарськ, РФ).
19	28.09	БпЛА “Герань” (“Shahed”)	44	34	Запуски БпЛА з південного і південно-східного напрямків (мис Чауда, ТОТ Криму; Приморсько-Ахтарськ, РФ).
20	30.09	БпЛА “Герань” (“Shahed”)	40	30	Запуски БпЛА з південного напрямку (мис Чауда, ТОТ Криму). Знищені у межах Одеської, Миколаївської та Вінницької обл.
ВСЬОГО		**БпЛА “Герань” (“Shahed”)**	**498**	**401**	
		КРМБ “Калибр”	**12**	**11**	
		КР Х-101 / 555 / 55	**77**	**66**	
		П-800 “Оникс”	**2**	**–**	
		“Искандер-М”	**1**	**–**	

ДОДАТОК № 3

Міжнародні санкції та воєнна, економічна і політична підтримка України з боку країн-партнерів

Назва заходу, дата	Зміст воєнно-політичного заходу (рішення)	Характеристика заходу	Очікуваний результат
Заходи санкційного характеру			
Європейський Союз			
Додатковий пакет санкцій, 13.09.2023 р.	ЄС продовжив на наступні шість місяців персональні санкції, запроваджені у зв'язку з російською агресією проти України, проте виключив зі списків чотирьох осіб. Рада ЄС своїм рішенням продовжила персональні санкції проти 1800 фізичних та юридичних осіб, причетних до підриву територіальної цілісності, суверенітету і незалежності України**.**	Рішення Європейського Союзу	Санкції, мають створити умови, при яких, ведення бойових дій для країни-агресора буде економічно непідйомним тягарем та мають призвести до їх припинення.
Сполучені Штати Америки			
Додатковий пакет санкцій, 14.09.2023 р.	Державний департамент США оголосив про введення додаткових санкцій проти 24 фізичних осіб, серед яких громадяни росії, Грузії та Польщі, а також низки компаній росії, Бельгії, ОАЕ, Словенії, Туреччини та ЦАР. Включенням іскандара махмудова, андрія бокарєва та ігора алтушкіна розширено списки підсанкційних міліардерів росії. Під обмеження потрапили підприємства: "Автоваз", "Москвич", "Трансмашхолдинг", "Росавтодор", НВО "Сатурн", "Сінко-Банк", "російська мідна компанія", "Об'єднана металургійна компанія" та "Соллерс", як компанії, що фінансують військові потреби росії. США ввели санкції проти двох плавучих танкерів-сховищ, п'яти судноплавних та торговельних компаній, а саме Margiana Insaat Dis Ticaret i Demirci Bilisim Ticaret Sanayi у їх намаганнях імпортувати до росії товари подвійного призначення, компанії Denkar Ship Construction за надання послуг з ремонту суден пов'язаних з міноборони росії, турецької агенції ID Ship Agency та її власника Ілкера Догруйола, а також компанії CTL Limited, яка була посередником при доставці електронних компонентів американського та європейського походження компаніям у росії.	Рішення Державного департаменту США	Санкції, що накладаються, мають створити умови, при яких, ведення бойових дій для країни-агресора буде економічно непідйомним тягарем та мають призвести до їх припинення.

Додатковий пакет санкцій, 16.09.2023 р.	Міністерство фінансів США оголосило про новий санкційний пакет до якого увійшли 150 юридичних та фізичних осіб та є одним з найбільших у 2023 році і має на меті: перекрити канали, якими до росії надходить підсанкційна високотехнологічна продукція, а саме чіпи та деталі для супутників та навігаційного обладнання, закупвля яких проводиться у Європі через мережу посередників з Китаї, Туреччині, Угорщині та Об'єднаних Арабських Еміратах. Так, турецькі фірми здійснили понад 100 постачань російським компаніям з виробництва військових дронів та крилатих ракет, дві фінські компанії Siberica та Luminor відправляли до росії камери для безпілотників, оптичні фільтри високої роздільної здатності та літієві батареї. До санкційного списку увійшов "АкБарс Банк", один із ключових розрахункових центрів росії в ОАЕ, якого відрізали від валютних транзакцій: з 15.09.2023 припинив вихідні перекази у валюті та обмін доларів, євро та дирхамів.	Рішення Державного департаменту США	Санкції, що накладаються, мають створити умови, при яких, ведення бойових дій для країни-агресора буде економічно непідйомним тягарем та мають призвести до їх припинення.
Додатковий пакет санкцій, 19.09.2023 р.	Управління з контролю за іноземними активами Міністерства фінансів США (OFAC) оголосило про запровадження персональних санкцій проти семи фізичних і чотирьох юридичних осіб з Ірану, КНР, росії та Туреччини, які сприяли розробці та виготовленню іранських БПЛА та ракетної техніки. Зазначені особи забезепчили постачання і фінансову підтримку іранської авіаційної промислової компанії (HESA) з виробництва, закупівель і технічного обслуговування БПЛА і військових літаків. До санкції списку потрапили: Мехді Гогердчян – керуючий директор і член ради директорів фірми HESA (Іран), Хамідреза Нурі – заступник голови ради директорів HESA (Іран), Хусейн Аіні – директор представництва HESA з виробництва і випробовувань БПЛА в Сирії, Су Чуньпен – керуючий директор і власник Shenzhen Jiasibo (Китай), Мехмет Токдемір (Туреччина), Алааддін Айкут (Туреччина) та компанія Shenzhen Jiasibo та Dong Wenbo (Китай).	Рішення Державного департаменту США	Санкції, що накладаються, мають створити умови, при яких, ведення бойових дій для країни-агресора буде економічно непідйомним тягарем та мають призвести до їх припинення.

Додатковий пакет санкцій, 20.09.2023 р.	Міністерство фінансів США повідомило про запровадження нових санкцій проти фізичних і юридичних осіб, причетних до функціонування військово-промислового комплексу рф до виробництва ракет і ударних БПЛА, а також постачальники електроніки та компонентів, який містить близько 150 пунктів. Додатково були запроваджені санкції проти 70 юридичних і фізичних осіб, причетних до розширення виробництва та експорту енергоносіїв, діяльності в металургійному та гірничодобувному секторах росії.	Рішення Державного департаменту США	Санкції, що накладаються, мають створити умови, при яких, ведення бойових дій для країни-агресора буде економічно непідйомним тягарем та мають призвести до їх припинення.
Додатковий пакет санкцій, 26.09.2023 р.	Бюро з питань промисловості та безпеки, що входить до структури Міністерства торгівлі США, запровадило додаткові санкційні обмеження проти п'яти російських компаній, серед яких: ТОВ "Девайс Консалтинг", ТОВ "Грант Інструмент", "СМТ Айлоджік", "Стрелой" та ВСМПО-АВІСМА, які забезпечили поставку компонентів до безпілотників та спонукали до виготовлення БПЛА в інтересах ГРУ ГШ росії.	Рішення Державного департаменту США	Санкції, що накладаються, мають створити умови, при яких, ведення бойових дій для країни-агресора буде економічно непідйомним тягарем та мають призвести до їх припинення.
Австралія			
Додатковий пакет санкцій, 26.09.2023 р.	Уряд Австралії прийняв рішення про продовження терміну дії запроваджених санкцій проти російських фізичних та юридичних осіб, які спонукали до військової агресії росії проти України, на два роки до жовтня 2025 року.	Рішення Уряду Австралії	Санкції, що накладаються, мають створити умови, при яких, ведення бойових дій для країни-агресора буде економічно непідйомним тягарем та мають призвести до їх припинення.
Велика Британія			
Додатковий пакет санкцій, 29.09.2023 р.	Уряд Великої Британії повідомив про запровадження нового пакету санкцій до якого увійшли фізичні і юридичні особи, причетних до проведення фейкових "вибори" для легітимізації свого незаконного контролю над Херсонською, Запорізькою, Донецькою, Луганською областями та Кримом, які є частиною суверенної території України. До санкційного списку увійшли, у т.ч.: Центральна виборча комісія (ЦВК) росії, державний орган, який організував цьогорічні вибори та минулорічні референдуми на незаконно тимчасово контрольованих частинах України; Наталія Бударіна, секретар ЦВК, одна з найвищих	Рішення Уряду Великої Британії	Санкції, що накладаються, мають створити умови, при яких, ведення бойових дій для країни-агресора буде економічно непідйомним тягарем та мають призвести до їх припинення.

	посадових осіб у Центральній виборчій комісії; Андрій Алєксєєнко, голова, так званої Херсонської обласної адміністрації та Марина Захарова, голова так званої виборчої комісії в Херсоні.		
Заходи, направлені на заморожування активів країни-агресора			
Допомога в рамках підтримки України, 07.09.2023 р.	**Сполучені Штати Америки** вперше передають Україні кошти, конфісковані у підсанкційних російських олігархів на загальну сумму 1 млрд. доларів**.**	За інформацією **Державного департаменту США**	Новий транш фінансової допомоги Україні передбачає: 5 млн. доларів на підтримку реінтеграції та реабілітації ветеранів, 175 млн. доларів на закупівлю компонентів до систем ППО, ракет для HIMARS, боєприпасів та систем зв'язку, 100 млн. доларів на забезпечення довгострокових військових потреб, 90 млн. доларів на гуманітарне розмінування територій, 300 млн. доларів на підтримку та відновлення правопорядку на звільнених територіях, 206 млн. доларів в якості гуманітарної допомоги для вимушених переселенців в Україні та 203 млн. доларів на посилення ключових реформ, направлених на боротьбу з корупцією, а також на розслідування воєнних злочинів, скоєних росією.
Заходи економічної та політичної підтримки України			
Військова допомога від країн-учасниць контактної групи у форматі "Рамштайн-15" (Авіаційна база США, м. Рамштайн, ФРН, 19.09.2023 р.)			
Відкриваючи 15-те засідання контактної групи з питань оборони України міністр оборони США Ллойд Остін заявив, що союзники не зупиняться, доки Україна не отримає потрібне їй озброєння і боєприпаси. Він зазначив, що США і партнери передали Україні такі системи ППО, як Patriot, Hawk, IRIS-T, Gepard, NASAMS, які захищають Збройні Сили України, мирних громадян і цивільну та критичну інфраструктуру. Протиповітряна оборона й надалі залишатиметься найбільшою потребою України для захисту її неба, цивільного населення і міст далеко від поля бою. Протягом усієї цієї війни протиповітряна оборона наземного базування також була однією з найбільших історій успіху України. Україна відважно захищає свою критичну інфраструктуру й забезпечує світовий експорт зерна.			

Ми будемо зосереджуватися на тому, що становить найнагальніші потреби України. Ми місяцями говорили, наскільки високі потреби України у протиповітряній обороні та додав, що це була справді важлива допомога українським силам, і ми готові робити все, що від нас залежить, щоб Україна досягла успіху у своїй боротьбі. Ми також робимо кроки й на майбутнє. Я думаю, що ми провели певну роботу, створили певну протиповітряну оборону, але над цим потрібно й далі працювати і поглиблювати цей напрям. Результати засідання: • США оголосило про новий 47-й пакет військової допомоги Україні на загальну суму 325 млн. доларів, який включає засоби ППО, ракети AIM-9M, боєприпаси, включаючи касетні та ракети до HIMARS, а також протитанкові системи Javelin та AT-4. Крім того, МО США заявило про поставку до України першої партії танків Abrams. • Німеччина оголосила про підготовку нового пакету додаткової військової допомоги на 400 млн. євро; • Велика Британія передасть Україні десятки тисяч артилерійських снарядів; • Литва оголосила про надання чергового пакету додаткової військової допомоги, який включає: системи підриву, радари морського спостереження та боєприпаси для протитанкового гранатомета Carl Gustaf; • Латвія оголосила про надання Україні додаткової військової допомоги, яка включає найважливіші можливості – додаткові міномети, системи ППО та боєприпаси великого калібру. • Норвегія, передає Україні 50 гусеничних вантажівок NM199 (міжнародне котування M548); • Данія, оголосила про готовність передати Україні додатково 45 танків, з яких 15 модернізовані радянські Т-72ЕА та 30 немецких Leopard 1; • Чехія, за фінансової підтримки Данії та Нідерландів, постачатиме Україні, як сучасне чеське озброєння, так і модернізовану техніку, яка надійде в Україну в найближчі місяці та протягом 2024 року; • Іспанія передасть для потреб Збройних сил України бронетранспортери, пускові установки для зенітної техніки, зенітні ракети та військові вантажівки.		
Допомога в рамках досягнутих домовленостей в межах контактної групи, 19.09.2023 р.	Міністерство оборони США оголосило про новий 47-й пакет військової допомоги Україні на загальну суму 325 млн. доларів**.**	Рішення Державного департаменту США	Передача ракет AIM-9M для ППО, боєприпасів для HIMARS, систем ППО Avenger, кулеметів для боротьби з безпілотниками, 155-мм артилерійських снарядів, включаючи DPICM (касетні), 105-мм артилерійських снарядів, ракет з оптичним відстеженням і проводовим наведенням (TOW), протитанкових систем Javelin та AT-4, понад 3 млн. боєприпасів для стрілецької зброї, 59 легких тактичних машин, боєприпасів **для знешкодження** перешкод та запасних частин для технічного обслуговування та іншого польового обладнання**.**

Допомога в рамках досягнутих домовленостей в межах контактної групи, 19.09.2023 р.	Урядом Німеччини прийнято рішення про надання 400 млн. євро Україні додаткової військової допомоги.	Рішення Уряду **Німеччини**	Передача 200 бронемашин MRAP із протимінним захистом, 30 тисяч 155-мм снарядів, 3 800 155-мм димових снарядів DM125, 105 тисяч 120-мм танкових снарядів, 480 AT2 SCATMIN (касетні боєприпаси для MLRS MARS II, кожен з яких несе 28 протитанкових мін AT2), систем розмінування, Bergepanzer 2 або 3 (ремонтно-евакуаційна машина), 50 безпілотних надводних дронів, спорядження і запчастини для ремонту переданої техніки, електро та теплогенератори.
Допомога в рамках досягнутих домовленостей в межах контактної групи, 19.09.2023 р.	Уряд Великої Британії прийняв рішення про надання Україні додаткової військової допомоги.	Рішення Уряду Великої Британії	Передача десятків тисяч артилерійських снарядів.
Допомога в рамках досягнутих домовленостей в межах контактної групи, 19.09.2023 р.	Міністерство оборони Литви оголосило про надання Україні додаткової військової допомоги.	Рішення Уряду Литви	Передача систем підриву, радарів морського спостереження та боєприпасів для протитанкового гранатомета Carl Gustaf.
Допомога в рамках досягнутих домовленостей в межах контактної групи, 19.09.2023 р.	Уряд Латвії оголосив про надання Україні додаткової військової допомоги, яка включає найважливіші можливості – додаткові міномети, системи ППО та боєприпаси великого калібру.	Рішення Уряду Латвії	Пакет допомоги передбачає передачу додаткового озброєння ППО.
Допомога в рамках досягнутих домовленостей в межах контактної групи, 19.09.2023 р.	Уряд Норвегії оголосив про надання Україні додаткової військової допомоги.	Рішення Уряду Норвегії	Пакет допомоги передбачає передачу 50 гусеничних вантажівок NM199 (міжнародне котування M548).
Допомога в рамках	Уряд Чехії, підписав “Лист про наміри” з Данією та Нідерландами, що	Рішення Уряду	Пакет допомоги передбачає передачу

досягнутих домовленостей в межах контактної групи, 19.09.2023 р.	дозволить за їх фінансової підтримки постачати Україні, як сучасне чеське озброєння, так і модернізовану техніку, яка надійде в Україну в найближчі місяці та протягом 2024 року.	Чехії	Україні військової техніки та озброєння відповідно до досягнутих раніше домовленостей.
Допомога в рамках досягнутих домовленостей в межах контактної групи, 19.09.2023 р.	Уряд Іспанії оголосив про надання Україні додаткової військової допомоги.	Рішення Уряду Іспанії	Передача БТР, ПУ для зенітної техніки, зенітних ракет, вантажівок, надувних командних човнів, а також ПУ і ракет протиповітряної та протикорабельної оборони, спеціальних вантажівок для роботи з цими системами, а також машин швидкої медичної допомоги.
“Група ІТ-коаліції”, оголошено про створення коаліції, за ініціативи Міністерств оборони Естонії та Люксембургу, до яких приєдналась Україна та Бельгія, Латвія, Литва й Данія, які підписали декларацію про наміри.			
Допомога в рамках досягнутих домовленостей в межах контактної групи, 19.09.2023 р.	Представники міністерства оборони Люксембургу заявили **про** перший фінансовий внесок направлений на забезпечення функціонування коаліції.	Рішення Уряду Люксембургу	Анонсована країнами-ініціаторами пропозиція щодо створення коаліції знайшла підтримку серед учасників засідання.
Військова допомога від країн-учасниць контактної групи у форматі “Рамштайн” в рамках “Авіаційної коаліції”			
“Авіаційна коаліція”: Данія та Нідерланди, які у співпраці з США досягли домовленостей щодо схвалення відправки в Україну американських винищувачів F-16**:** Велика Британія, Норвегія, Бельгія, Швеція, Португалія, Польща, Чехія, Канада, Люксембург та Україна.			
Допомога в рамках домовленостей контактної групи, 06.09.2023 р.	Уряд Данії оголосив про передачу Україні, в рамках досягнутих домовленостей, авіаційної техніки для забезпечення навчання українських пілотів управлінню винищувачів F-16**.**	Рішення Урядів країн авіаційної коаліції	Пакет допомоги передбачає передачу 19 винищувачів F-16**.**
Допомога в рамках домовленостей контактної групи, 15.09.2023 р.	Уряд Бельгії оголосив про передачу Україні, в рамках досягнутих домовленостей, авіаційної техніки для забезпечення навчання українських пілотів управлінню винищувачів F-16**.**	Рішення Урядів країн авіаційної коаліції	Передача винищувачів F-16 для забезпечення навчання українських пілотів, створено учбову групу із шести інструкторів і чотирьох планувальників місії, які будуть проводити навчання українських пілотів та іншого персоналу**.**
“Танкова коаліція”: США, Велика Британія, Німеччина, Канада, Польща, Португалія, Іспанія, Фінляндія, Норвегія, Данія, Нідерланди, Швеція, Бельгія та Україна.			

Допомога в рамках підтримки України, 14.09.2023 р.	В рамках коаліції: Німеччина оголосила про надання Україні танків “Leopard 2” і про дозвіл іншим країнам експортувати німецькі танки. Протягом вересня, до переданих Німеччиною десяти танків “Leopard 1A5” до України прибули перші танки “Abrams” (від США) та 10 танків “Leopard 1” (від Данії, Німеччини та Нідерландів)	Рішення Урядів країн танкової коаліції	Пакет допомоги передбачає передачу Україні танків відповідно до досягнутих раніше домовленостей.
Допомога в рамках підтримки України, 19.09.2023 р.	В рамках коаліції: **Данія** оголосила про готовність передати Україні додатково 45 танків, з яких 15 модернізовані радянські Т-72ЕА та 30 немецких Leopard 1.	Рішення Урядів країн танкової коаліції	Передача Україні танків відповідно до досягнутих раніше домовленостей.
Допомога в рамках підтримки України, 19.09.2023 р.	**Сполучені Штати Америки** оголосили про поставку до України першої партії танків Abrams.	Рішення Урядів країн танкової коаліції	Передача Україні танків відповідно до досягнутих раніше домовленостей.
“**Група країн зі** спільних закупівель боєприпасів **у межах проекту EDA**”			
Допомога в рамках досягнутих домовленостей в межах контактної групи, 27.09.2023 р.	Уряд Естонії приєднався до рамкового контракту Німеччини щодо постачання боєприпасів Україні. Жозеф Боррель заявив, що Європейський Союз підписав 8 оборонних контрактів на закупівлю боєприпасів, через оборонне агентство, яка працюватиме як закупівельна агенція.	Рішення Уряду Естонія	Європейське оборонне агентство (EDA) підписало перші контракти на спільну закупівлю артснарядів для України. Члени ЄС купуватимуть універсальні снаряди для найпоширеніших артилерійських гаубиць: французької Caesar, польської Krab**,** німецької Panzerhaubitze 2000 та словацької Zuzana.
Військово-технічна та гуманітарна допомога Україні			
Сполучені Штати Америки			
Допомога в галузі безпеки та оборони, 01.09.2023 р.	Сполучені Штати Америки оголосили про поставки, рамках раніше укладених домовленостей між США та Україною, перших чотирьох антидронових систем Vampire для виявлення та знищення російських безпілотних літальних апаратів.	Рішення Державного департаменту США	Угодою передбачено поставку в Україну 14 систем Vampire.
Допомога в галузі безпеки та оборони, 01.09.2023 р.	Сполучені Штати Америки оголосили про завершення навчання 200 українськими військовими навчального курсу з управління американських танків M1 “Abrams”. Перші 10 танків надійшли до України у вересні 2023 року.	Рішення Державного департаменту США	Укладеними домовленостями передбачено поставку Україні 31 танку M1 “Abrams”.
Допомога в галузі безпеки та оборони, 02.09.2023 р.	Сполучені Штати Америки оголосили про надання Україні 375 млн. доларів додаткової військової допомоги.	Рішення Державного департаменту США	Передача безпосередньо із запасів армії США бронебійних

			боєприпасів зі збідненим ураном.
Допомога в галузі безпеки та оборони, 06.09.2023 р.	Сполучені Штати Америки оголосили про надання Україні 175 млн. доларів додаткової військової допомоги.	Рішення Державного департаменту США	Передача обладнання для підтримки систем ППО України, боєприпаси для HIMARS, 81-мм мінометні системи та снаряди до них, 120-мм танкові боєприпаси зі збідненим ураном для Abrams, ракети до TOW, протитанкові комплекси Javelin і AT-4, понад 3 млн. патронів до стрілецької зброї, тактичні аеронавігаційні системи, тактичні захищені системи зв'язку та допоміжне обладнання, підривні боєприпаси для розчищення перешкод та запасні частини, та інше польове обладнання.
Допомога в галузі безпеки та оборони, 07.09.2023 р.	Сполучені Штати Америки оголосили про надання Україні додаткової військової допомоги.	Рішення Державного департаменту США	Передача касетних боєприпасів, які стали потужним доповненням до іншого західного озброєння та необхідною заміною їх виснажених запасів 155-міліметрових артилерійських снарядів.
Допомога в рамках підтримки України, 14.09.2023 р.	Сполучені Штати Америки в рамках проєкту "Підтримка державних видатків для забезпечення сталого державного управління в Україні" (PEACE in Ukraine), що підтримує видатки, не пов'язані з оборонною сферою забезпечено передачу Україні гранту у розмірі 1,25 млрд. доларів. Завдяки проекту PEACE in Ukraine Україна залучила грантів та позик на 19,5 млрд доларів та 1,44 млрд євро, з яких 17,97 млрд доларів - гранти.	Рішення Державного департаменту США	Допомога буде спрямована на заробітну платню працівників державних органів, виплати за окремими програмами державної соціальної допомоги незахищених верств населення та працівників освітньої, медичної сфери і державних службовців.
Допомога в рамках підтримки України, 25.09.2023 р.	Уряди України й США підписали спільний меморандум про співпрацю у сфері зміцнення енергетичної системи України, яка передбачає виділення 522 млн. доларів на зміцнення	Рішення Державного департаменту США	Умовами меморандуму передбачається виділення додаткових 100 млн. доларів за умови проведення

	енергосистеми, прискорення євроінтеграції та покращення корпоративного управління енергетичними держпідприємствами, модернізацію, захист і підвищення прозорості та конкурентоспроможності енергетичного сектору України.		Україною: до 30 жовтня 2023 року - затвердження нового статуту та створення Наглядової ради ТОВ “Оператор ГТС України”, до 30 листопада 2023 року - виконання плану корпоратизації ДП “НАЕК "Енергоатом”, а саме проведення конкурсу на обрання членів Наглядової ради НАЕК “Енергоатом” та до 31 грудня 2023 року утворити ПАТ “Енергоатом”, а також встановлення у термін до 1 квітня 2024 року НКРЕКП порядку, обсягів, ступеню і періодичності подання інформації про гуртову торгівлю енергоносіями, що стосується законодавства REMIT.
Організація Об’єднаних Націй			
Допомога в рамках підтримки України, 30.09.2023 р.	Управління Верховного комісара Організації Об’єднаних Націй у справах біженців (УВКБ ООН) оголосило про надання Україні 123 млн. доларів для адресної допомоги у зимовий період постраждалим внаслідок війни.	Рішення Організації Об’єднаних Націй	Фінансову допомогу отримають **450 тис. людей** в Україні. **15,75 тис. осіб** буде забезпечено житлом або засобами обігріву. **250 тис. осіб** буде забезпечено необхідними для зими непродовольчими товарами, зокрема термоковдрами, кухонними гарнітурами, матрацами, спальними мішками, лампами, термосами та рушниками, **62,25 тис. осіб** отримають зимові куртки та взуття. ООН забезпечить ремонт систем опалення та електропостачання у 362 будівлях, де проживає 18 тис. осіб, підготовлено генератори, достатні

			для обслуговування 104 тис. осіб, які будуть розподілятися за потреби. Загалом ООН обіцяє допомогти в Україні 900 тис. осіб, які постраждали внаслідок війни.
Європейський Союз			
Допомога в рамках підтримки України, 12.09.2023 р.	Європейський парламент і Рада Європейського Союзу узгодили бюджет на 300 млн. євро для фінансування нового механізму зі стимулювання оборонної промисловісті та допомогти країнам у модернізації озброєння (EDIRPA). Європейський Союз вноситиме 20% на кожну закупівлю від вартості контракту про спільну закупівлю – для кожного консорціуму країн-членів та асоційованих країн**.**	Рішення Європейського Союзу	EDIRPA виступатиме доповненням до Європейського фонду миру, який фінансує військову допомоги країн-членів для України.
Допомога в рамках підтримки України, 16.09.2023 р.	Європейський Союз виділить Україні додаткові 50 млрд. євро для відбудови та модернізації країни після російської агресії.	Рішення Європейського Союзу	Кошти будуть надані Україні протягом наступних 4-х років.
Допомога в рамках підтримки України, 16.09.2023 р.	Європейський Союз затвердив рішення щодо проєктів з підтримки українських незалежних медіа на загальну суму 28 млн. євро.	Рішення Європейського Союзу	Європейський союз головними викликами для українських журналістів визначив: особисту безпеку журналістів, низьке фінансове забезпечення та боротьба з численними маніпуляціями та дезінформацією.
Світовий банк			
Допомога в рамках підтримки України, 13.09.2023 р.	В рамках Проєкту Світового банку “Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні” (PEACE in Ukraine) США здійснили передачу Україні 1,25 млрд. доларів фінансової підтримки.	Рішення Світового банку	Наданий пакет спрямовано на фінансування першочергових потреб України.
Допомога в рамках підтримки України, 25.09.2023 р.	В рамках Проєкту “Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні” (PEACE in Ukraine) під гарантії Великої Британії Світовий банк здійснив передачу Україні 100 млн. доларів фінансової підтримки.	Рішення Світового банку	Кошти будуть спрямовані на часткову компенсацію видатків державного бюджету України, здійснених для відшкодування пенсійних виплат за липень 2023 року.

Форум оборонних індустрій			
Допомога в галузі безпеки та оборони, 20.09.2023 р.	Президент України Володимир Зеленський оголосив про проведення в Україні Форуму оборонних індустрій, участь у якому підтвердили 165 оборонних компаній з 26 країн.	Рішення Президента України	Зазначається про суттєвий прогрес у реалізації існуючих домовленостей: Данія – новий оборонний пакет: техніка, боєприпаси, ракети для нашого захисту неба. Німеччина – новий пакет військової допомоги. Бельгія – участь у тренуванні українських пілотів. Норвегія – рішення про додатковий пакет відновлення України. Південна Корея – нова фінансова підтримка. Сполучені Штати – нове рішення про санкції проти Росії
Албанія			
Допомога в галузі безпеки та оборони, 20.09.2023 р.	Уряд Албанії оголосив про надання Україні додаткової військової допомоги.	Рішення Уряду Албанії	Пакет допомоги передбачає передачу 22 БТР M1224 MaxxPro та 82-мм мінометні снаряди.
Литва			
Допомога в галузі безпеки та оборони, 08.09.2023 р.	Уряд Литви оголосив про надання Україні додаткової військової допомоги.	Рішення Уряду Литви	Пакет допомоги передбачає передачу 1,5 млн. одиниць боєприпасів.
Допомога в галузі безпеки та оборони, 27.09.2023 р.	Уряд Литви оголосив про надання Україні додаткової військової допомоги.	Рішення Уряду Литви	Пакет допомоги передбачає передачу комплектів радіолокаційного обладнання для потреб ВМС України, які призначені для спостередження за морським середовищем.
Вірменія			
Допомога в рамках підтримки України, 01.09.2023 р.	В рамках Третього саміту перших леді та джентльменів “Ментальне здоров’я: стійкість та крихкість майбутнього”, яких проходив у м. Києві дружина прем’єр-міністра Вірменії Ніколи Пашиняна, Анна Акопян оголосила про надання Україні гуманітарної допомоги (вперше з початку війни).	Рішення Уряду Вірменії	Пакет допомоги передбачає передачу обладнання та речей на підтримку цивільного населення постраждалого в ході бойових дій.
Велика Британія			

Допомога в галузі безпеки та оборони, 01.09.2023 р.	Міністерство оборони Великої Британії повідомило про укладання Угоди з норвезьким розробником військових рішень Kongsberg Defense & Aerospace на суму понад 30 млн. доларів) щодо постачання Україні 110 мобільних комплексів ППО Cerberus XL для боротьби з російськими безпілотниками.	Рішення Уряду Великої Британії	Фінансовим гарантом зазначеної Угоди виступив ініційований Великою Британією Міжнародний фонд для України.
Допомога в галузі безпеки та оборони, 06.09.2023 р.	Міністерство оборони Великої Британії повідомило про надання Україні додаткової військової допомоги, що включає військову техніку та обладнання спільного німецько-британського підприємства Rheinmetall BAE Systems Land.	Рішення Уряду Великої Британії	Пакет допомоги передбачає передачу 23 броньованих розвідувальних машин Scimitar Mk II.
Допомога в галузі безпеки та оборони, 14.09.2023 р.	Міністерство оборони Великої Британії повідомило про надання Україні додаткової військової допомоги.	Рішення Уряду Великої Британії	Пакет допомоги передбачає передачу партії важких безпілотників Malloy (кількість поки не розголошується).
Допомога в галузі безпеки та оборони, 26.09.2023 р.	Міністерство оборони Великої Британії повідомило про надання Україні додаткової військової допомоги, що включає військову техніку та обладнання спільного німецько-британського підприємства Rheinmetall BAE Systems Land.	Рішення Уряду Великої Британії	Пакет допомоги передбачає передачу 23 броньованих розвідувальних машин Scimitar Mk II.
Україна			
Допомога в галузі безпеки та оборони, 07.09.2023 р.	Аеророзвідка ГУР МО України, при фінансовій підтримці фонду “Повернись живим”, отримала український безпілотний розвідувальний авіаційний комплекс “Мара”, який використовується на передовій з початку повномасштабного російського вторгнення.	Зусиллями фонду “Повернись живим”	До комплексу “Мара” входять: три основні БпЛА, три додаткові БПЛА для оперативної заміни втрачених у боях та спеціальна антена для керування польотами.
Австрія			
Допомога в галузі безпеки та оборони, 26.09.2023 р.	Уряд Австрії, в рамках підтримки діяльності, виділив 1 млн. євро представництву МАГАТЕ в Україні.	Рішення Уряду Австрії	Пакет фінансової допомоги підтверджує схвальність діяльності представництва та цілковиту підтримку МАГАТЕ і визнання п’яти принципів ядерної безпеки, розроблених МАГАТЕ для України.
Канада			
Допомога в галузі безпеки та оборони, 17.09.2023 р.	Міністерство національної оборони Канади оголосило про збільшення на 33 млн. канадських доларів (24,38 млн. доларів США) Міжнародного фонду для України – створеного за ініціативи	Рішення Уряду Канади	Зазначені кошти будуть спрямовані на закупівлю зенітних ракет малої і середньої дальності та супутніх

	Великої Британії (при партнерстві Норвегії, Нідерландів, Данії, Швеції, Ісландії та Литви) для придбання Україні засобів протиповітряної оборони.		системам, необхідних для захисту критичної інфраструктури України.
Допомога в галузі безпеки та оборони, 23.09.2023 р.	Уряд Канади оголосив про надання Україні 650 млн. доларів (482,6 млн. доларів США) довгострокової військової допомоги.	Рішення Уряду Канади	Передача 50 танків Leopard 2. З початку війни Канада надала Україні допомогу на понад 8 млрд. канадських доларів і підготувала майже 40 тисяч українських військових у межах операції UNIFIER.
Південна Корея			
Допомога в галузі безпеки та оборони, 11.09.2023 р.	Уряд Південної Кореї оголосив про надання Україні чергового пакету допомоги на загальну суму 2,3 млрд. доларів, які направлено на відновлення зруйнованої війною інфраструктури, у тому числі: 300 млн. доларів - на гуманітарні потреби 2024 року, а 2 млрд. доларів у вигляді довгострокової допомоги.	Рішення Уряду Південної Кореї	Пакет допомоги на 300 млн. доларів включає надання першочергової допомоги на кошти Світового банку або Європейського банку реконструкції та розвитку, надання гуманітарної допомоги та гранти на розвиток, а 2 млрд. доларів будуть надаватись під низькі відсотки кредитів для країн, що розвиваються, через Фонд співробітництва в економічному розвитку (EDCF), який є національною програмою Південної Кореї.
Допомога в галузі безпеки та оборони, 20.09.2023 р.	Уряд Південної Кореї оголосив про надання Україні додаткової військової допомоги.	Рішення Уряду Південної Кореї	Пакет допомоги передбачає передачу двох машин для прориву мінних загороджень K600 Rhino.
Японія			
Допомога в галузі безпеки та оборони, 10.09.2023 р.	Урядом Японії, в рамках укладеної Угоди передано до ДСНС України спеціальну техніку та обладнання для проведення заходів гуманітарного розмінування на загальну суму понад 31,5 млн. доларів.	Рішення Уряду Японії	Пакет допомоги передбачає передачу 24 вантажних автомобілів з маніпуляторами для проведення заходів гуманітарного розмінування.
Австралія			

Допомога в галузі безпеки та оборони, 01.09.2023 р.	Міністерство оборони Австралії підписало угоду з компанією компанія Electro Optic Systems на поставку Україні 160 модернізованих антидронових комплексів Slinger, які оснащені тепловізійними та нічними прицілами. Загальна вартість поставки складає 170 млн. доларів.	Рішення Уряду Австралії	Угодою передбачено оснащення 110 систем комплексу БТР М113, а 50 систем будуть інтегровані в БТР Bushmaster, які знахожяться на озброєнні ЗС України.
Німеччина			
Допомога в галузі безпеки та оборони, 05.09.2023 р.	Федеральне міністерство оборони Німеччини оголосило про надання Україні 168 млн. євро додаткової військової допомоги, яка в рамках укладеної Угоди з компанією Rheinmetall передбачає додаткове постачання військової техніки та обладнання.	Рішення Уряду Німеччини та компанії Rheinmetall	Пакет допомоги передбачає передачу шести зенітних самохідних установок Gepard, (до 46 вже поставлених), та 300 тис. снарядів до них.
Допомога в галузі безпеки та оборони, 06.09.2023 р.	Уряд Німеччини готовий до укладання рамкової угоди з Нідерландами та Данією в рамках проєкту із закупівлі боєприпасів для України на тлі намагань країн ЄС поповнити власні запаси через військову допомогу Києву.	Рішення Урядів Німеччини, Нідерландів та Данії	Виготовлення та передачу 35-мм боєприпасів до ЗСУ Gepard, як стандартного наповнення та боєприпасів з програмованим дистанційним підривачем.
Допомога в галузі безпеки та оборони, 12.09.2023 р.	Німецька компанія KMW на замовлення Уряду Німеччини готова передати Україні першу партію найновіших самохідних артилерійських установок RCH 155.	Рішення Уряду Німеччини	Відповідно до угоди KMW передасть ЗС України у першому кварталі 2024 р. 18 таких бойових машин (за попередніми домовленостями постачання мало бути проведено у 2025 р.).
Допомога в галузі безпеки та оборони, 13.09.2023 р.	Уряд Німеччини оголосив про надання Україні додаткової військової допомоги.	Рішення Уряду Німеччини	Пакет допомоги передбачає передачу 20 бойових машин піхоти Marder з боєприпасами, 3 000 снарядів калібру 155-мм, два танки для розмінування Wisent1, матеріали для знешкодження вибухонебезпечних боєприпасів, система спостереження супутникового зв'язку, 2 мобільні антенно-щоглові системи, 10 систем виявлення дронів, сідельний тягач 8x8 HX81 і 4 напівпричепи, 5 вантажопідйомних

			машин 8х8, 9 одиниць автомобільної техніки, 3 карети швидкої допомоги, 1,5 млн набоїв до вогнепальної зброї.
Допомога в галузі безпеки та оборони, 14.09.2023 р.	Федеральне агентство технічної допомоги (THW) Міністерства внутрішніх справ Німеччини спільно з Бюром судово-медичної експертизи оголосили про надання Україні додаткової військової допомоги.	Рішення Уряду Німеччини	Пакет допомоги передбачає передачу 10 рефрижераторів (контейнерів та вантажівок-холодильників) для зберігання тіл загиблих українських воїнів.
Допомога в галузі безпеки та оборони, 14.09.2023 р.	Уряд Німеччини оголосив, що в рамках нового пакету військової допомоги передала Україні 20 датських розвідувальних безпілотників RQ-35 Heidrun.	Рішення Уряду Німеччини	Військова техніка та обладнання підуть на забезпечення підрозділів Збройних Сил України.
Допомога в галузі безпеки та оборони, 16.09.2023 р.	В рамках проведеного щорічного саміту Інституту Стерна Стюарта в Німеччині досягнуто домовленостей щодо поставки Україні 100 тактичних дронів нового покоління від німецької компанії Quantum Systems.	Рішення учасників саміту	Рішенням КМДА дрони будуть передані до військових з'єднань Збройних Сил України, що ведуть бойові дії на сході країни.
Допомога в галузі гуманітарної допомоги, 17.09.2023 р.	Урядом Німеччини прийнято рішення про надання 20 млн. євро Україні додаткової гуманітарної допомоги.	Рішення Уряду Німеччини	Кошти будуть направлено на забезпечення ремонтних робіт на об'єктах енергетичної інфраструктури України.
Допомога в галузі безпеки та оборони, 21.09.2023 р.	Урядом Німеччини прийнято рішення про надання Україні додаткової військової допомоги.	Рішення Уряду Німеччини	Пакет допомоги передбачає передачу 17 терміналів супутникового зв'язку SatCom, антенного підсилювача, 4 тягачів HX81 і 4 причепа до них, 12 вантажівок Mercedes-Benz Zetros та запчастини WISENT.
Данія			
Допомога в галузі безпеки та оборони, 12.09.2023 р.	Уряд Данії прийняв рішення про надання Україні 5,8 млрд. датських крон (833 млн. доларів) в рамках 12-го пакета військової допомоги, який буде надано трьома траншами:. перший на 4,3 млрд. крон (617 млн. доларів) надійде цього року, наступний на 1,4 млрд. крон (209 млн. доларів) – у 2024 році, а третій на 52 млн. крон (7 млн. доларів) – у 2025 році.	Рішення Уряду Данії	Пакет допомоги передбачає передачу танків, бойових машин піхоти, боєприпасів та зенітних гармат.

	Крім того, Уряд Данії узгодив військову допомогу Україні на 2023-2028 роки в межах Фонду України на загальну суму 21,9 млрд. данських крон (3,2 млрд. доларів).		
Швеція			
Допомога в галузі безпеки та оборони, 21.09.2023 р.	Уряд Швеції оголосив про надання Україні 3,25 млрд крон (298,9 млн. доларів) військової допомоги.	Рішення Уряду Швеції	Пакет допомоги передбачає передачу 10 танків Stridsvagn 122, аналог німецьких Leopard 2.
Швецарія			
Допомога в галузі безпеки та оборони, 29.09.2023 р.	Федеральна рада Швейцарії схвалила пакет на 110 млн. доларів (100 млн. швейцарських франків), військової допомоги, яку спрямовано на допомогу в розмінуванні цивільних і сільськогосподарських територій України.	Рішення Уряду Швейцарії	Надані кошти планують використати на гуманітарне розмінування в період з 2024 до 2027 року, у т. ч., закупівлю обладнання та підготовку для українських фахівців з розмінування, підтримку уряду з координації протимінної діяльності й дослідження інноваційних рішень.
Франція			
Допомога в галузі безпеки та оборони, 06.09.2023 р.	Урядом Франції прийнято рішення про надання Україні додаткової військової допомоги.	Рішення Уряду Франції	Пакет допомоги передбачає передачу 150 безпілотників від французької компанії Delair Drones.
Допомога в галузі безпеки та оборони, 21.09.2023 р.	Урядом Франції прийнято рішення про надання Україні додаткової військової допомоги.	Рішення Уряду Франції	Передача роботизованих машин розмінування та мостів-амфібій для Державної спеціальної служби транспорту від французької компанії CEFA.
Допомога в галузі безпеки та оборони, 30.09.2023 р.	Урядом Франції прийнято рішення про надання Україні додаткової військової допомоги. Україна підписала кілька контрактів із військовими компаніями із Франції про поставки: - з холдингом KNDS про поставки ще 6 самохідних артилерійських установок Caesar та забезпечення довгострокової підтримки (надання запчастин) САУ Caesar “колісних танків” AMX-10RC; - з компанією CEFA про поставки 8 автомобілів-амфібій для подолання	Рішення Уряду Франції	Підписані контракти *спрямовані на посилення спроможності* Збройних Сил України.

	водних перешкод та перших 8 роботів для розмінування; - компанією Delair про поставки дронів; - з компанією Thales та Turgis & Gaillard досягнуто угоди про спільну розробку дронів.		
Норвегія			
Допомога в галузі безпеки та оборони, 14.09.2023 р.	Уряд Норвегії оголосив про надання представництву Червоного Хреста в Україні 350 млн. норвезьких крон (понад 25,1 млн. доларів) допомоги.	Рішення Уряду Норвегії	Пакет допомоги направлений на надання медичної, психологічної та гуманітарної допомоги постраждалим українцям.
Допомога в рамках підтримки України, 27.09.2023 р.	Уряд Норвегії оголосив про виділення 1 млрд. норвезьких крон (92 млн. доларів) додаткової гуманітарної допомоги направленої на підвищення спроможностей Уряду України оперативного надання допомоги постраждалому цивільному населенню.	Рішення Уряду Норвегії	Фінансові кошти будуть направлені на покращення стану цивільного населення.
Проєктні заходи, що передбачають надання воєнної допомоги			
Сполучені Штати Америки			
Допомога в галузі безпеки та оборони, 01.09.2023 р.	Міністерство оборони США підписало угоду з компанією Raytheon Missiles and Defence (штат Арізона) на виготовлення передових ракет середньої дальності AMRAAM, класу “повітря–повітря” на суму 192 млн. доларів.	Рішення Державного департаменту США	Оплату виконаних робіт буде проведено через фонд Ініціативи сприяння безпеці в Україні. Поставки буде проведено протягом другої 2024 року.

ДОДАТОК № 4

РІШЕННЯ
керівництва України, направлені на підтримання функціонування держави в умовах воєнного стану

Назва документу	Зміст воєнно-політичного рішення	Очікуваний результат виконання воєнно-політичного рішення
Рішення Президента України		
Указ Президента України від 08 вересня 2023 року №571/2023 “Про зміни у складі Ради національної безпеки і оборони України”	Указом Президента вносяться зміни у складі Ради національної безпеки і оборони України.	Уведення до персонального складу Ради національної безпеки і оборони України Р. Умєрова – Міністра оборони України та виведення зі складу РНБО О.Резнікова.
Указ Президента України від 08 вересня 2023 року №572/2023 “Про зміни у складі Ставки Верховного Головнокомандувача”	Указом Президента вносяться зміни у складі Ставки Верховного Головнокомандувача.	Уведення до персонального складу Ставки Верховного Головнокомандувача Р. Умєрова – Міністра оборони України та виведення зі складу Ставки О.Резнікова.
Указ Президента України від 12 вересня 2023 року №576/2023 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 серпня 2023 року “Про військово-лікарську експертизу в Збройних Силах України”	Указом Президента вводяться в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 серпня 2023 року “Про військово - лікарську експертизу в Збройних Силах України”.	Рішенням РНБО України визначені невідкладні заходи КМ України, МО та МОЗ щодо вдосконалення питання стосовно військовослужбовців, визнаних обмежено придатними до військової служби, шляхом підготовки та внесення у встановленому порядку проектів відповідних нормативно-правових актів.
Законодавчі ініціативи Верховної Ради України		
Постанова Верховної Ради України від 21 вересня 2023 року № 3388-IX “Щодо підтримки оборонно-промислового комплексу України в умовах воєнного стану”	Постановою Верховної Ради України визначено до проведення Кабінету Міністрів України перелік заходів з підтримки оборонно-промислового комплексу України в умовах воєнного стану.	Визначені Постановою ВР України направлені на підтримку ОПК України в умовах воєнного стану та мають гарантувати виконавцям державних контрактів (договорів) з оборонних закупівель компенсацію всіх економічно обґрунтованих витрат, пов’язаних з їх виконанням, а також суми прибутку (постачальницької винагороди) у складі вартості (ціни) товарів, робіт і послуг оборонного

		призначення відповідно до умов державних контрактів (договорів).
Постанова Верховної Ради України від 21 вересня 2023 року № 3387-IX “Про Звернення Верховної Ради України до міжнародних організацій, парламентських асамблей, урядів та парламентів іноземних держав у зв’язку з проведенням російською федерацією незаконних виборів на тимчасово окупованих територіях Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України, Автономної Республіки Крим та міста Севастополя”	Постановою Верховної Ради України схвалено Заяву у зв’язку з проведенням російською федерацією незаконних виборів на тимчасово окупованих територіях Донецької, Луганської, Запорізької і Херсонської областей України та забезпечено невідкладне направлення її тексту до парламентів та урядів іноземних держав, міжнародних організацій та їх парламентських асамблей.	Невідкладне направлення тексту Заяви ВР України має на меті донести необхідність засудження дій країни-агресора пов’язаних з проведенням незаконних виборів на тимчасово окупованих територіях Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України.
Акти Кабінету Міністрів України		
Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2023 р. № 826-р “Про подання на ратифікацію Верховною Радою України Угоди (у формі обміну листами) між Урядом України та Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо приєднання до Робочої групи щодо боротьби з хабарництвом у міжнародних ділових операціях Організації економічного співробітництва та розвитку“	У зв’язку з докорінною зміною обставин Кабінетом Міністрів України підготовлено та подається на ратифікацію ВР України Угоди (у формі обміну листами) між Урядом України та Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо приєднання до Робочої групи щодо боротьби з хабарництвом у міжнародних ділових операціях Організації економічного співробітництва та розвитку.	Ратифікація ВР України підготовленої КМ України Угоди (у формі обміну листами) між Урядом України та Організацією економічного співробітництва та розвитку забезпечить приєднання України до Робочої групи щодо боротьби з хабарництвом у міжнародних ділових операціях Організації економічного співробітництва
Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2023 р. № 827-р “Про внесення змін до плану заходів щодо запобігання зловживанню надмірним впливом особами, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархами)“	Розпорядженням ВР України, на підставі висновку Європейської комісії за демократію через право (Венеційської комісії) до Закону України “Про запобігання загрозам національній безпеці, пов’язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)” від 12 червня 2023 р., вносяться зміни до плану заходів щодо запобігання зловживанню надмірним впливом особами, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархами).	Внесення змін до плану заходів дозволить зменшити рівень зловживань та надмірного впливу особами, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархами) на політичне на економічне життя в Україні.

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2023 р. № 843-р “Про подання до Верховної Ради України проекту Закону України “Про припинення дії Угоди між Урядом України та Урядом Сирійської Арабської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій“	У зв’язку з докорінною зміною обставин проект Закону України “Про подання до Верховної Ради України проекту Закону України “Про припинення дії Угоди між Урядом України та Урядом Сирійської Арабської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій”	Прийняття підготовленого Кабінетом Міністрів України проекту Закону України затвердить на законодавчому рівні рішення про припинення дії Угоди між Урядом України і Урядом Ісламської Республіки Іран про припинення дії Угоди між Урядом України та Урядом Сирійської Арабської Республіки про сприяння та взаємний захист інвестицій.
Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2023 р. № 844-р “Про подання на ратифікацію Верховною Радою України Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Швеція щодо обміну та взаємної охорони інформації з обмеженим доступом“	Кабінетом Міністрів України підготовлено та подається на ратифікацію Верховною Радою України Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Швеція щодо обміну та взаємної охорони інформації з обмеженим доступом.	Прийняття Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Швеція врегулює порядок та затвердить на законодавчому рівні питання щодо обміну та взаємної охорони інформації з обмеженим доступом.

ДОДАТОК 5

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОСНОВНІ ТАКТИКО-ТЕХНІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВІЙСЬКОВИХ ВАНТАЖНИХ ТА СІДЕЛЬНИХ АВТОМОБІЛЬНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ЯКІ ЗАСТОСОВУВАЛИСЬ ПРОТИБОРЧИМИ СТОРОНАМИ

З початку широкомасштабного вторгнення російської федерації в Україну протиборчі сторони активно застосовували військові вантажні та сідельні автомобільні транспортні засоби для перевезення особового складу, боєприпасів, бронетехніки, інших військових вантажів, буксирування артилерійських гармат і.т.і. Також шасі військових вантажних автомобілів (далі – ВАТ) широко використовували для розміщення озброєння тактичної та оперативної ланки та як базу для спеціальних військових автомобілів, тощо.

За досвідом ведення бойових дій в ході широкомасштабної агресії рф, виявилось що значення матеріально-технічного забезпечення, яке здійснювалося вантажним автомобільним транспортом для успіху військових кампаній було раніше недооцінено (особливо російським військовим керівництвом). Обсяг необхідного постачання для ефективного забезпечення масштабних загальновійськових операцій виявився настільки значними, що Сили оборони України та зс рф вже з перших днів зіткнулися з критичною нестачею вантажного транспорту усіх типів.

Військова доктрина рф передбачала налагодження логістичного забезпечення своїх військових частин, що мали бути задіяні під час ведення наступальних дій, за допомогою залізничного транспорту. Вирішення даного завдання мало бути полегшеним за рахунок того, що колії України та російської федерації мають однакову ширину. Проте, використання залізниці передбачало контроль над потужними залізничними логістичними вузлами. Окупанти зуміли оволодіти лише деякими з них (Мелітополь, Херсон, Куп'янськ, Нова Каховка), хоча найбільші залізничні вузли Сили оборони України зуміли відстояти (Конотоп, Суми, Харків, Чернігів та інші). Підрозділам матеріально-технічного забезпечення (далі – МТЗ) зс рф довелося змістити акцент на логістичне забезпечення за допомогою вантажного автомобільного транспорту, і виявилося, що їхня спроможність організувати таким чином логістику не перевищує 160 км за межами залізничних складів або морських портів (внаслідок недостатньої кількості даного класу військової техніки).

Військові вантажні та сідельні автомобільні транспортні засоби достатньо різноманітні, що ускладнює в певному сенсі їх класифікацію, зважаючи на появу нових технологій та потреб сучасного ведення бойових дій. З метою уніфікації та зведення даних про військові вантажні та сідельні автомобільні транспортні засоби, в додатку представлена класифікація базових шасі, що застосовувались протиборчими сторонами в ході ведення бойових дій під час широкомасштабного вторгнення рф в Україну (Таблиця 1).

Таблиця 1

Класифікація військових вантажних та сідельних транспортних засобів, які застосовувались протиборчими сторонами

№ з/п	Клас	Тип	Кількість найменувань	Базові шасі, що застосовувалися		Кількість найменувань
				Силами оборони України	Збройними формуваннями рф	
1	вантажні	Автомобілі вантажні підвищеної прохідності вантажністю ≤ 6 тон	2	КрАЗ-5233; Богдан-5316	КамАЗ-5350; КамАЗ-4350; КамАЗ-4326; ГАЗ-3308; ЗиЛ-4334; Урал-43206	6
			12	FMTV M1083; Iveco 7226; Renault GBC 180; MAN HX60; DAF YA-328; DAF YAZ-4442; Iveco ACL90; Iveco VM90; Leyland DAF 45.150; FMTV M1089; Renault TRM 2000; Mercedes-Benz UNIMOG		
			6	ЗиЛ-131; ЗиЛ-130; ЗиЛ-157; Урал-375Д; ГАЗ-51; ГАЗ-66		6
		Всього:	**20**			**12**
		Автомобілі вантажні підвищеної прохідності вантажністю ≤ 9 тон	4	Iveco M170; Iveco 120-280; Renault Sherpa 5; Renault D220	КамАЗ-43114	1
			1	КамАЗ-43114		
			6	КамАЗ-4310; КрАЗ-260; КрАЗ-255Б; МАЗ-500; ЗиЛ-135; Урал-4320		6
		Всього:	**11**			**7**
		Автомобілі вантажні підвищеної прохідності вантажністю ≥ 9 тон	3	КрАЗ-6322; Богдан-6317; ПУ ОТРК “Грім-2”	КамАЗ-6350; КамАЗ-65224; Урал-6370; Урал-532303	4
			10	MAN Kat 1; TATRA 815-7; DAF YAZ-2300; Volvo N10; Foden Carrier; Renault DXI 5; Ford Trucks 1833; Jelcz P882 D.53; Mercedes-Benz Zetors; FMTV A2.		
			6	КамАЗ-53212; КамАЗ-5511; КрАЗ-250; КрАЗ-257; Урал-5323; МАЗ-543.		6
			2	МАЗ-6317; МЗКТ-7930		2
		Всього:	**21**			**12**
2	сідельні	Тягачі сідельні підвищеної прохідності для перевезення вантажів вагою ≤ 50 тон	2	КрАЗ-6446; КрАЗ-7634	КамАЗ-53504; КамАЗ-65221	2
			2	Iveco Astra SM 66.40; MAN TGS 32.400		
			4	ЗиЛ-131В, КрАЗ-258; КамАЗ-5410; КамАЗ-54112		4
		Всього:	**8**			**6**
		Тягачі сідельні підвищеної прохідності для перевезення вантажів вагою ≥ 50 тон	1	КрАЗ-6510ТЕ	КамАЗ-65225; КамАЗ-6460	2
			2	Volvo FH; FAUN SLT-50-3		
			2	МАЗ-537; МАЗ-7410		2
		Всього:	**5**			**4**
		Тягачі сідельні підвищеної прохідності для перевезення вантажів вагою ≥ 70 тон	1	КрАЗ Т17.0ЕХ “Титан-02”	БАЗ-6403; КамАЗ-78504	2
			8	MAN TGA 33.530; MAN HX77 32.430; MAN TGA 26.440; MAN HX81 44.685; HEMTT M983A4; Oshkosh M1070; Daewoo AM6CE; Tatra T815		
			2	МоАЗ-7915; КЗКТ-7428		2
		Всього:	**11**			
		ЗАГАЛОМ:	**76**			**5**

Примітка до таблиці 1: *У таблиці 1 колір клітинок позначає країни походження техніки*

- *виготовлені в Україні;*
- *отримані в рамках міжнародної ВТД від країн-партнерів;*
- *виготовлені в СРСР;*
- *виготовлені в рф;*
- *виготовлені в рб.*

Переважна частка мережі автомобільних шляхів України (71,8 %) припадає на дороги місцевого значення (районні та сільські). Ці автошляхи проходили головним чином по сільській місцевості і знаходились здебільшого в незадовільному стані. На Півночі та Сході вони пролягають переважно по лісистій місцевості із значною кількістю малих річок, ярів та інших природних перешкод. Зважаючи на те, що Сили оборони України зуміли зберегти бойовий потенціал й активно чинили опір агресору, а цивільне населення в більшості не співпрацювало з російськими загарбниками й також долучалися до опору, більшість цих маршрутів стали дуже небезпечними для російських військових формувань (підрив мостів, засідки, мінування). В Київській, Чернігівській, Сумській та Харківській областях з 24 лютого до початку квітня 2022 р. активно діяв рух опору, метою якого було порушення логістики російських окупаційних військ (далі — РОВ), а цілями переважно були підрозділи матеріального (транспортували боєприпаси, ПММ та продовольство) і технічного забезпечення.

До початку російсько-української війни у 2014 р. Збройні Сили України експлуатували велику кількість різних вантажних шасі, що залишилися після розпаду СРСР. Впродовж перших років незалежності була додатково закуплена лише незначна кількість КамАЗ-43114 російського виробництва (понад 30 од.). Фактично до 2014 р. тема масової закупівлі й заміни застарілих вантажних шасі для потреб ЗСУ не піднімалася, закуповували лише дрібні партії нової військової техніки. Певні зрушення розпочалися у 2006 р., коли був прийнятий на озброєння КрАЗ-6322, але тоді ЗСУ отримали лише 15 вантажівок. У 2008 р. КрАЗ офіційно визначили єдиним вантажним автомобілем у ЗСУ, і вже до кінця року було поставлено 103 автомобіля: 87 – КрАЗ-6322 та 16 – КрАЗ-6510. У 2011 р. на озброєння додатково були прийняті нові вантажні автомобілі підвищеної прохідності КрАЗ-5233ВЕ та КрАЗ-5233НЕ, які по суті являлись модифікаціями КрАЗ-5233 “Спецназ”, однак масового постачання вказаних моделей у ЗСУ не відбулося.

Лише у 2014 р. розпочалася масова закупівля ЗСУ автомобілів КрАЗ, яких до кінця року було отримано близько 700 одиниць. Але уже наприкінці 2014 р. у компанії “АвтоКрАЗ” розпочалися фінансові проблеми, які завершилися банкрутством у 2019 р. У зв’язку із вказаною проблемою Міноборони України звернуло свою увагу на вантажівки виробництва білоруського МАЗу, й вже у 2016 р. на озброєнні ЗСУ та НГУ з’явились моделі МАЗ-5316, МАЗ-6317 та МАЗ-4371N2. Також були укладені контракти про локалізацію виробництва вантажних автомобілів в Україні, відповідно шасі МАЗ-5316 та МАЗ-6317 йшли на озброєння з індексом “Богдан-5316” і “Богдан-6317”. Відомо, що ЗСУ та НГУ отримали близько 230 вантажних шасі різних моделей МАЗ[440].

Питання переходу на нове шасі, у зв’язку із фінансовими проблемами компанії “АвтоКрАЗ”, актуалізувалось у 2020 р., у МО України свій вибір зупинили на чеській “Tatra”. Уже в листопаді 2020 р. Шепетівський ремонтний завод представив РСЗВ “Буревій” на шасі Tatra T815-7T3RC1 (й відповідно розпочав масову модернізацію

[440] Єдине шасі Сил оборони: КрАЗ, МАЗ чи Tatra? *Militarnyi*, 24.07.2023. URL: https://mil.in.ua/uk/articles/yedyne-shasi-syl-oborony-kraz-maz-chy-tatra/

РСЗВ “Ураган” до рівня “Буревій” з оновленою броньованою кабіною). Невдовзі на цьому шасі були продемонстровані РЛС “Мінерал-У”, береговий протикорабельний комплекс “Нептун” (командний пункт, транспортно-заряджаюча машина та пускова установка), а у 2023 р. – оновлена САУ “Богдана” версії 3.0. У 2021 р. навіть почалася розробка документації про розміщення ОТРК “Сапсан” на шасі “Tatra” (8х8). З початком широкомасштабного вторгнення у 2022–2023 рр. в ЗС України з’явилися РСЗВ “RM-70”, САУ “Ceasar”, “Dana”, “Zuzana” на шасі “Tatra”.

Критичний стан забезпечення новими зразками автомобільних вантажних шасі Сил оборони України станом на 24 лютого 2022 р. підтверджує верифікований список втрат даного типу ОВТ, зокрема за даними “Oryx” втрачено 330 автомобілів, що становить 59 % візуально підтверджених втрат відповідної української техніки (1 – КрАЗ-214, 17 – КрАЗ-255Б, 4 – КрАЗ-260, 2 – ГАЗ-53, 2 – ГАЗ-63, 108 – ГАЗ-66, 10 – ЗиЛ-130, 151 – ЗиЛ-131, 2 – ЗиЛ-157, 1 – ЗиЛ-181, 25 – Урал-375Д, 2 – МАЗ-537, 2 – МАЗ-500, 1 – МАЗ-5336, 2 – МАЗ-5337). Натомість новіших зразків техніки втрачено 227 одиниць – 41 % (52 – КрАЗ-6322, 2 – КрАЗ-6446, 34 – КрАЗ-5233, 9 – Богдан-5316, 33 – Богдан-63172, 3 – ГАЗ-3308, 1 – ЗиЛ-4331, 53 – Урал-4320, 24 – КамАЗ-5350), і з них лише 16 одиниць (3 %) із переданих в рамках міжнародної військової МТД (9 – FMTV M1083, 2 – Jelcz P882 D53, 2 – Mercedes-Benz Unimog, 3 – Pinzgauer Vector 718)[441]. Варто відзначити, що ці цифри є лише орієнтовними, адже вагома частка втрат техніки не підтверджена візуально і тому не попали в даний перелік.

Довідково: *В ЗС України радянські шасі до широкомасштабного вторгнення кількісно були домінуючими, на їх базі застосовувались пускові установки, командні пункти, спеціалізовані машини, машини технічного обслуговування тощо. Серед основних автомобільних вантажних шасі слід виділити наступні: БАЗ-5921, БАЗ-5937, БАЗ-5938, БАЗ-5939, ГАЗ-66, ЗиЛ-131, ЗиЛ-132, ЗиЛ-135, ЗиЛ-137, ЗиЛ-157, КамАЗ 4310, КрАЗ-255, КрАЗ-257, КрАЗ-260, МАЗ-500, МАЗ-5334, МАЗ-537, МАЗ-543, МАЗ-79111, МАЗ-79112, Урал-375, Урал-4320.*

Впродовж 2022–2023 рр. парк вантажної автомобільної техніки Сил оборони України додатково поповнювався й трофейними зразками, адже під час бойових дій було захоплено більше 520 од. автотехніки зс рф, які станом на вересень 2023 року складають 18 моделей та їх варіантів (найчисельніші зразки – КамАЗ (6х6), Урал-4320, ГАЗ-66)[442].

З початком широкомасштабної фази російсько-української війни потреби Сил оборони України в автомобільній техніці були надзвичайно великі, відповідно актуалізувалася потреба компенсувати брак технічно справних автомобілів. Один із способів поповнення автотехнікою – мобілізація вантажного транспорту народного господарства, від приватних та державних компаній через військкомати (згодом – територіальні центри комплектування) згідно статті 6 закону “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію”. До прикладу, у 2014–2015 рр. уже було мобілізовано понад

[441] Attack On Europe: Documenting Ukrainian Equipment Losses During the Russian Invasion of Ukraine. *Oryx*, 24.02.2022. URL: https://www.oryxspioenkop.com/2022/02/attack-on-europe-documenting-ukrainian.html (дата зв.: 25.10.2023).
[442] Там само.

5000 автомобілів різних типів і марок, частина з яких (ті що були у технічно справному стані) на 24 лютого 2022 р. продовжували знаходитись на балансі військових частин, адже повернення мобілізованої техніки власникам має здійснюватися після видання Указу Президента про демобілізацію[443]. Аналогічно й у 2022–2023 рр. проводилася мобілізація ВАТ, але інформація про обсяги й кількісні показники отриманих транспортних засобів відноситься до закритої.

Довідково: *Важливою була допомога волонтерських організацій та місцевої влади, до прикладу 31 серпня 2022 р. бригади у яких ППД у Львівській обл. отримали 6 вантажних автомобілів Iveco M170 вантажністю до 10 т, а 7 лютого 2023 р. уже бригади, які дислокуються у Хмельницькому отримали 6 вантажівок Renault TRM 2000 вантажністю до 3 т., 22 лютого 2023 р. стало відомо про передачу фондом П. Порошенка та ГО "Справа Громад" Силам оборони України 20 вантажних тягачів Foden Carrier (8×6) вантажністю до 18 т.[444]. Таких прикладів одиничної чи групової передачі військових вантажних автомобілів від волонтерів безпосередньо у підрозділи є багато. Відповідно військові частини отримавши таку техніку ставили її на баланс та використовували за призначенням.*

З початку широкомасштабного вторгнення Сили оборони України також отримали велику кількість різних вантажних автомобілів в якості допомоги від держав-партнерів у рамках міжнародної військово-технічної допомоги. Станом на 30 вересня 2023 р. за даними з відкритих джерел підтверджено отримання Силами оборони України понад 2300 од. автомобілів на вантажному шасі.

Найчисельніші поставки ВАТ для Сил оборони України відбулися від США та Німеччини. Зокрема, у загальному переліку військової допомоги від Міноборони США опублікованому 18 липня 2023 року, перелічено понад 1220 од. важкої та спеціальної автотехніки на вантажному шасі, а саме: понад 600 вантажівок для буксирування гармат та іншого обладнання (типу FMTV M1083 – вантажністю до 10 т.), 124 важких причепи, 68 вантажних тягачів, 30 вантажних автомобілів для транспортування боєприпасів, 6 захищених спеціальних вантажних автомобілів, 239 важких паливозаправників, 20 важких тягачів, 20 важких тралів, 105 паливних автоцистерн, 8 машин логістичної підтримки[445]. Відповідно до оприлюдненого Німеччиною загального переліку військової допомоги Україні, Сили оборони України отримали від неї 67 сідельних тягачів 8x8 HX81 та 62 напівпричепи до них, 200 вантажних автомобілів Mercedes-Benz Zetros вантажністю до 25 т., 297 вантажних автомобілів вантажністю від 2 до 5 т., 40 вантажних автомобілів MAN HX 8×8 вантажністю до 15 т., 34 цивільних вантажністю 15 т. та 6 вантажних автомобілів 8x6 з 21 знімними контейнерами, 12 сідельних тягачів M1070 Oshkosh[446].

---

[443] Тереверко О. Військово-транспортний обов'язок: чи всі сторони задоволені. *АрміяInform*, 5.02.2022. URL: https://armyinform.com.ua/2022/02/05/vijskovo-transportnyj-obovyazok-chy-vsi-storony-zadovoleni/

[444] Відомий львівський бізнесмен передав ЗСУ шість військових вантажівок. *ZAXID.NET*, 31.08.2022. URL: https://zaxid.net/vidomiy_lvivskiy_biznesmen_peredav_zsu_shist_viyskovih_vantazhivok_n1548909/amp; Шість військових вантажівок передали українським захисникам. URL: https://www.khm.gov.ua/en/node/36630; Українські волонтери придбали вантажівки Foden 8×6 Carrier. *Militarnyi*, 22.02.2023. URL: https://mil.in.ua/uk/news/ukrayinski-volontery-prydbaly-vantazhivky-foden-8x6-sarrier/

[445] URL: https://media.defense.gov/2023/Jul/19/2003263170/-1/-1/1/UKRAINE-FACT-SHEET.PDF

[446] Military support for Ukraine. 20.10.2023. URL: https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/military-support-ukraine-2054992 (дата звернення: 27.10.2023).

Щодо збройних сил рф, то програми активного оновлення парку ВАТ запроваджувалися з початку 2000-х років. У 2005 р. в російській армії нараховувалося понад 410 тисяч одиниць ВАТ (вантажних та легкових), з яких близько 80 % складала техніка віком понад 12 років (серед них близько третини – застарілі автомобілі "Заводу им. Лихачова", такі як ЗиЛ-131, ЗиЛ-157).

У 2010 р. міністерством оборони рф була ухвалена Концепція розвитку військової автомобільної техніки збройних сил російської федерації на період до 2020 року, яка передбачала суттєве скорочення номенклатури та кількості типів ВАТ, що застосовувалися в російській армії, розробку перспективних зразків ВАТ у складі уніфікованих сімейств, виведення з експлуатації морально та фізично застарілих зразків ВАТ, закупівлю нової техніки та доведення її питомої ваги до 50 % у 2020 р., організацію в збройних силах спільно з промисловістю системи технічного нагляду. Окрема увага приділялась підвищенню рівня захищеності ВАТ і створенню автомобільної платформи нового покоління середньої та великої вантажності.

Внаслідок вжитих заходів вже у 2012 р. питома вага техніки віком понад 12 років в збройних силах рф скоротилася з 80 % до 57 %, а у 2019 р. частка нової військової автомобільної техніки у військових частинах, які перебували в стані постійної бойової готовності складала вже 61 %[447]. Основну частину нової ВАТ, що надійшла до військ, складали автомобілі сімейства "Мустанг", виробництва компанії "КамАЗ" (м. Набережні Челни) та сімейства "Мотовоз" виробництва "Уральського автомобільного заводу" (м. Міас). Незадовго до початку широкомасштабної агресії проти України на постачання зс рф були прийняті повнопривідні броньовані автомобілі підвищеної вантажності сімейств "Тайфун" та "Торнадо", які застосовувались під час широкомасштабного вторгнення в Україну.

Впровадження санкцій проти російських та білоруських виробників автомобільної техніки після початку широкомасштабного вторгнення обмежило їх спроможності випускати вантажні автомобілі для забезпечення потреб військових формувань рф та призвело до скорочення виробництва вантажних автомобілів. Так, вихід з російського ринку німецької компанії "ZF Friedrichshafen AG", яка є виробником широкої номенклатури запасних частин для вантажних та легкових автомобілів, зокрема, коробок передач, вплинуло на виробництво автомобільних шасі компанії КамАЗ, у тому числі сідельних тягачів КамАЗ-65225, найбільш поширеного типу сідельних тягачів у зс рф.

Доволі високий рівень переоснащення збройних сил рф новими зразками ВАТ підтверджує і верифікований список втрат військових вантажних та сідельних автомобілів. Згідно з даними "Oryx", російські окупаційні війська втратили 1022 автомобілі КамАЗ з формулою 6х6 (йдеться в основному про КамАЗ-5350 різних модифікацій, можливо незначна кількість КамАЗ-4310 випуску 1980-х років), що становить 34 % від усіх втрат ВАТ. Другу за чисельністю групу становлять автомобілі

[447] Рамм А., Крецул Р. "Танки оснастят комплектом для боя в городе". Начальник Главного автобронетанкового управления Минобороны Сергей Бибик – о новой военной технике, которая будет принята на вооружение в 2020 году. *Известия*, 22.11.2019. URL: https://iz.ru/945899/aleksei-ramm-roman-kretcul/tanki-osnastiat-komplektom-dlia-boia-v-gorode

Урал-4320 різних років випуску та різних модифікацій – 987 одиниць, що становить 33 %. Водночас втрати шасі застарілих зразків складають лише 3 % (37 – ГАЗ-66, 31 – ЗиЛ-131, 11 – КрАЗ-255, 9 – КрАЗ-260, 2 – Урал-375Д). Мова йде лише про російські втрати тих типів ВАТ, які вдалося візуально підтвердити, реальна питома вага втрачених вантажних автомобілів нового покоління є значно більшою.

Застосування агресором ВАТ зумовлено специфікою логістичної системи збройних сил рф, в рамках якої пріоритет відводиться залізничному транспорту. З 2010 р. в збройних силах рф були здійснені заходи щодо створення єдиної структури МТЗ, яка передбачала забезпечення зс рф усіма видами матеріально-технічного забезпечення. До початку російсько-української війни були створені 12 окремих бригад МТЗ, в кожній з яких два автомобільних батальйони, які мали 150 вантажних автомобілів загального призначення із 50 причепами та 260 спеціалізованих вантажних автомобілів[448]. У 2016 р. розпочато формування батальйонів багатовісних важких колісних тягачів (БВКТ), які були оснащені сідельними тягачами КамАЗ-65225 та Урал-63704 з напівпричепами ЧМЗАП-9990.

Окремі підрозділи бригад МТЗ брали участь у російській агресії, починаючи з 2014 р., забезпечуючи перекидання російської бронетехніки до тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та окремих районів Донецької та Луганської областей.

У жовтні 2022 р., за досвідом ведення бойових дій, було заявлено про створення бригади МТЗ для повітряно-десантних військ рф (на озброєнні автомобілі, пристосовані для перевезення військово-транспортними літаками та вертольотами). Необхідність створення спеціалізованого підрозділу було обґрунтовано потребою підвищення мобільності логістичного забезпечення для повітряно-десантних військ.

Недоліки системи логістичного забезпечення зс рф повною мірою виявилися під час першого етапу широкомасштабного вторгнення рф в Україну (24 лютого – квітень 2022 року). Сподіваючись на швидкий розгром Сил оборони України та захоплення м. Києва, російські окупанти не приділили належної уваги МТЗ, в першу чергу, паливно-мастильними матеріалами. Як результат, російська техніка часто залишалася без пального, а особовий склад – без продовольства. Знищення колон з паливозаправниками артилерійським вогнем та мобільними групами Сил оборони України суттєво погіршили стан угрупування російських військ в Україні. Аналіз верифікованих “Oryx” втрат паливозаправників показує, що їх значна частина припадає саме на березень-квітень 2022 року. Мали місце непоодинокі випадки зупинок військових колон внаслідок численних поломок, які своєю чергою, були викликані неякісним обслуговуванням, залученням цивільної автотехніки замість спеціальної військової, низьким рівнем підготовки особового складу. В цілому, система МТЗ російської армії виявилась нездатною забезпечувати війська під час великомасштабного наземного наступу далеко від залізниць[449].

[448] Vershinin A. Feeding the bear: a closer look at russian army logistics and the fait accompli. *War on the rocks*, 23.11.2021. URL: https://warontherocks.com/2021/11/feeding-the-bear-a-closer-look-at-russian-army-logistics/

[449] Axe D. The russian army doesn’t have enough trucks to defeat Ukraine fast. *Forbes*, 13.01.2022. URL: https://www.forbes.com/sites/davidaxe/2022/01/13/the-russian-army-doesnt-have-enough-trucks-to-defeat-ukraine-fast/

Після отримання Україною сучасних зразків ракетного та артилерійського озброєння в рамках міжнародної ВТД, Сили оборони України отримали можливість завдавати удари по всій глибині бойових порядків противника(включно з логістичними об'єктами в тилу). Внаслідок цього російське військове керівництво було змушене збільшити логістичне плече забезпечення військ (сил), результатом стало збільшення навантаження на автомобільний вантажний транспорт, який забезпечував перевезення військових вантажів та постачання боєприпасів, ПММ та інше.

За умов, коли російська авіація була обмежена у своїх діях внаслідок ефективної роботи системи ППО, саме артилерія стала основним засобом вогневого ураження противника. Так, у перші місяці війни зс рф витрачали, за різними оцінками від 60 до 80 тисяч снарядів на день, наприкінці 2022 року – близько 20 тисяч, що своєю чергою призводило до додаткового навантаження підрозділів тилового забезпечення і застосування додаткових обсягів автомобільного транспорту.

Розраховуючи на швидку перемогу, російське військово-політичне керівництво не брало до розрахунку міжнародні санкції та залежність російського промислового комплексу від іноземних комплектуючих.

Довідково: *Французька компанія "Michelin", німецький концерн "Continental" та японський "Bridgestone" припинили ввезення автомобільних шин до росії. Внаслідок санкцій виробництво автомобільних шин в рф у 2022 р. скоротилося на 19 %. Уряд росії намагається розв'язати цю проблему шляхом "паралельного імпорту", "імпортозаміщення" та збільшення імпорту з інших країн, в першу чергу, з Китаю. Проте, вжиті заходи не здатні були розв'язати зазначені проблеми повністю. У вересні Інститут вивчення війни (США) констатував, що російський оборонно-промисловий комплекс не може виробляти достатньо гуми, щоб замінити зношені шини для військової техніки необхідної для бойових дій на передовій, що ускладнить пересування колісних транспортних засобів по бездоріжжю, під час дощу та ожеледиці. Також російський вантажний автомобільний транспорт відчуває дефіцит моторних олив*[450].

Необхідність поповнення значних втрат у ВАТ та проведення мобілізаційних заходів змусило росіян комплектувати нові підрозділи морально і фізично застарілою вантажною автомобільною технікою (часто знятою з озброєння, що перебувала на тривалому зберіганні), а також шляхом надання техніки з народного господарства до штатно-табельної потреби. Цей процес ускладнювався, як недостатнім рівнем мобілізаційної готовності цивільних автотранспортних підприємств рф, так і тим, що близько 80 % автомобільної техніки, яка надходила — іноземного виробництва, що за умов дії санкційного режиму проти рф, створювало додаткові проблеми з ремонтом та обслуговуванням. Крім того, значна частина ВАТ іноземного та російського виробництва, що надходила на комплектування підрозділів МТЗ військових формувань рф, мала низьку питому тоннажність, що не дозволяла повною мірою їх використовувати відповідно до потреб військ (сил).

[450] Російські військові мають проблеми з виготовленням ракет і шин − ISW. *Українська правда*, 7.09.2023. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2023/09/7/7418770/

За досвідом ведення російсько-української війни з лютого 2022 року, розглянуто основні тактико-технічні характеристики військових вантажних та сідельних автомобільних транспортних засобів що застосовувались Силами оборони України та військовими формуваннями рф за їх основними класами та типами (Таблиця 2).

Умовні позначення:

Вага автомобіля, т	Ємність баків, л	Тип підсилювача керма
Вантажність, т	Витрати палива, на 100 км	Бронювання
Колісна формула	Двигун	ДП Дизельне паливо
Запас ходу, км	Коробка переміни передач	АП Автобензин

1. Військові вантажні автомобільні транспортні засоби
1.1. Автомобілі вантажні підвищеної прохідності вантажністю ≤ 6 тон
1.1.1. Базові шасі, що застосовувались СОУ українського виробництва

КрАЗ-5233 (2008)	Країна-виробник	**Богдан-5316** (2016)
	10,7 т — 11 т	
	6 т — 6 т	
	4×4 — 4×4	
	1 500 км — 1 400 км	
	500 л — 400 л	
	33 л/100 км — 30 л/100 км	
	V8, ДП, 330 к.с. — L6, ДП, 380 к.с.	
	МКПП — МКПП	
	гідравлічний — гідравлічний	
	відсутнє — відсутнє	

1.1.2. Базові шасі, що застосовувались СОУ надані в рамках міжнародної ВТД

Iveco VM90 (1978)	Країна-виробник	**Iveco ACL90** (1975)
	4,5 т — 4,2 т	
	1,5 т — 2 т/6 т	
	4x4 — 4x4	
	800 км — 500 км	
	95 л — 155 л	
	13 л/100 км — 31 л/100 км	
	L4, ДП, 103 к.с. — L6, ДП, 139 к.с.	
	МКПП — МКПП	
	гідравлічний — гідравлічний	
	відсутнє — відсутнє	
Renault TRM 2000 (1982)	Країна-виробник	**Mercedes-Benz UNIMOG** (2002)
	3,3 т — 4,3 т	
	2,8 т — 3 т	
	4x4 — 4x4	
	650 км — 900 км	
	150 л — 160 л	
	23 л/100 км — 18 л/100 км	
	L4, ДП, 110 к.с. — L4, ДП, 177 к.с.	
	МКПП — АКПП	
	гідравлічний — гідравлічний	
	відсутнє — відсутнє	

DAF YA-328 (1952)	Країна-виробник	**DAF YAZ-4442** (1985)
	6 т — 7,6 т 3 т — 4 т 6x6 — 4×4 315 км — 400 км 210 л — 280 л 66 л/100 км — 70 л/100 км L6, АБ, 132 к.с. — L6, ДП, 180 к.с. МКПП — МКПП відсутнє — гідравлічний відсутнє — відсутнє	
Leyland DAF 45.150 (1990)	Країна-виробник	**Renault GBC 180** (1997)
	10,7 т — 9,1 т 4,2 т — 5 т 4×4 — 6×6 950 км — 800 км 135 л — 400 л 14 л/100 км — 50 л/100 км L6, ДП, 145 к.с. — V6, ДП, 175 к.с. МКПП — МКПП гідравлічний — гідравлічний відсутнє — відсутнє	
MTV M1083 A1P2 (1996)	Країна-виробник	**FMTV M1089A1** (1996)
	11,3 т — 16 т 5 т — 5 т / 16,3 т буксирує) 6×6 — 6x6 480 км — 480 км 210 л — 295 л 44 л/100 км — 51 л/100 км V6, ДП, 290 к.с. — V6, ДП, 290 к.с. АКПП — АКПП гідравлічний — гідравлічний відсутнє — відсутнє	
MAN HX60 (2003)	Країна-виробник	**Iveco Pegaso 7226** (1995)
	12 т — 14 т 6 т — 6 т 4x4 — 4x4 850 км — 900 км 250 л — 360 л 28 л/100 км — 40 л/100 км L6, ДП, 326 к.с. — L6, ДП, 210 к.с. АКПП — МКПП гідравлічний — гідравлічний відсутнє — відсутнє	

1.1.3. Базові шасі, що застосовувались збройними формуваннями рф російського виробництва

ГАЗ-3308 (1997)	Країна-виробник	**ЗИЛ-4334** (1994)
	4,1 т — 7 т 2,3 т — 3,75 т 4×4 — 6×6 450 км — 1 000 км 105 л — 340 л 22 л/100 км — 34 л/100 км L4, ДП, 105 к.с. — L4, ДП, 156 к.с. МКПП — МКПП гідравлічний — гідравлічний відсутнє — відсутнє	

КамАЗ-4350 (2001)	Країна-виробник	**Урал-43206** (2008)
	7,6 т / 12 т	
	4,3 т / 4 т/7 т	
	4×4 / 4×4	
	1 000 км / 1 300 км	
	295 л / 360 л	
	26 л/100 км / 25 л/100 км	
	V8, ДП, 240 к.с. / V6, ДП, 230 к.с.	
	МКПП / МКПП	
	гідравлічний / гідравлічний	
	відсутнє / відсутнє	
КамАЗ-4326 (2000)	Країна-виробник	**КамАЗ-5350** (2003)
	6,2 т / 9,65 т	
	5 т / 6 т	
	4×4 / 6×6	
	1 500 км / 1 000 км	
	395 л / 295 л	
	25 л/100 км / 28 л/100 км	
	V8, ДП, 225 к.с. / V8, ДП, 260 к.с.	
	МКПП / МКПП	
	гідравлічний / гідравлічний	
	відсутнє / відсутнє	

1.1.4. Базові шасі, що застосовувались протиборчими сторонами радянського виробництва

ГАЗ-66 (1964)	Країна-виробник	**ГАЗ-51** (1946)
	3,5 т / 2,7 т	
	2 т / 2,5 т	
	4×4 / 4×2	
	600 км / 350 км	
	210 л / 90 л	
	31,5 л/100 км / 25 л/100 км	
	V8, АБ, 125 к.с. / L6, АБ ,70 к.с.	
	МКПП / МКПП	
	гідравлічний / відсутнє	
	відсутнє / відсутнє	
ЗИЛ-131 (1966)	Країна-виробник	**ЗИЛ-130** (1962)
	6,3 т / 4,9 т	
	3,5 т / 4 т	
	6×6 / 4×2	
	700 км / 1 000 км	
	350 л / 340 л	
	49,5 л/100 км / 32 л/100 км	
	V8, АБ, 150 к.с. / V8, АБ, 150 к.с.	
	МКПП / МКПП	
	гідравлічний / гідравлічний	
	відсутнє / відсутнє	
ЗИЛ-157 (1958)	Країна-виробник	**Урал-375Д** (1961)
	5,5 т / 8,4 т	
	4,5 т / 4,5 т	
	6×6 / 6×6	
	350 км / 750 км	
	215 л / 360 л	
	60 л/100 км / 48 л/100 км	
	L6, АБ, 109 к.с. / V8, АБ, 180 к.с.	
	МКПП / МКПП	
	відсутнє / гідравлічний	
	відсутнє / відсутнє	

1.2. Автомобілі вантажні підвищеної прохідності вантажністю ≤ 9 тон

1.2.1. Базові шасі, що застосовувались СОУ надані в рамках міжнародної ВТД

Iveco M170 (2003)	Країна-виробник	**Renault Sherpa 5** (2005)
	10 т	14,2 т
	7 т	7 т
	4×4	6x6
	800 км	850 км
	200 л	215 л
	25 л/100 км	25,5 л/100 км
	L6, ДП, 310 к.с.	L6, ДП, 270 к.с.
	АКПП	АКПП
	гідравлічний	гідравлічний
	відсутнє	відсутнє
Renault D220 (2013)	Країна-виробник	**Iveco Eurocargo 120-280** (2002)
	12 т	12,4 т
	7,5 т	8,7 т
	4x4	4×4
	800 км	600 км
	200 л	115 л
	24,5 л/100 км	20 л/100 км
	L6, ДП, 250 к.с.	L6, ДП, 280 к.с.
	АКПП	МКПП
	гідравлічний	гідравлічний
	відсутнє	відсутнє

1.2.2. Базові шасі, що застосовувались протиборчими сторонами російського виробництва

КамАЗ-43114 *(1996)*	Країна-виробник
	9,2 т
	6 т
	6×6
	930 км
	420 л
	37 л/100 км
	V8, ДП, 240 к.с.
	МКПП
	гідравлічний
	відсутнє

1.2.3. Базові шасі, що застосовувались протиборчими сторонами радянського виробництва

КамАЗ-4310 (1981)	Країна-виробник	**Урал-4320** (1977)
	8,8 т	8 т
	6,4 т	7 т
	8×8	6×6
	800 км	600 км
	250 л	270 л
	30 л/100 км	44,5 л/100 км
	V8, ДП, 210 к.с.	V8, ДП, 210 к.с.
	МКПП	МКПП
	гідравлічний	гідравлічний
	відсутнє	відсутнє
		

МАЗ-500 (1963)	Країна-виробник	
	6,5 т	12 т
	7,5 т	7,5 т
	4×2	6×6
	800 км	900 км
	200 л	330 л
	25 л/100 км	35 л/100 км
	V6, ДП, 180 к.с.	V8, ДП, 240 к.с.
	МКПП	МКПП
	гідравлічний	гідравлічний
	відсутнє	відсутнє

КрАЗ-255Б (1967)

ЗИЛ-135 (1963)	Країна-виробник	
	12,5 т	12,7 т
	8 т	9 т
	8×8	6×6
	500 км	1 100 км
	560 л	380 л
	100 л/100 км	34 л/100 км
	V8, АБ, 360 к.с.	V8, ДП, 300 к.с.
	МКПП	МКПП
	гідравлічний	гідравлічний
	відсутнє	відсутнє

КрАЗ-260 (1979)

1.3. Автомобілі вантажні підвищеної прохідності вантажністю ≥ 9 тон

1.3.1. Базові шасі, що застосовувалось СОУ виробництва України

КрАЗ-6322 (1994)	Країна-виробник	
	12,7 т	13,9 т
	12 т	11 т
	6×6	6×6
	1 500 км	1 600 км
	550 л	550 л
	33 л/100 км	30 л/100 км
	V8, ДП, 300 к.с.	L6, ДП, 380 к.с.
	МКПП	МКПП
	гідравлічний	гідравлічний
	відсутнє	відсутнє

Богдан-6317 (2016)

КрАЗ-7634 (2014)	Країна-виробник	
	14 т	н.д.
	27 т	н.д.
	8×8	10x10
	1 400 км	н.д.
	700 л	н.д.
	48 л/100 км	н.д.
	V8, ДП, 400 к.с.	L6, ДП, 600 к.с.
	МКПП	н.д.
	гідравлічний	гідравлічний
	кабіна	кабіна

ПУ ОТРК “Грім-2” (2018)

1.3.2. Базові шасі, що застосовувались СОУ надані в рамках міжнародної ВТД

DAF YAZ-2300 (1983)	Країна-виробник	**Volvo N10** (1990)
	13 т — 9,1 т	
	10 т — 10 т	
	6×6 — 6×6	
	600 км — 800 км	
	300 л — 400 л	
	50 л/100 км — 50 л/100 км	
	L6, ДП, 245 к.с. — V6, ДП, 275 к.с.	
	МКПП — МКПП	
	гідравлічний — гідравлічний	
	відсутнє — відсутнє	
Mercedes-Benz Zetors (2008)	Країна-виробник	**FMTV A2** (2018)
	16 т — 14,5 т	
	10 т — 10 т	
	6x6 — 6×6	
	800 км — 480 км	
	300 л — 295 л	
	37,5 л/100 км — 51 л/100 км	
	L6, ДП, 326 к.с. — V6, ДП, 290 к.с.	
	МКПП — АКПП	
	гідравлічний — гідравлічний	
	кабіна — відсутнє	
Ford Trucks 1833	Країна-виробник	**Renault DXI 5** (2009)
	7,1 т — н.д.	
	11,5 т/10 000 л — 12 т	
	4x2 — 6x6	
	630 км — 750 км	
	350 л — 350 л	
	55 л/100 км — 48 л/100 км	
	V6, ДП, 330 к.с. — V6, ДП, 320 к.с.	
	МКПП — АКПП	
	гідравлічний — гідравлічний	
	відсутнє — відсутнє	
Jelcz P882 D.53 (2010)	Країна-виробник	**MAN Kat 1** (1977)
	18,5 т — 10,5 т	
	13,5 — 14 т	
	8x8 — 6×6	
	700 км — 800 км	
	400 л — 350 л	
	52 л/100 км — 44 л/100 км	
	L6 ДП, 430 к.с. — V8, ДП, 360 к.с.	
	АКПП — МКПП	
	гідравлічний — гідравлічний	
	кабіна — відсутнє	
Foden Carrier (1993)	Країна-виробник	**Tatra 815-7** (2008)
	34 т — 13,3 т	
	18 т — 24,5 т	
	8×6 — 6×6	
	500 км — 750 км	
	272 л — 420 л	
	54 л/100 км — 55 л/100 км	
	L6, ДП, 350 к.с. — V8, ДП, 402 к.с.	
	АКПП — МКПП	
	гідравлічний — гідравлічний	
	кабіна — відсутнє	

1.3.3. Базові шасі, що застосовувались збройними формуваннями рф російського виробництва

Урал-532303 (2014)	Країна-виробник	**КамАЗ-6350** (2003)
	14,5 т	12,4 т
	10 т	10,5 т
	8×8	8×8
	900 км	900 км
	510 л	375 л
	52 л/100 км	40 л/100 км
	V6, ДП, 412 к.с.	V8, ДП, 360 к.с.
	МКПП	МКПП
	гідравлічний	гідравлічний
	кабіна	відсутнє
		

КамАЗ-65224 (2005)	Країна-виробник	**Урал-6370** (2012)
	19 т	12 т
	11,5т	13 т
	6×6	6×6
	1 500 км	900 км
	550 л	500 л
	36 л/100 км	52 л/100 км
	V8, ДП, 400 к.с.	V6, ДП, 412 к.с.
	МКПП	МКПП
	гідравлічний	гідравлічний
		

1.3.4. Базові шасі, що застосовувались протиборчими сторонами радянського виробництва

КамАЗ-5511 (1977)	Країна-виробник	**КамАЗ 53212** (1978)
	7,4 т	8 т
	10 т	10 т
	6×4	6×4
	1 000 км	900 км
	300 л	240 л
	28 л/100 км	25 л/100 км
	V8, ДП, 210 к.с.	V8, ДП, 210 к.с.
	МКПП	МКПП
	гідравлічний	гідравлічний
	відсутнє	відсутнє
		

КрАЗ-250 (1978)	Країна-виробник	**КрАЗ-257** (1965)
	10,4 т	11,1 т
	12 т	12 т
	6×4	6×4
	900 км	850 км
	330 л	330 л
	35 л/100 км	38 л/100 км
	V8, ДП, 240 к.с.	V8, ДП, 240 к.с.
	МКПП	МКПП
	гідравлічний	гідравлічний
		

Урал-5323 (1989)	Країна-виробник	**МАЗ-543** (1962)
	12,6 т	20,3 т
	10 т	19,1 т
	8×8	8×8
	1 250 км	650 км
	510 л	550 л
	40 л/100 км	80 л/100 км
	V8, ДП, 260 к.с.	V8, ДП, 525 к.с.
	МКПП	МКПП
	гідравлічний	гідравлічний
		

1.3.5. Базові шасі, що застосовувались протиборчими сторонами білоруського виробництва

МАЗ-6317 (1993)	Країна-виробник	**МЗКТ-7930** (2003)
	14 т — 20,8 т	
	11 т — 25 т	
	6×6 — 8×8	
	1 200 км — 1 000 км	
	550 л — 770 л	
	45 л/100 км — 75 л/100 км	
	V8, ДП, 330 к.с. — V8, ДП, 503 к.с.	
	МКПП — МКПП	
	гідравлічний — гідравлічний	
	відсутнє — відсутнє	

2. Військові сідельні автомобільні транспортні засоби

2.1. Тягачі сідельні підвищеної прохідності для перевезення вантажів вагою ≤ 50 тон

2.1.1. Базові шасі, що застосовувались СОУ українського виробництва

КрАЗ-6446 (1994)	Країна-виробник
	База/загальна: 11,4 т/23 т
	40 т
	6×6
	1 000 км (без вантажу)
	500 л
	50 л/100 км
	V8, ДП, 330 к.с.
	МКПП
	гідравлічний
	відсутнє

2.1.2. Базові шасі, що застосовувались СОУ надані в рамках міжнародної ВТД

MAN TGS 32.400 (2016)	Країна-виробник	**Iveco Astra SM 66.40** (2000)
	11,5 т — База/загальна: 25 т/45 т	
	20 т — 41 т	
	8×4 — 6×6	
	800 км — 750 км	
	280 л — 300 л	
	34 л/км — 38 л/км	
	L6, ДП, 400 к.с — L6, ДП, 420 к.с.	
	АКПП — МКПП	
	гідравлічний — гідравлічний	
	відсутнє — відсутнє	

2.1.3. Базові шасі, що застосовувались збройними формуваннями рф російського виробництва

КамАЗ-53504 (2020)	Країна-виробник	**КамАЗ-65221** (2019)
	9 т — 11 т	
	12,3 т — 17 т	
	6×6 — 6×6	
	700 км — 750 км	
	350 л — 350 л	
	41 л/100 км — 45 л/100 км	
	V8, ДП, 300 к.с. — V8, ДП, 400 к.с.	
	МКПП — МКПП	
	гідравлічний — гідравлічний	
	відсутнє — відсутнє	

2.1.4. Базові шасі, що застосовувались протиборчими сторонами радянського виробництва

ЗиЛ-131В (1967)	Країна-виробник	**КамАЗ-54112** (1981)
	10 т 5,5 т 6×6 700 км 350 л 40,5 л/100 км V8, АБ, 150 к.с. МКПП гідравлічний відсутнє	7 т 11 т 6×4 700 км 250 л 35 л/100 км V8, ДП, 240 к.с. МКПП гідравлічний відсутнє
КамАЗ-5410 (1976)	Країна-виробник	**КрАЗ-258** (1966)
	14,9 т 11 т 6×4 850 км 350 л 40 л/100 км V8, ДП, 210 к.с. МКПП гідравлічний відсутнє	11,1 т 12 т 6×4 400 км 230 л 51 л/100 км V8, ДП, 240 к.с. МКПП гідравлічний відсутнє

2.2. Тягачі сідельні підвищеної прохідності для перевезення вантажів вагою ≥ 50 тон

2.2.1. Базові шасі, що застосовувались СОУ українського виробництва

КрАЗ 6510ТЕ (2018)	Країна-виробник
	База/загальна: 11 т / 29 т 50 т 6×6 750 км 600 л 77 л/100 км L6, ДП, 460 к.с. АКПП гідравлічний відсутнє

2.2.2. Базові шасі, що застосовувались СОУ надані в рамках міжнародної ВТД

FAUN SLT-50-3 (1976)	Країна-виробник	**Volvo FH** (1993)
	База/загальна: 23 т/39 т 50 т 8×8 750 км 800 л 101 л/100 км V12, ДП, 1000 к.с. АКПП гідравлічний відсутнє	База/загальна: 6,7 т/10,3 т 52 т 6×4 800 км 690 л 45 л/100 км V12, ДП, 510 к.с. МКПП гідравлічний відсутнє

2.2.3. Базові шасі, що застосовувались збройними формуваннями рф російського виробництва

КамАЗ-6460 (2022)	Країна-виробник	**КамАЗ-65225** (2004)
	База/загальна: 9,3 т/26 т	База/загальна: 11,3 т/33,4 т
	52,5 т	64 т
	6×6	6×6
	500 км	450 км
	550 л	550 л
	32 л/100 км	35 л/100 км
	V8, ДП, 400 к.с.	V8, ДП, 400 к.с.
	МКПП	МКПП
	гідравлічний	гідравлічний
	відсутнє	відсутнє
		

2.2.4. Базові шасі, що застосовувались протиборчими сторонами радянського виробництва

МАЗ-537 (1963)	Країна-виробник	**МАЗ-7410** (1978)
	База/загальна: 22,3 т/27 т	База/загальна: 23,3 т/46,3 т
	50 т	52 т
	8×8	8×8
	650 км (без вантажу)	730 км
	840 л	750 л
	125 л/100 км	100 л/100 км
	V12, ДП, 525 к.с.	V12, ДП, 650 к.с.
	АКПП	АКПП
	гідравлічний	гідравлічний
	відсутнє	відсутнє
		

2.3. Тягачі сідельні підвищеної прохідності для перевезення вантажів вагою ≥ 70 тон

2.3.1. Базові шасі, що застосовувались СОУ українського виробництва

КрАЗ Т17.0ЕХ (2010)	Країна-виробник
	База/загальна: 12,5 т/24,1 т
	75 т
	6×6
	750 км (без вантажу)
	500 л
	77 л/100 км
	V8, ДП, 408 к.с.
	МКПП
	гідравлічний
	відсутнє

2.3.2. Базові шасі, що застосовувались СОУ надані в рамках міжнародної ВТД

MAN TGA 33.530 (2000)	Країна-виробник	**MAN 32.430 (HX77)** (1976)
	33 т	32 т
	70 т	70 т
	6×4	8×8
	650 км	400 км
	590 л	400 л
	90 л/100 км	100 л/100 км
	L6, ДП, 460 к.с.	L6, ДП, 443 к.с.
	АКПП	АКПП
	гідравлічний	гідравлічний
	відсутнє	кабіна
		

HEMTT M983A4 (2008)	Країна-виробник	**Oshkosh M1070** (1992)
	База/загальна: 42 т/69 т	База/загальна: 18,6 т/41,4 т
	70 т	70 т
	8×8	8×8
	480 км	900 км (без вантажу)
	600 л	960 л
	80 л/100 км	100 л/100 км
	L6, ДП, 500 к.с.	V8, ДП, 500 к.с.
	АКПП	АКПП
	гідравлічний	гідравлічний
	кабіна	кабіна
MAN TGA 26.440 (2000)	Країна-виробник	**MAN HX81 44.685** (2007)
	База/загальна: 8,7 т/26 т	База/загальна: 27 т/20,6 т
	70 т	70 т
	6×4	8×8
	440 км	500 км
	400 л	840 л
	90 л/100 км	70 л/100 км
	L6, ДП, 440 к.с.	V8, ДП, 680 к.с.
	МКПП	АКПП
	гідравлічний	гідравлічний
	відсутнє	кабіна

Daewoo Tracks AM6CE (2008)	Країна-виробник	**Tatra T815 8x8** (2005)
	База/загальна: 8,7 т/26 т	14,3 т
	70 т	75 т
	6×6	8×8
	440 км	500 км
	400 л	640 л
	90 л/100 км	70 л/100 км
	L6, ДП, 440 к.с.	V6, ДП, 680 к.с.
	МКПП	МКПП
	гідравлічний	гідравлічний
	відсутнє	кабіна

2.3.3. Базові шасі, що застосовувались збройними формуваннями рф російського виробництва

КамАЗ-78504 (2017)	Країна-виробник	**БАЗ-6403** (2008)
	База/загальна: 25 т/34 т	17,7 т
	90 т	19 т/ 88т
	8×8	8×8
	900 км	1100 км
	1000 л	1000 л
	110 л/100 км	85 л/100 км
	V8, ДП, 900 к.с.	V8, ДП, 500 к.с.
	АКПП	МКПП
	гідравлічний	гідравлічний
	відсутнє	відсутнє

2.3.4. Базові шасі, що застосовувались протиборчими сторонами радянського виробництва

МоАЗ-7915 (1984)	Країна-виробник	**КЗКТ 7428** (1981)
	База/загальна: 46,2 т/75,5 т — 23,7 т	
	275 т — 75 т	
	6×6 — 8×8	
	н.д. — н.д.	
	н.д. — 1000 л.	
	н.д. — н.д.	
	2×V12, ДП, 650 к.с. — V8, ДП, 650 к.с.	
	АКПП — АКПП	
	гідравлічний — гідравлічний	
	відсутнє — відсутнє	

Автомобілі вантажні підвищеної прохідності вантажністю до 6 тон:

Попри проведене оновлення рухомого складу, протягом останніх двох десятиліть, на озброєнні протиборчих сторін залишається чимало техніки, випущеної до 1991 р., яка представлена у всіх класах вантажних автомобілів, що застосовувалися. Зокрема, серед автомобілів вагою до 6 т. використовували вантажівки ***ГАЗ-51*** (колісна формула 4х2), ***ЗиЛ-130*** (4х2) та автомобілі підвищеної прохідності ***ГАЗ-66*** (4х4), ***ЗиЛ-131*** (6х6), ***Урал-375Д*** (6х6). Всі зазначені моделі нині є морально застарілими та мають численні недоліки, зокрема, недостатня вантажність (ГАЗ-66 та ГАЗ-51), незахищеність водія у випадку підриву на міні (ГАЗ-66), неекономічний бензиновий двигун з надмірним споживанням пального (Урал-375Д, ЗиЛ-130 та ЗиЛ-131), недосконала трансмісія.

Якщо стосовно ГАЗ-51 та Урал-375Д зафіксовані поодинокі випадки їх використання протиборчими сторонами, то ГАЗ-66 різних модифікацій використовували доволі широко на початковому етапі широкомасштабного вторгнення. Поряд із серійними тентовими бортовими машинами, що призначені для перевезення особового складу, дрібних вантажів та буксирування причепів або легких гармат, мінометів, ГАЗ-66 також використовували із різноманітними кабінами-фургонами різних видів, конструкцій та призначення. Для Урал-375Д характерне використання його шасі для РСЗВ БМ-21 “Град” чи як паливозаправника.

Серед автомобілів зс рф вантажністю до 6 т. можна виділити малотоннажний (до 2,3 т.) ***ГАЗ-3308 “Садко”***, який був розроблений на заміну ГАЗ-66 і випускався серійно з 1997 по 2020 роки). Цей вантажний автомобіль має ведучі мости та трансмісію, аналогічні тим, що використовували на ГАЗ-66, проте, відрізняється кабіною капотного типу (від цивільного автомобіля ГАЗ-3309) та більш потужними двигунами різних типів (бензиновий ЗМЗ-5231, дизельні ММЗ Д-245.7 та ЯМЗ-53442).

У 2002 р. на озброєння зс рф були прийняті уніфіковані армійські повнопривідні автомобілі підвищеної прохідності сімейства “Мустанг”, які виробляються російською компанією КамАЗ. Їх розробка розпочалася ще наприкінці 1980-х років. Сімейство “Мустанг” об’єднує базові моделі ***КамАЗ-4350*** (4х4), ***КамАЗ-5350*** (6х6) та ***КамАЗ-6350*** (8х8) з модифікаціями. Приналежність до сімейства передбачає максимальну уніфікацію вузлів. Так, автомобілі мають V-подібні 8-циліндрові багатопаливні двигуни рівня “Євро-2” з покращеною двоступеневою системою очищення повітря з використанням системи “Мультициклон”, а також єдині керовані та некеровані мости, колеса, кермо, частково – підвіску. Вантажність КамАЗ-4350 та КамАЗ-5350 відповідно

4 та 6 т., і основне застосування – перевезення особового складу, військових вантажів, буксирування артилерійських гаубиць та причепів. Окрім вантажної платформи, шасі використовували для монтажу озброєння оперативної та тактичної ланки. Так, КамАЗ-5350 використовується як шасі для БМ-21 "Град", на ньому також встановлювали зенітні установки ЗУ-23-2.

Вантажний автомобіль модифікації ***КамАЗ-53501*** знаходиться на озброєнні в трубопровідних частинах зс рф, і застосовувався для перевезення труб, що призначені для розгортання польових магістральних трубопроводів, через які здійснюється постачання ПММ. КамАЗ-53501 у складі трубопровідних підрозділів Південного військового округу використовували у 2020 р. на території тимчасово окупованого Криму для прокладення водогонів для постачання російських окупаційних військ.

Недоліком зазначеного сімейства, як і у всіх автомобілів КамАЗ є безкапотні кабіни, які мають недостатню ремонтопридатність і надають менше захисту водієві як у випадку підриву на міні, так і в цілому від куль та осколків.

Серед вантажних автомобілів вантажністю до 6 т. зс рф застосовували також ***Урал-43206*** (4х4), який є модифікацією Урал-4320 і разом з ним входять до сімейства "Мотовоз", які випускаються Уральським автомобільним заводом. Попри те, що Урал-43206 вперше випустили на початку 1990-х років, на озброєння збройних сил рф почав надходити лише з 2008 р. Урал-43206 застосовували переважно для перевезення боєприпасів, військового майна та особового складу. Хоча дана модель не є тягачем за призначенням, автомобіль все ж використовували для буксирування гармат, а також як шасі для монтажу різних типів озброєння, зокрема, 82-мм міномета "Васильок".

Серед військових вантажних автомобілів вантажністю до 6 т. українського виробництва на озброєнні Сил оборони України знаходилися лише ***Богдан-5316*** (4х4) та ***КрАЗ-5233*** (4х4).

Повнопривідний Богдан-5316 – це автомобіль з багатоцільовим вантажним відсіком, оснащеним складаними сидіннями і пристосований для перевезення особового складу. Цей транспортний засіб має високу прохідність по пересіченій місцевості завдяки дорожньому просвіту 350 мм. Виробництво автомобіля як української локалізації білоруської моделі МАЗ-5316 розпочалося у 2016 р. (м. Черкаси).

Шасі КрАЗ-5233 почали виготовляти на Кременчуцькому автомобільному заводі з 2007 р., й у ЗС України постачалися декілька модифікацій з колісною формулою 4х2 та 4х4. Зокрема модифікація КрАЗ-5233ВЕ (4х4) з вантажністю 6 т. представлена у чотирьох варіантах: 1) ***КрАЗ-5233ВЕ "Спецназ"*** використовувався в основному для перевезення особового складу та вантажів, буксирування артилерійських систем калібру до 152 мм, а також транспортних та спеціальних причепів по всіх видах доріг та бездоріжжю. 2) ***КрАЗ-5233ВЕ "Сапер"*** поставлявся з гідрокраном і призначений для використання саперними підрозділами. 3) ***Комплекс польового зв'язку*** розроблений для ЗС України компанією "Телекард-Прилад". 4) ***Рухома вогнева точка*** на шасі КрАЗ-5233ВЕ "Спецназ" із встановленням в кузові зенітної установки ЗУ-23. Вантажне шасі КрАЗ-5233ВЕ також стало основою для трьох модифікацій бронемашин з V-подібним днищем: ***КрАЗ-01-1-11***, ***KRAZ-ASV "Panther"*** та ***KRAZ MPV*** (SHREK ONE). Сили оборони України активно використовують й інші модифікації вантажного шасі КрАЗ-5233, зокрема ***КрАЗ-5233 "Raptor"*** це бронеавтомобіль для перевезення

поранених, ***“Фортеця на колесах”*** (4х4) – бронеавтомобіль для перевезення десанту, ***ПЗМ-3*** – траншейно-котлованна машина.

У 2022 р. потреби Сил оборони України у транспортних засобах вантажністю до 6 т. зросли й становили за даними з відкритих джерел понад 2000–3000 од. Водночас багато вантажівок які були на балансі військових частин уже вичерпали свій ресурс й були застарілими (особливо ті що виготовлені до 1991 р.), а частина з новіших знаходилися у несправному технічному стані, до цього й додалися втрати перших місяців широкомасштабної фази війни. Розв’язати цю проблему мобілізацією вантажного транспорту з економіки не вдалося, адже перед ВАТ ставляться кардинально інші завдання, відповідно їх ТТХ відрізняється від цивільних вантажівок. Звичайно частину дефіциту автомобілів було закрито мобілізаційними резервами, однак в основному цю проблему вирішували шляхом залучення ВАТ іноземних зразків.

В рамках міжнародної військової МТД Сили оборони України отримали від США варіанти вантажних військових автомобілів які належать до сімейства FMTV (англ. Family of Medium Tactical Vehicles – Сімейство Середніх Тактичних Машин). Серед найчисельніших моделей цього сімейства стали ***FMTV M1083*** та ***FMTV M1089*** виробництва компанії Oshkosh, загалом США передали понад 600 вантажівок цього типу. Відбувалося й постачання військових вантажних автомобілів європейського виробництва таких країн як Велика Британія (***Leyland DAF 45.150***), Італія (***Iveco ACL90***, ***Iveco VM90***, ***Iveco Pegaso 7226***), Нідерланди (***DAF YA-328***, ***DAF YAZ-4442***), Німеччина (***Mercedes-Benz UNIMOG, MAN HX60***) та Франція (***Renault TRM 2000***, ***Renault GBC 180***). Вагома частка постачання вказаних автомобілів належить волонтерам, зокрема лише ГО “Справа Громад” законтрактували понад 300 вантажівок Leyland DAF 45.150, з яких уже 175 од. знаходяться в Україні й передані військовим. Цей транспортний засіб вантажністю до 4 т., оснащений лебідкою, здатен перевозити потрібне для фронту, зокрема, боєкомплект, харчові продукти та бійців, воду і паливо в бочках. 10 із цих вантажівок переобладнано на батальйонні мобільні ремонтні комплекси, 4 – машини управління БпЛА “H10 Poseidon Mk II”, 10 – артилерійські тягачі, інші – для перевезення військових вантажів та особового складу[451].

За даними з відкритих джерел Силам оборони України уже передано у рамках міжнародної військової МТД та волонтерами понад 1070 вантажних автомобілів вантажністю до 6 т.

Автомобілі вантажні підвищеної прохідності вантажністю від 6 до 9 т.

Серед вантажних автомобілів вантажністю від 6 до 9 т. у зс рф провідні позиції так само займають моделі виробництва КамАЗ та ВАТ “Автозавод Урал” (УралАЗ). Дві провідні автобудівельні компанії російської федерації є також основними конкурентами у боротьбі за отримання замовлень від міністерства оборони рф. За оцінками, КамАЗ має кращі лобістські можливості, що створює для нього кращі конкурентні переваги.

Так, у зазначеному класі вантажності КамАЗ представлений двома провідними моделями – ***КамАЗ-4310*** та ***КамАЗ-43114***. КамАЗ-4310 представляє собою перше покоління вантажних автомобілів підвищеної прохідності, він почав випускатися ще у

[451] На фронт передали 15 обладнаних вантажівок DAF. *Високий Замок*, 30.03.2023. URL: https://wz.lviv.ua/news/487411-poroshenko-peredav-na-front-vantazhivky

1980-х роках і досі активно застосовується, як бортовий вантажний автомобіль, артилерійський тягач та платформа для установлення обладнання. На шасі КамАЗ-4310, зокрема, розміщуються комплекси постановки шумових перешкод СПН-4, машина технічного обслуговування МТО-АМ, димова машина ТДА-2К та інші.

КамАЗ-43114 випускався з другої половини 90-х років і представляє собою подальший розвиток моделі КамАЗ-4310. Його взяття на озброєння відбувалося за умов коли автомобілі сімейства "Мустанг" ще знаходилися у стадії розробки (робота над сімейством розпочалася у 1989 р., а завершилася лише у 1998 р.). Застосування КамАЗ-43114 ідентичне застосуванню КамАЗ-4310.

УралАЗ також створив уніфіковане сімейство "Мотовоз", що включає машини марок 43206 (4х4), 4320 (6х6) та 5323 (8х8), базовою моделлю якого став **Урал-4320.** Виробництво Урал-4320 почалося ще у 1977 р. і з того часу випущено кілька модифікацій, які знаходяться на озброєнні як зс рф, так і Сил оборони України і активно застосовуються в бойових діях. Відмінною рисою Урал-4320 є те, що він з самого початку розроблявся як військовий автомобіль.

Урал-4320 успадкував від свого попередника Урал-375Д загальну конструкцію шасі, проте замість бензинового двигуна він мав більш потужний чотиритактний дизельний двигун КамАЗ-740, а згодом двигуни Ярославського моторного заводу. Було досягнуто повної уніфікації типових кузовів з аналогічними конструкціями, що встановлювалися на інші типи радянських армійських вантажних машин. Базовим та найпоширенішим став багатоцільовий безкаркасний кузов-фургон К-4320, який розміщується на шасі Урал-43203.

За понад 50 років експлуатації Урал-4320 в збройних силах рф, були випущені десятки моделей як військового, так і цивільного призначення. Ці моделі відрізняються двигунами, довжиною бази, посиленням передньої підвіски, варіантами кабіни тощо.

Під час широкомасштабного вторгнення рф в Україну автомобілі Урал-4320 та його модифікації крім виконання загальних транспортних та тактичних завдань, застосовувалися в якості бази для важкого радіотехнічного, аеродромного, евакуаційного та інженерного обладнання, транспортно-зарядних машин, автоцистерн. На шасі Урал-4320 розміщається РСЗВ 2Б17М "Торнадо-Г" (модернізована БМ-21 "Град").

Сили оборони України використовували невелику кількість ***КамАЗ-43114*** російського виробництва вантажністю до 9 т., які були закуплені до 2014 р. Основна ж частина вантажних автомобілів цього типу була іноземного походження виготовлені італійськими (***Iveco M170, Iveco Eurocargo 120-280***) та французькими (***Renault Sherpa 5, Renault D220***) компаніями.

За даними з відкритих джерел Силам оборони України уже передано у рамках міжнародної військової МТД та волонтерами понад 210 вантажних автомобілів вантажністю від 6 до 9 т.

Автомобілі вантажні підвищеної прохідності вантажністю понад 9 т.

Збройні сили рф застосовували кілька моделей вантажних автомобілів вантажністю понад 9 т., і це моделі як радянських часів, так і новітніх розробок. До останнього часу найбільш розповсюдженим автомобілем подібного класу, який тривалий час перебував на озброєнні збройних сил рф, був ***КамАЗ-5320*** (6х4). Також застосовувалися інші його версії – самоскид ***КамАЗ-5511*** і сідельний тягач ***КамАЗ-5410***, вантажний автомобіль з довшою базою ***КаМАЗ-53212***.

Серед автомобілів нового покоління на озброєнні збройних сил рф перебувають представники двох автомобільних сімейств – ***КамАЗ-6350*** та ***КамАЗ-65224*** сімейства "Мустанг" та ***Урал-5323*** сімейства "Мотовоз". Уряд рф надав перевагу автомобілям КамАЗ, які використовуються як безпосередньо за призначенням, так і як платформа для розміщення спеціального обладнання та озброєнь. Зокрема, саме на цій базі був розміщений зенітний ракетно-гарматний комплекс "Панцирь-С1".

Урал-5323, виконаний із нетрадиційною для сімейства "Мотовоз" безкапотною кабіною також використовується як платформа для встановлення обладнання та озброєнь, для чого розроблена низка модифікацій. Модифікація ***Урал-532303*** вантажністю 9,5 т. обладнана повністю броньованою кабіною. Сідельний тягач ***Урал-542301*** призначений для роботи у складі автопоїзда повною масою до 39,5 т. Для монтажу засобів інженерного озброєння та спецустановок використовуються шасі ***Урал-532341*** і ***Урал-532361*** вантажністю 10,5 т. Шасі модифікації ***Урал-53236*** з продовженою базою використовується для перевезення понтонних парків ПП-91 та ПП-2005. Крім того, на базі Урал-5323 було створено кілька дослідних зразків самохідних гармат та ЗРК на колісному ході ("Мста-К", "Тор"-М1ТА).

Крім російських зразків, на озброєння збройних сил рф прийняті й деякі моделі білоруських ВАТ, зокрема, сімейство спеціальних колісних шасі ***МЗКТ-7930*** виробництва Мінського заводу колісних тягачів. На цьому шасі розміщені комплекси озброєння та військової техніки, такі як ОТРК "Искандер", БРК "Бал", БРК "Бастион", БРК "Club-M", БСАУ А-222 "Берег", РСЗВ "Ураган-1М", береговий комплекс розвідки надводної та повітряної обстановки "Монолит-Б", антенні пости ЗРК С-400 "Триумф", машини забезпечення РКСН "Тополь-М", важкий механізований міст ТММ-6.

Серед військових вантажних автомобілів вантажністю понад 9 т. українського виробництва на озброєнні Сили оборони України знаходилися ***КрАЗ-6322, КрАЗ-7634НЕ*** та ***Богдан-6317***.

КрАЗ-6322 (6х6) український вантажний бортовий повнопривідний автомобіль вантажністю від 10 до 20 т. капотного компонування, який почали випускати з 1994 р. Основне застосування – перевезення особового складу та військових вантажів. За період широкомасштабної фази російсько-української війни (2022–2023) у відкритих джерелах наявна інформацію про використання Силами оборони України 16 з 20 модифікацій вантажного шасі КрАЗ-6322. Як бортові вантажівки використовували модифікації ***КрАЗ-6322 "Солдат"*** та ***КрАЗ-6135В6***, остання оснащена більш потужним двигуном та автоматичною коробкою передач. Підрозділи забезпечення використовували ремонтно-евакуаційну машину з гідрокраном – ***КрАЗ-6322-056***, важку евакуаційну машину, призначену для евакуації пошкодженої бойової техніки масою до 30 т. – ***КрАЗ-6333 РЕ ТЕМ***, транспортну базу важкого механізованого мосту – ***КрАЗ-63221 "Міст"***, паливозаправник оснащений цистерною об'ємом 12 м³ – ***АЦ-12-63221***. Зафіксовано використання підрозділами РТВ ***КрАЗ-6322 РЕБ-01 "Вартовий"*** та ***КрАЗ-63221 РЕБ-02 "Радист"***, на першому з вантажних шасі розташований комплекс РТР "Кольчуга-М", на другий автомобіль монтували різні комплекси зв'язку. Окремо Кременчуцький АЗ розробив довгобазне шасі ***КрАЗ-63221***, на яке монтували військове інженерне обладнання, зокрема на цьому шасі зафіксовано спеціальну машину комплексу РК-360МЦ "Нептун", САУ 2С22 "Богдана" та ін. Шасі КрАЗ-6322 також стало основою для бронемашин та бронеавтомобілів таких як ***КрАЗ-6322 "Raptor"*** (здатний перевозити до 20 осіб особового складу або 6 т. вантажу в

броньованому кузові), ***KRAZ-ASV "Panther"***, ***"Фортеця на колесах"*** (перевезення десанту), ***KrAZ Fiona***, ***КрАЗ-Форпост***. На зазначене шасі також встановлювали бойову частину БМ-21 "Град" (***КрАЗ-6322РА "Бастіон-01"***, ***КрАЗ-6322РА "Бастіон-02"***) та 9К57 "Ураган" (***КрАЗ-6322РА "Бастіон-03"***).

КрАЗ Н27.3ЕХ (КрАЗ-7634НЕ) – важкий спеціальний чотиривісний безкапотний автомобіль-шасі підвищеної прохідності з компонувальною схемою "кабіна перед двигуном", колісною формулою 8х8 і вантажопідіймальністю 27 т. У ЗС України на шасі 7634НЕ встановлювали пускову платформу УСПУ-360 для українських протикорабельних крилатих ракет Р-360 "Нептун", РСЗВ "Вільха", наземну мобільну радіолокаційну станцію УКХ діапазону "Бурштин-1800" та багатоцільовий безкапотний бронеавтомобіль КрАЗ-"Ураган".

Повнопривідний Богдан-6317 (6х6) – тентовий вантажний автомобіль який використовували для оперативного перевезення особового складу, транспортування зразків озброєння, військових вантажів і майна в екстремальних природних, кліматичних і дорожніх умовах. Виробництво автомобіля як української локалізації білоруської моделі МАЗ-6317 розпочалося у 2016 р. (м. Черкаси).

Відбувалося й постачання військових вантажних шасі іноземного виробництва таких країн як Велика Британія (***Foden Carrier)***, Нідерланди (***DAF YAZ-2300)***, Німеччина (***Mercedes-Benz Zetors, MAN Kat 1***), Польща (***Jelcz P882 D.53***), США (***Ford Trucks 1833***), Франція (***Renault DXI 5***), Швеція (***Volvo N10***) та Чехія (***Tatra 815***). Найчисельніші поставки транспортних засобів вантажністю понад 9 т. відбувалися уже у 2023 р., зокрема 16 березня 2023 р. стало відомо, що Бельгія передає Україні 240 вантажівок Volvo N10 у варіантах "Cargo", "Shelter", "Manumat" та "Fassi". Також уряд Бельгії планує постачання Збройним силам України додатково до кінця 2023 р. ще 80 вантажівок Volvo N10 різних модифікацій[452]. Станом на вересень 2023 р. Україна отримала від Німеччини уже 200 вантажівок Zetros, ще 50 мають бути поставлені до кінця 2023 року. Ці вантажівки себе дуже добре показали у русі по складній місцевості, завдяки блокуванню диференціала, що дозволяє ефективніше передавати крутний момент двигуна на колеса (відповідно краща проходимість по бездоріжжю та заболоченій місцевості). Основне застосування у ЗСУ – перевезення особового складу, провізії та боєприпасів. В Україну доставлені Zetros в трьох модифікаціях: Zetros 1833A (4×4), Zetros 2733A (6×6), Zetros 2743A (6×6). Модель 4х4 може прийняти на борт до 10 т. Тривісна вантажівка – понад 16 т. Важливо, що частина вантажівок оснащена бронекабіною.

За даними з відкритих джерел Силам оборони України уже передано у рамках міжнародної військової МТД та волонтерами понад 880 вантажних автомобілів вантажністю понад 9 т.

Окремий клас військових автомобільних транспортних засобів складають **сідельні тягачі підвищеної прохідності** – це вантажні позашляхові транспортні засоби, призначені для буксирування напівпричепів важковозів, що приєднуються за

[452] Peter De Lobel. België stuurt 240 legertrucks naar front in Oekraïne. *De Standaard*, 16.03.2023. URL: https://www.standaard.be/cnt/dmf20230315_97454890 (дата звернення: 27.10.2023); Бельгія продовжує передавати Україні військовий транспорт. *Militarnyi*, 01.09.2023. URL: https://mil.in.ua/uk/news/belgiya-prodovzhuye-peredavaty-ukrayini-vijskovyj-transport/

допомогою спеціального зчіпного пристрою “сідла тягача”. Серед таких тягачів можна виділити три типи за вантажністю: до 50 т, не менше 50 т, не менше 70 т.

Тягачі сідельні підвищеної прохідності для перевезення вантажів вагою ≥ 50 тон

Збройні сили протиборчих сторін активно застосовують сідельні тягачі для переміщення бронетехніки, чому сприяє розвинена мережа автомобільних шляхів в Україні. Найбільш розповсюдженим типом подібних автомобілів до недавнього часу був ***МАЗ-537*** різних модифікацій та ***КЗКТ*** (також є варіацією МАЗ-537, який випускався на Курганському заводі колісних тягачів). На поточний час в автомобілів цього типу вичерпаний ресурс й вони є морально та матеріально застарілими.

У рф на заміну їм з 2004 р. до російської армії почали надходити модифікації цивільних вантажних автомобілів, пристосовані для воєнних потреб. Найпоширенішим з таких є ***КамАЗ-65225***, який використовували в поєднанні з 3-вісним напівпричепом і який перевозив вантажі максимальною вагою до 50 т., зокрема, основні бойові танки, що перебувають на озброєнні російської армії, такі як Т-72, Т-80 та Т-90, іншу бронетехніку та САУ. Вантажний автомобіль оснащений двигуном КамАЗ 740.63-400 стандарту Євро-3 та 16-ступінчастою коробкою передач. Недоліком зазначеного тягача є його низька прохідність по бездоріжжю через двоскатні задні вісі та недостатню потужність двигуна.

У 2003 р. на базі шасі КамАЗ-63501 було створено сідельний тягач ***КамАЗ-6450*** (8х8), яким буксирували напівпричепи вагою 32 т. У 2009 році на озброєння збройних сил РФ був прийнятий артилерійський тягач “Ведмідь” на базі шасі ***КамАЗ-63501***, яким буксирували важкі артилерійські гармати і різні системи повною масою до 12 т (152-мм гаубиць-гармат 2А65 “Мста-Б” і 152-мм пушок) з розміщенням та транспортуванням розрахунку та боєприпасів.

Для транспортування бронетехніки з 2008 р. також використовувався ***КамАЗ-65221***, який має односкатні вісі, кращу прохідність по бездоріжжю від КамАЗ-65225, але меншу вантажність (до 35 т.). Натомість ***БАЗ-6402*** (6х6) зс рф використовували для транспортування легкої бронетехніки, пускових установок, транспортних машин 5Т58, надставок вишок ЗРС С-300 та С-400, а також напівпричепів ЧМЗАП-93867 та ЧМЗАП-93856. Допустима маса напівпричепа, що буксирується по дорогах з твердим покриттям та покращеним ґрунтовим сягає 29,5 т., а по іншим типам доріг до 28 т., що унеможливлює транспортування ним важкого бронетанкового озброєння.

Окрім зазначених сідельних тягачів, що активно використовуються підрозділами МТЗ, у рф на базах зберігання наявні низка сідельних тягачів, які можуть бути залучені до збройних сил в якості мобілізаційного резерву: ***КамАЗ-53504*** (6х6), ***КамАЗ-6450*** (8х8), ***КамАЗ-4410*** (6х6), ***Урал-44202*** (6х6), ***ЗиЛ-131В*** (6х6). Втім, зазначені сідельні тягачі здатні переміщати переважно легку бронетехніку.

На застосуванні Сил оборони України були наступні сідельні тягачі <u>першого типу (до 50 т)</u>: КамАЗ-5410, КамАЗ-54112, КрАЗ-258, КрАЗ-6446, КрАЗ-7434.

Сідельний тягач підвищеної прохідності ***КрАЗ-6446*** (6х6) вперше представлений у 1994 р. Основне застосування – перевезення різних вантажів у зчепі з напівпричепом, що передбачає експлуатацію по дорогах всіх категорій і бездоріжжю. Використовуються для транспортування важких вантажів, великогабаритної техніки, а також у складі комплексів (наприклад на шасі встановлені ЗРК середньої дальності С-300, трьохкоординатна РСЛ кругового огляду 80К6). Основні модифікації КрАЗ-6446

отримали назви “тип 1”, “тип 2” та “тип 3”, де перші два є цивільним варіантом, відповідно їхнє призначення буксирування напівпричепів повною масою до 34 та 40 т відповідно, а третій тип “Титан-01” – це військова модифікація. ЗС України використовують усі 3 типи КрАЗ-6446.

Сідельні тягачі ***КамАЗ-5410*** та ***КамАЗ-54112*** вантажністю до 11 т. випускалися з 1976 та 1980 року відповідно, й використовувалися Силами оборони України для транспортування несправної гусеничної (БМП-1, МТЛБ та ін.), колісної бронетехніки та інших вантажів військового призначення.

Тягачі сідельні підвищеної прохідності для перевезення вантажів вагою ≥ 50 тон

Найстарішим сідельним тягачем, що застосовувався протиборчими сторонами, є ***МАЗ-537***, який впродовж 1959–1989 рр. випускався Мінським АЗ та Курганським заводом колісних тягачів. Сідельний тягач здатний тягнути напівпричіп вагою до 65 т., відповідно його використовували для транспортування важкої бронетехніки. Поряд із ним використовувався ***МАЗ-74101 “Оплот-Т”***, який був розроблений у 1970-ті роки як заміна МАЗ-537 (здатен тягнути напівпричепи вагою до 70 т.).

До категорії сідельних тягачів вантажністю понад 50 т., який використовували зс рф слід віднести ***БАЗ-6403.01*** (8х8), який спочатку розроблявся на замовлення російського ГСКБ “Алмаз-Антей” для розміщення зенітно-ракетних систем (ЗРС). Маючи двигун потужність 470 к.с., цей сідельний тягач здатен везти трал вагою до 70 т. Основне застосування підрозділами зс рф – перевезення танків.

На застосуванні Сил оборони України знаходились також наступні сідельні тягачі другого типу (понад 50 т): КрАЗ-6510ТЕ, FAUN SLT-50-5, Iveco Astra SM, Volvo FN.

У 2018 р. Кременчуцький автозавод продемонстрував громадськості безкапотний сідельний тягач під назвою КрАЗ-6510ТЕ (6х6). Цей автомобіль призначений для буксирування напівпричепів по дорогах загальної мережі, повна маса тягача – 28 т., допустиме навантаження на сідельно-зчіпний пристрій – до 17 т., автопоїзд у складі тягача і напівпричепа, масою 65 т., розвиває швидкість 65 км/год. Автомобіль допущений до експлуатації у Збройних Силах України з 2019 р. Основні його відмінності від решти тягачів КрАЗ – безкапотна кабіна з місцем для відпочинку, двигун потужністю 460 к.с.

На початку 2023 р. Німеччина заявила про передачу ЗСУ 78 армійських танкових тягачів SLT 50 Elefant-3 та 86 напівпричепів для них. Даний тягач може тягнути причіп з максимальним корисним навантаженням 56 або 59 т. (залежить від модифікації)[453].

Тягачі сідельні підвищеної прохідності для перевезення вантажів вагою ≥ 70 тон

До цього типу відносяться чотирьохвісні сідельні тягачі сімейства ***КЗКТ-7428***, які використовували протиборчі сторони для транспортування важких вантажів загальною масою від 50 до 80 т. на напівпричепах. КЗКТ-7428 розроблявся на заміну МАЗ-537 і випускався з 1990 р., їх було випущено декілька модифікацій, включаючи баластний тягач КЗКТ-74282, який здатен буксирувати літаки вагою до 200 т.

З 2010 р. для зс рф в рамках дослідницько-конструкторської роботи “Платформа-О” розроблялося сімейство спеціальних колісних шасі та колісних тягачів, які мали

[453] Вигранeнко Ю. SLT 50 Elefant - армійський танковий тягач. *Garage pappers*, 02.02.2023. URL: https://garagepeppers.com/slt_50_elefant/

прийти на заміну білоруських багатовісних шасі виробництва Мінського заводу колісних тягачів (МЗКТ). Передбачалося створення трьох типів машин: ***КамАЗ-78504*** (8х8) – сідельний тягач для буксирування причіпних систем масою 90–165 т. та баластовий тягач для буксирування причіпних систем масою до 75 т.; платформа ***КАМАЗ-78509*** (12х12) вантажністю 50 т; та платформа ***КамАЗ-7850*** (16х16) вантажністю 85 т. Основне використання тягачів – транспортування ракетних комплексів "Тополь-М" та "Ярс". "Платформа-О" оснащена електромоторами для кожного колеса. У 2019 р. тягачі сімейства "Платформа-О" прийняті на озброєння. Водночас російські джерела вказують на недосконаліть зазначених зразків ВАТ, їх високу вартість та технічну ненадійність, а також залежність від іноземних комплектуючих[454].

Серед тягачів, що застосовувалися протиборчими сторонами, окреме місце займає важкий баластний аеродромний тягач ***МоАЗ-7915***, що призначений для буксирування важких літаків (наприклад, Ан-124) на аеродромах із твердим покриттям. Його випуск був розпочатий у 1980-ті роки, й з того часу було випущено обмежена кількість зразків (12–15 од.). Обмежена кількість зумовила обмежене використання. МоАЗ-7915 має унікальну схему і складався з двох шарнірно-зчленованих моторизованих секцій, кожна з яких мала власний 600-сильний дизельний V12. Завдяки цій особливості тягач міг буксирувати повітряні судна масою до 400 т. Швидкість буксирування літаків становить 3–5 км/год.

На застосуванні Сил оборони України знаходились також такі сідельні тягачі третього типу (понад 70 т.): КрАЗ Т17.0ЕХ "Титан-02", MAN TGA 33.530, MAN HX-77, HEMTT M983A4, Oshkosh M1070.

КрАЗ Т17.0ЕХ "Титан-02" це подальший розвиток сідельного тягача КрАЗ-6446 (6х6) "тип 3", де встановлений новий двигун ЯМЗ-6581.10-06 потужністю 400 к.с., і він може транспортувати напівпричепи та причепи повною масою до 75 т.

З метою підготовки Сил оборони України до проведення наступальних дій та забезпеченням їх необхідним ОВТ, в рамках засідання Контактної групи у форматі "Рамштайн" від 14 лютого 2023 р., країнами-партнерами було прийнято узгоджене рішення про надання Україні сучасних зразків важкого бронетанкового озброєння в тому числі і танків ("Leopard 1", "Leopard 2", "Challenger 2", "Abrams" тощо). Для забезпечення ефективного логістичного обслуговування важких типів озброєння, паралельно з наданням бронетехніки до Сил оборони України почали масово надходити транспортні засоби підвищеної прохідності – сідельні тягачі. Зокрема, наприкінці березня 2023 р. США виділили пакет допомоги Україні вартістю 2,6 млрд. дол. складовою якого серед іншого стали броньовані евакуаційні вантажні автомобілі, сідельні тягачі, паливозаправники. Мета такої номенклатури постачання полягала у допомозі Силам оборони України пришвидшити операції з передислокації підрозділів з важкою броньованою технікою, сприяти їх розгортанню для успішних наступальних дій у Запорізькій та Донецькій областях наприкінці весни – на початку літа 2023 р. До цього та наступних пакетів допомоги ввійшли тягачі сідельні підвищеної прохідності з важковозними напівпричепами для перевезення ОВТ та ВТМ вагою не менше 70 т. – ***Oshkosh M1070***, ***HEMTT M983A4***.

[454] Федоров Е. Электроход «Платформа-О» – главный провал российского военного автомобилестроения. *Военное обозрение*, 09.01.2021. URL: https://topwar.ru/178767-jelektrohod-platforma-o-glavnyj-proval-rossijskogo-voennogo-avtomobilestroenija.html

З цією ж метою у квітні 2022 року Німеччина офіційно повідомила, що передає Україні 100 броньованих ***MAN HX81*** (8х8). Призначення цих тягачів – швидке перевезення важкої бронетехніки, включаючи й танки. Завдяки тому, що тягач розвиває швидкість до 88 км/год і має запас ходу у 800 км це значно підвищило мобільність українських підрозділів, насамперед резервів, й дозволило у стислі часові строки здійснювати перекидання бронетехніки на окремі ділянки фронту. Тягачі HX81 це досить нова розробка компанії Rheinmetall, і на озброєння у Німеччині прийняті у 2013 році. Основне пряме застосування тягача – перевезення німецьких основних бойових танків Leopard 2 різних модифікацій. Українські ж військові використовують ці тягачі для транспортування, як важкої бронетехніки, так і інших габаритних важких зразків озброєння, адже тягач може буксирувати важкий напівпричіп вантажністю до 73 т[455].

Висновки

Плануючи широкомасштабне вторгнення в Україну, військово-політичне керівництво рф не передбачало залучення значної кількості ВАТ для забезпечення логістичних потреб наступального угруповання. В основі російської системи логістики лежить використання залізниці для постачання техніки, боєприпасів та особового складу, в той час, як автомобільному транспорту відводиться допоміжна роль. Зокрема, не передбачалося використання автомобільного транспорту на відстані понад 50 км. Недооцінка готовності Сил оборони України до спротиву, низький рівень обслуговування автомобільної техніки, втрати значної кількості паливозаправників внаслідок ефективних дій української артилерії та Сил опору стали причиною логістичних проблем російських окупаційних військ, і, врешті решт призвели до їх поразки в битві за Київ.

Отримання Силами оборони України нових зразків артилерійського озброєння, здатних наносити ураження на всю тактичну глибину бойових порядків противника, змусила російські окупаційні війська перенести склади боєприпасів та ПММ далі від переднього краю, що призвело до збільшення логістичного плеча і, відповідно, збільшення часу постачання та потребувало більшої кількості залучення вантажної автомобільної техніки.

Значна частина втрат вантажної автомобільної техніки Сил оборони України на початку широкомасштабного вторгнення припала на застарілі зразки, в той час, як російські окупаційні війська втратили переважно нові зразки ВАТ. Для поповнення автомобільного парку та формування нових підрозділів збройні сили рф змушені були залучати старі зразки автомобільної техніки, що знаходилася на тривалому зберіганні та залучати техніку з народного господарства. Використання застарілих зразків ВАТ та вантажних автомобілів з цивільних підприємств негативно вплинуло на загальний стан логістичного забезпечення російських військ і ускладнило ремонт техніки.

Прорахунком російського військово-політичного керівництва стала недооцінка реакції демократичного світу на російську агресію. Впровадження санкцій західних держав проти російських підприємств автомобільної промисловості, ускладнили випуск нових зразків ВАТ. Виникла загроза дефіциту автомобільних шин. Країна-агресор намагається розв’язати цю проблему шляхом “паралельного імпорту” та заміни

[455] Німеччина передасть Україні тягачі MAN HX 81 – ЗМІ. *Militarnyi*, 24.04.2022. URL: https://mil.in.ua/uk/news/nimechchyna-peredast-ukrayini-tyagachi-man-hx-81-zmi/

частини комплектуючих їх менш якісними аналогами з інших країн або власного виробництва.

Надання ВАТ від держав-партнерів в рамках міжнародної військової МТД дозволило суттєво оновити парк вантажних автомобілів Сил оборони України та вирішити низку логістичних проблем. Водночас Сили оборони України потребують додаткової ВАТ для здійснення переміщення та евакуації бронетанкової техніки та САУ, наданих в рамках МТД. Велика різнорідність зразків ВАТ, потребує значних запасних частин для неї, що ускладнює її ремонт.

Бойовий досвід сформував нові вимоги до вантажних автомобілів – підвищена прохідність по бездоріжжю, можливість бронювання кабіни, протимінна стійкість.

ВОЄННО-ІСТОРИЧНИЙ ОПИС
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
(вересень 2023 року)

Міністерство оборони України, 2023
Генеральний штаб Збройних Сил України, 2023
Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України, 2023

Надруковано:
Київ, вул. Шолуденка, 27/6
Свідоцтво про реєстрацію № 38 від 29.04.2016 р.
e-mail: v.a.bidnyi@mil.gov.ua; тел.: (044) 271-34-37

Наклад 120 прим.

www.mil.gov.ua